

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut komunikačních studií a žurnalistiky
Katedra mediálních studií

Gabriela Cihlářová

VYTVÁŘENÍ IDEÁLU SOVĚTSKÉHO SVAZU
A JEHO MEDIÁLNÍHO OBRAZU
V ČESKOSLOVENSKÝCH MÉDIÍCH V 50. LETECH 20. STOLETÍ

Dizertační práce

Praha 2012

Autorka práce: PhDr. Gabriela Cihlářová (rozená Bobková)

Vedoucí práce: doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Oponent práce:

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Cihlářová, Gabriela: Vytváření ideálu Sovětského svazu a jeho mediálního obrazu v československých médiích v 50. letech 20. století. Praha 2011. 281 s. Dizertační práce (Ph.D.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí dizertační práce doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

ABSTRAKT

Dizertační práce s názvem *Vytváření ideálu Sovětského svazu a jeho mediálního obrazu v československých médiích v 50. letech 20. století* si klade za cíl popsat snahy zásadního deníku dané doby – Rudého práva – o zobrazení vědy v Sovětském svazu.

Vytváření pozitivního obrazu Sovětského svazu přes prezentaci vědeckých pokroků je výraznou oblastí konstruování ideálu SSSR. Zde je také s odstupem více než padesáti let dobře analyzovatelné, které oblasti vědy byly idealizovány právem, ve kterých Sovětský svaz skutečně vynikal; a jiné, které byly glorifikovány pouze z propagandistických důvodů.

Teoretická část práce se věnuje historické situaci v SSSR na konci 40. let a v 50. letech a také situaci ve vědě ve stejném období. Charakterizuje dobové postavení Rudého práva a popisuje metodiku zkoumání. Těžiště dizertační práce ale spočívá v mediální analýze deseti časově ohraničených období. Základní metodou zkoumání je historická a obsahová analýza. Ve výběru analyzovaných oblastí je nejzásadnější událost vojenského výzkumu zkoumaného desetiletí – úspěšný test první sovětské vodíkové bomby. Dále první úspěšné využití atomové energie k mírovým účelům na světě – spuštění atomové elektrárny v Obninsku. Zařazeny jsou dvě nejvýznamnější kosmonautické události 50. let – vypuštění první umělé družice Země – sovětského Sputniku, a také první sondy, která překonala zemskou přitažlivost a stala se prvním umělým tělesem na oběžné dráze kolem Slunce – Luny 1. Práce popisuje i mediální odezvu na veřejnosti nepřilíživě známou, ale přesto zcela klíčovou konferenci v britském Harwellu, na které vynikající sovětský vědec Igor Kurčatov odtajnil princip tokamaku, tedy teoretické využití termojaderné fúze pro mírové účely. Dále sleduje i udělení Nobelových cen za fyziku a chemii sovětským vědcům – a rozporuplnou reakci Rudého práva na to, že sovětská věda sice dostala nejvyšší ocenění, jaké je možné obdržet, ale zároveň byla tato cena udělována

kapitalistickým státem. Práce popisuje i informování o úmrtí nejvýznamnějšího vědce 20. století – Alberta Einsteina. Uvádí i podrobnosti o největší tragédii sovětské vědy 50. let – jaderné havárii u Kyštymu, kterou co do velikosti překonala až havárie 4. bloku jaderné elektrárny v Černobylu v roce 1986. Mediální pokrytí této události ale není možné analyzovat. Vzhledem k absolutnímu utajení se informace o jaderné katastrofě dostaly na veřejnost až o několik desetiletí později – a média dané doby ji vůbec nereflektovala.

U každé zkoumané oblasti je popsán nejprve základní rámec události, z jakého důvodu je důležitá. Práce analyzuje, které skutečnosti byly známy už v době informování – a zdali docházelo ze strany Rudého práva k úmyslnému zkreslování či zamlčování. Případně zda jsou po padesáti letech známy nové skutečnosti, které současníci události nemohli dohlédnout – a událost se tak stala zásadní až v průběhu delšího času. Dále analyzuje vybrané texty Rudého práva nejprve kvalitativně, na konci každé kapitoly se nachází souhrnná kvantitativní analýza, v jejímž závěru jsou shrnuta nejdůležitější zjištění.

ABSTRACT

The objective of the present thesis entitled *The creation of the Soviet union's ideal and its media image in the Czechoslovak media in 1950's* is to show the effort of the major daily newspaper of that time – i.e. *Rudé právo* – to describe Soviet science.

Creating a positive image of the Soviet Union through the presentation of scientific breakthroughs represents a significant way of building the ideal image of the USSR. More than fifty years later, it may be well analyzed which scientific fields were glorified by right, wherein the Soviet Union really excelled; and the rest, glorified only for propagandistic purposes.

The theoretical part of this paper deals with the political situation in the USSR at the end of 40's and in the 50's as well as with the overall scientific environment during the same period. It characterizes the position of *Rudé právo* and describes the method of investigation. The paper however centers on the media analysis of ten separate time periods. The basic research method consists in historical and content-related analysis. The areas to be analyzed include the most important military research event of the decade under investigation – the successful test of the Soviet H-bomb, as well as the first successful use of nuclear energy for civilian purposes in the world – the startup of the Obninsk nuclear power plant. Two most important space events of the 50's are also analyzed – launch of the first man-made satellite of

the Earth, the Soviet Sputnik, as well as of the first module that broke through the Earth gravitation and became the first artificial object orbiting the Sun – Luna 1. The paper furthermore describes the media response to a key conference in Harwell, UK, about which, however, the public was little informed. On that occasion, the excellent Soviet scientist Igor Kurchatov unveiled the principle of tokamak, i.e. the theoretical use of thermonuclear fusion for civilian purposes. It also follows awarding of Nobel prizes in Physics and Chemistry to Soviet scientists – and a controversial response of *Rudé právo* to the fact that although Soviet science received the highest recognition to be get, it was at the same time awarded by a capitalist state. The paper also describes the coverage of the decease of the most important scientist of the 20th century, Albert Einstein. It also contains details about the biggest accident of Soviet science in the 50's, the Kysthym nuclear disaster, the magnitude whereof was only surpassed by the Chernobyl power plant's fourth block accident in 1986. However, the media coverage of this event cannot be analyzed. The information about the nuclear disaster was classified and became public only several decades later – and the media of that time did not reflect it at all.

When dealing with every area to be investigated, the basic framework of the given event is described first and why it is important. The paper analyzes what circumstances were known already at the time of publication, and whether *Rudé právo* distorted or concealed the information on purpose. Or as the case may be, whether, fifty years later, new circumstances came to light that the contemporaries could not have known and that made the event important only later on. It furthermore analyzes selected articles of *Rudé právo* first in terms of quality, the end of each chapter provides an overall quantitative analysis with major findings listed at the end.

KLÍČOVÁ SLOVA

věda – kosmonautika – SSSR - 50. léta 20. století – Rudé právo - obsahová analýza - historická analýza - kvalitativní analýza - kvantitativní analýza

KEYWORDS

science – astronautics – Soviet Union – 1950's – Rudé právo – content analysis – historical analysis – qualitative analysis – quantitative analysis

PROHLÁŠENÍ

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.
3. Předkládaná práce nebyla využita k získání stejného nebo jiného titulu.
4. Práce má celkem 494 953 znaků, což odpovídá 275 normostranám.

V Praze dne 3. 4. 2012

PhDr. Gabriela Cihlářová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji doc. Barbaře Köpplové za vedení této práce, cenné rady a především trpělivost. Rodičům a Jiřímu Cihlářovi za neustávající podporu a povzbuzení.

OBSAH:

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM	3
ABSTRAKT	3
ABSTRACT	4
KLÍČOVÁ SLOVA	5
KEYWORDS	5
PROHLÁŠENÍ	6
PODĚKOVÁNÍ	7
1. ÚVOD	13
2. HISTORICKÁ SITUACE V SSSR NA KONCI 40. A V 50. LETECH	19
2.1 SOVĚTSKÉ PĚTILETKY A PRŮMYSLOVÁ VÝROBA 30. A 40. LET	19
2.2 VÁLČNÉ HOSPODÁŘSTVÍ A VÝROBA	20
2.3 POVÁLČNÉ HOSPODÁŘSTVÍ	20
2.4 MARSHALLŮV PLÁN VERSUS RVHP	21
2.5 CHRUŠČOVOVA REFORMA	21
2.6 ZEMĚDĚLSTVÍ NA VZESTUPU, SEDMILETKA NA OBZORU	22
2.7 CHRUŠČOVŮV PÁD	23
3. SITUACE NA POLI VĚDY NA KONCI 40. LET A V 50. LETECH	24
3.1 CELOSVĚTOVÉ VĚDECKÉ OBJEVY	24
3.2 SOVĚTSKÁ VĚDA PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	24
3.2.1 LYSENKO A JEHO ZAČÁTKY	25
3.2.2 GENETIKA PROHRÁVÁ	26
3.3 KOSMONAUTIKA – JEDINÝ OPRAVDU FENOMENÁLNÍ ÚSPĚCH SOVĚTSKÉ VĚDY	28
3.3.1 POČÁTEK ZÁVODU O VESMÍR A NĚMECKÉ DĚDICTVÍ	28
3.3.2 BALISTICKÉ RAKETY VEDOU	29
3.3.3 KOROLJOVOVY RAKETY „R“	29
3.3.4 BAJKONUR - TJURATAM	30
3.3.5 SPUTNIK 1	31
3.3.6 DALŠÍ SOVĚTSKÉ KOSMONAUTICKÉ ÚSPĚCHY A PRVNÍ ROZČAROVÁNÍ	32
3.3.7 NOVÝ CÍL SOVĚTSKÝCH VĚDCŮ – MĚSÍC	32
3.3.8 VÍTĚZSTVÍ A POLITICKÝ PODTEXT	33
4. POSTAVENÍ RUDÉHO PRÁVA V 50. LETECH	35
4.1 ROLE MÉDIÍ V TOTALITNÍ SPOLEČNOSTI	35
4.2 CENZURA V 50. LETECH	36
4.3 RUDÉ PRÁVO – HLAVNÍ REŽIMNÍ PERIODIKUM	38
5. METODY ZKOUMÁNÍ	43

5.1 HISTORICKÁ ANALÝZA	43
5.2 KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA	44
5.3 KVALITATIVNÍ OBSAHOVÉ METODY	45
5.4 TRIANGULACE KVANTITATIVNÍ A KVALITATIVNÍ METODIKY	46
5.5 KONKRÉTNÍ POPIS METODIKY, PŘEDVÝZKUM A KÓDOVACÍ KNIHY	47
6. 10. SRPEN – 10. ZÁŘÍ 1953: PRVNÍ VÝBUCH SOVĚTSKÉ VODÍKOVÉ BOMBY	50
6.1 USA: PRVNÍ POKUSNÝ VÝBUCH VODÍKOVÉ BOMBY	50
6.2 PRVNÍ AMERICKÁ VODÍKOVÁ BOMBA, RUDÉ PRÁVO MLČÍ	50
6.3 PRVNÍ VODÍKOVÁ BOMBA SOVĚTSKÉHO SVAZU	51
6.4 ZPRÁVA SOVĚTSKÉ VLÁDY O ZKOUŠCE VODÍKOVÉ PUMY V SOVĚTSKÉM SVAZU	55
6.5 KE ZPRÁVĚ O ZKOUŠCE VODÍKOVÉ PUMY V SSSR	57
6.6 OHLASY VE SVĚTĚ NA ZPRÁVU O ZKOUŠCE VODÍKOVÉ PUMY V SSSR	58
6.7 DALŠÍ TEXTY SLEDOVANÉHO OBDOBÍ	60
6.8 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	60
7. 15. ČERVEN – 31. ČERVENEC 1954: SPUŠTĚNA PRVNÍ SOVĚTSKÁ ATOMOVÁ ELEKTRÁRNA	64
7.1 VÝSTAVBA A SPUŠTĚNÍ PRVNÍ ATOMOVÉ ELEKTRÁRNY	64
7.2 PRVNÍ JADERNÁ ELEKTRÁRNA NA STRÁNKÁCH RUDÉHO PRÁVA	65
7.3 OPĚT JADERNÉ ODZBROJENÍ	66
7.4 ROK OD POPRAVY ROSENBERGOVÝCH	67
7.5 DALŠÍ TEXTY O ODZBROJENÍ A TAKÉ ZATMĚNÍ SLUNCE	68
7.6 PRVNÍ SOVĚTSKÁ ATOMOVÁ ELEKTRÁRNA V RUDÉM PRÁVU – ZPRVU VLAŽNÁ REAKCE	70
7.7 DEN DRUHÝ: ATOMOVÁ ELEKTRÁRNA JE VÍTĚZSTVÍM SOVĚTSKÉHO LIDU	71
7.8 TŘETÍ DEN – TRIUMF MÍROVÉ VĚDY	74
7.9 DALŠÍ DNY VE ZNAMENÍ HYSTERIE VÁLKY A MÍROVÉHO VYUŽITÍ ATOMOVÉ ENERGIE	76
7.10 OPĚT I JINÁ TÉMATA – JADERNÉ ODZBROJENÍ	79
7.11 DALŠÍ REAKCE NA „NEJVĚTŠÍ ATOMOVOU ZBRAŇ MÍRU“ A TAKÉ ODZBROJENÍ	81
7.12 TEXTY ZÁVĚRU OBDOBÍ – OPĚT PŘÍKLON K HROZBĚ ATOMOVÝCH BOMB	83
7.13 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	85
8. 15. DUBEN – 30. DUBEN 1955: ZEMŘEL ALBERT EINSTEIN	93
8.1 ALBERT EINSTEIN – GENIÁLNÍ FYZIK A PACIFISTA	93
8.2 PROFESOR EINSTEIN ZEMŘEL	94
8.3 K ÚMRTÍ PROFESORA A. EINSTEINA	94
8.4 DALŠÍ TEXTY SLEDOVANÉHO OBDOBÍ	95
8.5 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	97
9. 20. DUBEN – 20. KVĚTEN 1956: PŘELOMOVÁ KONFERENCE V BRITSKÉM HARWELLU	100
9.1 PŘELOMOVÁ PŘEDNÁŠKA IGORA KURČATOVA V HARWELLU	100
9.2 SOVĚTSKO – BRITSKÁ JEDNÁNÍ HLAVNÍM TÉMATEM RUDÉHO PRÁVA	103
9.3 OSTATNÍ TEXTY O VĚDĚ	104
9.4 ATOMOVÝ VÝZKUMNÝ ÚSTAV V HARWELLU POPRVÉ NA STRÁNKÁCH RUDÉHO PRÁVA	104
9.5 DALŠÍ POLITIKA A TAKÉ ODZBROJENÍ	106
9.6 HARWELL ZNOVU V RUDÉM PRÁVU, TENTOKRÁT OZNAČEN ZA SENZACI	108

9.7 DALŠÍ POLITIKA A REKAPITULACE NÁVŠTĚVY	109
9.8 IGOR KURČATOV KE SPOLEČNÉ PRÁCI VĚDCŮ	110
9.9 POSLEDNÍ OHLASY NÁVŠTĚVY	112
9.10 ATOMOVÁ TECHNIKA SSSR NA STRÁNKÁCH RUDÉHO PRÁVA	113
9.11 BRITŠTÍ VĚDCI V SSSR A ZNOVU ODZBROJENÍ	113
9.12 ATOMOVÁ ENERGIE	116
9.13 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	117

10. 1. ŘÍJEN – 5. LISTOPAD 1956: NOBELOVA CENA ZA CHEMII PRO NIKOLAJE NIKOLAJEVIČE SEMENOVA **124**

10.1 NOBELOVA CENA PRO SSSR PO 48 LETECH	124
10.2 LET KOLEM MĚSÍCE A MARSU, KONFERENCE O ATOMU A RADIOAKTIVNÍ DĚŠŤ	126
10.3 DALŠÍ ATOMOVÉ ELEKTRÁRNY V SSSR	126
10.4 VĚDECKÉ TITULY, OBĚŽNICE SLUNCE A SNĚM LÉKAŘŮ	127
10.5 BRITSKÁ ATOMOVÁ ELEKTRÁRNA A UMĚLÉ SLUNCE ANEB TOKAMAK	128
10.6 PREZIDENT EISENHOWER NEUSTÁLE ODMÍTÁ JADERNÉ ODZBROJENÍ	129
10.7 NOBELOVA CENA ZA CHEMII V JEDINÉM ČLÁNKU	131
10.8 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	132

11. 10. PROSINEC – 20. PROSINEC 1956: PŘEDÁVÁNÍ NOBELOVY CENY ZA CHEMII **136**

11.1 NĚKTERÉ PROBLÉMY SOUVISEJÍCÍ S ŘETĚZOVOU REAKCÍ	136
11.2 AMERICKÝ PROFESOR EMIGRUJE, PŘEKLADAČ, VODNÍ ENERGETIKA A URYCHLOVAČ	137
11.3 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	138

12. 5. ZÁŘÍ – 31. ŘÍJEN 1957: JADERNÁ HAVÁRIE V KYŠTYMU, SPUTNIK – PRVNÍ UMĚLÁ DRUŽICE ZEMĚ **142**

12.1 UTAJENÁ JADERNÁ HAVÁRIE V KYŠTYMU	142
12.2 SPUTNIK – PRVNÍ UMĚLÁ DRUŽICE ZEMĚ	146
12.3 PŘED VZLETEM SPUTNIKU	148
12.4 PRVNÍ UMĚLÁ DRUŽICE ZEMĚ – 1. DEN INFORMOVÁNÍ	149
12.5 SPUTNIK – DEN DRUHÝ	154
12.6 ANI TŘETÍ DEN INFORMOVÁNÍ NEPOLEVUJE	157
12.7 SOVĚTSKÁ UMĚLÁ DRUŽICE STÁLE STŘEDEM POZORNOSTI	161
12.8 DALŠÍ DVA DNY POZOROVÁNÍ DRUŽICE	163
12.9 DRUHÝ TÝDEN ÚSPĚŠNÉHO LETU	165
12.10 SPUTNIK UŽ NENÍ NA PRVNÍ STRANĚ	168
12.11 DALŠÍ DNY SPUTNIKU	169
12.12 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	172

13. 1. ŘÍJEN – 5. LISTOPAD 1958: NOBELOVA CENA ZA FYZIKU PRO ČERENKOVA, FRANKA A TAMMA, NOBELOVA CENA ZA LITERATURU PRO PASTERNAKA **184**

13.1 OPOMÍJENÝ SEMENOV	184
13.2 ČTYŘI SOVĚTŠTÍ OBČANÉ LAUREÁTY NOBELOVY CENY	184
13.3 RUDÉ PRÁVO VE ZNAMENÍ JADERNÝCH ZKOUŠEK A KOSMONAUTICKÉHO VÝROČÍ	187
13.4 DALŠÍ POKUSY S JADERNÝMI ZBRANĚMI A SNAHY O ODZBROJENÍ	189

13.5 SOVĚTSKÁ VĚDA A KOSMONAUTIKA	190
13.6 AMERICKÉ KOSMICKÉ NEÚSPĚCHY	191
13.7 NOBELOVA CENA V RUDÉM PŘÁVU	194
13.8 MEZINÁRODNÍ UZNÁNÍ SOVĚTSKÝCH FYZIKŮ	197
13.9 PASTERNAK MŮŽE KDYKOLI ODJET DO ZAHRANIČÍ	199
13.10 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	200

14. 10. PROSINEC – 20. PROSINEC 1958: PŘEDÁVÁNÍ NOBELOVÝCH CEN ZA FYZIKU A LITERATURU **207**

14.1 TEXTY O VĚDĚ – KOSMONAUTIKA, NOVÁ VĚDECKÁ STANICE A URYCHLOVAČ	207
14.2 ZNOVU ODZBROJENÍ A AMERICKÁ KOSMONAUTIKA	208
14.3 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	209

15. 1. LEDEN – 31. LEDEN 1959: LUNA 1 – PRVNÍ ÚNIK Z GRAVITAČNÍHO PŮSOBNÍ ZEMĚ **213**

15.1 LUNA 1	213
15.2 PRVNÍ DEN LETU SONDY LUNA 1 NA STRÁNKÁCH RUDÉHO PŘÁVA	214
15.3 LUNA 1, DEN DRUHÝ	215
15.4 TŘETÍ DEN INFORMOVÁNÍ O „KOSMICKÉ RAKETĚ“	220
15.5 ČTVRTÝ DEN LETU – RUDÉ PŘÁVO VYSVĚTLUJE POSLÁNÍ RAKETY	224
15.6 DALŠÍ DNY – RAKETA I ODZBROJENÍ	226
15.7 PRVNÍ VÝPADEK V INFORMOVÁNÍ O RAKETĚ – DRUHÝCH 14 DNÍ SLEDOVÁNÍ LETU	231
15.8 JADERNÝ VÝZKUM A ODZBROJENÍ ZNOVU V HLEDÁČKU RUDÉHO PŘÁVA	236
15.9 AMERICKÁ KOSMONAUTIKA V RUDÉM PŘÁVU – NEÚSPĚCH STŘÍDÁ NEÚSPĚCH	238
15.10 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	239

16. ZÁVĚR **249**

16.1 CÍL PRÁCE	249
16.2 GLORIFIKUJE RUDÉ PŘÁVO V 50. LETECH SOVĚTSKOU VĚDU?	249
16.3 JAKÉ POSTUPY POUŽÍVÁ RUDÉ PŘÁVO PŘI KONSTRUKCI OBRAZU SOVĚTSKÉ VĚDY?	250
16.4 EXISTUJÍ PODSTATNÉ ROZDÍLY V PŘEDKLÁDANÝCH INFORMACÍCH V POROVNÁNÍ SE SOUČASNÝMI INFORMACEMI A ZDROJI?	254
16.5 ZATAJOVALO RUDÉ PŘÁVO NEÚSPĚCHY SOVĚTSKÉ VĚDY? POROVNÁVALO SOVĚTSKOU VĚDU S VĚDOU JINÝCH STÁTŮ (PŘEDEVŠÍM USA), NEBO TYTO DVĚ OBLASTI NESMĚŠOVALO?	254
16.6 JAK VYPADALY TEXTY O VĚDĚ V RUDÉM PŘÁVU?	256
16.7 NAKOLIK SE RUDÉ PŘÁVO SPOLÉHALO V INFORMOVÁNÍ O VĚDĚ NA SERVIS TISKOVÝCH AGENTUR TASS A ČTK A NAKOLIK VYUŽÍVALO VLASTNÍ REDAKTORY A ODBORNÍKY MIMO REDAKCI?	257
16.8 MĚNIL SE POMĚR INFORMOVÁNÍ PROSTŘEDNICTVÍM TISKOVÝCH AGENTUR A REDAKČNÍCH TEXTŮ V PRŮBĚHU ZKOUMANÉHO DESETILETÍ?	258
16.9 ZÁVĚREM	259

17. LITERATURA A PRAMENY **260**

17.1 LITERATURA	260
17.2 PERIODIKA	265
17.3 ELEKTRONICKÉ ZDROJE	266

18.1 VĚDECKÉ OBJEVY KONCE 40., 50. A POČÁTKU 60. LET 20. STOLETÍ	267
18.2 GLORIFIKACE SOVĚTSKÉ VĚDY ZA KAŽDOU CENU ANEB ALTERNATIVNÍ HISTORIE VĚDECKÝCH OBJEVŮ V PODÁNÍ SOVĚTSKÝCH PUBLIKACÍ Z 50. LET	276
18.2.1 PŘIVLASTNĚNÉ OBJEVY ANEB RUSKÝ PARNÍ STROJ, LETADLO A ŽÁROVKA	276
18.2.2 MARCONI VERSUS POPOV	276
18.2.3 RUSKÝ KOMBajn, ELEKTROMOTOR, TRANSFORMÁTOR A SPALOVACÍ MOTOR	277
18.2.4 ZÁŽEHOVÝ A VZNĚTOVÝ MOTOR ANEB DIESEL, DAIMLER I BENZ BYLI AŽ DRUZÍ	278
18.2.5 ZÁKLADY KOSMONAUTIKY – PROPAGANDISTICKÉ KNIHY TĚMĚŘ MLČÍ	279
18.2.6 KONSTANTIN EDUARDOVIČ CIOLKOVSKIJ – OTEC ZVEZDOPLAVANÍJE	280
18.2.7 NOVÁ VĚDECKÁ GENERACE A OPRAVDOVÁ PRVENSTVÍ	281

1. ÚVOD

Dizertační práce s názvem *Vytváření ideálu Sovětského svazu a jeho mediálního obrazu v československých médiích v 50. letech 20. století* si klade za cíl popsat snahy zásadního deníku dané doby – Rudého práva – o zobrazení Sovětského svazu.

V průběhu celého desetiletí padesátých let se o vytvoření ideálního obrazu SSSR snažilo Rudé právo na mnoha tematických platformách – mimo vědy například i v oblasti kulturní, ekonomické, v nastolování životního stylu (trávení volného času, regulace spotřebitelského chování ve státem řízené ekonomice), sportovní a dalších.

Bylo proto nutné radikálně zúžit oblast, které se dizertační práce podrobně věnuje. Po dohodě se školitelkou doc. Barbarou Köpplovou autorka zvolila oblast, na které je snaha o vytvoření ideálu velmi viditelná – vědy a techniky. Vytváření pozitivního obrazu Sovětského svazu přes prezentaci vědeckých pokroků je výraznou oblastí konstruování ideálu SSSR. Zde je také s odstupem více než padesáti let dobře analyzovatelné, které oblasti vědy byly idealizovány právem, ve kterých Sovětský svaz skutečně vynikal; a jiné, které byly glorifikovány pouze z propagandistických důvodů.

Rudé právo jako Ústřední orgán komunistické strany Československa je pro analýzu obrazu sovětské vědy zvolen záměrně. Nejrozšířenější deník poskytoval v rámci informování o vědě široký rámec témat, do nichž se mohlo vytváření ideálu Sovětského svazu promítnout – jednak zpravodajství, ale i odbornější vědecké rubriky, dále okrajově propojené rubriky – např. ekonomická apod. Deník také zasahoval početně větší a sociálně diferencovanější publikum, než úzce tematicky zaměřené časopisy. Mediální sdělení publikovaná v Rudém právu byla s tímto vědomím konstruována. Zajímavá je i otázka, jak dalece odborně a do jaké míry popularizačně byly v Rudém právu prezentovány vědecké pokroky.

Autorka po prostudování agendy Rudého práva 50. let vybírala nejdůležitější časová údobí, během kterých se odehrávaly zásadní události na poli vědy a techniky. Základní kritéria výběru byla následující:

- Událost musela být významná, a muselo se jednat o takzvanou „velkou“ vědu. Dizertační práce se nevěnuje údajům spíše průmyslovým, než vědeckým (tedy například kolik televizorů nebo kombajnů podniky vyrobily

- atp.). Událost musela být natolik zásadní, aby ji zaznamenával tisk určený široké veřejnosti, nikoli jen úzce specializovaná periodika pro odborníky.
- Událost musela být jasně časově ohraničitelná. Jako téma se tedy nedaly vybrat snahy o zastavení pokusů s jadernými zbraněmi. Nelze je přesně časově definovat - toto téma se táhne celým desetiletím. Jaderné odzbrojení proto zkoumáme v rámci časově definovaných témat jako podtéma.
 - Událost se musela týkat sovětské vědy. Americkou, případně jiných států, zařazujeme do analýzy jen v případě, že se texty na toto téma vyskytují v obdobích, které primárně zkoumáme kvůli sovětské události. Pak je zajímavé srovnání, nakolik se Rudé právo věnuje i vědě jiných států – a zda jsou tyto texty neutrální, nebo příznakové. A zda, pokud se jedná o stejná vědecká odvětví, je samo Rudé právo porovnává. Zdánlivou výjimkou z tohoto pravidla je období, ve kterém zkoumáme, jak Rudé právo informuje o smrti Alberta Einsteina. Toto téma je zařazeno proto, že v mnoha jiných případech, souvisejících se sovětskou vědou, se na tohoto vědce Rudé právo odvolává a jeho jméno propagandisticky využívá.

Kritériím výběru nejvíce vyhovělo těchto deset časově ohraničených období:

- **10. srpen – 10. září 1953:** první výbuch sovětské vodíkové bomby
- **15. červen – 31. červenec 1954:** spuštěna první sovětská atomová elektrárna
- **15. duben – 30. duben 1955:** zemřel Albert Einstein
- **20. duben – 20. květen 1956:** přelomová konference v britském Harwellu
- **1. říjen – 5. listopad 1956:** Nobelova cena za chemii pro Nikolaje Nikolajeviče Semenova
- **10. prosinec – 20. prosinec 1956:** předávání Nobelovy ceny za chemii
- **25. září – 31. říjen 1957:** jaderná havárie v Kyštymu; Sputnik – první umělá družice Země
- **1. říjen – 5. listopad 1958:** Nobelova cena za fyziku pro Čerenkova, Franka a Tamma, Nobelova cena za literaturu pro Pasternaka¹
- **10. prosinec – 20. prosinec 1958:** předávání Nobelových cen za fyziku a literaturu
- **1. leden – 31. leden 1959:** Luna 1 – první únik z gravitačního působení Země

¹ Nobelova cena za literaturu pro Borise Leonidoviče Pasternaka nespadá do tématu dizertační práce. Ukázalo se ale, že informování o Nobelově ceně za literaturu v roce 1958 významně zasáhlo i do informování o třech oceněných fyzicích Nobelovou cenou za fyziku. Proto se stal Pasternak a jeho ocenění neopominutelnou součástí analýzy. Podrobněji viz kapitola 13.

Těchto deset oblastí podle názoru autorky nejlépe charakterizuje sovětskou „vysokou“ vědu v 50. letech: Ve výběru je nejzásadnější událost vojenského výzkumu zkoumaného desetiletí – úspěšný test první sovětské vodíkové bomby, který je srovnatelný pouze s úspěšným testem první sovětské atomové bomby (ta není předmětem této práce, k jejímu odpálení došlo už v roce 1949). Dále zkoumáme první úspěšné využití atomové energie k mírovým účelům na světě – tedy spuštění atomové elektrárny v Obninsku. Zařazeny jsou dvě nejvýznamnější kosmonautické události 50. let – vypuštění první umělé družice Země – sovětského Sputniku, a také první sondy, která překonala zemskou přitažlivost a stala se prvním umělým tělesem na oběžné dráze kolem Slunce – Luna 1. Práce analyzuje i mediální odezvu na veřejnosti nepřilíš známou, ale přesto zcela klíčovou konferenci v britském Harwellu, na které vynikající sovětský vědec Igor Kurčatov odtajnil princip tokamaku, tedy teoretické využití termojaderné fúze pro mírové účely. Dále sledujeme i udělení Nobelových cen za fyziku a chemii sovětským vědcům – a rozporuplnou reakci Rudého práva na to, že sovětská věda sice dostala nejvyšší ocenění, jaké je možné obdržet, ale zároveň je tato cena udělována kapitalistickým státem. Práce popisuje i informování o úmrtí nejvýznamnějšího vědce 20. století – Alberta Einsteina. Téma je zařazeno proto, že se Rudé právo často na tohoto geniálního vědce odvolávalo, především v otázkách jaderného odzbrojení. Pro jeho pacifismus v posledních letech života jej někdy vykreslovalo jako socialisticky smýšlejícího. Práce popisuje i největší tragédii sovětské vědy 50. let – jadernou havárii u Kyštymu, kterou co do velikosti překonala až havárie 4. bloku jaderné elektrárny v Černobyli v roce 1986. Mediální pokrytí této události ale není možné analyzovat. Vzhledem k absolutnímu utajení se informace o jaderné katastrofě dostaly na veřejnost až o několik desetiletí později – a média dané doby ji tedy vůbec nereflektovala.

Cílem této dizertační práce je odpovědět na otázku, zda a případně nakolik Rudé právo v 50. letech glorifikovalo sovětskou vědu.

Práce je členěna do kapitol. Teoretická část se věnuje historické situaci v SSSR na konci 40. let a v 50. letech a také situaci ve vědě ve stejném období. Charakterizuje dobové postavení Rudého práva a popisuje metodiku zkoumání.

Těžiště ale spočívá v mediální analýze deseti vybraných období. Základní metodou zkoumání je historická a obsahová analýza. U každého z vybraných období popisujeme základní rámec události, tedy z jakého důvodu ji považujeme za důležitou. Využíváme historickou metodu. Analyzujeme, které skutečnosti byly známy už v době informování – a zdali docházelo ze strany Rudého práva k úmyslnému zkreslování či zamlčování, případně zda jsou po padesáti letech známy nové

skutečnosti, které současníci události nemohli dohlédnout – a událost se tak stala zásadní až v průběhu delšího času. Dále k postižení některých konkrétních jevů využíváme kvalitativní a kvantitativní metodu analýzy obsahu. Detailněji je metodika popsána v kapitole *Metody zkoumání*. V citacích je dodržován dobový pravopisný úzus.

Základní výzkumná otázka zní: *Glorifikuje Rudé právo v 50. letech sovětskou vědu?*

Z ní vyplývají další otázky:

Jaké postupy používá Rudé právo při konstrukci obrazu sovětské vědy?

Existují podstatné rozdíly v předkládaných informacích v porovnání se současnými informacemi a zdroji?

Zatajovalo Rudé právo neúspěchy sovětské vědy? Porovnávalo sovětskou vědu s vědou jiných států (především USA), nebo tyto dvě oblasti nesměšovalo?

Jak vypadaly texty o vědě v Rudém právu?

Nakolik se Rudé právo spoléhalo v informování o vědě na servis tiskových agentur TASS a ČTK a nakolik využívalo vlastní redaktory a odborníky mimo redakci?

Měnil se poměr informování prostřednictvím tiskových agentur a redakčních textů v průběhu zkoumaného desetiletí?

Na všechny tyto otázky dizertační práce odpovídá.

Téma vytváření ideálu Sovětského svazu prostřednictvím glorifikace sovětské vědy v československých médiích v 50. letech dosud není zpracováno. Mediální analýzou počátků dobývání vesmíru se v diplomové práci zabývala Lucie Roubíčková², její zkoumání se s touto prací překrývá v jediné oblasti – letu Sputniku. Žádné další studie, které by se zaměřovaly na obraz vědy a kosmonautiky 50. let v československých médiích, nevznikly.

Mnoho domácích i zahraničních autorů pochopitelně popisuje vědu a kosmonautiku 50. let, jejich mediální reflexi se ale až na drobné poznámky nevěnují.

² Roubíčková, Lucie: *Mediální obraz dobývání vesmíru v československém tisku* [diplomová práce]. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Praha 2010.

Za všechny můžeme uvést Karla Pacnera, publicistu, který v roce 1969 referoval přímo z Mysu Canaveral pro Mladou frontu o startu Apolla 11 k Měsíci, a který je autorem desítek knih o kosmonautice a špionáži.

Téma glorifikace sovětské vědy v 50. letech v československých médiích navrhla autorka kvůli svému celoživotnímu zájmu o vědu a kosmonautiku. Bakalářskou, diplomovou a rigorózní práci zaměřila na prezentaci americké kosmonautiky přelomu 60. a 70. let ve vybraných československých a světových médiích. Už při sběru materiálu na tyto práce se ukázalo jako velmi zajímavé, vrátit se zpět do 50. let 20. století. Pokusit se popsat sovětskou vědu (která na jedné straně už citelně zaostávala za západní, na straně druhé ale ještě několikrát dokázala překvapit a zvítězit) a analyzovat, jak tato vítězství reflektuje totalitní československý tisk.

Při pobytu v USA v roce 2009 a čekání na start raketoplánu Atlantis na mysu Canaveral na Floridě měla autorka možnost prostudovat mnoho knih z NASA, které se částečně týkaly i počátků sovětské kosmonautiky. Navštívila místa, odkud startovaly první americké družice i lidé na cestu do vesmíru, v Kennedyho vesmírném středisku viděla makety všech důležitých nosných raket, včetně Saturnu V. Ve Washingtonu si v Národním muzeu letectví a kosmonautiky prohlédla přistávací modul Apolla 11 a načerpala mnoho cenných informací i o sovětské kosmonautice.

V německém Peenemünde se seznámila s počátky raketového výzkumu, viděla rakety V1 a V2 a v tamním muzeu prostudovala, z jakých základů vycházel sovětský raketový výzkum.

Ve Švýcarsku navštívila Evropskou organizaci pro jaderný výzkum – CERN, kde si kromě jiného prohlédla detektor Atlas, který je součástí Velkého hadronového urychlovače LHC. Zde také prostudovala materiály týkající se fúzního výzkumu a tokamaku.

V japonské Hirošimě se přesvědčila o ničivém účinku použití uranové jaderné bomby. V tamním Památníku míru, muzeu a knihovně čerpala informace o vývoji jaderných zbraní.

Při své práci ve zpravodajství České televize měla autorka možnost hovořit s lidmi, pro které je věda a kosmonautika doslova životním příběhem. Eugena Cernana se mimo jiné ptala, jaké to je, procházet se po Měsíci. Jima Lovella, na co myslel, když věděl, že Měsíc už podruhé uvidí jen z okénka Apolla 8 a 13, a že je pravděpodobné, že se nemusí vrátit zpět na Zemi. Johna Blahy, jak se čtyři měsíce

pracovalo na Miru. Chrise Hadfielda, jaké to je, být prvním Kanadčanem, který se procházel ve vesmíru. Jeana-Francoise Clervoye, která z jeho tří raketoplánových misí byla nejlepší. Bonnie Dunbar, jak poté, co absolvovala poslední úspěšný let raketoplánu Challenger před jeho havárií, našla odvahu letět stejným dopravním prostředkem ještě čtyřikrát. A Andrew Feustela, proč byl krtek až jeho druhá volba. Oleg Kotov, který strávil zatím dvakrát půl roku na ISS, autorce s humorem poskytl neocenitelný vhled do ruské kosmonautiky („Zatímco Američané pořád před startem něco kontrolují, my prostě letíme. Takhle to děláme od začátku, a docela to funguje.“)

I mnozí další, kteří nepatří do vyvoleného klubu pěti set lidí, kteří letěli do vesmíru, zahrnulo autorku mnoha cennými informacemi o oblasti, do které nikdy nemůže proniknout tak dobře, jako ti, kteří vědou a kosmonautikou doslova žijí.

Zájem lidí o vědu a kosmonautiku zpočátku z velké části podnítl právě média. Tato dizertační práce se snaží především odpovědět na otázku, nakolik věrně pro své čtenáře reflektoval nejdůležitější československý deník situaci ve vědě v 50. letech 20. století.

2. HISTORICKÁ SITUACE V SSSR NA KONCI 40. A V 50. LETECH

Věda je vždy úzce spojena s hospodářskou a politickou situací dané země. Pokud je dobrá, většinou se daří i vědcům – a platí to i naopak.

2.1 SOVĚTSKÉ PĚTILETKY A PRŮMYSLOVÁ VÝROBA 30. A 40. LET

„Za vyspělými zeměmi jsme o padesát až sto let pozadu a tento rozdíl musíme už do konce příštího desetiletí vyrovnat. Buď se nám to podaří, nebo nás nepřátelé rozdrtí.“³ Tak odmítl Josif Stalin názory, podle kterých se mělo zbrzdit tempo první pětiletky v roce 1929. Už tehdy bylo i ve vědecké oblasti patrné zaostávání za západními mocnostmi. I oficiální čísla v tehdejší době ukázala, že úkoly pětiletky zaostaly za očekáváním ve výrobě elektrického proudu, uhlí, oceli a železa, superfosfátů atd. Stalin se naopak (ne zcela neoprávněně) chlubil tím, že se za pětiletku podařilo vybudovat železářský průmysl, traktorový a automobilový průmysl, průmysl kovoobráběcích strojů, průmysl na výrobu hospodářských strojů, letecký průmysl. Pokrok byl podle sovětského vůdce dále patrný ve výrobě elektrické energie, těžbě uhlí a nafty⁴.

V hospodářské síle Sovětský svaz dále rostl. V průběhu druhé pětiletky a kvůli druhé světové válce nedokončené třetí pětiletky hospodářství sílilo. Po chaosu, který vyvolala překotná výstavba v první pětiletce, se v Sovětském svazu relativně stabilizovaly poměry. Modernizace pokračovala, přesto ale nedosáhla naplánovaných cílů⁵. Do provozu se uváděly velké stavby, které se začaly budovat v průběhu první pětiletky. Klesala závislost strojírenství na dovozu. V roce 1932 Sovětský svaz v zahraničí nakupoval 78 % instalovaného strojního zařízení, zatímco o pět let později už jen 10,5 %⁶. Také ostatní odvětví těžkého průmyslu – hutnictví, chemie, stavebnictví - zvyšovala výrobu, i v oblasti spotřebního průmyslu se zlepšovala situace. Těžiště průmyslu se přesouvalo na východ.

³ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 22. ISBN 978-80-200-1642-3

⁴ Kol. autorů: *Dějiny Ruska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004, s. 371. ISBN 80-7106-658-3

⁵ Zubov, Andrej Borisovič; kol. autorů: *Istoriia Rossii XX veka*. Astrel, Moskva 2009. Překlad Libor Dvořák; Martin Vrba. Nepublikováno. Část V., 1. kapitola, s. 83.

⁶ Kol. autorů: *Dějiny Ruska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004, s. 390. ISBN 80-7106-658-3

2.2 VÁLEČNÉ HOSPODÁŘSTVÍ A VÝROBA

Sovětský průmysl podal za druhé světové války úctyhodný výkon: Sovětská zbrojní výroba zvládla 100 000 tanků, 130 000 letadel, 800 000 kulometů, šest milionů samopalů a 12 milionů pušek. V zimě 1941 – 1942 ztrácela Rudá armáda týdně šestinu letectva, sedminu děl a desetinu obrněných vozů.⁷

Po válce byla západní část Sovětského svazu zpustošena, zničena byla velká část průmyslových závodů – oficiálně 31 850.⁸ Také zemědělství bylo zdevastováno. Bylo jasné, že poválečná obnova bude nákladná.

2.3 POVÁLEČNÉ HOSPODÁŘSTVÍ

Poválečná pětiletka se proto podle veřejně proklamovaných údajů zaměřovala především na rekonstrukci zničených oblastí. Jako primární byla označena obnova a nová výstavba průmyslu, především těžkého.

Skryty před veřejností ale zůstaly plány a údaje o zbrojení. Začalo se s výstavbou ohromného námořního loďstva. Obrovské částky také pohltila výroba jaderné zbraně, kterou chtěl Stalin vlastnit hned poté, co se dozvěděl o svržení jaderné pumy na Hirošimu⁹. Do atomového výzkumu byla také zapojena sovětská výzvědná služba¹⁰. Jadernou zbraň tak Sovětský svaz vlastnil – k překvapení západních mocností – už od roku 1949¹¹. V roce 1954 se sovětská vláda pyšnila spuštěním první atomové elektrárny na světě¹².

Na konci 40. let začal Sovětský svaz pracovat na výrobě vodíkové pumy¹³. V nové pětiletce se tak opět zvýšily výdaje za zbrojení, což znamenalo pro zemi vyčerpanou válkou obrovské hospodářské zatížení¹⁴.

⁷ Kol. autorů: *Dějiny Ruska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004, s. 404. ISBN 80-7106-658-3

⁸ Kol. autorů: *Dějiny Ruska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004, s. 415. ISBN 80-7106-658-3

⁹ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 150. ISBN 978-80-200-1642-3

¹⁰ Nedaleko Čeljabinsku bylo postaveno tajné město, kam se v tichosti přesunuli téměř všichni jaderní vědci Sovětského svazu. Typické bylo, že se jedovaté zplodiny vypouštěly do blízké řeky, která tekla do jezera Karačaj, které se po čase stalo nejradioaktivnějším místem na světě – viz analyzovaná oblast Jaderná havárie v Kyštymu.

¹¹ Viz analyzovaná oblast První výbuch sovětské vodíkové bomby.

¹² Viz analyzovaná oblast Spuštěna první sovětská atomová elektrárna.

¹³ Viz analyzovaná oblast První výbuch sovětské vodíkové bomby.

¹⁴ Kol. autorů: *Dějiny Ruska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004, s. 351. ISBN 80-7106-658-3

2.4 MARSHALLŮV PLÁN VERSUS RVHP

V roce 1947 vyhlásil americký prezident Harry S. Truman doktrínu, kterou chtěl pomoci zemím nejvíce ohroženým komunismem. Washington téměř ve stejné době přišel s myšlenkou ekonomické pomoci válkou zničené Evropě – tzv. Marshallovým plánem.

Sovětský svaz a další státy v jeho sféře vlivu se na nátlak SSSR odmítly Marshallova plánu zúčastnit. Kromě rozštěpení kontinentu na dva tábory – socialistický a kapitalistický (podle Moskvy demokratický a imperialistický) – tak socialistické státy přišly o velkou finanční pomoc a s válečnou obnovou se musely vypořádat z vlastních zdrojů. To se projevilo i na poválečné situaci v hospodářství a vědě. V lednu 1949 proto došlo k založení hospodářského integračního orgánu – Rady vzájemné hospodářské pomoci. RVHP ve všech zemích bloku se zaměřila především na výstavbu těžkého průmyslu podle sovětského vzoru, často ale nad síly ekonomických možností jednotlivých zemí.

2.5 CHRUŠČOVOVA REFORMA

Po smrti Josifa Stalina započal proces postupného vnitřního rozkladu sovětského monolitu. Hned několik mužů se ucházelo o nástupnictví po zemřelém vůdci. Nejlepší výchozí pozici měli Stalinovi důvěrníci G. M. Malenkov, L. P. Berija, N. S. Chruščov a N. A. Bulganin. Beriju podporoval Malenkov, a ačkoli byl Berija pouhým náměstkem předsedy vlády a ministrem vnitra – premiérem se stal na jeho návrh Malenkov – byl nejrazantnější. Chruščovovi se proto podařilo semknout ostatní proti Berijovi, obvinili a zatkli jej za pomoci jedenáctičlenné skupiny generálů. Berija byl ve vykonstruovaném procesu odsouzen k trestu smrti a v prosinci 1953 popraven. A Chruščovova cesta k plnému diktátu už byla snadná.¹⁵

Chruščov se s Malenkovem shodoval na nutnosti reformy – každý z nich chtěl ale začít jinde. Malenkov populárně se zvyšováním výroby spotřebních předmětů na úkor těžkého průmyslu. Chruščov naopak kladl důraz na investice do zemědělství jako do nejzaostalejší oblasti sovětského hospodářství¹⁶. To také prosadil.

V letech 1954-1958 se hrubý produkt sovětského zemědělství podle oficiálních statistik zvýšil o 50 % - z toho v rostlinné výrobě o 50 % a v živočišné o 24 %. V květnu 1954 Chruščov prohlásil: „Národy kdysi zaostalého Ruska, které vzaly moc

¹⁵ Veber, Václav: *Komunistický experiment v Rusku 1917-1991 aneb malé dějiny SSSR*. Nakladatelství Roman Míšek, Praha 2001, s. 122. ISBN 80-86277-14-3

¹⁶ Zubov, Andrej Borisovič; kol. autorů: *Istoriia Rossii XX veka*. Astrel, Moskva 2009. Překlad Libor Dvořák; Martin Vrba. Nепublikováno. Část V., 1. kapitola, s. 25.

do vlastních rukou... získaly možnost uložit si zcela reálný úkol dohnat a předejhnat USA ve výrobě na hlavu“¹⁷. Zemědělský úspěch, který ovšem neměl dlouhého trvání, Chruščov podnítil v optimistickém a velkášském programu šesté pětiletky 1956 – 1960, ve které se počítalo s většími investicemi než v obou předchozích pětiletkách. V jeho představách soukromé rolnické hospodářství a dokonce i kolchozy měly ustoupit před státními zemědělskými továrnami, sovchozy, zemědělci sami se zase měli veškerého soukromě drženého hospodářského zvířectva vzdát a ze svých venkovských chalup se přestěhovat do moderně vybavených obytných domů a vilek v „agroměstech“. Chruščov snil o tom, že na ruskou půdu přeneseme mamutí zemědělské farmy, jaké existovaly ve Spojených státech¹⁸.

Zhruba polovina investic šesté pětiletky měla být rozdělena do východních oblastí Sovětského svazu na rozvoj těžkého průmyslu. Zdůrazňoval se technický pokrok, jehož hlavním cílem bylo do konce roku 1960 dostihnout a předstihnout nejvyspělejší kapitalistické země ve výrobě na jednoho obyvatele. Tak to alespoň prezentoval na XX. sjezdu KSSS¹⁹ na počátku roku 1956, kde Chruščov mimo jiné odsoudil Stalinův kult osobnosti a některé jeho praktiky²⁰.

2.6 ZEMĚDĚLSTVÍ NA VZESTUPU, SEDMILETKA NA OBZORU

Velice úspěšné byly roky 1956 a 1957 i v zemědělské oblasti. Sklizně byly rekordní a Chruščov to podnítilo k neuváženému prohlášení, že SSSR může do čtyř let předstihnout Spojené státy v produkci masa a mléka²¹.

Vedení státu i nadále řešilo ekonomické problémy chaoticky a od stolu. Na podzim 1957 Chruščov přerušil dosavadní pětiletku a zahájil přípravy na nový sedmiletý plán pro léta 1959 – 1965. Přitom nebyl proveden seriózní rozbor plnění plánů nedokončené pětiletky, ale byly stanoveny ještě odvážnější cíle na plánovanou sedmiletku. V ní měl být učiněn „rozhodující krok při vytváření materiálně technické

¹⁷ Zubov, Andrej Borisovič; kol. autorů: *Istoriia Rossii XX veka*. Astrel, Moskva 2009. Překlad Libor Dvořák; Martin Vrba. Nepublikováno. Část V., 1. kapitola, s. 81.

¹⁸ Zubov, Andrej Borisovič; kol. autorů: *Istoriia Rossii XX veka*. Astrel, Moskva 2009. Překlad Libor Dvořák; Martin Vrba. Nepublikováno. Část V., 1. kapitola, s. 82.

¹⁹ Chruščov přednesl svůj několikahodinový referát, později označovaný jako stranická poprava Stalina, na uzavřeném zasedání v poslední den sjezdu. Tento tajný projev, ve kterém odsoudil zneužívání moci Stalinem, masové pronásledování jeho odpůrců, i zásadní chyby ve vedení války, nebyl v Sovětském svazu publikován, veřejnost byla seznámena pouze s jeho krátkým výtahem. Do zahraničí se ale dostal a na Západě ho otiskli v nezkrácené délce.

²⁰ Zubov, Andrej Borisovič; kol. autorů: *Istoriia Rossii XX veka*. Astrel, Moskva 2009. Překlad Libor Dvořák; Martin Vrba. Nepublikováno. Část V., 1. kapitola, s. 65.

²¹ Kol. autorů: *Dějiny Ruska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004, s. 438. ISBN 80-7106-658-3

základny komunismu a zajištěno vítězství SSSR nad kapitalistickými zeměmi v hospodářské soutěži.“²²

Na přelomu 50. a 60. let se Chruščov hledal cestu k vyváženějšímu rozdělování investic a snažil se zabránit některým megalomanským stavbám socialismu.

2.7 CHRUŠČOVŮV PÁD

Na začátku 60. let se začala Chruščovova situace komplikovat. Kromě sporu s Čínou, kubánské a berlínské krize měl problémy i na domácí půdě. Vzestup zemědělské výroby se zastavil a stupňovaly se potíže v zásobování, projevíly se nedostatky v obdělávání celin podléhajících erozi.

Při zahájení dalšího kola reforem koncem roku 1962 chtěl Nikita Chruščov reorganizovat orgány KSSS. Proti Chruščovovi se kvůli tomu začala tajně formovat opozice, která si do svého čela vybrala Leonida Brežněva. Nakonec byl Chruščov donucen k demisi. S nástupem Leonida Brežněva k moci se Sovětský svaz vydal na cestu „vyjetých kolejí“ a žádných experimentů.

²² Kol. autorů: *Dějiny Ruska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004, s. 439. ISBN 80-7106-658-3

3. SITUACE NA POLI VĚDY NA KONCI 40. LET A V 50. LETECH

3.1 CELOSVĚTOVÉ VĚDECKÉ OBJEVY

Konec 40. let a především 50. léta 20. století byla na vědecké objevy velmi bohatá. V celosvětovém měřítku se na poli vědy odehrály tyto důležité objevy:

Velmoci začaly se zkouškami jaderných zbraní, vědci vyvinuli první primitivní počítač, zkonstruovali nadzvukové letadlo, potvrdili teorii Velkého třesku, položili základy kybernetiky, vyvinuli tranzistor i dlouhohrající gramofonovou desku, definovali teorii kvantové elektrodynamiky a vylepšili teorii ekonomie, vyfotografovali geny i vypustili vícestupňovou raketu, vyrobili první xerox a zjistili, že naše galaxie Mléčná dráha má spirálovou stavbu, na základě kvantové teorie vysvětlili princip supravodivosti, vyrobili elektřinu z jaderné energie a vypustili první vodíkovou bombu, objevili velkorozměrnou strukturu hmoty vesmíru i dvoušroubovitou strukturu DNA, poprvé úspěšně operovali otevřené srdce a izolovali chloroplasty, zahájili samostatné družicové programy, vynalezli antikoncepční pilulku i iontový mikroskop a videorekordér (tehdy nazývaný magnetoskop), popsali průběh fotosyntézy i solární vítr, objevili rentgenové paprsky ze Slunce a také umělé sladidlo, na oběžnou dráhu startovaly družice se psy, muškami i dalšími živočichy, umělé sondy obléčaly Měsíc, vědci vynalezli mikročip i tranzistorovou televizi, zpozorovali důsledky celosvětového oteplování i kvasary v centrech galaxií, zkonstruovali laser a na začátku 60. let vyslali člověka do vesmíru.²³

Většina z těchto počinů, kromě sovětských kosmonautických úspěchů na konci 50. let, ovšem náleží Spojeným státům americkým, které v dané době měly ve vědě náskok. Právě tento náskok se vedení SSSR snažilo před sovětským lidem utajit. Činilo tak různými prostředky: glorifikací vlastních objevů, zatajováním vlastních neúspěchů a cenzurou vědeckých úspěchů ostatních států.

3.2 SOVĚTSKÁ VĚDA PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Po skončení druhé světové války se umění i věda po celém světě nadechly a i v Sovětském svazu přišla doba spontánního tvoření. Spisovatelé, hudební skladatelé i filmoví tvůrci začali vytvářet hodnotná a svobodná, neideologická díla. Stalin chvíli vyčkával, ale už na jaře 1946 dal umělcům jasně najevo, že je strana pečlivě sleduje a není s nimi spokojena²⁴. Nejen umělci byli podrobně sledováni, na řadu přišla i

²³ Kompletní tabulka s přehledem objevů včetně příslušnosti k jednotlivým zemím je v příloze. Zdroj: Ochoa, George; Corey, Melinda: *Věda, dějiny v datech*. Knižní klub, Praha 2000. ISBN 80-242-0477-0

²⁴ Kol. autorů: *Dějiny Ruska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004, s. 418. ISBN 80-7106-658-3

věda. Byl zrušen například Ústav světového hospodářství a světové politiky, kterému předsedal národohospodář J. Varga, který se zabýval změnami kapitalismu po druhé světové válce. Bylo mu vytýkáno opomenutí stalinské charakteristiky všeobecné krize kapitalismu²⁵.

Veřejné odsouzení postihlo i fyziology a biology – stoupence mendelismu. Místo skutečných odborníků tak v Sovětském svazu nastoupila éra pseudovědců, oficiálně zastánců pokrokových metod – například v biologii a agronomii to byl Trofim Děnisovič Lysenko.

3.2.1 LYSENKO A JEHO ZAČÁTKY

Trofim Děnisovič Lysenko měl v oblasti genetiky svérázné názory. Pokoušel se odmítnout existenci genů a naopak dokázat dědičnost jakožto důsledek příznivých vlastností okolí. Lysenko sestavil vlastní „mičurinskou“ biologii, která postupně v Sovětském svazu nahradila „buržoazní“ genetiku. Následovníky zakladatelů genetiky – Čecha J. G. Mendla, Američana Morgana a Němce Weismanna – v Sovětském svazu postupně nazývali „mendelovci – morganisté – weismannovci“ – a díla těchto vědců čekal neradostný osud.

Lysenkova teorie se poprvé na stránkách novin objevila v roce 1929²⁶. Podstatou „objevu agronoma Lysenka“ bylo zjištění, že stačí nechat v chladu naklíčená semena ozimé pšenice, která se potom na jaře zasejí, a vlastnost „ozimovosti“ tím bude potlačena. Ozimou pšenici tak bude možné zasít na jaře i jako běžnou pšenici jarní. Lysenko totiž nevěřil tomu, že dědičná povaha rostlin je neměnná. Domníval se, že je třeba několik let vysévat ozimou pšenici na jaře a ta se novým podmínkám sama přizpůsobí. Dědičnost pšenice chtěl změnit tak, aby vyhovovala potřebám lidstva²⁷.

Teorie známá jako neolamarckismus získala už roku 1945 dominantní postavení za tiché podpory Stalina nad genetikou, i za cenu represí proti řadě biologů. V témže roce se ale diskuse okolo genetiky obnovila. Z části kvůli šlechtitelským úspěchům v USA, ale zčásti i proto, že Lysenko přišel s novými teoriemi, které byly v rozporu s Darwinovou teorií vývoje druhů.

²⁵ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 344. ISBN 978-80-200-1642-3

²⁶ Soyfer, Valery: *Rudá biologie, pseudověda v SSSR*. Stilus, Brno 2005, s. 24. ISBN 80-903550-5-6

²⁷ Soyfer, Valery: *Rudá biologie, pseudověda v SSSR*. Stilus, Brno 2005, s. 105. ISBN 80-903550-5-6

Přední sovětský genetici proto uspořádali akci k odhalení Lysenkových metod, zcela vzdálených vědeckým principům. V prosinci 1945 předal prezident sovětské Akademie věd Sergej Ivanovič Vavilov²⁸ ústřednímu výboru KSSS návrh, aby Lysenka znovu nezvolili do prezidia akademie. Strana ale za Lysenkem stála.

Dalším pokusem Lysenkových odpůrců, jak jej zbavit vlivu, byl návrh na vytvoření Ústavu genetiky a cytologie, který by mu nepodléhal. Dokonce v březnu 1946 odeslali dopis přímo tajemníkovi Malenkovovi, ve kterém se dovolávali významu, jaký genetice přikládala světová věda, například i ve Spojených státech. Až v září 1947 přišla odpověď – otištěná v moskevské Pravdě. Článek s titulkem *Protivlastenecké chování pod praporem vědecké kritiky* jasně napadal Lysenkovy odpůrce. Oni se přesto snažili dál. V květnu 1948 přijal Lysenka sám Stalin a setkáním dal jasně najevo, že je na jeho straně²⁹.

Lysenkův projev na zasedání Zemědělské akademie věd v srpnu 1948 zasadil smrtelný úder sovětské genetice a zemědělskému pěstitelství vůbec. Stalin údajně celý projev zredigoval a na několika místech doplnil. Volání po přetváření přírody a teze o třídnosti biologie zvítězila. Nově měli zelenou K. A. Timirjazev, I. V. Mičurin, T. D. Lysenko a další (mezi nimi například I. P. Pavlov) a dialektický materialismus, který říká, že kritériem pravdivosti vědeckého poznání a kritériem správnosti každé vědecké teorie je praxe, výrobní činnost člověka. Stalin k tomu v knize *Otázky leninismu* dodává: „Theorie se stává bezpředmětnou, není-li spojována s revoluční praxí, zrovna tak jako praxe se stává slepou, neosvětluje-li si cestu revoluční teorií.“³⁰

M. P. Vinogradov a P. V. Makarov a další autoři k tomu v knize *Základy mičurinské biologie*³¹ dodávají: „Historické vítězství mičurinské tvůrčí biologie se odehrálo na srpnovém zasedání Leninovy všesvazové akademie zemědělských věd v roce 1948. Tehdy byl v biologii definitivně poražen reakční mendelismus-morganismus a odhozen jako spekulativní výmysl buržoazní vědy. Mendelismus-morganismus byl hluboce zakořeněn a propagován jako poslední vymoženost vědy také na našich vysokých, středních i ostatních učilištích. ... Dnes, kdy budujeme socialismus, musí i naše věda sloužit tomuto cíli. Toto poslání může však splnit jedině skutečná věda. Taková je dnes socialistická věda. Taková je sovětská

²⁸ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 54. ISBN 978-80-200-1642-3

²⁹ Soyfer, Valery: *Rudá biologie, pseudověda v SSSR*. Stilus, Brno 2005, s. 92. ISBN 80-903550-5-6

³⁰ Stalin, Josif Vissarionovič: *Otázky leninismu*, Svoboda, Praha 1950, s. 21.

³¹ Kol. autorů: *Základy mičurinské biologie*. Přírodovědecké vydavatelství, Praha 1952, s. 5.

mičurinská biologie s jejím revolučním heslem: Nemůžeme čekat milostí od přírody, vzít si je od ní – to je náš úkol!³².

Stalin se Lysenka zastal i na zasedání politbyra 31. května 1948, kde podával doporučení na Stalinovu cenu prvního stupně. Podle deníku tehdejšího vicepremiéra V. A. Malyševa Stalin prohlásil: „Nesmíme zapomínat, že Lysenko je agrotechnický Mičurin dneška. ... Jako vědec i jako člověk se samozřejmě dopouští chyb a omylů a je třeba ho kontrolovat. Pokud si ale někdo usmyslí, že Lysenka zničí, tak žene vítr do plachet všelijakých intelektuálních žebráků.“³³ Tato poznámka byla vyprovokována kritickým postojem Jurije Ždanova (devětadvacetiletého kandidáta chemických věd, vedoucího oddělení vědy na ÚV VKS). Tato funkce neodpovídala ani Ždanovově vědeckým zásluhám, ani stranickým zkušenostem, ale spíš protekci otce, který spravoval na sekretariátu ÚV záležitosti vědy a kultury, ale především na doporučení samotného Stalina, který za mladého Ždanova³⁴ provdal dceru Světlanu. Přestože Ždanov Lysenka kritizoval, po Stalinově „vysvětlení“ si před tchánem posypal hlavu popelem a veškerou odpovědnost za kritiku svalil na profesora Antona Romanoviče Žebraka³⁵, který byl jeho poradcem v otázkách genetiky. Stalinova narážka na intelektuální žebráky tak měla ještě jiný výklad.

Ivan Vladimirovič Mičurin tak byl označen za největšího sovětského biologa a zakladatele materialistické teorie. Mičurin pěstoval ovocné odrůdy, vhodné pro oblast středního Ruska – především z ovocných stromů z oblasti střední Asie³⁶ (tedy oblasti studeného klimatu s krátkou vegetační dobou). „Mičurinská teorie není strnulé dogma. Žije a vyvíjí se ve výzkumech celé armády sovětských vědců-mičurinců, v čele s akademikem Trofimem Denisovičem Lysenkem, a ve výzkumech ještě početnější armády kolchozníků-mičurinců, stachanovců socialistické rostlinné a živočišné výroby.“³⁷, shrnuje kniha *Základy mičurinské biologie* z roku 1952.

Střetnutí dvou zcela rozdílných směrů v biologii – vědeckého a utopického – tak vyhrál druhý z nich. Sám Stalin ho posvětil. Kremelský vůdce se tak přidal na stranu utopické metody, ohánějící se zaručenými úspěchy v budoucnosti, když v té době genetiky nabírala zcela zřetelné obrysy a v zahraničí slavila první velké úspěchy.

Budoucnost sovětské biologie byla v rukou kariéristů a vědeckých nul.

³² Kol. autorů: *Základy mičurinské biologie*. Přírodovědecké vydavatelství, Praha 1952, s. 5.

³³ Medveděv, Žores; Medveděv, Roj: *Neznámý Stalin*. Academia, Praha 2003, s. 202. ISBN 80-200-1084-X

³⁴ Soyfer, Valery: *Rudá biologie, pseudověda v SSSR*. Stilus, Brno 2005, s. 81. ISBN 80-903550-5-6

³⁵ Profesor Anton Romanovič Žebrak byl významný genetik a šlechtitel. V roce 1946 řídil oddělení vědy ÚV VKS, tuto funkci opustil poté, co byl zvolen prezidentem Akademie věd Běloruské SSR.

³⁶ Soyfer, Valery: *Rudá biologie, pseudověda v SSSR*. Stilus, Brno 2005, s. 140. ISBN 80-903550-5-6

³⁷ Kol. autorů: *Základy mičurinské biologie*. Přírodovědecké vydavatelství, Praha 1952, s. 14.

3.3 KOSMONAUTIKA – JEDINÝ OPRAVDU FENOMENÁLNÍ ÚSPĚCH SOVĚTSKÉ VĚDY

Po roce 1945 byly známy všechny teoretické i technologické nezbytnosti k tomu, aby člověk učinil první krok do vesmíru – tedy k vyslání první družice na oběžnou dráhu kolem Země. Zbývalo dát pokyn k fyzickému vývoji rakety vhodné pro dosažení velké výšky a k vývoji družice. Rodila se kosmonautika³⁸.

3.3.1 POČÁTEK ZÁVODU O VESMÍR A NĚMECKÉ DĚDICTVÍ

Situace ale byla komplikovaná – rozložení sil ve světě se oproti stavu před druhou světovou válkou značně změnilo. Evropa byla zdecimovaná válkou, největší válečná raketová velmoc – Německo – se potýkalo s následky svého počínání. Hlavními silami pro další vývoj se tak staly Spojené státy a Sovětský svaz. Začíná závod o úspěch ve vesmíru.

Spojené státy a Sovětský svaz jako vítězové druhé světové války zdědily vojenskou techniku nacistického Německa. Američané i Sověti tak začali horečnatě hledat technologie V-2 i pracovníky, kteří se na její konstrukci podíleli. Téměř všichni významní vědci uprchli na Západ³⁹. Sovětům se podařilo získat jediného významnějšího raketového vědce – Helmuta Gröttrupa, někdejšího asistenta ve vedení kontrolní laboratoře a dálkového měření v Peenemünde, kde se vyvíjela V-2. Jinak zajali jen vědce a techniky druhořadé úrovně⁴⁰.

V sovětské zóně Německa se ale nacházelo několik důležitých míst: Peenemünde, továrna Mittelwerke v Harzu a zkušební stanoviště k vypouštění raket. Sověti se snažili obnovit výrobu V-2 z nedokončených raket v Bleicherode a u Nordhausenu. Na konci roku 1946 sestavili okolo třiceti raket schopných letu a začali s testováním jejich motorů⁴¹. Ve skupině sovětských odborníků byl i raketový

³⁸ Termíny kosmonautika i astronautika jsou odvozeny z názvu vědy o létání do vesmíru. Přestože oba pochází z řeckých slov, poprvé byly použity ve francouzštině. Termín **astronautika** je vytvořen ze slov astér – hvězda a nautiké – plavba. Za autora je považován spisovatel Rosny starší. Termín byl poprvé použit v roce 1928. Mimochodem je doslovným překladem ruského termínu zvezdoplavanije, užívaného Konstantinem Eduardovičem Ciolkovským. Termín **kosmonautika** má za základ slovo kosmos – vesmír a poprvé ho použil ruský emigrant Ario Šternfeld roku 1934. Termín kosmonautika vyjadřuje přesněji lety do vesmíru, zatímco astronautika je spíše označení letu ke hvězdám (který nebude kvůli technickým možnostem minimálně jedno století uskutečnitelný). V bývalé ČSSR měla média přísně nakázáno držet se výhradně sovětské terminologie – tedy kosmonautiky a od ní odvozených slov. Astronauty byli někdy označováni američtí cestovatelé do vesmíru, nikdy však sovětští.

³⁹ Sparrow, Giles: *Spaceflight*. Doring Kindersley, London 2007, s. 28. ISBN 1-4053-1818-X

⁴⁰ Pacner Karel; Vítek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 18. ISBN 978-80-87027-71-4

⁴¹ Pacner Karel; Vítek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 18. ISBN 978-80-87027-71-4

průkopník Michail Klavdijevič Tichonravov, Sergej Pavlovič Koroljov⁴² dohlížel na celkovou výrobu a Valentin Gluško zkoumal motorový systém V-2⁴³. Ke konci roku byly zkoušky přemístěny do SSSR.

První zdokonalená raketa V-2 byla sověty vypuštěna v říjnu 1947. Následovalo několik dalších, které nesly vědecké měřicí přístroje ke zkoumání teploty při sestupu atmosférou a k měření kosmického záření⁴⁴.

3.3.2 BALISTICKÉ RAKETY VEDOU

Krátce po skončení druhé světové války měli sovětští raketoví vědci téměř absolutní přednost před jinými vědeckými úkoly. V roce 1946 se ale situace začala měnit. Důraz se začal klást na radarové systémy a na řízené střely typu země-vzduch. Sovětské vedení totiž zhodnotilo rozsah škod amerického a britského bombardování Německa ve druhé světové válce. Došlo k závěru, že škody byly tak velké, že je potřeba pro SSSR vybudovat novou účinnou protivzdušnou obranu. A bylo jasné, že vývoj raket s dlouhým doletem by trval mnoho let. Tímto rozhodnutím se vývoj raket k letům do kosmu pozdržel⁴⁵.

První výnos Nejvyššího sovětu SSSR o zahájení vývoje balistických raket pocházel z května 1946. Tedy z doby, kdy přibližně 1700 sovětských měst bylo v troskách. V březnu 1947 rozhodlo politbyro (za výrazné podpory Stalina) o ustanovení Státní komise pro rakety dalekého doletu⁴⁶. Přestože komise ve svém názvu měla rakety dalekého doletu, pořád se jednalo o balistické střely. I tak ale SSSR získalo náskok ve vývoji raket. Vývoj nosné rakety k dosažení horních vrstev atmosféry byl už jen otázkou času.

3.3.3 KOROLJOVOVY RAKETY „R“

Rychlý sovětský vývoj raketové techniky mohl být způsoben také odlišným názorem na vojenskou úlohu raket. Protože SSSR během druhé světové války

⁴² Sergej Pavlovič Koroljov (1907-1966) – nejvýznamnější vědec sovětského kosmického programu, později ukrytý kvůli utajení pod anonymní označení *hlavní konstruktér*.

⁴³ Pacner, Karel: *Kolumbové vesmíru - Souboj o Měsíc, 1. díl*. Paseka, Praha 2006, s. 71. ISBN 80-7185-651-7

⁴⁴ Sparrow, Giles: *Spaceflight*. Doring Kindersley, London 2007, s. 32. ISBN 1-4053-1818-X

⁴⁵ Pacner Karel; Vitek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 21. ISBN 978-80-87027-71-4

⁴⁶ Pacner, Karel: *Kolumbové vesmíru - Souboj o Měsíc, 1. díl*. Paseka, Praha 2006, s. 90. ISBN 80-7185-651-7

prakticky nepoužíval letadla ke strategickému bombardování, ale jen ke vzdušné podpoře pozemní akce, byly rakety považovány za druh dělostřelectva. A Rusko mělo velkou dělostřeleckou tradici. Možná proto s raketami R-1 a R-2 nedisponovalo letectvo, ale armáda⁴⁷.

Koroljov také navrhl výškové verze obou zmiňovaných raket, které nesly označení V-1A a V-2A a měly provádět geofyzikální měření. Naposledy jmenovaná raketa byla vybavena malou tlakovou kabinou pro pokusné psy, jejíž návrat zpomaloval padák. V-2A tedy byla první raketa s živou „posádkou“⁴⁸.

Další Koroljovova raketa nesla označení R-5⁴⁹ (R-3 a R-4 zůstaly nerealizovanými projekty). Měla dolet asi 120 kilometrů a byla zároveň první sovětskou raketou, schopnou vynášet jadernou hlavici. V roce 1955 se stala součástí výzbroje dálkového vojenského letectva⁵⁰.

Vývoj balistických raket v Sovětském svazu byl velký. Svědčí o tom i počet startů. Někdy se během jednoho měsíce uskutečnilo až 22 startů raket. Přestože to byla nevídaná frekvence vzletů, pořád se jednalo pouze o balistické střely, které neměly s raketou pro kosmický let mnoho společného⁵¹.

Raketa R-7 měla původně sloužit jako nosič vodíkové bomby. Vojensky ale nebyla nikdy použita, její příprava ke startu trvala na vojenské poměry příliš dlouho. Raketa R-7 však byla schopna dopravit na nízkou oběžnou dráhu až šest tun nákladu⁵². První družice přitom vážily mnohonásobně míň.

3.3.4 BAJKONUR - TJURATAM

V lednu 1955 vytipovala malá skupinka sovětských geologů vhodné místo k postavení odpalovacího zařízení rakety. V blízkosti městečka Tjuratam v Kazachstánu byla na začátku roku 1957 dokončena startovací rampa pro rakety i

⁴⁷ Idea vývoje silných raket jako nosičů vodíkových a atomových bomb se nakonec Sovětskému svazu vyplatila. Spojené státy se na začátku 50 let spoléhaly místo na rakety raději na strategické letectvo, které mohlo ze základen obklopujících SSSR dopravit bomby na všechna důležitá místa sovětského území. Proto začaly USA s vývojem strategických raket později. Navíc v padesátých letech měly k dispozici miniaturizované bomby, pro které stačily rakety s menší nosností. USA tak paradoxně doplatily na technickou vyspělost svých letadel a bomb – a musely začít budovat nosiče pro kosmické využití prakticky z bodu nula – tedy od V-2.

⁴⁸ Sparrow, Giles: *Spaceflight*. Doring Kindersley, London 2007, s. 33. ISBN 1-4053-1818-X

⁴⁹ R5 byla stejně jako americká raketa Redstone do určité míry odvozena z německé V-2.

⁵⁰ Pacner Karel; Vítek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 20. ISBN 978-80-87027-71-4

⁵¹ Sparrow, Giles: *Spaceflight*. Doring Kindersley, London 2007, s. 35. ISBN 1-4053-1818-X

⁵² Pacner Karel; Vítek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 21. ISBN 978-80-87027-71-4

montážní budova, ve které bylo možné dělat první zkoušky startu. Zrodil se tak nejznámější kosmodrom Sovětského svazu⁵³. Označení Tjuratam (který byl v SSSR později přejmenován na Leninsk) ale používali jen odborníci a vojáci na Západě. Ve východním bloku se kosmodrom označoval jako Bajkonur, přestože stejnojmenné město leželo až 200 kilometrů od odpalovací rampy⁵⁴.

Při prvních třech zkouškách startu na jaře 1957 rakety R-7 explodovaly. Další dva starty ale vyšly bezchybně⁵⁵. Druhému z nich dokonce přihlížel první tajemník KS SSSR Nikita Sergejevič Chruščov. Sergej Koroljov, jeden z duchovních otců rakety i celého kosmického programu, tak dostal povolení ke zkonstruování první umělé družice.

3.3.5 SPUTNIK 1

První družice s pracovním názvem PS (Prostějšij sputnik – nejjednodušší družice) odstartovala z Tjuratamu 4. října 1957. Její oběžná dráha vedla i nad západní Evropou a Spojenými státy, charakteristické pípání mohl zachytit každý radioamatér. Centrální stupeň nosné rakety, který krátký čas také obíhal po oběžné dráze kolem Země, bylo občas vidět pouhým okem.

Vojenský význam družice byl nulový, šlo o ryze vědecký úspěch, který na první pohled neměl ve studené válce výraznou roli. Ta se však vedla o symboly – a se Sputnikem 1 předstihli Sověti Ameriku o velký skok právě v jedné ze symbolických oblastí – vědě a technice⁵⁶.

Vypuštění první umělé družice přineslo Koroljovovi postup. Byl zvolen plnoprávným členem Akademie věd. Přesto mohl publikovat pouze pod pseudonymem prof. K. Sergejev a nevystupoval na veřejnosti. Prý proto, že by mohl v popularitě předhonit samotného Chruščova. To dokládá i odpověď na dotaz švédské Královské akademie, kdo je tvůrcem první sovětské družice, aby věděli, koho nominovat na Nobelovu cenu za fyziku. Na otázku Chruščov odpověděl: „Kdo je autorem družice? Přece všechen sovětský lid!“⁵⁷

⁵³ Pacner, Karel: *Kosmičtí špioni*. Albatros, Praha 2005, s. 50. ISBN 80-00-01686-9

⁵⁴ Sovětská tajná služba se tím snažila zmást americkou CIA, která z počátku vysílala svá výzvědná letadla U-2 opravdu nad město Bajkonur. Ještě v roce 1957 ale CIA objevila skutečnou lokalitu kosmodromu a byla překvapena hned dvakrát: Sověti tam testovali novou raketu R-7 a v blízké stepi byla základna mezikontinentálních raket s atomovými hlavicemi, které mířily na USA. Zdroj: Pacner, Karel: *Kosmičtí špioni*. Albatros, Praha 2005, s. 50-51. ISBN 80-00-01686-9

⁵⁵ Pacner Karel; Vitek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 24. ISBN 978-80-87027-71-4

⁵⁶ Viz analyzovaná oblast Sputnik – první umělá družice Země.

⁵⁷ Pacner, Karel: *Tajný závod o Měsíc*. Bohemia, Praha, 1997, s. 153. ISBN 80-85803-25-9

3.3.6 DALŠÍ SOVĚTSKÉ KOSMONAUTICKÉ ÚSPĚCHY A PRVNÍ ROZČAROVÁNÍ

Náskok SSSR ještě potvrdil start Sputniku 2 s prvním živým tvorem – psem Lajkou. První zklamání zažil Sovětský svaz 1. února 1958, kdy vzlétla americká družice Explorer 1⁵⁸. K rozčarování nevědomky přispěla sovětská propaganda, která tvrdila, že USA bude trvat šest až deset let, než doženou Sputnik. Během tří dnů ale sovětští propagandisté připravili odpověď i na Explorer. Když se Chruščov zeptali, co říká první americké družici, usmál se a řekl: „Není větší než malý pomeranč“⁵⁹. Nový cíl propagandy byl jasný. Vytvořit dojem, že americká družice sice existuje, ale jde o velmi chabou odpověď na sovětské kosmické úsilí.

Dalším neúspěchem – pečlivě utajeným - byla havárie rakety při vynesení nové družice na začátku roku 1958. Na rozdíl od exploze nosné rakety americké družice Vanguard, o které americké zpravodajství informovalo i včetně fotografií, nepadlo o nehodě v SSSR v oficiálním zpravodajství jediné slovo. CIA tuto havárii odhalila, až do roku 1985 o ní ale nemluvila⁶⁰. V květnu 1958 si Sovětský svaz upevnil postavení vypuštěním Sputniku 3⁶¹, který nesl mnoho vědeckých přístrojů a mimo jiné objevil vnější radiační pás Země⁶².

Chruščov ale i nadále využíval úspěchy ve výzkumu vesmíru k propagaci socialismu, vědecký význam ho příliš nezajímal. Všechny rakety, které měly původně sloužit vojenským cílům, přísně utajoval. Proto na prvomájových slavnostech v Moskvě byly za auty k vidění gigantické třístupňové mezikontinentální rakety 713, které ve skutečnosti nikdy neexistovaly. Bylo to jen zinscenované představení pro západní vojenské špehy, kteří fotografovali pouze nefunkční makety⁶³.

3.3.7 NOVÝ CÍL SOVĚTSKÝCH VĚDCŮ – MĚSÍC

Po Sputnikicích potřeboval sovětský kosmický program nový velkolepý cíl – stal se jím Měsíc. Raketa měla zůstat stejná, jen k ní byl připojen další motor. To zvýšilo

⁵⁸ Pacner Karel; Vítek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 37. ISBN 978-80-87027-71-4

⁵⁹ Zde si zřejmě Chruščov spletl - nebo záměrně zaměnil - téměř dvoumetrový válec Exploreru s původně plánovanou družicí Vanguard, která měla v průměru 16 centimetrů a jejíž premiéra Američanům nevyšla. Zdroj: Pacner Karel; Vítek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 39. ISBN 978-80-87027-71-4

⁶⁰ Pacner, Karel: *Kosmičtí špioni*. Albatros, Praha 2005, s. 66. ISBN 80-00-01686-9

⁶¹ Sparrow, Giles: *Spaceflight*. Doring Kindersley, London 2007, s. 51. ISBN 1-4053-1818-X

⁶² Vnitřní radiační pás objevil americký Explorer.

⁶³ Pacner, Karel: *Kosmičtí špioni*. Albatros, Praha 2005, s. 80. ISBN 80-00-01686-9

její nosnost a dodalo schopnost udělit automatické sondě rychlost potřebnou k úniku z přitažlivosti Země⁶⁴.

Úkolem prvních tří startů, které se nepodařily, bylo s největší pravděpodobností dopad sondy na Měsíc. Žádný z nich nebyl ohlášen. Teprve Luna 1 odstartovala v pořádku 2. ledna 1959, i když úkol splnila jen napůl. Nedopadla na povrch Měsíce, ale proletěla od něj ve vzdálenosti zhruba 6 000 kilometrů⁶⁵. I to byl opět ohromný úspěch. Sonda pokračovala v letu po oběžné dráze kolem Slunce a stala se tak jeho první umělou planetkou. Sovětský svaz tak opět předběhl USA, které se snažily třikrát neúspěšně vypustit sondu Pioneer, která se měla dostat na oběžnou dráhu kolem Měsíce⁶⁶.

Další pokus o vypuštění sondy se nezdařil. Pak ale přišly dva ohromné úspěchy: Luna 2⁶⁷ (září 1959) změřila radiační pásy Země⁶⁸. Když se sonda přibližovala k Měsíci, nezachytila žádný radiační pás ani magnetické pole. Dopadla po 35 hodinách letu do moře dešťů⁶⁹.

Další úspěch byl načasován na druhé výročí startu Sputniku 1. Sonda Luna 3⁷⁰ byla ještě více vybavena přístroji, nesla mimo jiné televizní kameru a fotoaparát. Když přelétala nad odvrácenou stranou Měsíce, začala fotografovat povrch. Nejméně 29 fotografií nejprve automatická laboratoř v sondě vyvolala a ty pak snímala televizní kamera, která signál přenášela na Zemi. Fotografie nebyly moc kvalitní, přesto však byly patrné některé povrchové útvary – hlavně krátery. Luna vyfotila asi 70 % odvrácené strany Měsíce, což byl obrovský úspěch⁷¹.

První etapa sovětského výzkumu Měsíce skončila dalšími dvěma neúspěšnými, a opět neohlášenými, starty.

3.3.8 VÍTĚZSTVÍ A POLITICKÝ PODTEXT

I z prvních cest automatických sond k Měsíci je zjevný podtext sovětského vesmírného programu. Po Sputniku 3 nevzlétla další dva roky na oběžnou dráhu žádná další družice Sovětského svazu. Lze to vysvětlit tak, že se Sověti už propagandisticky dobrali všeho, čeho se v souvislosti s družicemi dalo, a tak hledali

⁶⁴ Takzvanou druhou kosmickou rychlost (11,2 km/s).

⁶⁵ <http://www.lib.cas.cz/space.40/1959/INDEX1.HTM>

⁶⁶ První americkou sondou, která proletěla kolem Měsíce, byla Pioneer 4 tři měsíce po Luně, která ovšem prolétla ve vzdálenosti 59 000 kilometrů od měsíčního povrchu.

⁶⁷ <http://www.lib.cas.cz/space.40/1959/INDEX1.HTM>

⁶⁸ Plynný sodík se během 20 vteřin rozptýlil do viditelného oblaku o průměru 100 kilometrů.

⁶⁹ První americká sonda, která dopadla na povrch Měsíce, byla sonda Ranger 4 v dubnu 1962.

⁷⁰ <http://www.lib.cas.cz/space.40/1959/INDEX1.HTM>

⁷¹ Sparrow, Giles: *Spaceflight*. Doring Kindersley, London 2007, s. 53. ISBN 1-4053-1818-X

nový cíl svého snažení. Když si chtěli udržet vytvářený obraz technické nadvlády, museli USA předběhnout i na poli zkoumání Měsíce. I to se jim podařilo.

Pro průkopníky kosmických letů v SSSR byl vždy konečným cílem nikoli let automatické sondy, ale člověka. To se Sovětskému svazu podařilo až v letech šedesátých – konkrétně 12. dubna 1961.

Titulky novin hlásaly: *Člověk ve vesmíru – vítězství sovětského lidu*⁷²

Sovětský svaz tak držel všechna kosmonautická prvenství. Změnilo se to až s nástupem amerického lunárního projektu Apollo.

⁷² Člověk ve vesmíru – vítězství sovětského lidu. Mírová výzva Sovětského svazu všem národům. Rudé právo, 13. 4. 1961, s. 1.

4. POSTAVENÍ RUDÉHO PRÁVA V 50. LETECH

4.1 ROLE MÉDIÍ V TOTALITNÍ SPOLEČNOSTI

Totalitní režimy, na rozdíl od demokratických, nepřístupují k médiím jako k instituci svobody projevu. Totalitární režimy definují roli médií jako instrumentální, sloužící mocenským cílům skupiny či entity, jíž se podařilo získat mocenský monopol⁷³. Pro autoritativní společnost představují média jako mocný společenský aktér prostředek k posilování a udržování moci. Totalitní režimy manipulují s informacemi, které se prostřednictvím médií dostávají k nejširší veřejnosti. Vládnoucí elity potlačují mediální rozmanitost a v mediálních obsazích prosazují své zájmy a postoje.

Média v socialistické společnosti sice proklamují, že mají sloužit zájmům lidu, ale ve skutečnosti jsou nástrojem moci. Stát média využívá k propagandě, přísně kontroluje veškeré mediální výstupy. Sovětská teorie médií⁷⁴ vychází z ideologických základů Karla Marxe, Bedřicha Engelse a Vladimíra Iljiče Lenina a z konceptu beztřídní společnosti. Média jsou chápána jako nástroj jednoho typu socializace, utváření veřejného mínění a také jako prostředek vzdělávání. Základním východiskem této teorie je představa, že média mají sloužit dělnické třídě⁷⁵.

Totalitní režimy formují prostřednictvím médií veřejné mínění, média se stávají součástí mocenského aparátu, který organicky propojuje mechanismy názorově formativní (manipulativní) a represivní v jeden monolitní celek. K tomu totalitní moc buduje odpovídající systém řízení a kontroly médií.⁷⁶ „Propaganda je vědomý, systematický pokus formovat vnímání, manipulovat poznávání a nasměrovat chování k dosažení reakce, která podporuje požadovaný záměr propagandisty.“⁷⁷

Média v duchu leninské představy o tisku jako o *kolektivním organizátorovi, agitátorovi a propagátorovi* měla formovat souhlasný postoj občanů k politice KSČ a

⁷³ Köpplová, Barbara; Wolák, Radim: *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Radioservis, Praha 2008, s. 5. ISBN 978-80-86212-94-4

⁷⁴ Siebert, Fred S.; Peterson, Theodore; Schramm, Wilbur: *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*. University of Illinois Press, Chicago 1963. ISBN 0-252-72421-6

⁷⁵ Siebert, Fred S.; Peterson, Theodore; Schramm, Wilbur: *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*. University of Illinois Press, Chicago 1963. ISBN 0-252-72421-6

⁷⁶ Köpplová, Barbara; Wolák, Radim: *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Radioservis, Praha 2008, s. 6. ISBN 978-80-86212-94-4

⁷⁷ Jowett, Garth; O'Donnel, Victoria: *Propaganda and Persuasion*. Sage Publications, California 2006, s. 7. ISBN 1-41-290898-1

bránit šíření nevhodných (v tomto případě alternativních nebo opozičních – podvrtných) názorů.⁷⁸

4.2 CENZURA V 50. LETECH

Během trvání komunistické moci fungovala cenzura nepřetržitě jako důležitá součást stranického řízení hromadných sdělovacích prostředků, kultury i osvěty a patřila k nejvýznamnějším nástrojům uplatňování mocenského monopolu⁷⁹. Její existence byla protiústavní – nová Ústava z roku 1948 existenci předběžné cenzury nepřipouštěla. V paragrafu 21 se uvádí: „Svoboda tisku se zaručuje. Není proto v zásadě dovoleno podrobovat tisk předběžné cenzuře.“⁸⁰

Přesto se veškerá mediální produkce kontrolovala. Režim se snažil o co největší a pokud možno centralizované ovládnutí mediálních výstupů a jejich podřízení potřebám KSČ a státu. Média začala sloužit k prosazování zájmů vládnoucí politické moci a byla jí také za svoji činnost odpovědná. Dohled nad médii provádělo nejprve kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, jehož součástí byl i tiskový a vydavatelský odbor. V čele oddělení stál Gustav Bareš. Odbor dával redakcím závazné politické směrnice a hodnotil jejich činnost. Za ideově politický obsah listu byli odpovědní šéfredaktoři.⁸¹

V listopadu 1950 rozhodlo vedení KSČ o posílení dohledu nad médii přímo v redakcích. Zřídilo tak funkci dohlížecích redaktorů, jejímž vykonáváním byli pověřeni dva politicky uvědomělí redaktoři. Jak tyto pracovníky charakterizuje dopis ústředí KSČ z 24. 11. 1950 krajským vedoucím tajemníkům KSČ: „Jejichž úkolem bude revidovat všechna vydání listu v obtazích a u rotačky a kteří budou zodpovědni za to, že se napříště neobjeví žádné chyby a provokace. Ve všech ostatních časopisech bude pověřen touto funkcí v tiskárnách jeden funkcionář, který bude mít za úkol zajistit prověrku zaměstnanců a propustit ihned nespolehlivé.“⁸²

⁷⁸ Bednařík, Petr; Jirák, Jan; Köpplová; Barbara: *Dějiny českých médií*. Grada, Praha 2011, s. 256. ISBN 978-80-247-3028-8

⁷⁹ Kaplan, Karel; Tomášek, Dušan: *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 12. ISBN 80-85270-38-2

⁸⁰ Ústavní zákon ze dne 9. května 1948: Ústava Československé republiky. Dostupná online: <http://www.koncelik.eu/ustava-150-1948/>

⁸¹ Bednařík, Petr; Jirák, Jan; Köpplová; Barbara: *Dějiny českých médií*. Grada, Praha 2011, s. 256. ISBN 978-80-247-3028-8

⁸² Bednařík, Petr; Jirák, Jan; Köpplová; Barbara: *Dějiny českých médií*. Grada, Praha 2011, s. 257. ISBN 978-80-247-3028-8

Zatímco v letech 1948–1953 se realizovala stranická cenzura, v následujících letech cenzura státně-stranická.⁸³ Komunistické vedení se od roku 1952 snažilo oddělit stranickou a státní moc, oslabit mocenské pozice stranického aparátu ve prospěch mimostranického. Pro zřízení Hlavní správy tisku a publikací, jak se tehdy úřad měl jmenovat, se vyslovil politický sekretariát ÚV KSČ 11. února 1953⁸⁴. Aby bylo zachováno zdání zákonnosti, vydala i vláda v nepublikovaném usnesení č. 17 z 22. dubna 1953 pokyn ke zřízení úřadu státního tiskového dohledu – Hlavní správy tiskového dohledu.⁸⁵ Tento neveřejný orgán vlády, cenzurní úřad, pochopitelně řídil aparát ÚV KSČ. HSTD měla jako hlavní úkol chránit před zveřejněním státní, hospodářská nebo služební tajemství a „skutečnosti, jež ... nesmí být v obecném zájmu zveřejňovány.“⁸⁶ V zásadě se ale HSTD zaměřovala především na druhou citovanou oblast. Správa měla zaměstnávat 271 stálých pracovníků, ve skutečnosti ale úřad dosáhl zhruba poloviny plánovaného stavu.⁸⁷ HSTD fungovala na principu předběžné cenzury. Každý její zaměstnanec měl přidělené své číslo, k publikování směly být uvolněny jen ty mediální obsahy, které byly opatřeny cenzurním číslem, bez toho by bylo jejich šíření trestné.

Hlavní správa tiskového dohledu fungovala až do roku 1966, kdy byla transformována na Ústřední publikační správu.

Tisk v politickém diskurzu 50. let splynul s vládní politikou, byl mu implementován její slovník a její úkoly. Měl „mobilizovat masy pracujících“⁸⁸, „burcovat třídní vědomí“⁸⁹ a plnit funkci „kolektivního organizátora výstavby socialismu v Československu“⁹⁰. Podle příručky *Metodika a metody žurnalistické práce II*⁹¹ se žurnalista: „musí vyznačovat politickou vyspělostí, pevným komunistickým přesvědčením, vysokou ideovostí a principiálností. V těchto jeho vlastnostech spočívá záruka jednoty slov a činů, teorie a praxe, myšlení a jednání a

⁸³ Kaplan, Karel; Tomášek, Dušan: *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 12. ISBN 80-85270-38-2

⁸⁴ Kaplan, Karel; Tomášek, Dušan: *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 19. ISBN 80-85270-38-2

⁸⁵ Kaplan, Karel; Tomášek, Dušan: *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 15 a 16. ISBN 80-85270-38-2

⁸⁶ Bednařík, Petr; Jiráček, Jan; Köpplová; Barbara: *Dějiny českých médií*. Grada, Praha 2011, s. 257. ISBN 978-80-247-3028-8

⁸⁷ Bednařík, Petr; Jiráček, Jan; Köpplová; Barbara: *Dějiny českých médií*. Grada, Praha 2011, s. 257. ISBN 978-80-247-3028-8

⁸⁸ Kol. autorů: *Mluvčí miliónů – Rudé právo vždy se stranou a lidem*. Sborník z prací studentů Fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze. Fakulta žurnalistiky UK, Praha 1980, s. 270.

⁸⁹ Kol. autorů: *Mluvčí miliónů – Rudé právo vždy se stranou a lidem*. Sborník z prací studentů Fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze. Fakulta žurnalistiky UK, Praha 1980, s. 270.

⁹⁰ Kol. autorů: *Mluvčí miliónů – Rudé právo vždy se stranou a lidem*. Sborník z prací studentů Fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze. Fakulta žurnalistiky UK, Praha 1980, s. 270.

⁹¹ Barták, Jan: *Metodika a metody žurnalistické práce II*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1988.

tudíž i záruka jeho přesvědčivého působení na příjemce. ... Zvláštní význam v žurnalistické práci má ofenzívnost a angažovanost žurnalisty, jeho otevřená stranickost a neohroženost a zásadovost v boji s ideovými a třídními odpůrci.“⁹²

Skutečný cíl byl ale zcela odlišný. Šlo o to, vychovat si „věrného a oddaného čtenáře, ideálního ‘tvůrce dějin’, který by byl imunní, slepý a hluchý vůči všem ideám kromě těch, které do jeho vědomí vštěpuje strana.“⁹³

4.3 RUDÉ PRAVO – HLAVNÍ REŽIMNÍ PERIODIKUM

Rudé právo jako ústřední tiskový orgán KSČ zaujímal v 50. letech pozici nejdůležitějšího československého deníku. Pro ÚV KSČ představoval list nejzásadnější platformu, na které mohlo šířit ideologické postuláty pro široké masy čtenářů. Toto hlavní režimní periodikum bylo koncipováno jako plnoformátové noviny pro většinového recipienta.

Poprvé list vyšel 21. září 1920. Hlavním tiskovým orgánem KSČ se deník stal v květnu 1921. Vydávání Rudého práva bylo v jeho historii několikrát úředně zastaveno - poprvé v roce 1928 a naposledy na podzim 1938, kdy byl se zákazem činnosti KSČ zastaven i všechn komunistický tisk. V dobách delších zákazů vycházení komunistického tisku, působení cenzury nebo zákazů distribuce KSČ působila na své členy vydáváním ilegálního tisku - jinými tituly nebo letáky.⁹⁴

Za nacistické okupace vycházelo Rudé právo ilegálně a nepravdělně, v každém roce okupace, od srpna 1939 do května 1945. Komunisté rozšiřovali list po celém území Protektorátu. Ilegální vedení KSČ mělo k dispozici rozsáhlou tiskovou techniku, kterou ale postupně zabavovalo gestapo. Rudé právo kladlo důraz na komentáře dobové situace. Vycházely i dokumenty Komunistické internacionály, vedení KSČ v Moskvě a ilegálního vedení KSČ. Poslední ilegální číslo Rudého práva vyšlo 1. května 1945.⁹⁵

Po válce bylo legální vydávání Rudého práva obnoveno už 6. května 1945. Průměrný denní náklad v roce 1947 byl 500 000 výtisků.⁹⁶

⁹² Barták, Jan: *Metodika a metody žurnalistické práce II*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1988, s. 89.

⁹³ Fidelius, Petr: *Řeč komunistické moci*. Triáda, Praha 1998, s. 41. ISBN 80-86138-03-8

⁹⁴ Bednařík, Petr; Jirák, Jan; Köpplová, Barbara: *Dějiny českých médií*. Grada, Praha 2011, s. 169. ISBN 978-80-247-3028-8

⁹⁵ Bednařík, Petr; Jirák, Jan; Köpplová, Barbara: *Dějiny českých médií*. Grada, Praha 2011, s. 210-211. ISBN 978-80-247-3028-8

⁹⁶ Bednařík, Petr; Jirák, Jan; Köpplová, Barbara: *Dějiny českých médií*. Grada, Praha 2011, s. 233. ISBN 978-80-247-3028-8

A jeho vliv v roce 1948 ještě vrostl: „Bezprostředně po únoru 1948 se Rudé právo díky své přímé vazbě na mocenské centrum společnosti stalo na dlouhou dobu hlavním a nejdůležitějším sdělovacím prostředkem v Československu. Deník byl povinně odebírán ve všech knihovnách, institucích a organizacích.“⁹⁷ V roce 1948 došlo ke sloučení KSČ s ČSSD, tím se zastavilo vydávání sociálnědemokratického deníku Právo lidu. Od té doby bylo uvedeno v záhlaví i v tiráži číslo ročníku jak Rudého práva, tak i Práva lidu. Rudé právo se stalo nástupcem obou deníků a definitivně převzalo roli dominantního novinového titulu. Podle dobové literatury byl list „nejlepším pomocníkem strany, organizátorem, agitátorem, propagandistou a bojovníkem.“⁹⁸

Rudé právo bylo v 50. letech periodikem silně protežovaným i technicky a správně: týkalo se to přidělování papíru, přednostního přístupu k tiskárenským technologiím nebo povinným odběrem určeného počtu výtisků pro instituce. Náklad listu obvykle neklesal pod milion výtisků denně⁹⁹. List podléhal přímo ÚV KSČ. Ostatní deníky HSTD často postihovala za nedodržení a překročení maximálního rozsahu čísla, Rudého práva se ale tato omezení netýkala. Podobná opatření měla zajistit, aby list získal stabilní a výsadní pozici mezi tehdejšími tiskovinami¹⁰⁰.

Rudé právo přímo zprostředkovávalo denní styk mezi politickým centrem KSČ a členy strany i veřejností. Jeho šéfredaktor zasedal na jednáních předsednictva ÚV KSČ a tento kontakt „zaručoval bezchybnou podporu stranického náhledu (neomylnost) a ideovou čistotu stranického deníku“¹⁰¹.

Komunistická strana Československa řídila svůj stranický tisk tak, aby se zabýval především výstavbou socialismu a úkoly s tím spojenými: „Přední postavení měl v tomto směru zejména ústřední stranický deník Rudé právo, specifickými úkoly a okruhy problémů se pak zabývaly ostatní noviny a časopisy vydávané KSČ. Rudé právo mělo ve struktuře československého tisku významné postavení nejen jako ústřední tiskový orgán KSČ, ale také proto, že na tento deník a jeho redakci byla ze strany ÚV KSČ kladena přísnější měřítko a že měl být vzorem ostatním listům. Redakce Rudého práva vycházela především z úzkého spojení s pracujícími a na

⁹⁷ Bittman, Ladislav; Symůnková, Hermenegilda: *Manipulátoři: o technikách bojů lži proti pravdě a nenávisti proti lásce*. Karolinum, Praha 1992, s. 88. ISBN 80-7066-621-8

⁹⁸ Dolejší, Vojtěch: *40 let Rudého práva*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1960, s. 232.

⁹⁹ Končelík, Jakub; Trampota, Tomáš: *Rudé právo v kontextu reform konce 60. let: metodické poznámky ke kvantitativní analýze*. FSV UK, Praha 2006, s. 9. ISSN 1801-5999

¹⁰⁰ Kaplan, Karel; Tomášek, Dušan: *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 41. ISBN 80-85270-38-2

¹⁰¹ Kaplan, Karel; Tomášek, Dušan: *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 41. ISBN 80-85270-38-2

konkrétních příkladech z vesnic, závodů, kulturních a vědeckých zařízení se snažila ukázat převratné změny, k nimž Československo po socialistické revoluci došlo.“¹⁰²

Přes tyto výhody a navzdory režimním snahám se čtenost Rudého práva a obecně denního tisku v 50. letech snižovala. Cenzura a propaganda způsobila, že si byly texty v jednotlivých listech podobné, používaly stejné fráze, obsah nebyl kvalitní. „Stránky Rudého práva jsou v tomto období šedé, bezvýrazné, jen matně odrážející převratnost oné doby. ... Redaktorům často unikaly souvislosti, zobecnění bylo proto leckdy schématické, ne zcela výstižné. Rudé právo proto nezůstalo ušetřeno oné šablonovitosti, která se projevovala v práci celé strany.“¹⁰³

Aktuální zpravodajství bylo často odsunuto do pozadí různými politickými či budovatelskými kampaněmi. V jejich rámci „byly vytvářeny obrazy čítankových hrdinů, bezkrevných automatů na práci.“¹⁰⁴ Tato kritická poznámka k úrovni poučovací žurnalistiky zazněla v roce 1980 ve sborníku¹⁰⁵ z prací studentů Fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze. V praxi to podle sborníku v 50. letech v textech Rudého práva mnohdy vypadalo tak, že „místo důkladného poznání určitého jevu či faktu se setkáváme s povrchností, místo skutečné tvorby s frázovitostí, deklarativností, chybí analýza a syntéza. To vše plodilo jednostrannost, strnulost, umožňovalo subjektivnost, direktivnost. Navíc se práce v jednotlivých redakcích značně zbyrokratizovala – každý materiál procházel složitým mechanismem přebujelých sekretariátů a řadou dalších zvláštních redakčních prověrek. Je přirozené, že tento způsob práce nepřispíval ani k aktuálnosti novin, ani k osobitému zpracování článků, naopak jim dával jednotvárný, šedivý ráz, kdy se jedny noviny podobaly druhým jako vejce vejci. ... A výsledek? Byl jednoznačný – účinek novin klesal.“¹⁰⁶

V červnu 1955 proto ÚV KSČ jednal o úrovni Rudého práva a určil priority a směry budoucí redakční práce. Konstatoval, že jsou „rezervy v politickém zpravodajství“¹⁰⁷ a chybí „aktuální rozborů mezinárodněpolitických událostí“¹⁰⁸. Proto ÚV nařídil, aby se zahraničněpolitickou redakcí listu více spolupracovalo ministerstvo

¹⁰² Křivánková, Alena; Vatrál, Josef: *Dějiny československé žurnalistiky. IV díl: český a slovenský tisk v letech 1944 – 1987*. Novinář, Praha 1989, s. 113. ISBN 80-7077-036-8

¹⁰³ Křivánková, Alena; Vatrál, Josef: *Dějiny československé žurnalistiky. IV díl: český a slovenský tisk v letech 1944 – 1987*. Novinář, Praha 1989, s. 113. ISBN 80-7077-036-8

¹⁰⁴ Kol. autorů: *Mluvčí miliónů – Rudé právo vždy se stranou a lidem. Sborník z prací studentů Fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze*. Fakulta žurnalistiky UK, Praha 1980, s. 273 a 274.

¹⁰⁵ Kol. autorů: *Mluvčí miliónů – Rudé právo vždy se stranou a lidem. Sborník z prací studentů Fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze*. Fakulta žurnalistiky UK, Praha 1980.

¹⁰⁶ Kol. autorů: *Mluvčí miliónů – Rudé právo vždy se stranou a lidem. Sborník z prací studentů Fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze*. Fakulta žurnalistiky UK, Praha 1980, s. 271.

¹⁰⁷ Křivánková, Alena; Vatrál, Josef: *Dějiny československé žurnalistiky. IV díl: český a slovenský tisk v letech 1944 – 1987*. Novinář, Praha 1989, s. 115. ISBN 80-7077-036-8

¹⁰⁸ Křivánková, Alena; Vatrál, Josef: *Dějiny československé žurnalistiky. IV díl: český a slovenský tisk v letech 1944 – 1987*. Novinář, Praha 1989, s. 115. ISBN 80-7077-036-8

zahraničí i mezinárodní oddělení ÚV KSČ. Nakonec doporučil „využívat ještě ve větší míře dopisů čtenářů, uplatňovat více humor a satiru a také zlepšit grafickou stránku listu.“¹⁰⁹

Od roku 1955 se tedy redakce Rudého práva z kritické analýzy poučila a list se postupně měnil. Zahraničněpolitické události získaly více prostoru. Žádný další list se jim nemohl v tak velké šíři věnovat - Rudé právo mělo největší stránkový rozsah. Kvalita zahraničněpolitické rubriky byla do značné míry ovlivněna i rozšířením počtu zahraničních zpravodajů. Vedle stálých zpravodajů v Moskvě a Berlíně působili v deníku po roce 1956 také korespondenti v New Yorku, Pekingu nebo Káhiře.¹¹⁰ V případě mimořádných událostí k nim přibyli i zvláštní zpravodajové (například při nepokojích v Maďarsku). Na některá vzdálenější místa vysílal deník reportéry ve spolupráci s ČTK (například do Bukurešti, Sofie, Havany nebo Dillí)¹¹¹.

Především na počátku 50. let sloužila kromě TASSu jako monopolní zdroj informací o dění v zahraničí ČTK. Byla součástí mediální politiky KSČ. ČTK rezignovala na zpravodajskou kvalitu a šířila ideologický obsah o budovatelském úsilí Sovětského svazu a jeho spojenců.¹¹² Československá tisková kancelář směla vydávat zahraniční zprávy až poté, co je přinesla sovětská tisková agentura TASS. A ta je vydávala se 24hodinovým zpožděním. Proto se v dobovém novinářském žargonu objevilo úsloví „Dočkej času jako ČTKa TASSu“.¹¹³

Rudé právo vycházelo v 50. letech každý den. Počet stran se lišil v průběhu let a především dnem vydání. Většinou měl list 4 nebo 6 stran. Obsahové rozvrstvení rubrik bylo vcelku pevně ustálené. Na první a druhé stránce byly především zprávy z domova a důležité zprávy ze zahraničí. Zahraniční články byly umístěny i na třetí a někdy části čtvrté strany. Zprávy ze zahraničí se velmi často týkaly světového míru a s ním souvisejícího jaderného odzbrojování a také vojenských událostí.

Prostor v deníku byl také věnován komentářům a dopisům čtenářů. Zprávy z domova se týkaly především plnění pětiletky, zejména tedy zemědělství a průmyslu. Poslední strana (někdy ne celá) deníku byla tradičně věnována sportu.

¹⁰⁹ Křivánková, Alena; Vatrál, Josef: *Dějiny československé žurnalistiky. IV díl: český a slovenský tisk v letech 1944 – 1987*. Novinář, Praha 1989, s. 115. ISBN 80-7077-036-8

¹¹⁰ Křivánková, Alena; Vatrál, Josef: *Dějiny československé žurnalistiky. IV díl: český a slovenský tisk v letech 1944 – 1987*. Novinář, Praha 1989, s. 112. ISBN 80-7077-036-8

¹¹¹ Křivánková, Alena; Vatrál, Josef: *Dějiny československé žurnalistiky. IV díl: český a slovenský tisk v letech 1944 – 1987*. Novinář, Praha 1989, s. 112. ISBN 80-7077-036-8

¹¹² Končelík, Jakub; Večeřa, Pavel; Orság, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*. Portál, Praha 2010, s.144. ISBN 978-80-7367-698-8

¹¹³ Bednařík, Petr; Jiráček, Jan; Köpplová, Barbara: *Dějiny českých médií*. Grada, Praha 2011, s. 296. ISBN 978-80-247-3028-8

Velmi často byly otiskovány projevy československých a sovětských státníků v plném znění, jejich nezkrácená podoba zabírala často i celou stranu periodika.

Deník byl tištěn na velkém formátu, jedna strana měla rozměry přibližně 42x58,5 cm. Vzhled novin byl důležitý s ohledem na upoutání pozornosti čtenářů. Noviny vycházely v černobílém provedení a zavedení červené barvy pro nadpisy článků bylo využíváno jen pro opravdu zásadní události (oslavy 1. a 9. května, nebo například let prvního člověka do vesmíru). V listu jednoznačně převažoval psaný text nad obrazovým materiálem a fotografiemi. Využívány byly také karikatury a kreslené vtipy.

Rudé právo jako Ústřední orgán komunistické strany Československa byl pro analýzu glorifikace sovětské vědy zvolen záměrně. Tento nejrozšířenější deník poskytoval v rámci informování o vědě široký rámec témat, do nichž se mohlo vytváření ideálu Sovětského svazu promítnout. Navíc byly texty koncipovány pro nejširší laické příjemce, proto se dalo očekávat, že se zde nejvíc projeví snaha režimu glorifikovat sovětskou vědu.

5. METODY ZKOUMÁNÍ

Jak československá média v 50. letech konstruovala ideální obraz sovětské vědy, je možné zkoumat mnoha výzkumnými metodami. Tato práce se zaměřuje především na historickou analýzu, dále mediální obsahy zkoumá i kvantitativní a kvalitativní analýzou obsahu.

5.1 HISTORICKÁ ANALÝZA

V části historické analýzy si dizertační práce klade za cíl nastínit historickou situaci v dané době v kontextu utajování, cenzury, ale i vědeckých objevů, které v dané době nebyly zcela doceněny, přestože se později ukázaly jako zásadní.

Historická analýza bývá přirovnávána ke kvalitativní analýze. Proces rekonstrukce případu pomocí kvalitativního výzkumu má společné rysy s rekonstrukcí historických událostí, s nalezením jejich souvislostí a s hodnocením jejich významu¹¹⁴. Historický výzkum umožňuje lépe chápat lidské chování a myšlení tím, že zabraňuje statické izolaci výzkumníka v pouhé přítomnosti.

Historické bádání rozšířilo v poslední době svůj metodologický repertoár o etnohistorické postupy a mikrohistorii, což jsou přístupy založené na kvalitativních vzorech¹¹⁵. Jinak dnešní dějepisceví používá mnoho způsobů a přístupů, od kvantitativních metod přes klasické přístupy až po etnograficky zaměřené postupy.

Historický výzkum je proces systematického popisu a přezkoumávání minulých událostí nebo kombinací událostí s cílem podat zprávu o tom, co se v minulosti stalo¹¹⁶. Nejde ale jen o shromažďování a evidování údajů, ale především o jejich interpretaci. Jeho záměrem je odhalit a přiblížit okolnosti a příčiny, které ovlivňovaly minulost a mají často dopad i do přítomnosti.

Kvalitativní metodolog Bruce L. Berg charakterizuje historickou analýzu takto: „Historická metoda může být použita k získání informací, které jinak nejsou pro výzkumníky dostupné. Nabízí prostředky pro zodpovězení otázek a získání řešení, která často zůstanou nepovšimnuta. Síla historického výzkumu spočívá v jeho

¹¹⁴ Hendl, Jan: *Kvalitativní výzkum*. Základní teorie, metody a aplikace. Portál, Praha 2008, s. 119. ISBN 978-80-7367-485-4

¹¹⁵ Hendl, Jan: *Kvalitativní výzkum*. Základní teorie, metody a aplikace. Portál, Praha 2008, s. 133. ISBN 978-80-7367-485-4

¹¹⁶ Hendl, Jan: *Kvalitativní výzkum*. Základní teorie, metody a aplikace. Portál, Praha 2008, s. 133. ISBN 978-80-7367-485-4

aplikovatelnosti v nejrůznějších oblastech a v množství informací a poznatků, které jím lze získat.“¹¹⁷

Neexistuje jasná definice toho, jak časově vzdálená musí být zkoumaná událost, abychom mohli hovořit o historii. Rozlišují se čtyři obecné typy historických studií. Závisí na délce sledovaného období a také na tom, zda se jedná o komparativní práci¹¹⁸:

- a) Výzkum historické události – všímá si události v určitém přesně definovaném časovém období
- b) Výzkum historického procesu – týká se procesu v delším časovém období
- c) Komparativní historický výzkum krátkého časového období – porovnává danou událost v určitém časovém okamžiku na více místech
- d) Komparativní historický výzkum více časových období – porovnává data o procesech v delším časovém období na více místech

5.2 KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA

Podle tradičního dělení metod zkoumání médií rozlišujeme metody kvantitativní a kvalitativní. Každý z těchto konceptů má rozdílné představy o poznávání skutečnosti.

Kvantitativní metody zkoumání mediálních sdělení se zaměřují především na otázku „Kolik?“ a jsou reprezentovány Berelsonovou kvantitativní obsahovou analýzou. Tato metoda definuje proměnné, zkoumá frekvenci jejich výskytu nebo výskytu jejich kategorií v textu. Metoda je přenositelná, poskytuje objektivní výsledky nezávislé na výzkumníkovi a výsledky mohou být jasně prezentovány v tabulkách a grafech.

Kvantitativní přístupy k výzkumu v sociálních vědách napodobují metodologii v přírodních vědách. Využívá náhodné výběry a silně strukturovaný sběr dat¹¹⁹. Označují se také jako tradiční, pozitivistické, experimentální nebo empiricky-analytické¹²⁰.

Pro tuto metodu je charakteristická vysoká míra standardizace. Sběr dat probíhá u všech vzorků shodně a tedy standardizovaně a replikovatelně. Výhodou této metody je užívání statistiky a číselných údajů, proti kvalitativním metodám to

¹¹⁷ Berg, Bruce, L.: *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Allyn and Bacon, Boston 1998, s. 246. ISBN 0-20-580938-3

¹¹⁸ Hendl, Jan: *Kvalitativní výzkum*. Základní teorie, metody a aplikace. Portál, Praha 2008, s. 134. ISBN 978-80-7367-485-4

¹¹⁹ Hendl, Jan: *Kvalitativní výzkum*. Základní teorie, metody a aplikace. Portál, Praha 2008, s. 48. ISBN 978-80-7367-485-4

¹²⁰ Hendl, Jan: *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Karolinum, Praha 1999, s. 115. ISBN 80-246-0030-7

přináší větší přesnost a přesvědčivost výsledků. Zároveň ale jen těch, které jsou kvantifikovatelné nebo statisticky měřitelné. Nevýhodou této metody je, že se zaměřuje na kvantifikaci jen některých prvků. Ty, které nelze kvantifikovat, metoda není schopna postihnout. Přitom tyto prvky mohou být pro výzkum významnější než ty měřené¹²¹. Kvantitativní metody redukují realitu na počitatelné jevy. Považují sociální realitu za něco, co existuje nezávisle na vůli výzkumníka a co je možné rozložit na jednotlivé prvky.

Pomocí kvantitativní obsahové analýzy se provádějí komparativní výzkumy různých periodik. Výzkumy se dají replikovat v různých letech a odhalovat tak vývojové trendy zkoumaných jevů.

V případě výzkumů tematické agendy médií rozlišujeme několik typů. Například¹²²

- a) Sledující postavení jednoho tématu v agendě médií. Často je používáno hledisko vývojové perspektivy. Bývají často doplněna analýzou, co vede média k zájmu o takováto témata.
- b) Zkoumající celou agendu média nebo více médií. Účelem je popsat tematickou skladbu mediálního produktu nebo jeho části. Výstupem jsou většinou data, kolik prostoru bylo věnováno jednotlivým souborům témat, případně porovnání několika médií mezi sebou.

Kvantitativní metody vycházejí z pozitivismu druhé poloviny 19. století. Základním požadavkem bylo oprostit se od spekulací a osobních domněnek. Naopak získávat fakta systematickým pozorováním.

Kvantifikační metody v moderních mediálních studiích dlouhou dobu dominovaly. Až na přelomu 60. a 70. let začaly oslabovat své postavení. Přispěla k tomu expanze zájmu o nová témata, například zkoumání ideologie a skrytých sdělení mediálních výstupů, které nebyly kvantifikovatelné. S tím souvisely i nové metody poznávání, které často vycházely z etnografických postupů.

5.3 KVALITATIVNÍ OBSAHOVÉ METODY

Zabývají se především otázkou „Jak?“ Tyto metody jsou opakem kvantifikačních metod, nejsou standardizované. Vycházejí z představy, že poznání se děje na základě interpretace a je vždy subjektivní. Výzkumník je tedy nezastupitelný

¹²¹ Berger, A. A.: *Media and Communication Research Methods*. SAGE, 2000, s. 208. ISBN 1-41-298777-6

¹²² Trampota, Tomáš; Vojtěchovská, Martina: *Metody výzkumu médií*. Portál, Praha 2010, s. 102. ISBN 978-80-7367-683-4

a replikovatelnost není zaručena – změnou výzkumníka se pravděpodobně změní i výsledky. Tyto metody mohou jít víc do hloubky a zkoumat nekvantifikovatelné veličiny. Někteří metodologové chápou kvalitativní výzkum jako doplněk kvantitativních výzkumných strategií, jiní zase jako protipól. Každopádně kvalitativní výzkum získal v sociálních vědách rovnocenné postavení s ostatními formami výzkumu.

Neexistuje jediný obecně uznávaný postup, jak vymežit nebo definovat kvalitativní výzkum. Negativní definici nabízejí metodologové Barney Glaser a Julieta Corbinová, kteří za něj považují jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace¹²³.

Mnoho autorů ale s tímto vymezením nesouhlasí. Jedinečnost kvalitativního výzkumu podle nich nespočívá pouze v absenci čísel. Například metodolog John W. Creswell definuje kvalitativní metody takto: „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“¹²⁴

Kvalitativní metodou se dají zpracovat menší vzorky než v případě kvantifikačních postupů. Vytýká se jí také, že výsledky představují sbírku subjektivních dojmů. Má většinou pružný a nestrukturovatelný charakter, proto se výzkum často nedá replikovat, případně se značně odlišnými výsledky.

Výhrady proti kvalitativním postupům jsou vyváženy jinými přednostmi. I zmíněná negativa, nahlédnuta z jiného úhlu, se mohou jevit také jako přednosti. Výzkumný proces je vždy kompromisem a vyvažováním nedostatků a výhod. A jednoznačnou výhodou kvalitativního přístupu je hloubkový popis případů. Zohledňujeme působení kontextu a individuálních působících podmínek.

5.4 TRIANGULACE KVANTITATIVNÍ A KVALITATIVNÍ METODIKY

Protože kvantitativní i kvalitativní metody mají své klady i zápory, často se v odborných textech využívá jejich kombinace. Kombinování těchto dvou metod bývá označováno jako triangulace.

¹²³ Hendl, Jan: *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Portál, Praha 2008, s. 47-48. ISBN 978-80-7367-485-4

¹²⁴ Creswell, John W.: *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions*. Sage Publications, Thousand Oaks 1998. s. 12. ISBN 0-76-190143-4

Triangulaci dělíme mimo jiné na simultánní nebo sekvenční¹²⁵. Simultánní triangulace kombinuje kvalitativní a kvantitativní analýzu souběžně a nezávisle na sobě s tím, že kvantitativní analýzou se zpravidla zpracovává větší vzorek a kvalitativní jen jeho část. V případě sekvenční triangulace výsledky aplikace jedné z metod usměrňují aplikaci následné druhé metody¹²⁶.

5.5 KONKRÉTNÍ POPIS METODIKY, PŘEDVÝZKUM A KÓDOVACÍ KNIHY

Dizertační práce analyzuje deset časově ohraničených období Rudého práva, v rámci kterých se odehrály důležité události v oblasti vědy:

- **10. srpen – 10. září 1953:** první výbuch sovětské vodíkové bomby
- **15. červen – 31. červenec 1954:** spuštěna první sovětská atomová elektrárna
- **15. duben – 30. duben 1955:** zemřel Albert Einstein
- **20. duben – 20. květen 1956:** přelomová konference v britském Harwellu
- **1. říjen – 5. listopad 1956:** Nobelova cena za chemii pro Nikolaje Nikolajeviče Semenova
- **10. prosinec – 20. prosinec 1956:** předávání Nobelovy ceny za chemii
- **25. září – 31. říjen 1957:** jaderná havárie v Kyštymu; Sputnik – první umělá družice Země
- **1. říjen – 5. listopad 1958:** Nobelova cena za fyziku pro Čerenkova, Franka a Tamma, Nobelova cena za literaturu pro Pasternaka
- **10. prosinec – 20. prosinec 1958:** předávání Nobelových cen za fyziku a literaturu
- **1. leden – 31. leden 1959:** Luna 1 – první únik z gravitačního působení Země

Pro zpracování každého tématu byl zvolen dostatečný časový předstih před začátkem sledované události, aby se podařilo zachytit informování v Rudém právu od počátku. Zpravidla sledujeme jeden měsíc, některá období jsou o několik dní prodloužena, jiná naopak kratší, podle toho, jak dlouho vybraná událost na stránkách Rudého práva trvala. Stanovení konkrétních datumů začátku a konce sledovaného období proběhlo na základě předvýzkumu. V rámci něj autorka prostudovala Rudé právo v období deseti let – od začátku roku 1950 do konce roku 1959 a předvybrala dvacet potenciálních oblastí ke zkoumání. Z nich nakonec zvolila deset, které uvádíme výše.

Mezi původně vybranými ještě byly:

¹²⁵ Hendl, Jan: *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Karolinum, Praha 1999, s. 119. ISBN 80-246-0030-7

¹²⁶ Hendl, Jan: *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Karolinum, Praha 1999, s. 119. ISBN 80-246-0030-7

- Období soudu s prvním jaderným špiónem Klausem Fuchsem (1. únor – 15. březen 1950). Rudé právo o něm ale vůbec neinformovalo. Rozebíralo malé případy proamerické špiónáže, o prosovětské a jednom z nejvýznamnějších špiónů studené války se vůbec nezmiňovalo.
- Období soudu s manželi Rosenbergovými (1. březen – 30. duben 1951). Další velmi významní špióni Julius a Ethel Rosenbergovi nejsou v období soudu Rudým právem vůbec zmíněni, dokonce list neotiskuje ani rozsudek smrti, ke kterému jsou odsouzeni.
- Období popravky manželů Rosenbergových (20. květen – 10. červenec 1953). O jejich popravě list informuje, už i před samotným vykonáním. Pochopitelně celou dobu označuje proces za vykonstruovaný a manžele Rosenbergovy za oběti justiční vraždy. Tato oblast nebyla vybrána kvůli úzké návaznosti na předchozí dvě a také kvůli tomu, že se jedná o špiónáž především v případě atomové bomby, a tedy se historicky vrací do 40. let k americkému projektu *Manhattan*.
- Období vypuštění první sovětské balistické střely (25. srpen – 15. září 1957). O ní informuje Rudé právo se zpožděním a velmi neurčitě, navíc téma v podstatě pokrývá let Sputniku o měsíc později, k jehož dopravě na oběžnou dráhu byla nosná raketa R-7 použita.
- Období letu Sputniku 2 (1. listopad – 30. listopad 1957). Na jeho palubě letěl první živý tvor, pes Lajka. Vypuštění druhého Sputniku ale následuje těsně po prvním. Druhý let v informování nepřinesl nic nového, Rudé právo opakuje stejná propagandistická schémata jako v případě první družice.
- Období letu Sputniku 3 (10. květen – 31. květen 1958). Třetí Sputnik zkoumal zemskou magnetosféru. I v tomto případě Rudé právo informuje o družici ve vysoké míře, nestalo se, že by zájem listu opadl. Informování opět probíhá schematicky stejně jako v předchozích dvou případech. Proto není oblast do zkoumání zařazena.
- Období konference Atomy pro mír v Ženevě (20. srpen – 20. září 1958). Autorka se snažila nalézt ve zkoumaném desetiletí událost, která by časově ohraničila téma jaderného odzbrojení. Nejvhodněji se jeví období zmíněné konference. Protože ale téma jaderného odzbrojení analyzujeme v každém sledovaném období, nakonec jsme upustili od zkoumání informování o konferenci, na které se sice mnoho dohodlo, ale s dodržováním dohod už to bylo v dalších letech komplikovanější.
- Období letu Luny 2 (1. září – 30. září 1959). První úspěšný dopad sondy na Měsíc – tedy událost, která se nepodařila Luně 1, která jej minula – jak podrobně analyzujeme. Druhý let Luny autorka vyhodnotila jako velmi podobný Luně 1. Proto jej nezařadila.

- Období letu Luny 3 (1. říjen – 30. říjen 1959). Tato sonda jako první poslala snímky odvrácené strany Měsíce. Její let následuje velmi brzy po Luně 2, v textu se list na tuto sondu často odvolává. Navíc ještě do tohoto období spadá i udělení Nobelovy ceny za chemii pro československého vědce Jaroslava Heyrovského. Rudé právo pak často všechny události směšuje, takže by bylo velmi komplikované analyzovat jen let Luny. Československá věda a její mediální pokrytí nebylo tématem této dizertační práce.
- Období předání Nobelovy ceny Jaroslavu Heyrovskému (1. prosinec – 20. prosinec 1959). Pokud bychom zkoumali předchozí popsané období, pak bychom museli zařadit i předání Nobelovy ceny. Při rozhodování o analýze autorka stála před rozhodnutím, zařadit všechny tři naposledy zmíněné oblasti, nebo všechny tři vynechat. Rozhodla se pro druhou možnost, i kvůli tomu, že analýza by byla rozsáhlá a dizertační práci by velmi prodloužila. Navíc, jak už bylo zmíněno, československá věda nebyla předmětem zkoumání této práce, její zařazení by mohlo zkreslit výsledky celé dizertační práce.

U každého zkoumaného období popisujeme nejprve základní rámec události, tedy z jakého důvodu ji považujeme za důležitou. Využíváme historickou metodu. Analyzujeme, které skutečnosti byly známy už v době informování – a zdali docházelo ze strany Rudého práva k úmyslnému zkreslování či zamlčování, případně zda jsou po padesáti letech známy nové skutečnosti, které současníci události nemohli dohlédnout – a událost se tak stala zásadní až v průběhu delšího času.

Dále k postižení některých konkrétních jevů využíváme kvalitativní a kvantitativní metodu analýzy obsahu. Pro každé z deseti sledovaných období sestavila autorka na základě předvýzkumu zvlášť *kódovací knihu*. Všechny zachovávaly jednotnou metodiku, ale zároveň se přizpůsobovaly konkrétnímu sledovanému období. Měnila se zkoumaná témata, přibývala nebo naopak ubývala tematika spojená s vědou (v některých oblastech se zvlášť zkoumala lékařská věda, atomová energie pro mírové účely nebo například americká kosmonautika).

Kódovací jednotkou analýzy byl graficky ucelený žurnalistický útvar s titulkem – článek, zabývající se konkrétní událostí s tematikou sovětské vědy. Kromě textů se analýza věnovala i obrazovému materiálu, který se k tématu vztahoval, ať už se jednalo o fotografie, kresby, vtipy nebo karikatury.

Vybrané texty jsou rozebrány kvalitativně, sleduje se jejich manipulativní propagandistická snaha. Všechny texty, vztahující se k vědě sledovaného období, jsou pak podrobeny kvantitativní analýze, která následuje na konci každého sledovaného období.

6. 10. SRPEN – 10. ZÁŘÍ 1953: PRVNÍ VÝBUCH SOVĚTSKÉ

VODÍKOVÉ BOMBY

6.1 USA: PRVNÍ POKUSNÝ VÝBUCH VODÍKOVÉ BOMBY

Když 1. listopadu 1952 provedly Spojené státy americké první pokusný výbuch vodíkové bomby na ostrově Elugelab v Tichém oceánu, účinky byly fatální. V porovnání s Hirošimou byla puma pětsetkrát ničivější. Ostrov Elugelab byl totálně zničen.

„V 7:14 se nad Tichým oceánem objevila ohnivá koule dosahující průměru téměř 6 kilometrů a sloup prachu ve tvaru hříbu se zvedl až do výšky 40 kilometrů. Ostrůvek Elugelab zmizel, zůstal po něm kráter hluboký 60 metrů, dlouhý 1600 metrů a široký 600 metrů, z něhož bylo vyvrženo 50 milionů tun zeminy. Mohutnost výbuchu dosáhla 10,4 megatuny, to je trojnásobek všech explozí za druhé světové války. Z čistě vědeckého hlediska je zajímavé, že analýza radioaktivního spadu vedla k objevu dvou zcela nových prvků Mendělejevovy tabulky, einsteinia a fermia.“¹²⁷

Spojené státy tedy vodíkovou bombu úspěšně vyzkoušely jako první. Sovětský svaz ale na vývoji vlastní vodíkové bomby také pracoval.

6.2 PRVNÍ AMERICKÁ VODÍKOVÁ BOMBA, RUDÉ PRÁVO MLČÍ

Rudé právo v období od 1. listopadu do 15. listopadu 1952 o prvním použití vodíkové bomby Spojenými státy americkými vůbec neinformuje. Uveřejňuje šest textů, okrajově se týkajících vědy SSSR, které ale nemají žádnou souvislost s atomovou energií. Jsou to články *Slavnostní udělení Stalinových cen laureátům z roku 1951*¹²⁸; *Sovětský svaz - nezdolná tvrz míru, demokracie a socialismu*¹²⁹; *Sovětský svaz – země největší vzdělanosti*¹³⁰; *Studium práce J. V. Stalina „Ekonomické problémy socialismu v SSSR“ v KS Bulharska*¹³¹; *Sovětské vědci vítězí nad Karakumskou pouští*¹³² a *V USA vyšlo dílo J. V. Stalina „Ekonomické problémy*

¹²⁷ Pitschmann, Vladimír: *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Naše Vojsko, Praha 2005, s. 100-101. ISBN 80-206-0784-6

¹²⁸ Slavnostní udělení Stalinových cen laureátům z roku 1951. Rudé právo, 6. 11. 1952, s. 3.

¹²⁹ Sovětský svaz- nezdolná tvrz míru, demokracie a socialismu. Rudé právo, 7. 11. 1952, s. 4.

¹³⁰ Sovětský svaz – země největší vzdělanosti. Rudé právo, 7. 11. 1952, s. 4.

¹³¹ Studium práce J. V. Stalina „Ekonomické problémy socialismu v SSSR“ v KS Bulharska. Rudé právo, 8. 11. 1952, s. 3.

¹³² Sovětské vědci vítězí nad Karakumskou pouští. Rudé právo, 10. 11. 1952, s. 1.

socialismu v SSSR“¹³³. O tom, že USA jako první stát na světě mají technologii, na základě které byly schopny sestrojít vodíkovou bombu, Rudé právo mlčí.

6.3 PRVNÍ VODÍKOVÁ BOMBA SOVĚTSKÉHO SVAZU

Už před druhou světovou válkou uvažovali o řízené fúzi vědci na obou stranách Atlantiku¹³⁴. Šlo vždy jen o teoretické úvahy bez možnosti praktického zkoumání nebo podpory ze strany jednotlivých vlád. V průběhu války byli západní vědci zaneprázdnění zkoumáním možností atomové bomby, na termojadernou fúzi nezbýval čas.

Zatímco jaderná bomba funguje na principu štěpení těžkých jader, u bomby vodíkové jde o syntézu lehkých jader na jádra těžší. Termonukleární reakci, která probíhá ve hvězdách – a tedy i ve Slunci. Ta je obtížněji vyvolatelná jako neřízená (princip vodíkové bomby) a ještě daleko hůře říditelná (princip tokamaku¹³⁵). Přesto se vědci k termonukleární reakci dostali – nejprve ve snaze o získání nové superzbraně – vodíkové pumy – a pak i k možné výrobě elektřiny – tokamaku a stelarátoru¹³⁶.

¹³³ V USA vyšlo dílo J. V. Stalina „Ekonomické problémy socialismu v SSSR“. Rudé právo, 10. 11. 1952, s. 3.

¹³⁴ Ve vzpomínkách popisuje vynikající sovětský fyzik a kosmolog George Gamow (původním jménem Georgij Antonovič Gamov - emigroval ze SSSR do USA), příhodu už z roku 1932. Při své přednášce o termonukleárních reakcích na Akademii věd v Leningradě se Gamow seznámil s N. I. Bucharinem (v té době předseda výboru dohlížejícího na vývoj sovětské vědy a techniky). Ten Gamowovi navrhl, že by mohl mít několik minut týdně k dispozici veškerou elektřinu z moskevské průmyslové oblasti. Tu by mohl nechat projít velmi silným měděným drátem s „bublínkami“ směsi lithia a vodíku. Gamow ale odmítl. A o třicet let později vědci skutečně použili na největším tokamaku v bývalém SSSR celý výkon moskevské sítě – 20 MW – po dobu deseti sekund. Zdroj: Gamow, George: *Moje světočára*. Mladá Fronta, Praha 2000. ISBN 80-204-0861-4

¹³⁵ viz zkoumaná oblast: 20. duben – 20. květen 1956: přelomová konference v britském Harwellu, na které Igor Kurčatov odtajnil princip tokamaku. TOKAMAK – zkratka z *TOroidnaja KAMERA a MAGnetnyje KATUŠKI* - toroidní komora v magnetických cívkách. Je to výzkumné zařízení pro studium vysokoteplotního plazmatu, jehož cílem je uskutečnit a udržet řízenou termojadernou reakci. - Termojaderná fúze je proces, při kterém se slučují lehčí jádra, vznikají jádra těžší a uvolňuje se energie. K jejímu dosažení je nutné, aby se reagující jádra přiblížila vzájemně natolik, že převládne jaderná síla přitažlivá nad elektrickou silou odpuzivou. Nejefektivnějším způsobem, jak toho dosáhnout, je ohřát paliva na velmi vysokou teplotu. V pozemských podmínkách je z hlediska energetického využití nevhodnější reakce deuteria a tritia (těžký a supertěžký izotop vodíku). Při této reakci vzniká helium a neutron. Tato reakce je vhodná zejména kvůli nejnižší potřebné "zápalné" teplotě ze všech fúzních reakcí. Přesto jde o teplotu v rozmezí 100 až 200 milionů Kelvinů. První podmínkou zvládnutí řízené termojaderné fúze je dosažení této teploty. Jakýkoliv materiál je při takto vysoké teplotě ve stavu plazmatu. Z toho vyplývá druhá podmínka pro úspěšné zvládnutí řízené termojaderné fúze- zabránit dotyku horkého plazmatu a stěny komory. Tokamak právě zabraňuje dotyku plazmatu a stěny komory pomocí magnetického pole. Zdroj: McCracken, Garry; Stott, Peter: *Fúze – Energie vesmíru*. Mladá fronta, Praha 2006. ISBN 80-204-1453-3

¹³⁶ Stelarátor (z anglických slov Stellar Generator - generátor hvězd) je podobně jako tokamak zařízení pro udržení plazmy pro využití termonukleární reakce k výrobě energie. Stelarátor představuje uzavřenou magnetickou konfiguraci, která na rozdíl od tokamaku může pracovat v kontinuálním režimu. Zatímco tokamaky se zabývali především vědci v SSSR, stelarátory naopak zkoumali vědci v

Stejně jako v případě atomové bomby, i u vodíkové zbraně fungovala špionáž. Nejdůležitějším sovětským pramenem pro vodíkovou bombu zůstal i nadále doktor Klaus Fuchs, fyzik německého původu s britským občanstvím, který pracoval za války v americkém Los Alamos na projektu *Manhattan*. Nabídl Sovětům spolupráci na počátku války a během práce na atomové bombě jim předával všechny informace, které se k němu dostaly¹³⁷. A už v únoru 1945 přidal k informacím o atomové bombě i americké úvahy o zbrani vodíkové. Na jaře 1946 se Fuchs ještě účastnil jednání o vodíkové bombě a v polovině června z Los Alamos natrvalo odjel a přijal už dřív vyjednané místo v britských fyzikálních laboratořích v Harwellu. I z Británie dál Fuchs podával informace sovětskému důstojníkovi, od podzimu 1947 do května 1949 šlo o stovky stránek dokumentace.¹³⁸

Na základě těchto informací Stalin rozhodl, že se odborníci v tajném městě Arzamas – 16 musí věnovat nejen atomové, ale i vodíkové bombě. A teoretickou stránku věci dostal na starosti Igor Tamm¹³⁹ ve Fyzikálním ústavu Akademie věd v Moskvě. Projekt dostal krycí označení *Truba*.

USA a Velká Británie zahájily výzkum řízené termojaderné fúze už těsně po druhé světové válce – konkrétně v roce 1946. Vynikající sovětský fyzik Andrej Dmitrijevič Sacharov¹⁴⁰ prý začal o myšlence termojaderné fúze přemýšlet až v roce 1949¹⁴¹. Rozdíly v amerických a sovětských podmínkách života vědců nastiňuje kniha *Fúze – energie vesmíru*¹⁴². O důležitosti začít zkoumat termojadernou fúzi přemýšleli špičkoví fyzici na obou stranách oceánu: „Američan Lyman Spitzer, autor stelarátoru, prý dospěl k zásadnímu rozhodnutí při cestě vzhůru jedonosedačkovou lanovkou na zimní dovolené v Aspenu. Rus Andrej Sacharov, autor tokamaku, o tomtéž přemýšlel na chodbě ve frontě na teplou sprchu, neboť jeho byt velikosti 1 + 0 neměl koupelnu. Ač kulisou počátku stelarátoru byly zasněžené vrcholky a kulisou

západních zemích. Všechny pokusy vyrobit a udržet ve stelarátorech horké plazma však zůstaly až do konce šedesátých let bez většího úspěchu. Když sovětští vědci zveřejnili v roce 1969 zprávu o teplotách plazmatu až 10 milionů °C v tokamaku T3 v moskevském Kurčatovově ústavu, změnilo se světové smýšlení ve prospěch tokamaků. Od té doby má většina fúzních experimentů tuto konfiguraci. Zdroj: McCracken, Garry; Stott, Peter: *Fúze – Energie vesmíru*. Mladá fronta, Praha 2006. ISBN 80-204-1453-3

¹³⁷ Pacner, Karel: *Atomoví vyzvědači studené války*. Epoque, Praha 2009, s. 37. ISBN 978-80-7425-001-9

¹³⁸ Pacner, Karel: *Atomoví vyzvědači studené války*. Epoque, Praha 2009, s. 37. ISBN 978-80-7425-001-9

¹³⁹ Pozdější nositel Nobelovy ceny za fyziku. Viz zkoumaná oblast 1. říjen – 5. listopad 1958: Nobelova cena za fyziku pro Čerenkova, Franka a Tamma, Nobelova cena za literaturu pro Pasternaka.

¹⁴⁰ Pozdější nositel Nobelovy ceny za mír (1975), disident, obhájce lidských práv a jeden z nejvýznamnějších fyziků 20. století.

¹⁴¹ Sagdeev, Roald Z.: *The Making of a Soviet Scientist: My Adventures in Nuclear Fusion and Space From Stalin To Star Wars*. John Wiley & Sons, Inc., San Francisco 1994, s. 48. ISBN 0-471-12929-1

¹⁴² McCracken, Garry; Stott, Peter: *Fúze – Energie vesmíru*. Mladá fronta, Praha 2006. ISBN 80-204-1453-3

tokamaku byla nahá těla sousedů, tokamak později stelarátor v pomyslné soutěži porazil.“¹⁴³

Dalším impulsem k vývoji vodíkové bomby v SSSR byl dopis mladého námořníka dálněvýchodní flotily, radiooperátora bez maturity, Olega A. Lavrentěva. Ten nejprve dopisem J. V. Stalinovi a pak i ÚV KSSS oznámil, že zná tajemství vodíkové bomby a také navrhoval prozkoumat využití termonukleární reakce k výrobě elektřiny¹⁴⁴. Sacharov pochyboval o tom, že by takto nevzdělaný člověk mohl přispět k fyzikálně velmi komplikovanému problému. Přesto dostal Lavrentěv ochranku a místnost, ve které sepsal první v podstatě vědeckou práci. A ta natolik ohromila vědce, kteří pracovali na vodíkové bombě, že Lavrentěvovi vyjednali zrychlenou možnost udělat maturitu a zařídili mu dodatečné přijímací zkoušky na Moskevskou státní univerzitu. Mezitím docházel do tajného ústavu pro výzkum atomové energie a o svém návrhu termojaderného reaktoru diskutoval s nejvýznamnějšími vědci v zemi včetně Sacharova a Kurčatova.¹⁴⁵ A přestože osud O. A. Lavrentěva byl poté spletitý, nakonec se zařadil do trojice tvůrců tokamaku vedle Andreje Sacharova a Igora Tamma.

Projekt vodíkové bomby s krycím označením *Truba*, který vycházel ze špionážních informací Klause Fuchse, ale dostal konkurenci v podobě základní koncepce tehdy devětadvacetiletého sovětského fyzika Andreje Sacharova s názvem *Slojka /loupáček/*. Sacharov odhalil závažné omyly v představě vodíkové bomby, založené na zprávě od Fuchse - a jeho návrh střídání vrstev štěpného materiálu a termonukleárního paliva, se ukázal jako vynikající. Není přesně jasné, jestli chybné schéma amerického fyzika Edwarda Tellera bylo naschvál podstrčené. Tvrdí se, že Teller dokument zveřejnil v úzkém kruhu amerických a britských kolegů záměrně, kdyby někdo donášel sovětským vědcům, aby je svedl na špatnou cestu. Dodnes se to ale nedá potvrdit.¹⁴⁶

Každopádně usnesením Rady ministrů SSSR z 29. prosince 1951 byl upřednostněn vývoj varianty *Slojka*, zároveň byl vydán pokyn k zahájení prací na sestrojení a následném testování bomby.¹⁴⁷ O rok a půl později byla připravena ke zkušebnímu výbuchu.

¹⁴³ McCracken, Garry; Stott, Peter: *Fúze – Energie vesmíru*. Mladá fronta, Praha 2006, s. 311. ISBN 80-204-1453-3

¹⁴⁴ McCracken, Garry; Stott, Peter: *Fúze – Energie vesmíru*. Mladá fronta, Praha 2006, s. 307. ISBN 80-204-1453-3

¹⁴⁵ McCracken, Garry; Stott, Peter: *Fúze – Energie vesmíru*. Mladá fronta, Praha 2006, s. 308. ISBN 80-204-1453-3

¹⁴⁶ Pacner, Karel: *Atomoví vyzvědači studené války*. Epocha, Praha 2009, s. 42. ISBN 978-80-7425-001-9

¹⁴⁷ Pitschmann, Vladimír: *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Naše Vojsko, Praha 2005, s. 131-132. ISBN 80-206-0784-6

Na atomové střelnici u Semipalatinska v létě 1953 probíhaly poslední přípravy, úroveň radiace od posledních testů atomových zbraní poklesla, a tak se začalo se stavbou třicetimetrové věže, na které měla být bomba umístěna. Kvůli zkoušce, do jaké míry odolá účinkům exploze, byl dokonce na střelnici postaven kilometrový úsek metra¹⁴⁸. Pozorovatelná stála až 25 kilometrů daleko. Těsně před zkouškou ale vědci přišli na významný nedostatek, kvůli spěchu s přípravami testu zapomněli na výrazně větší nebezpečí radioaktivního spadu, než bylo u klasických atomových bomb. Podle americké příručky o účincích jaderných a vodíkových zbraní zvané *Černá kniha* tak začali zjišťovat, kolik spadu vznikne. Výpočty ukázaly, že při plánovaném výbuchu na zemi zasáhne radioaktivita desetitisíce lidí. Vědci tedy museli volit, jestli zkoušku posunou o půl roku a zorganizují letecký shoz pumy, nebo vyhlásí evakuaci. Nakonec se rozhodli evakuovat obyvatele i ve stovky kilometrů vzdálených obcích.¹⁴⁹ Domů se někteří z odsunutých mohli vrátit až téměř za rok.¹⁵⁰

Jeden z vědců, kteří sledovali výbuch, Vladimir Stěpanovič Komelkov, jej ve svých pamětech popsal takto: „Záře byla tak oslnivá, že jsme si museli nasadit tmavé brýle. Země pod našima nohama se začala třást a do uší nás prudce šlehlo hlasité temné dunění. Tlaková vlna byla tak silná, že jsme měli co dělat, abychom se udrželi na nohou. K obloze se zvedl oblak prachu, který vystoupil do výšky osmi kilometrů, průměr prachového sloupce zhruba šest. Těm, kdo zkoušku pozorovali ze západní pozorovatelný, se den proměnil v noc. Tisíce tun prachu, které se vznesly do vzduchu, se pomalu začaly přesunovat po horizontu.“¹⁵¹

Další z účastníků výbuchu jej popsal takto: „Věž byla zničena i se svým betonovým základem. Všechn kov se vypařil. Půda kolem místa výbuchu se proměnila ve spečenou, sklovitou žlutou masu, posetou trhlinami, pokrytou stavenými hrudkami. Čím dál od epicentra, tím byl rozsah škod menší, tím tenčí byla žlutá, stavená kůra pod pásy tanků. Ještě dále byla půda zuhelnatělá, až se nakonec

¹⁴⁸ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 364. ISBN 978-80-200-1642-3

¹⁴⁹ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 365. ISBN 978-80-200-1642-3

¹⁵⁰ Sovětský režim tentokrát zabránil ozáření obyvatelstva. V září 1954 už tomu ale bylo jinak. Tehdy se sovětský komunistický režim dopustil jednoho z nejstrašlivějších zločinů proti lidskosti. Maršál Žukov, který byl v té době prvním náměstkem ministra obrany, nařídil shodit během vojenského cvičení na Tocké střelnici u Orenburgu skutečnou jadernou pumu a hned poté nasadit do zamořeného prostoru 40 tisíc vojáků a důstojníků. Tři čtvrtiny účastníků tohoto cvičného útoku zemřely na smrtelné dávky ozáření. Žukov, který na lidský život nebral ohled nikdy a za války bez váhání posílal své vojáky do neodminovaných polí, tentokrát překonal všechny představitelné meze krutosti. Odpovědí na tento čin však nebyla degradace a soud, ale v únoru 1955 naopak úřad ministra obrany a zvolení za člena předsednictva ÚV KSSS. Lidský život komunistický režim dál považoval za hodnotu směšně malou. Zdroj: Zubov, Andrej Borisovič; kol. autorů: *Istoriia Rossii XX veka*. Astrel, Moskva 2009. Překlad Libor Dvořák; Martin Vrba. Nепublikováno.

¹⁵¹ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 366. ISBN 978-80-200-1642-3

objevila i tráva. A v ní spatřili překvapení pozorovatelé bezmocné ptáky. Světlo je probudilo, vznesli se, ale záření jim spálilo křídla...“¹⁵²

Zkouška první sovětské vodíkové bomby byla ve skutečnosti testem vůbec první vojensky použitelné termonukleární zbraně v dějinách. Americká bomba byla moc veliká, nedala se transportovat, kvůli chladicímu agregátu dosahovala výšky i váhy několikapatrového domu.

Hlavní vědci, kteří na vývoji sovětské vodíkové bomby spolupracovali, byli vyznamenáni titulem Hrdina socialistické práce. Mnozí se stali akademiky nebo členy korespondenty Akademie věd SSSR¹⁵³. Přesto hlavní osoby fúzního výzkumu byly – kromě Igora Kurčatova, který byl „odtajněn“ na státní návštěvě v Británii – zahaleny tajemstvím. V knihách napsaných před tzv. perestrojkou není zmínka o Andreji D. Sacharovovi ani Igoru J. Tammovi. Sacharov jako prominentní disident nesměl být nikde zmiňován a Tamm jako jeho nejbližší spolupracovník tím pádem také ne¹⁵⁴. V 90. letech se už o Sacharovovi a Tammovi v souvislosti s fúzí píše, po zpřístupnění archivů prezidenta ruské federace se veřejnost dozvěděla i o O. A. Lavrentěvovi, radiooperátorovi původně bez maturity¹⁵⁵.

6.4 ZPRÁVA SOVĚTSKÉ VLÁDY O ZKOUŠCE VODÍKOVÉ PUMY V SOVĚTSKÉM SVAZU

Zcela odlišná situace v informování – v porovnání s nulovou mediální odezvou na první zkoušku americké vodíkové pumy v Rudém právu - nastává o necelý rok později, v srpnu 1953. SSSR 20. srpna zveřejnil, že provedl zkušební výbuch sovětské vodíkové bomby.

Na to reaguje Rudé právo velmi rychle, první zprávu uveřejňuje už den poté, co se objevila v sovětském tisku – v pátek 21. srpna 1953. Text je převzat ze sovětské tiskové agentury TASS. V článku *Zpráva sovětské vlády o zkoušce vodíkové pumy v Sovětském svazu*¹⁵⁶ čtenář nenajde moc podrobností. Neuvádí se přesně, kdy SSSR výbuch provedl, nejpodrobnější formulace je „v těchto dnech“. Ani o technických detailech se TASS, potažmo Rudé právo, nezmiňují. Referují o „výbuchu k pokusným účelům jednoho z typů vodíkové pumy“. Dál se čtenář dozví, že výbuch byl velmi silný, vodíková puma je podle agentury mnohonásobně účinnější

¹⁵² Pitschmann, Vladimír: *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Naše Vojsko, Praha 2005, s. 132. ISBN 80-206-0784-6

¹⁵³ Pitschmann, Vladimír: *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Naše Vojsko, Praha 2005, s. 132. ISBN 80-206-0784-6

¹⁵⁴ McCracken, Garry; Stott, Peter: *Fúze – Energie vesmíru*. Mladá fronta, Praha 2006, s. 306. ISBN 80-204-1453-3

¹⁵⁵ McCracken, Garry; Stott, Peter: *Fúze – Energie vesmíru*. Mladá fronta, Praha 2006, s. 306. ISBN 80-204-1453-3

¹⁵⁶ Zpráva sovětské vlády o zkoušce vodíkové pumy v Sovětském svazu. Rudé právo, 21. 8. 1953, s. 3.

než puma atomová. Její existencí se text netají: „Jak známo, má SSSR již několik let atomovou zbraň a provedl příslušné zkoušky této zbraně.“¹⁵⁷

Ohledně vodíkové bomby se článek zmiňuje jako o technické novince, dokonce píše o tajemství výroby: „Jak vyplývá z prohlášení předsedy Rady ministrů SSSR G. M. Malenkova, které učinil 8. srpna 1953 na pátém zasedání Nejvyššího sovětu SSSR, zná také tajemství výroby vodíkové pumy. Toto sdělení sovětské vlády vyvolalo v zahraničí velký ohlas.“¹⁵⁸ Tím naznačuje technickou vyspělost SSSR, o které diskutuje celý svět.

Přesto ale text odhaluje, že Spojené státy měly jak jadernou, tak i vodíkovou bombu dřív – a tedy monopolně: „Jisté zahraniční kruhy, které dříve opíraly svou politiku o americký monopol atomové a později vodíkové pumy, chtějí nyní strašit národy tím, že Sovětský svaz zná tajemství výroby vodíkové zbraně, a pokoušejí se tak vyvolat nepokoj v zájmu zesílení horečného zbrojení.“¹⁵⁹ Není přesně jasné, jaké zahraniční kruhy má zpráva na mysli, předpokládejme, že západní, není ani jasné, koho straší. Z textu je ale patrná snaha znejistit čtenáře tím, že „jisté zahraniční kruhy“ vyvolávají nepokoj ve snaze podnítit zbrojení. Text ale ihned uklidňuje:

„Sovětská vláda považuje za nutné prohlásit, že právě tak jako dříve není ani teď žádných důvodů k znepokojení. V souladu s neměnnou politikou SSSR, která směřuje k upevnění míru a bezpečnosti národů, sovětská vláda nejednou navrhovala vládám jiných zemí podstatné snížení výzbroje, zákaz použití atomových a jiných zbraní hromadného ničení a ustavení přísné mezinárodní kontroly nad dodržováním tohoto zákazu v rámci Organizace spojených národů. Sovětská vláda pevně trvá na tomto stanovisku i dnes.“¹⁶⁰ Zajímavé v této souvislosti je, že zatímco sovětská vláda se snaží upevnit mír a bezpečnost národů a navrhuje snížení výzbroje a zákaz používání zbraní hromadného ničení, sama právě vyzkoušela nový druh zbraně hromadného ničení. Přesto uklidňuje čtenáře, že její politika je stejná, není tedy žádný důvod ke znepokojení. Dá se dokonce říci, že přesně naopak, SSSR se snaží o přísnou mezinárodní kontrolu v rámci OSN. Ve velmi zjednodušeném shrnutí tedy text uvádí, že SSSR má novou zbraň hromadného ničení, některé západní kruhy se kvůli tomu snaží víc zbrojit a znepokojovat ostatní země, ale přitom se není čeho obávat, protože SSSR se nesnaží o nic jiného, než snížit počet zbraní a zavést mezinárodní kontrolu.

¹⁵⁷ Zpráva sovětské vlády o zkoušce vodíkové pumy v Sovětském svazu. Rudé právo, 21. 8. 1953, s. 3.

¹⁵⁸ Zpráva sovětské vlády o zkoušce vodíkové pumy v Sovětském svazu. Rudé právo, 21. 8. 1953, s. 3.

¹⁵⁹ Zpráva sovětské vlády o zkoušce vodíkové pumy v Sovětském svazu. Rudé právo, 21. 8. 1953, s. 3.

¹⁶⁰ Zpráva sovětské vlády o zkoušce vodíkové pumy v Sovětském svazu. Rudé právo, 21. 8. 1953, s. 3.

6.5 KE ZPRÁVĚ O ZKOUŠCE VODÍKOVÉ PUMY V SSSR

Hned další den, v neděli 22. srpna 1953 přináší Rudé právo obsáhlý článek *Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR*¹⁶¹, který už není převzatý z agentur, ale jehož autorem je sám list. Snahu o manipulaci čtenářem neopouští, naopak, používá ještě silnější výrazy a obraty, kterými vysvětluje, na které straně je pravda a spravedlnost.

„Obě svědectví, že SSSR vlastní nejen atomové, ale i vodíkové pumy, mají obrovský význam. Ukazují prostě a pádně, že útočné síly by byly řádně přivítány, kdyby chtěly od hrozeb atomovými a vodíkovými pumami přejít k použití těchto barbarských zbraní. Ukazují současně nesmyslnost a ubohost atomového a vodíkového vydírání ‘made in USA’ a pobízejí tak všechny rozumné lidi k tomu, aby se znovu zamyslili nad zákazem těchto zbraní a vynutili si na amerických zbrojařích souhlas se zákazem.“¹⁶² Rudé právo už konkrétně ukazuje na strůjce všeho zla – americké zbrojaře, otevřeně píše o americkém atomovém a vodíkovém vydírání. Přitom o tom, že USA vyvinuly a otestovaly vodíkovou bombu, se až dosud (respektive do 21. srpna 1953) vůbec nezmínilo. I užití sarkasmu – „útočné síly by byly řádně přivítány“ ukazuje na propagandistický rozměr textu. Atomové a vodíkové zbraně jsou v případě USA označovány jako barbarské, v případě SSSR jako mírotvorné.

Text pokračuje ubezpečením, že sovětská vláda se už dlouhou dobu snaží o zákaz jaderných i vodíkových zbraní, zatím však kvůli americkým zbrojařům neúspěšně. Opírá se o „mírumilovné lidstvo“, které si podle listu přeje, aby „přestalo harašení s hroznými zbraněmi masového ničení“. „Lidstvo dobře zná původce atomové a vodíkové hrozby. Když američtí zbrojaři poznali, že se mohou stále méně spolehnout na lidi jako povolný nástroj k uskutečňování svých útočných plánů, chtěli dobývat svět atomovými zbraněmi a zahájili již od roku 1945 drzou vyděračskou atomovou diplomacií.“¹⁶³ Zde Rudé právo dokonce zobecňuje natolik, že konec druhé světové války a svržení dvou atomových bomb na japonskou Hirošimu a Nagasaki označuje za vyděračskou atomovou diplomacií. V té době ovšem Sovětský svaz byl na stejné straně jako USA – tedy proti nacistickému Německu...

Rudé právo pokračuje dalšími zajímavými slovními obraty: „nyní se ochladily hlavy i vodíkovým dobyvatelům“; „atomoví maniaci v USA“; „zuřivý ryk reakčních kruhů v USA“; „tato pustá pomluva SSSR“; „znovu puncuje atomové vyděrače“.

¹⁶¹ Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

¹⁶² Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

¹⁶³ Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

Text také objasňuje, co předchází článek nechal jen v rovině spekulací, tedy proč SSSR výrobu vodíkové bomby dovolil, když je proti zbraním hromadného ničení. „I když byl SSSR útočnou politikou a atomovým vydíráním přinucen k výrobě atomových a vodíkových zbraní, neustává v důsledném boji za jejich zákaz a odstranění. ... Atomové a vodíkové zbraně v rukou SSSR jsou současně mohutnou posilou boje mírumilovných mas celého světa za zákaz těchto zbraní masového ničení.“¹⁶⁴ List tedy čtenářům vysvětluje, že Sovětský svaz byl donucen k vývoji a zkouškám vlastních zbraní pouze proto, aby se mohl bránit atomovému vydírání.

A dále objasňuje: „Přitom reakční kruhy USA chtějí uměle vyvolávat strach z vodíkových a atomových zbraní v rukou SSSR. ... Je vůbec bláhová domněnka, že někoho oklame nestoudný americký výmysl o jakýchsi útočných záměrech Sovětského svazu. Lidstvo se již nescetněkrát přesvědčilo o mírumilovné politice Sovětského svazu, který neohrožuje žádnou zem a dobře zná usilovný boj SSSR za zákaz atomových zbraní.“¹⁶⁵

Prvenství USA ve vlastnictví atomové a později vodíkové bomby Rudé právo hodnotí jako „krátkodeché lži o americkém monopolu atomové a vodíkové zbraně“, což nijak víc nevysvětluje. Není tedy jasné, jaké lži má na mysli. Pokud by to byly lži o tom, že USA mělo na obě zbraně zpočátku monopol, a tedy že SSSR je vyvinul až později, přímo si zde protirečí s předchozím textem. Tam otisklo vyjádření, že SSSR „už zná tajemství výroby vodíkové pumy“ a také že „jisté zahraniční kruhy, které dříve upíraly svou politiku o americký monopol atomové a později vodíkové pumy, chtějí nyní strašit národy tím, že Sovětský svaz zná tajemství výroby vodíkové zbraně“¹⁶⁶.

Každopádně text *Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR* se dá označit jako vysoce propagandistický s jasnou snahou manipulovat čtenářem.

6.6 OHLASY VE SVĚTĚ NA ZPRÁVU O ZKOUŠCE VODÍKOVÉ PUMY V SSSR

Poslední text, který Rudé právo věnovalo zkoušce vodíkové bomby Sovětským svazem, vyšel ve středu 26. srpna 1953 na straně 3. Stejně jako první článek je i tento převzatý od sovětské tiskové agentury TASS. Titulek zní *Ohlasy ve světě na zprávu o zkoušce vodíkové pumy v SSSR*¹⁶⁷. V tomto textu je opět několikrát zmíněný monopol atomové a vodíkové zbraně, které USA měly. Například: „Zpráva zasazuje úder agresivním kruhům, které budovaly svou politiku na

¹⁶⁴ Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

¹⁶⁵ Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

¹⁶⁶ Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

¹⁶⁷ Ohlasy ve světě na zprávu o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 26. 8. 1953, s. 3.

americkém monopolu atomové a vodíkové pumy.¹⁶⁸ Předchozím článkem, konkrétně formulací „krátkodeché lži o americkém monopolu atomové a vodíkové zbraně“¹⁶⁹ Rudé právo samo sebe popírá.

Text článku se věnuje především zahraničním ohlasům. Ty dělí do dvou skupin – spřátelených a zneprátelených zemí. Spřátelené země jsou označovány jako „tábor míru a demokracie“ a jejich tisk jako „pokrokový“. Konkrétně: „Pokrokový tisk uveřejňuje tuto zprávu s poznámkami vyjadřujícími uspokojení a hodnotí ji jako důkaz moci SSSR a jako vítězství tábora míru a demokracie.“¹⁷⁰ Uspokojení spřátelených zemí ze získání funkční technologie vodíkové pumy už Rudé právo dostatečně popsalo v minulém textu. V tomto se tedy soustřeďuje převážně na „buržoasní tisk“: Ten podle zprávy vyjadřuje nad zkouškou vodíkové bomby rozpaky a snaží se „snížit význam zprávy tím, že vyslovují pochyby, že Sovětský svaz zná tajemství výroby vodíkové pumy“¹⁷¹. Přitom konkrétně nespecifikují, které noviny pochybují. Naopak dále vyjmenovávají tiskové agentury United Press a Associated Press, které obě uveřejnily prohlášení předsedy americké komise pro atomovou energii Strausse: „Ráno 12. srpna provedl Sovětský svaz atomové zkoušky. Večer téhož dne se nám dostaly do rukou některé zprávy o těchto zkouškách“¹⁷². Dále list uveřejňuje i stanovisko Anglie, která souhlasí se zprávou americké komise pro atomovou energii ve Washingtonu, že Sovětský svaz provedl 12. srpna atomové pokusy s „thermonukleárními (vodíkovými) reakcemi“.

Tímto textem jednak Rudé právo odhaluje, kdy došlo ke skutečnému výbuchu první sovětské vodíkové bomby, jednak jasně ukazuje, že západní vlády mají ohledně výbuchů jaderných bomb velmi dobré informace, které evidentně nepocházejí ze SSSR. V tomto případě ale agentura TASS a potažmo i Rudé právo dokazují, že Sovětský svaz skutečně vodíkovou bombu má a vyzkoušel ji.

„Nyní je jasné, v jaké situaci se ocitli ‘skeptikové’, kteří se pokoušeli pochybovat o zprávě sovětské vlády,“¹⁷³ dodává list. A ještě zveřejňuje i další komentář agentury AP: „Zprávy o úspěších sovětů v oblasti atomové energie vnášejí do politických výpočtů vlád celého světa novou tvrdou skutečnost, že Sovětský svaz možná anuluje prvenství v oblasti atomové energie, které měl doposud Západ.“¹⁷⁴ V tomto kontextu jde o pochvalu vědecké vyspělosti SSSR. Zároveň tím ale list odhaluje, že Sovětský svaz opravdu neměl atomovou ani vodíkovou bombu jako první. A zároveň, že alespoň podle mínění Západu, není první v oblasti atomové

¹⁶⁸ Ohlasy ve světě na zprávu o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 26. 8. 1953, s. 3.

¹⁶⁹ Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

¹⁷⁰ Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

¹⁷¹ Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

¹⁷² Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

¹⁷³ Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

¹⁷⁴ Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

energie. Na tomto poli – tedy především ve využití atomové energie v mírovém odvětví – Sovětský svaz bude propagandisticky pracovat v následujícím roce, při spuštění první jaderné elektrárny.

6.7 DALŠÍ TEXTY SLEDOVANÉHO OBDOBÍ

Z dalších textů, které se vázaly k sovětské vědě, je zajímavý už jen článek *FBI pronásleduje pěstouny dětí manželů Rosenbergových*¹⁷⁵, ve kterém se vrací k oběma sirotkům po popravených manželech. Text je, jak už bylo v Rudém právu u této kauzy zvykem, jasně příznakový. O Rosenbergových se zmiňuje jako o „nespravedlivě popravených“, „neohrožených a čestných bojovnících za mír“ atd. Naopak o americkém Federálním úřadu pro vyšetřování informují jako o „americkém gestapu FBI“. Text popisuje útrapy rodiny Bachových, majitelů malé drůbežárny, která se ujala obou dětí Rosenbergových. „Od června tohoto roku byla B. Bachovi dvakrát bezdůvodně vypovězena smlouva na dodávku vajec, ale podařilo se mu s jinou firmou uzavřít smlouvu novou a to na tři roky. Minulý týden se však dozvěděl, že tuto firmu navštívil úředník FBI a donutil ji, aby smlouvu zrušila. I toto je jeden ze způsobů, jak se americká reakce zbavuje ‘nepohodlných’ lidí.“¹⁷⁶ Celý krátký text je zaměřen jasně protiamericky.

Poslední, ale rozsáhlý text, který se v rámci sledovaného období váže k vědě je z neděle 30. srpna a je věnován materialistickému vědeckému názoru. Uveřejněn byl u příležitosti 75. výročí vydání „klasického díla Bedřicha Engelse *Anti-Dühring*“. Text s titulkem *Síla materialistického vědeckého světového názoru*¹⁷⁷ zabírá téměř dvě poloviny třetí a čtvrté strany Rudého práva. Popisuje vznik „Engelsova polemického spisu proti německému buržoasnímu filosofovi Dühringovi, práce nesmírné hodnoty, která je vedle Marxova Kapitálu jedním ze základních děl marxismu“. K současné vědě se nevyjadřuje.

6.8 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

Z kvantitativní analýzy sledovaného období okolo prvního výbuchu sovětské vodíkové bomby vyplývá, že se Rudé právo věnovalo i jiným textům. Podrobněji je to zobrazeno v následujícím grafu a tabulce.

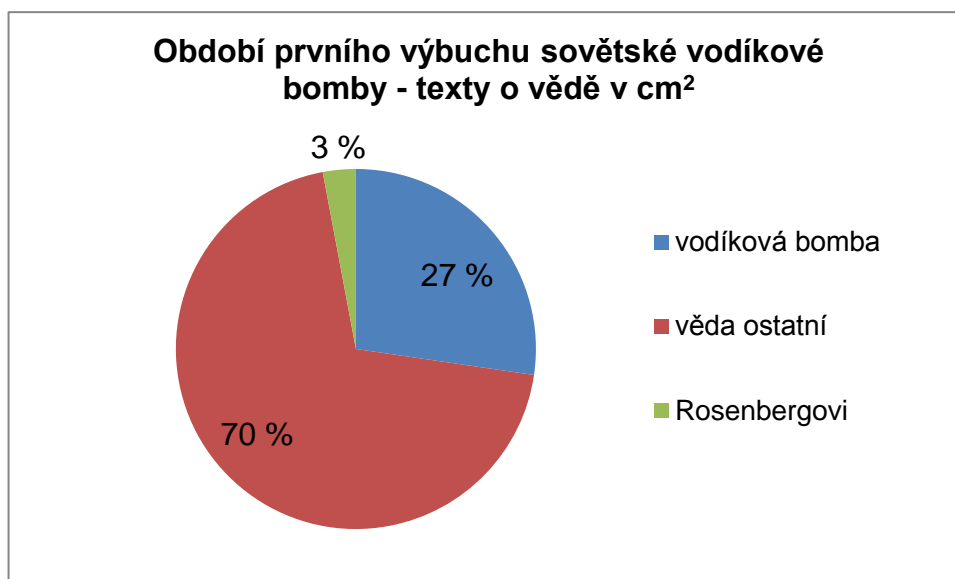
Vodíkové bombě věnovalo 27 % z celkového obsahu textů o vědě (tedy číselně 296 cm²), zatímco ostatním vědeckým tématům věnovalo 70 % obsahu.

¹⁷⁵ FBI pronásleduje pěstouny dětí manželů Rosenbergových. Rudé právo, 21. 8. 1953, s. 4.

¹⁷⁶ FBI pronásleduje pěstouny dětí manželů Rosenbergových. Rudé právo, 21. 8. 1953, s. 4.

¹⁷⁷ Síla materialistického vědeckého světového názoru. Rudé právo, 30. 8. 1953, s. 3-4.

Tento údaj je dán velmi dlouhým textem Síla materialistického vědeckého světového názoru¹⁷⁸, který zabírá oněch 756 cm², čímž tvoří 70 % z obsahu odborných textů. Čtenář se v něm ale nedozví nic nového, jde o rekapitulaci k 75. výročí vydání Engelsova díla Anti-Dühring. Poslední 3 % obsahu Rudé právo věnuje dětem popravených špiónů Ethel a Julia Rosenbergových.

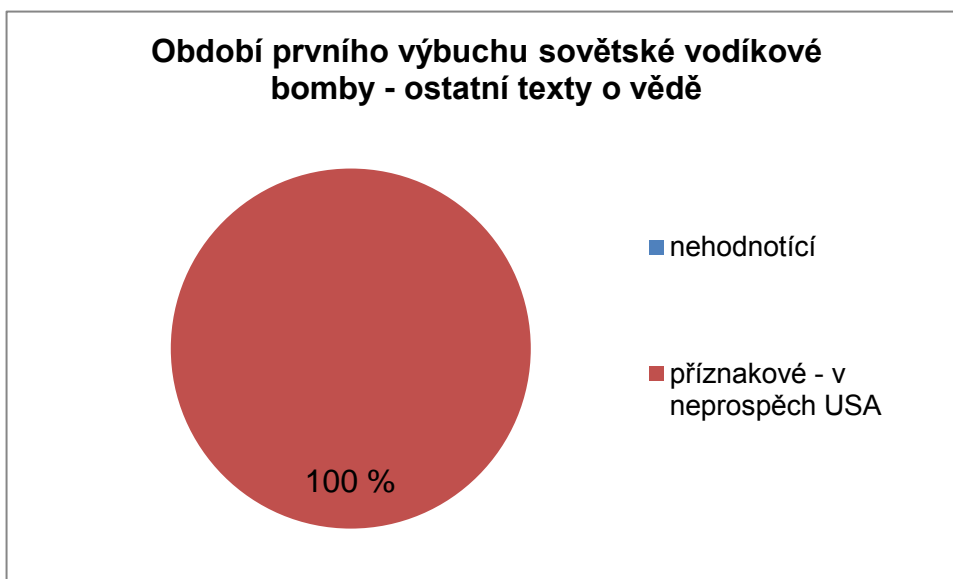
Období prvního výbuchu sovětské vodíkové bomby - texty o vědě	cm ²
věda ostatní	756
vodíková bomba	296
Rosenbergovi	32

Z hlediska příznakovosti textů, týkajících se vodíkové bomby, je následující graf velmi výmluvný. Celých sto procent textů bylo příznakových – ve prospěch Sovětského svazu. Ani jeden článek nebyl významově neutrální, případně nakloněn USA. Z hlediska propagandistického se nedalo v tomto kontextu nic jiného očekávat, Rudé právo využilo první výbuch sovětské vodíkové bomby stoprocentně.

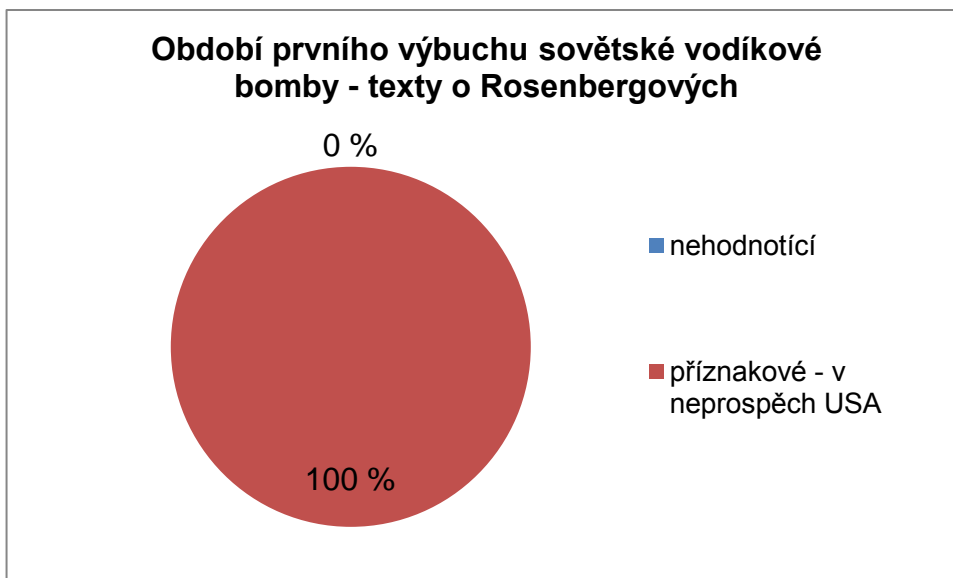
¹⁷⁸ Síla materialistického vědeckého světového názoru. Rudé právo, 30. 8. 1953, s. 3-4.

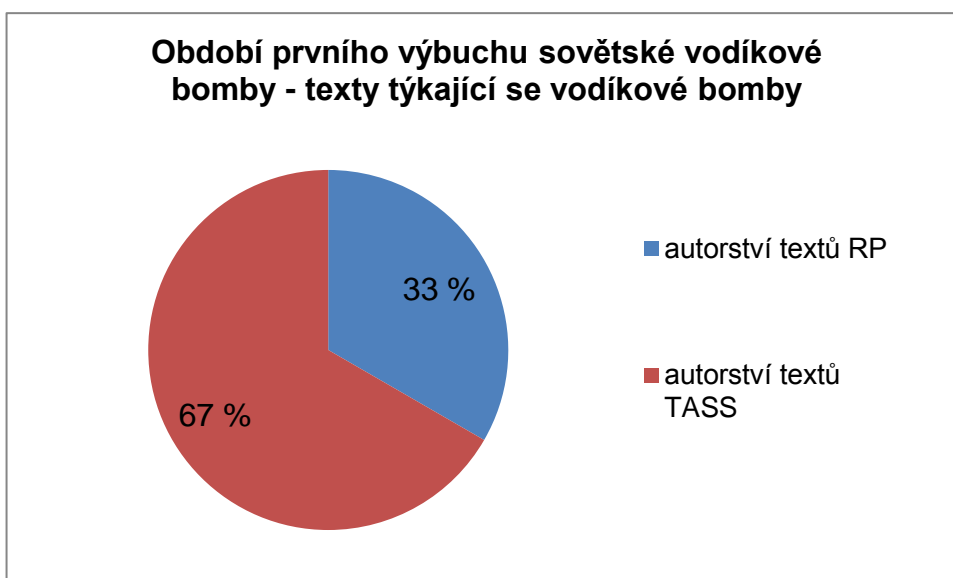
I jediný další text ze sledovaného období, který se týká vědy a není o Rosenbergových nebo vodíkové bombě, není neutrální. Tentokrát je příznakový v neprospěch Spojených států. Viz následující graf.

Jistě nepřekvapí, že téma týkající se dětí již popravených manželů Rosenbergových nebude Rudé právo zpracovávat jinak, než příznakově – v neprospěch USA.

Poslední graf ukazuje texty z období prvního výbuchu sovětské vodíkové bomby z hlediska autorství. Zajímavé je, že ani jeden text nebyl převzat z ČTK. Třetina textů nese přímo autorství Rudého práva, dvě třetiny se odkazují na sovětskou tiskovou agenturu TASS. Ve sledovaném období tedy Rudé právo spoléhalo na tiskovou agenturu Sovětského svazu, nebo na své vlastní autory a komentáře.

7. 15. ČERVEN – 31. ČERVENEC 1954: SPUŠTĚNA PRVNÍ SOVĚTSKÁ ATOMOVÁ ELEKTRÁRNA

7.1 VÝSTAVBA A SPUŠTĚNÍ PRVNÍ ATOMOVÉ ELEKTRÁRNY

Po úspěšné zkoušce atomové bomby v roce 1949 prý řekl Igor Kurčatov hlavnímu konstruktérovi prvního jaderného reaktoru v Kyštymu Nikolaji Dolležalovi¹⁷⁹: „Jeden úkol jsme splnili a nevedli jsme si přitom špatně, bombu jsme sestrojili o rok dříve, než jsme předpokládali. Teď se můžeme pustit do dalšího a pokusit se využít energii atomového jádra k výrobě elektřiny. Už jste o tom uvažoval?“¹⁸⁰

Přesto od této otázky byla cesta k první atomové elektrárně ještě relativně dlouhá. Bylo potřeba rozhodnout, jaký typ reaktoru postavit - nakonec byl zvolen reaktor s grafitovým moderátorem¹⁸¹. Jeho stavba měla být méně finančně i časově náročná. Na začátku roku 1951 předal Kurčatov řízení projektu stavby první atomové elektrárny řediteli Laboratoře Obninsk (později Ústavu energetické fyziky) Dmitriji Ivanoviči Blochincevovi, protože byl plně vytížen prací na vodíkových zbraních.¹⁸² Přesto postup výstavby reaktoru pečlivě sledoval. Věděl, že pokud by jej nepodporoval, projekt by se zastavil. Sovětská nejvyšší místa se zajímala o zbraně, nikoli o mírové využití jaderné technologie, a tento projekt považovali za ústupek Kurčatovovi. Přesto na něj nedávali mnoho peněz, a tak se kupředu posouval pomaleji.¹⁸³

Z konstrukčního hlediska budovali technici už relativně běžnou technologii, přesto výstavbu brzdily technické problémy, především s konstrukcí a výrobou palivových článků. Přesto 9. května 1954 dosáhl reaktor kritického bodu, 26. července za přítomnosti Igora Kurčatova byla na lopatky turbogenerátoru přivedena první pára a příští den začala elektrárna dodávat pravidelně do sítě proud¹⁸⁴. Plného výkonu dosáhl reaktor až za několik měsíců. Navíc voda, která unikala netěsnostmi v regulačních kanálech z nerezové oceli, prosakovala do grafitových vrstev a to

¹⁷⁹ Podrobněji viz zkoumaná oblast Jaderná havárie v Kyštymu, Sputnik – první umělá družice Země.

¹⁸⁰ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008. ISBN 978-80-200-1642-3

¹⁸¹ V té době bylo známo víc typů jaderného reaktoru – v Obninsku byl použit reaktor s uranovým palivem s obohacením 5 % izotopem uranu 235, moderovaný grafitem a chlazený vodou.

¹⁸² Pitschmann, Vladimír: *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Naše Vojsko, Praha 2005, s. 137. ISBN 80-206-0784-6

¹⁸³ Kruglov, Arkadii: *The History of the Soviet Atomic Industry*. Taylor & Francis, New York 2002, s. 56. ISBN 0-415-26970-9

¹⁸⁴ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 415. ISBN 978-80-200-1642-3

negativně ovlivňovalo schopnost systému reagovat. Situace byla tak vážná, že dokonce hrozil výbuch¹⁸⁵.

Přesto budování jaderných elektráren pro průmyslové využití v Sovětském svazu pokračovalo. Jak upozornili nejlepší tehdejší jaderní vědci Sovětského svazu (například Kurčatov, Alichanov a Vinogradov): Průmyslové využití atomové energie v žádném případě nesnižuje, ale naopak zvyšuje potenciál jejího vojenského využití¹⁸⁶. Protože při jaderném štěpení vzniká například plutonium, uran 235 a tritium, tedy silné jaderné výbušniny, jde rozsáhlá výroba elektrické energie a výroba materiálů pro štěpné a vodíkové zbraně ruku v ruce. Nikolaj Dollezal v té době pracoval na konstrukci reaktoru, který měl vyrábět kromě elektřiny také plutonium.¹⁸⁷

Ani první jaderná elektrárna nebyla využívána pouze k výrobě elektrické energie. Reaktor obninské jaderné elektrárny byl používán také k neutronově fyzikálnímu a materiálovému výzkumu. Z tohoto důvodu byl reaktor vybaven řadou experimentálních kanálů¹⁸⁸. Pět let po svém uvedení do provozu začala jaderná elektrárna v Obninsku sloužit už pouze jako testovací a výzkumné zařízení. Reaktor AM-1 byl definitivně odstaven až v roce 2002, tedy plných 48 let od svého uvedení do provozu¹⁸⁹.

I sovětský tisk se o elektrárně zmínil až několik dní po jejím spuštění. Deník Pravda přinesl na první straně krátké vládní prohlášení až 1. července 1954¹⁹⁰, stejně jako Rudé právo ale neprozradil, že se elektrárna nachází ve městě Obninsk, přibližně 100 kilometrů jihozápadně od Moskvy.

7.2 PRVNÍ JADERNÁ ELEKTRÁRNA NA STRÁNKÁCH RUDÉHO PRÁVA

Spuštění první jaderné elektrárny v Sovětském svazu dávalo Rudému právu první velkou propagandistickou příležitost ukázat, že Sovětský svaz se snaží o mírové využití atomové energie, zatímco USA a západní státy naopak tuto energii využívají k výrobě bomb. Tuto linii informování Rudé právo bezvýhradně dodržovalo a spuštění první atomové elektrárny velmi výrazně propagandisticky využilo.

¹⁸⁵ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 415. ISBN 978-80-200-1642-3

¹⁸⁶ Kruglov, Arkadii: *The History of the Soviet Atomic Industry*. Taylor & Francis, New York 2002, s. 62. ISBN 0-415-26970-9

¹⁸⁷ Kruglov, Arkadii: *The History of the Soviet Atomic Industry*. Taylor & Francis, New York 2002, s. 63. ISBN 0-415-26970-9

¹⁸⁸ Rataj, Jan: Obninsk 1954. In: http://www.ceskaenergetika.cz/nezarazene_clanky/obninsk_1954_prvni_jaderna_elektrarna_na_svete.html

¹⁸⁹ Rataj, Jan: Obninsk 1954. In: http://www.ceskaenergetika.cz/nezarazene_clanky/obninsk_1954_prvni_jaderna_elektrarna_na_svete.html

¹⁹⁰ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 415. ISBN 978-80-200-1642-3

Na počátku sledovaného období, kdy ještě nebyla první sovětská jaderná elektrárna v provozu, sleduje Rudé právo jiná témata z oblasti vědy. Naprosto převládá téma boje za zastavení pokusů s jadernými zbraněmi, využívané pro propagandistické cíle .

Hned první text sledovaného období, který se týká vědy, nese titulek *Bojovat za okamžité zastavení pokusů s atomovými zbraněmi*¹⁹¹. Článek shrnuje zasedání evropské odborové konference v Berlíně. Text je koncipován se záměrem manipulovat čtenářem. Nejprve nastíní několik výhrůžek, poté konstatuje boj Sovětského svazu o mír a zákaz zkoušek jaderných zbraní. Zde je několik příkladů výhrůžek: „Američtí imperialisté se snaží přeměnit Řecko a jeho ostrovy v základnu pro útok na Sovětský svaz a demokratické země. ... Současná situace ve světě se nejvíce dotýká žen a zejména matek. ... Pod pláštěm evropského obranného společenství, inspirovaného reakčními kruhy USA, má být oživen německý militarismus.“¹⁹²

Naproti tomu v referátu sovětského delegáta A. I. Ševčenka zaznívají optimistická slova: „Každý zdravě myslící člověk pochopí, že jsme ve své zemi nebudovali elektrárny u Kujbyševa a Stalingradu, které jsou největší na světě, že jsme nestavěli výškové paláce a nezkrášlovali svá města proto, aby byla zničena bombami, že jsme nezalesňovali stepi, aby byly spáleny, že neuskutečňujeme velkolepý program bytové výstavby proto, aby nové světlé a vzdušné domy byly přeměněny v sutiny. Sovětský stát snížil vojenské výdaje a zaměřuje své úsilí na zvýšení hmotné a kulturní úrovně pracujících.“¹⁹³ Kromě uklidnění se také čtenář dozví, jak mohutně Sovětský svaz vzkvétá, do textu je zařazena i v tomto kontextu naprosto nadbytečná formulace, že sovětské elektrárny jsou největší na světě.

Text je zakončen už klasickým poselstvím, ve kterém se socialistické státy snaží apelovat na ty západní. Tentokrát je v ní obsažen i nový prvek – apel směřující k americkým dělníkům. „V poselství o atomové a vodíkové bombě je obsažena výzva k americkým dělníkům, aby svou akční jednotou zmařili vyhrožování odpovědných činitelů USA těmito zbraněmi. Poselství vyzývá pracující celého světa, aby bojovali za okamžité zastavení pokusů s atomovými a vodíkovými zbraněmi.“¹⁹⁴ List podrobněji nevysvětluje, jakými metodami by měla akční jednotka amerického dělnictva zmařit „vyhrožování odpovědných činitelů“. Přesto je z agenturního textu ČTK naprosto jasná snaha vykreslit západní mocnosti jako nepřítel, zatímco

¹⁹¹ Bojovat za okamžité zastavení pokusů s atomovými zbraněmi. Rudé právo, 23. 6. 1954, s. 4.

¹⁹² Bojovat za okamžité zastavení pokusů s atomovými zbraněmi. Rudé právo, 23. 6. 1954, s. 4.

¹⁹³ Bojovat za okamžité zastavení pokusů s atomovými zbraněmi. Rudé právo, 23. 6. 1954, s. 4.

¹⁹⁴ Bojovat za okamžité zastavení pokusů s atomovými zbraněmi. Rudé právo, 23. 6. 1954, s. 4.

socialistické země jako obránce míru. S tímto přístupem deníku se ve sledovaném období setkáme ještě mnohokrát.

7.4 ROK OD POPRAVY ROSENBERGOVÝCH

Po roce a pěti dnech od popravy manželů Rosenbergových zařazuje Rudé právo vzpomínkový text. Článek nazvaný *Svět ctí památku Ethel a Julia Rosenbergových*¹⁹⁵ už titulkem nenechává na pochybu nikoho, že je svět uctívá a tedy považuje za nespravedlivě popravené. Autorský text redakce zařazuje Rudé právo až po výročí, evidentně proto, aby samo nehodnotilo, ale nechalo „svět“, aby připomněl památku manželů Rosenbergových - proto bylo sledované období stanoveno už od 15. června, dalo se předpokládat, že Rudé právo bude psát vzpomínkové texty v den výročí popravy, případně ještě před ním. Tento předpoklad se však nepotvrdil. List opravdu vyčkal až na reakce ze zahraničí.

Celý text je ukázkovým příkladem propagandistického materiálu. Zcela nepokrytě sděluje, co si čtenář má myslet, na kterou stranu se postavit. I jednotlivé formulace jsou naprosto explicitní: „... byli Ethel a Julius Rosenbergovi zavražděni na rozkaz Washingtonu v elektrické židli ve vězení Sing Sing. Jejich jediným zločinem byla víra v mírové soužití všech národů a odmítnutí nátlaku, aby zradili tuto svou víru.“¹⁹⁶ Rudé právo používá slovo *zavraždění*, kterým jasně ukazuje, že proces byl zinscenovaný. Výrazem *na rozkaz Washingtonu* ukazuje, že ve Spojených státech i justice podléhá nejvyšším politickým rozhodnutím a rozkazům, tedy že celé vedení státu si může vojenským rozkazem vynutit jakékoli rozhodnutí. Text dále vysvětluje, že manželé Rosenbergovi „byli zataženi do soudního procesu, v němž nebylo jediného zrnka pravdy a spravedlnosti, a byli uznáni ‘vinnými‘“. I používání uvozovek a tedy sarkasmu ukazuje, že list jednoznačně hodnotí. Poté ale popisuje „světové hnutí“, které vzniklo jako pokus zachránit „hrdinné a nepodplatitelné manžely Rosenbergovy z rukou washingtonských katů“ a další argumenty vkládá do úst právě tomuto hnutí. „Žádosti mnoha milionů hlasů volaly k prezidentu Spojených států, aby manžely Rosenbergovy zachránil. Dábelský úmysl Washingtonu při zavraždění těchto dvou mučedníků amerického fašismu byl velmi jasný. Byl to pokus rozlítit plameny válečné hysterie ve Spojených státech, odstranit Američany od jakékoli podpory mírového hnutí a označit každého bojovníka za mír v USA tabulkou ‘atomový vyzvědač’“¹⁹⁷. V této části se Rudé právo pokouší výrazy až pekelnými (dábelský) a také odkazujícími na druhou světovou válku (fašismus) vystrašit čtenáře

¹⁹⁵ Svět ctí památku Ethel a Julia Rosenbergových. Rudé právo, 24. 6. 1954, s. 4.

¹⁹⁶ Svět ctí památku Ethel a Julia Rosenbergových. Rudé právo, 24. 6. 1954, s. 4.

¹⁹⁷ Svět ctí památku Ethel a Julia Rosenbergových. Rudé právo, 24. 6. 1954, s. 4.

americkou politikou. Na závěr text cituje ředitele klasifikační komise Výboru pro atomovou energii v USA, který podle listu řekl: „Je na čase přestat klamat sama sebe o atomových ‘tajemstvích’, je čas přestat věřit, že sovětští vědci nejsou schopní... Atomová a vodíková bomba, to nejsou věci, které by mohly být ukradeny a předány jako nějaká pouhá informace...“¹⁹⁸.

V této souvislosti je zajímavá nezřetelná linie, kterou Rudé právo prozrazuje. Citací o tom, že sovětští vědci jsou schopní, ukazuje, že také v té samé době vyvíjeli jadernou bombu v Sovětském svazu. A druhá poznámka, že atomová a vodíková bomba nemohou být ukradeny jako nějaká pouhá informace, naznačuje jistou pýchu listu nad tím, že sovětští vědci na princip atomové a vodíkové bomby přišli sami. V této části text nejvíc ukazuje snahu SSSR vyrovnat se USA ve zbrojních technologiích. Zároveň tím trochu nabourává konec textu, kde opět vykresluje USA a jejich zbrojní průmysl termíny „šílené plány válečných štváčů ve Washingtonu“.¹⁹⁹

7.5 DALŠÍ TEXTY O ODZBROJENÍ A TAKÉ ZATMĚNÍ SLUNCE

Další texty v Rudém právu se věnují opět odzbrojení a také zatmění Slunce, které bylo očekáváno nad Sovětským svazem.

Článek *Doporučení Mezinárodní konference o zmírnění napětí v mezinárodních vztazích*²⁰⁰ se tentokrát věcně a nepříznakově věnuje otázce odzbrojení. V textu sovětské agentury TASS je snad jediná zajímavá pasáž: „Vyzýváme vlády všech zemí, aby uzavřely smlouvu o skutečném a spravedlivém odzbrojení, které by se týkalo ozbrojených sil a všech druhů zbraní. Přestože atomovou zbraň vyrábějí pouze určité země, je jejím působením ohrožena nicméně každá země na světě.“²⁰¹ Touto opatrnou formulací o „určitých zemích“ zřejmě TASS nechce dávat do explicitní souvislosti dvě země, které v té době jako jedny z mála jadernou zbraň vlastní – tedy USA a SSSR.

Text *Zatmění Slunce*²⁰² se věnuje tomuto astronomickému úkazu. Je zcela neutrální a popisuje, jak zatmění vzniká a kde bude pozorovatelné. Žádné ideologické zabarvení v textu není (přestože by se zcela určitě dalo využít výpravy vědců SSSR na místo zatmění i ideologicky). Nepříznakový je text možná i proto, že jeho autorem je astronom B. Valníček z Astronomického ústavu ČSAV.

¹⁹⁸ Svět ctí památku Ethel a Julia Rosenbergových. Rudé právo, 24. 6. 1954, s. 4.

¹⁹⁹ Svět ctí památku Ethel a Julia Rosenbergových. Rudé právo, 24. 6. 1954, s. 4.

²⁰⁰ Doporučení Mezinárodní konference o zmírnění napětí v mezinárodních vztazích. Rudé právo, 26. 6. 1954, s. 3.

²⁰¹ Doporučení Mezinárodní konference o zmírnění napětí v mezinárodních vztazích. Rudé právo, 26. 6. 1954, s. 3.

²⁰² Zatmění Slunce. Rudé právo, 27. 6. 1954, s. 3.

Následující dva texty se opět vrací k tématu jaderného odzbrojení. Tentokrát už je opět jasné, na jaké straně Rudé právo stojí. V článku převzatém z TASSu *Západní velmoci se vyhýbají zákazu zbraně hromadného ničení*²⁰³ s podtitulkem *USA se nechtějí vzdát používání atomové zbraně* je už z nadpisu jasné, že západní země ohrožují mír. Kromě obvyklých formulací, které popisují, jak se Sovětský svaz snaží prosadit zákaz zbraní hromadného ničení, zatímco západní mocnosti tomu brání, se v textu dá najít i zajímavá pasáž:

„Zástupci západních mocností, aby poněkud zmírnili nátlak světového veřejného mínění, které trvá na bezodkladném odstranění nebezpečí atomové války a na podstatném snížení výzbroje, se pokusili změnit frazeologii svých dřívějších návrhů a předložili je v podvýboru jako ‘nové’ návrhy. V těchto návrzích se řešení úkolu bezodkladného zákazu atomové zbraně a snížení zbrojení nahrazuje jako dříve získáváním a prošetřováním údajů o výzbroji a ozbrojených silách států, t. j. získáváním špionážních údajů.“²⁰⁴ Rudé právo – respektive sovětská tisková agentura TASS – odhaluje, že jednak západní státy nejsou zatvrzelé vůči jakýmkoli návrhům na odzbrojení, což se doposud tvrdilo; a pak také, že Sovětský svaz není ochoten prozradit konkrétnější údaje o výzbroji a ozbrojených silách. Zpráva to označuje za získávání špionážních údajů. Text tedy nechává vnímavějšího čtenáře pochybovat o tom, jak upřímná je snaha SSSR podepsat dohodu o odzbrojení, jestli jsou ochotni přistoupit i na kompromisy. Přestože „světové veřejné mínění“ si přeje odzbrojení (otázkou je, jestli se do této množiny zahrnují i obyvatelé západního světa – pravděpodobně ne). Zpráva proto pokračuje jednoznačným tvrzením, že USA nejsou ochotny zřít se atomové zbraně (tuto část dokonce Rudé právo otisklo tučným písmem):

„Zástupce USA, když vykládal své stanovisko, prohlásil, že USA se nezřeknou používání atomové zbraně. ... Každému nezaujatému člověku je jasné, že přijetí usnesení o zákazu atomové zbraně a o podstatném snížení výzbroje, jak to navrhuje Sovětský svaz, by samo o sobě bylo velmi důležitým krokem na cestě k uvolnění mezinárodního napětí, k vytvoření skutečného ovzduší důvěry a zbavilo by lidstvo nebezpečí atomové války.“²⁰⁵ Zakončení článku opět nenechává čtenáře pochybovat, nebo přemýšlet. List se snaží říct, že každému nezaujatému člověku je tato pravda přece zřejmá.

Druhý text na stejné téma vychází hned další den, tentokrát na první straně listu. Titulek *Za zákaz zbraní hromadného ničení!*²⁰⁶ spolu s vykřičníkem na konci naznačuje, co si má čtenář o odzbrojení myslet. Kromě obvyklých formulací je tento

²⁰³ Západní velmoci se vyhýbají zákazu zbraně hromadného ničení. Rudé právo, 28. 6. 1954, s. 3.

²⁰⁴ Západní velmoci se vyhýbají zákazu zbraně hromadného ničení. Rudé právo, 28. 6. 1954, s. 3.

²⁰⁵ Západní velmoci se vyhýbají zákazu zbraně hromadného ničení. Rudé právo, 28. 6. 1954, s. 3.

²⁰⁶ Za zákaz zbraní hromadného ničení! Rudé právo, 29. 6. 1954, s. 1.

text pocházející z redakce Rudého práva explicitnější v tom, aby vysvětlil čtenáři, kdo ve skutečnosti může za zakonzervovaný stav celosvětového odzbrojení: „Úsilí, které Sovětský svaz v tomto směru na všech mezinárodních zasedáních vyvíjí, přesvědčuje dnes celý svět o dvou věcech: předně o tom, že Sovětský svaz v duchu tradic své mírové politiky stále důrazně usiluje o dosažení dohody mezi velmocemi o zákazu zbraní hromadného ničení; dále o tom, že pokrok v těchto jednáních maří Spojené státy, jejichž zástupce také na zasedání podvýboru komise OSN pro odzbrojení výslovně prohlásil, že USA se používání atomové zbraně nezřeknou.“²⁰⁷

Není jasné, proč se Rudé právo rozhodlo tento text s v podstatě identickými formulacemi a informacemi otisknout dva dny po sobě, nejprve na straně 3 a další den už na titulní straně. Informačně text nic nového nepřinesl, jediné ještě výmluvněji čtenáři vysvětlil, kdo odzbrojovací proces brzdí. Jediný možný důvod opakování tématu je závěr textu, kde se autor výslovně zmiňuje o stanovisku Československa: „Československý lid stojí pevně v řadách těch, kteří se všemi svými silami zasazují za uskutečnění sovětských návrhů na zákaz těchto zbraní.“²⁰⁸ Předchozí článek byl převzatý z TASSu, a proto v něm stanovisko Československa – přesněji československého lidu, jak propagandisticky píše Rudé právo – nebylo.

7.6 PRVNÍ SOVĚTSKÁ ATOMOVÁ ELEKTRÁRNA V RUDÉM PRÁVU – ZPRVU VLAŽNÁ REAKCE

Až 1. července, tedy čtyři dny po spuštění, se v Rudém právu na první straně nahoře objevuje text *Zpráva rady ministrů SSSR o spuštění první elektrárny na atomový pohon*²⁰⁹. Na relativně malé ploše list sděluje agenturní zprávou převzatou ze sovětské tiskové agentury TASS tuto podstatnou vědeckou novinku. Zpráva začíná vzhledem k velkému významu velmi neokázale, i titulček je zvolen úředně. Jakoby Rudé právo nebylo schopno zpočátku vyhodnotit propagandistický ani vědecký význam zprávy. První věty textu jsou: „Dík úsilí sovětských vědců a inženýrů byla nyní v Sovětském svazu úspěšně dokončena projekce a stavba první průmyslové elektrárny na atomový pohon o výkonu 5000 kW. Dne 27. června 1954 byla atomová elektrárna spuštěna a vyrobila první elektrický proud pro průmysl a zemědělství v přilehlých oblastech.“²¹⁰ Text sice chválí sovětské vědce a inženýry, zdaleka však nevyužívá potenciálu, který tato zpráva má. Jediná věta o mírovém využití jaderné energie je v celém textu tato: „Spuštěním atomové elektrárny byl

²⁰⁷ Za zákaz zbraní hromadného ničení! Rudé právo, 29. 6. 1954, s. 1.

²⁰⁸ Za zákaz zbraní hromadného ničení! Rudé právo, 29. 6. 1954, s. 1.

²⁰⁹ Zpráva rady ministrů SSSR o spuštění první elektrárny na atomový pohon. Rudé právo, 1. 7. 1954, s. 1.

²¹⁰ Zpráva rady ministrů SSSR o spuštění první elektrárny na atomový pohon. Rudé právo, 1. 7. 1954, s. 1.

učiněn reálný krok pro mírové využití atomové energie.“²¹¹ Žádný další komentář ani vysvětlení čtenáři už tento den Rudé právo neposkytlo.

7.7 DEN DRUHÝ: ATOMOVÁ ELEKTRÁRNA JE VÍTĚZSTVÍM SOVĚTSKÉHO LIDU

Druhý den, tedy v pátek 2. července, už Rudé právo vyhodnotilo propagandistický potenciál první sovětské atomové elektrárny a věnovalo textům na toto téma hned části několika stran. Za jediný den vyšly rozsáhlé texty *Další vítězství sovětského lidu*²¹², *Atomová energie ve službách míru*²¹³ a *Sovětský svaz opět předstihl Anglii a Ameriku*²¹⁴. Do vědy ještě započítáváme článek *Pozorování úplného slunečního zatmění v Sovětském svazu*²¹⁵.

První rozsáhlý text na první straně *Další vítězství sovětského lidu*²¹⁶ autorsky zpracoval kolektiv Rudého práva. A na rozdíl ode dne předtím, Rudé právo si nyní nenechává ujít nic z možnosti ukázat sovětskou vědu v co nejlepším světle: „V Sovětském svazu začala pracovat první elektrárna na atomový pohon. ... Tuto zprávu, jejíž význam podtrhuje i to, že ji vydala Rada ministrů SSSR, vítá s nejkrásnějšími myšlenkami na budoucnost lidstva celý mírumilovný svět. Zpráva Rady ministrů SSSR s mimořádnou přesvědčivostí dotvrzuje prvenství sovětské socialistické vědy, nejpokrokovější vědy na světě. Věda, jejíž svobodný rozvoj je za kapitalismu spoután zájmy a potřebami vykořisťovatelských tříd, může se teprve v socialistické společnosti plně rozvinout.“²¹⁷ Čtenáři je tedy zřejmé, že jedině v socialistické společnosti mají vědci takové možnosti, díky kterým jsou schopni učinit velké objevy.

I dále tento naprosto propagandisticky zaměřený článek pokračuje ve chválení sovětské vědecké novinky – a neoddělitelně s tím i politického zřízení v Sovětském svazu: „Proto ani to, že první zpráva o mírovém využití atomové energie přišla ze Sovětského svazu, není náhoda. Je to logický důsledek dlouhodobého intenzivního vědeckého úsilí, všestranně podporovaného Komunistickou stranou Sovětského svazu a sovětskou vládou, které nyní přineslo ovoce. Sama podstata socialistického společenského zřízení určuje sovětské vědě jako prvořadý úkol pomáhat v úsilí o maximální uspokojení neustále rostoucích materiálních i kulturních potřeb celé společnosti, a to nepřetržitým růstem a zdokonalováním socialistické výroby na

²¹¹ Zpráva rady ministrů SSSR o spuštění první elektrárny na atomový pohon. Rudé právo, 1. 7. 1954, s. 1.

²¹² Další vítězství sovětského lidu. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 1.

²¹³ Atomová energie ve službách míru. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 2.

²¹⁴ Sovětský svaz opět předstihl Anglii a Ameriku. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 4.

²¹⁵ Pozorování úplného slunečního zatmění v Sovětském svazu. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 3.

²¹⁶ Další vítězství sovětského lidu. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 1.

²¹⁷ Další vítězství sovětského lidu. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 1.

základě nejvyšší techniky. ... Je těžko domyslet, co všechno bude pro lidstvo znamenat nový úspěch sovětských vědců a inženýrů, kterým se jako prvním na světě podařilo s úspěchem rozřešit problém přeměny atomové energie v energii elektrickou, přeměnit ničivou sílu v sílu tvořivou a užitečnou, sloužící člověku.“²¹⁸

Text plynule přechází od sovětské glorifikace ke strašení jadernou energií. Sovětští vědci sice začali přeměňovat ničivou sílu ve tvořivou a užitečnou, ale na Západě tomu podle textu zdaleka tak není. Článek přechází k pasáži strašení západními státy. Velmi otevřeně komentuje a vysvětluje zahraniční dění a nenechává čtenáři možnost utvořit si názor sám, místo toho mu ten jediný správný pohled velmi explicitně vysvětluje: „Zpráva o první atomové elektrárně v Sovětském svazu má tím větší význam, že přichází v době, kdy vlivné agresivní kruhy ve Spojených státech s tvrdošíjnou bezohledností propagují svou ‘politikou síly’ a opírají se při tom především o výhrůžky ničivou silou atomové energie. Lidstvo celého světa se při pročitání zprávy o první atomové elektrárně znovu přesvědčuje o mírumilovném úsilí Sovětského svazu, o tom, že v této veliké zemi socialismu není rozporů mezi slovy a činy. Lidé na celém světě vědí, že první atomovou bombu shodili na dvě japonská města Američané. A vědí také, že první, kdo se postavil za zákaz těchto zbraní, které slouží k hromadnému vraždění lidí, byl Sovětský svaz. Vědí, že Sovětský svaz trpělivě po léta bojoval a stále bojuje za zákaz těchto zbraní, i když sám objevil tajemství atomové bomby a musel ji začít vyrábět, aby zchladil horké hlavy atomových šílenců na Západě.“²¹⁹ Obraty jako *lidstvo celého světa a lidé na celém světě* se list snaží ukázat, že všichni mají stejné stanovisko. Tedy že není rozporů mezi slovy a činy a že Sovětský svaz sám objevil tajemství atomové bomby, ale začal ji vyrábět jen ve prospěch míru na celém světě.

I dál v článku jsou Američané líčeni velmi negativně, Rudé právo používá až termíny, známé pro označování nacistických činů, jako *připravují vyhlazování lidových mas, chtějí srazit celý svět na kolena, kladou rovnítko mezi smrt a zbrojní zisky, chtějí přinutit svět, aby dřel na americké panstvo a plnil jeho bezedné kapsy*. Konec textu opět zmiňuje mírové úsilí Sovětského svazu a také československého lidu, který bude ještě s větším úsilím bojovat za odstranění hrozby atomových zbraní.

Hned na další straně Rudého práva celou spodní polovinu zabírá text *Atomová energie ve službách míru*²²⁰. Článek autora Ing. Čestmíra Šimáněho²²¹,

²¹⁸ Další vítězství sovětského lidu. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 1.

²¹⁹ Další vítězství sovětského lidu. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 1.

²²⁰ Atomová energie ve službách míru. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 2.

²²¹ Prof. Ing. Čestmír Šimáně, DrSc., je jeden z nejvýznamnějších československých a českých jaderných fyziků. Zabývá se experimentální jadernou fyzikou, především konstrukcí a využitím urychlovačů, konstrukcí detektorů záření a technikou jaderných reaktorů. V roce 1947 odjel na

laureáta státní ceny (jak uvádí Rudé právo), jinak jednoho z našich nejvýznamnějších jaderných vědců, je velmi jasně členěn do dvou zcela odlišných částí. Začátek a konec je přísně propagandisticky zbarven. Od zbytku textu jsou tyto pasáže odděleny hvězdičkou. A působí zcela odlišně, než větší část čistě odborného textu, který popisuje s vysokou přesností, co věda ví o atomu a jak funguje atomová elektrárna ve srovnání s tepelnou elektrárnou.

První a poslední část působí, jako kdyby byla napsána jiným autorem, případně jako kdyby ji autor musel zařadit, aby jeho text mohl být otištěn. Z úvodu vybíráme: „Téměř 9 let nás dělí od doby, kdy celým světem otřásla zpráva o mohutných výbuších atomových pum nad Hirošimou a Nagasaki. ... Byly americkými imperialisty označovány za počátek atomového věku. To ovšem byla špinavá lež. Skutečný atomový věk, ve kterém se atomové energie používá nikoliv k ničení, nýbrž k tvořivé činnosti, započal teprve v minulých dnech, kdy byla v Sovětském svazu uvedena do provozu první atomová elektrárna, dodávající elektrický proud průmyslu a zemědělství. ... Vědci Sovětského svazu přinesli nesmírně cenný vklad do rozvoje atomového bádání ve světě a uskutečnili ty vznešené cíle, které měli pokrokoví pracovníci vědy na mysli při objevu atomové energie, a které se však nikdy nemohou v kapitalismu stát skutkem.“²²² Opět tedy velmi explicitně podaný náhled na sovětské prvenství a západní selhání. Po hvězdičce, oddělující tento úvod, však následuje vědecky precizní text o atomových jádrech a principech fungování jaderné elektrárny, bez jakékoli ideologické zbarvenosti.

Závěr je ale opět zcela ve znamení ideologie: „Je nepochybné, že inspirující příklad sovětských vědců, jejich tvůrčí vzlet, postaví do služeb lidstva i thermonukleární reakce, jejichž zneužití k válečným účelům dnes nahání hrůzu samotným imperialistům. Boj za mír, který vedou národy celého světa v čele se Sovětským svazem, je zároveň i bojem za plné využití nukleární energie k mírovým účelům, bojem za umožnění rozvoje mírového využití atomové energie na celém světě.“²²³ Přestože většina textu je čistě odborná, přesto si na začátku a konci textu čtenář přečte „správný“ ideový výklad této technické novinky.

Dalším odborným textem tohoto vydání Rudého práva je čistě informačně neutrální článek *Pozorování úplného zatmění v Sovětském svazu*²²⁴.

stipendijní pobyt do Francie, kde studoval dva roky na Collège de France pod vedením Frédéricy Joliot-Curie. V roce 1954 byl ředitelem Fyzikálního ústavu Československé akademie věd a poté i prvním ředitelem Ústavu jaderné fyziky v Řeži, na jehož vybudování má velkou zásluhu.

²²² Atomová energie ve službách míru. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 2.

²²³ Atomová energie ve službách míru. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 2.

²²⁴ Pozorování úplného slunečního zatmění v Sovětském svazu. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 3.

Poslední text o atomové elektrárně tohoto vydání Rudého práva je na straně 4 článek *Sovětský svaz opět předstihl Anglii a Ameriku*²²⁵ převzatý od sovětské tiskové agentury TASS. V článku jsou zveřejněné reakce důležitých západních zemí na spuštění první jaderné elektrárny v SSSR. Vše je citováno přes informace tiskové agentury TASS, která se odvolává na tiskoviny v daných zemích. O reakci anglického tisku – konkrétně listu Daily Worker - píše následovně: „má nepoměrně větší mezinárodní význam než shoení prvé atomové bomby na Hirošimu.“²²⁶ Což tedy britský komunistický tisk přehnal. Zajímavé v této souvislosti je pojmenovávání atomové elektrárny, které je v tomto textu odlišné od všech předchozích v Rudém právu – list ji označuje jako „první *průmyslovou* elektrárnu na atomový pohon v SSSR“²²⁷. TASS tak zřejmě nevědomky cituje přesný překlad britského označení, protože v některých pramenech je jako první atomová elektrárna na světě označována americká²²⁸. Proto TASS do citací vkládá slovo *průmyslová*. Daily Worker také podle TASSu odhaduje, že „SSSR předhonil o dva roky Anglii“²²⁹, čímž se tedy obdivuhodně střelil (první britská elektrárna v Calder Hall začala dodávat elektrický proud do sítě v roce 1956).

Dál je ještě zajímavá citace ze Šanghaje, která hodnotí vysílání tokijského rozhlasu. Parafrázuje: „Okolnost že sovětský svaz předhonil Anglii a Ameriku ve využití atomové energie pro mírové účely svědčí o tom, že sovětské vědci dosáhli velkých úspěchů v oblasti atomové energie.“²³⁰

Z textu tedy jednoznačně vyplývá, že i světový tisk a rozhlas označuje Sovětský svaz jako jedničku ve vědě a mírové jaderné technologii.

7.8 TŘETÍ DEN – TRIUMF MÍROVÉ VĚDY

*Triumf mírové vědy*²³¹ – takový název nese článek na straně jedna Rudého práva. Autorem je opět vědec, Dr. Ing. H. Weber, laureát státní ceny. A opět jde o pochvalný text, tentokrát bez vědeckých podrobností či vysvětlování. „Celý pokrokový svět se potěšil radostnou zprávou ze Sovětského svazu. ... Sovětské vědci a inženýři znovu před celým světem dokázali, že hlavní smysl jejich práce je dát

²²⁵ Sovětský svaz opět předstihl Anglii a Ameriku. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 4.

²²⁶ Sovětský svaz opět předstihl Anglii a Ameriku. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 4.

²²⁷ Sovětský svaz opět předstihl Anglii a Ameriku. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 4.

²²⁸ První atomová elektrárna byla postavena v USA, ale její experimentální reaktor měl výkon 800 Wattů, a stejně jako další experimentální reaktor ve Velké Británii nikdy nedodávaly proud do sítě. Proto je za první atomovou elektrárnu považována právě ta v SSSR v Obninsku. A jako první skutečně komerční jaderná elektrárna je označována britská elektrárna v Calder Hall, spuštěná v roce 1956.

²²⁹ Sovětský svaz opět předstihl Anglii a Ameriku. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 4.

²³⁰ Sovětský svaz opět předstihl Anglii a Ameriku. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 4.

²³¹ Triumf mírové vědy. Rudé právo, 3. 7. 1954, s. 1.

nejpokrokovější vědu ve prospěch lidu, aby ji užíval v zájmu svém, v zájmu celé společnosti. ... První elektrárna na atomový pohon nezvratně dosvědčuje mírumilovnost sovětské politiky a triumf sovětské mírové vědy.“²³² Tedy opět ten samý názor, který Rudé právo otisklo den předtím v mnoha podobách.

Na straně 4 stejného vydání periodika se textem *SSSR je vlastní atomového světla*²³³ vrací k zahraničním ohlasům, jak je zaznamenala sovětská tisková agentura TASS. Tentokrát jsou z „demokratického tábora“ zemí. Polsko uvádí: „Sovětská socialistická věda a technika, která je nejpokročilejší na světě, dosáhla opravdu historického vítězství. Zdroj znepokojení stamilionů lidí lze přeměnit ve zdroj síly, sloužící člověku.“²³⁴

V Bukurešti měli velmi podobný názor: „Atomová energie byla dána do služeb člověku. ... Na obzoru země socialismu stále zřetelněji nadchází úsvit komunismu.“²³⁵

A do třetice se Rudé právo zaměřilo na Sofii: „Historie nezaopatřené a spravedlivě zapíše, že vlastní atomové pumpy je imperialistická Amerika, kdežto vlastní atomového světla je Sovětský svaz. Světlo proti ničení – což může být zřetelnějšího a výmluvnějšího protikladu!“²³⁶.

Zdá se, že tento příměr se redakci Rudého práva velmi líbil, protože nechala vyrobit i kreslenou ukázkou protikladu mírového a válečného využití jaderné energie. S podtitulkem *Atom ve službách války a míru*²³⁷ zveřejnila karikaturu, která jasně ukazuje rozložení jaderné energie tak, jak se Rudé právo snažilo posledními texty konstruovat. Zatímco na levé straně stojí velmi nehezká stará postava s helmou, na které je namalovaný symbol dolaru, šklebí se a v ruce drží jadernou bombu, pozadí je celé černé, na pravé straně obrázku je rozesmátý sovětský jinoch, který v rukou třímá rozsvícenou žárovku atomovým světlem. Na bílém pozadí jsou jen paprsky této energie. Ilustrace hovoří za vše:

²³² Triumf mírové vědy. Rudé právo, 3. 7. 1954, s. 1.

²³³ SSSR je vlastní atomového světla. Rudé právo, 3. 7. 1954, s. 4.

²³⁴ SSSR je vlastní atomového světla. Rudé právo, 3. 7. 1954, s. 4.

²³⁵ SSSR je vlastní atomového světla. Rudé právo, 3. 7. 1954, s. 4.

²³⁶ SSSR je vlastní atomového světla. Rudé právo, 3. 7. 1954, s. 4.

²³⁷ Atom ve službách války a míru. Karikatura, Rudé právo, 3. 7. 1954, s. 4.

7.9 DALŠÍ DNY VE ZNAMENÍ HYSTERIE VÁLKY A MÍROVÉHO VYUŽITÍ ATOMOVÉ ENERGIE

I další dny Rudé právo otiskuje neustále další a další texty o mírovém využití atomové energie a také o válečných snahách využití atomu k ničení. Text v rubrice *Na okraj dne* s názvem *Atomová hysterie války a mírové využití atomové energie*²³⁸ přináší dvě rozdílné literární formy – báseň a komentář.

Z básně Karla Hlubučka je zveřejněn jen začátek: „Neposlouchal jsem rozhlas marně. / Dnešního rána stručně hlásili / že první proud byl vyroben v první atomové elektrárně / kterou v Sovětském svazu spustili. / Dech zatajil se na chvíli. / Ruka, jež první nalezla / jak změnit v dobro síly zla, / buď požehnána! / Těžko se pero v ruce svírá / vždyť ten div / předčil činy každého pohádkového bohatýra. / Co nejúžasnějších perspektiv / světu otevírá / atomová energie pro dobro spoutaná / před našimi zraky. / Nesmí být už pohřbeno druhé Nagasaki / nesmí shořet druhá Hirošima.“²³⁹ Přestože je evidentně tato báseň amatérského původu, Rudé právo ji zveřejňuje, dokonce redakci nevádí termín *požehnána*, přestože je evidentně religiózní povahy. Celkové vyznění básně podtrhuje propagandistické snažení za poslední čtyři dny.

I komentář je pojat jinak než předchozí články. Staví na zásadním rozporu dvou citací. První výrok je od sovětského fyzika Petra Kapicy: „Mluvit o atomové energii v pojmech atomových pum je stejné, jako mluvit o elektřině v pojmech

²³⁸ Atomová hysterie války a mírové využití atomové energie. Rudé právo, 4. 7. 1954, s. 5.

²³⁹ Atomová hysterie války a mírové využití atomové energie. Rudé právo, 4. 7. 1954, s. 5.

popravčích elektrických křesel.²⁴⁰ A naproti tomu je dán výrok amerického národohospodáře Waltera Hoadleyho, který je Rudým právem označen jako „obhajovatel amerického monopolistického kapitálu“. On je pouze parafrázován: „prohlásil, že atomová puma by mohla přispět k hospodářskému vzestupu tím, že vyvolá u mnohých osob mínění, že jejich život nebude mít dlouhého trvání.“²⁴¹ Jak Rudé právo pokračuje: „Hle - dva výroky, charakterizující dva světy: svět míru a socialismu, kterému je cizí zneužívání vědeckých objevů k ničení a válečným výbojům – a svět imperialismu, kalkulující s hrůznou atomovou válkou.“²⁴² Dále text pokračuje v již zcela očekávatelném duchu, kdy v Sovětském svazu bude schopna atomová energie „měnit pouště v kvetoucí zahrady“ a naopak v USA hrozí, že budou „kvetoucí zahrady přeměněny v pouště“. Dále se Rudé právo zabývá jaderným odzbrojením a neochotou západních zemí na něj přistoupit, zatímco Sovětský svaz se nesnaží o nic jiného...

Hned na další straně se v textu *Sovětský svaz je vlastní atomového světa*²⁴³ Rudé právo vrací k ohlasům ve světě. Tentokrát je v hledáčku Čína a obě Německa. Čínský tisk zastupuje mimo jiné tento výrok: „Vybudování atomové elektrárny v Sovětském svazu opět svědčí o neporovnatelné převaze socialistického zřízení nad zřízením kapitalistickým. Ve Spojených státech není dosud atomová elektrárna. Vláda USA ji nemůže vybudovat, to znamená nemůže použít atomové energie pro mírové účely, neboť by ohrozila zisky vládců uhelných a elektrárenských společností. Tato skutečnost výmluvně svědčí o tom, jako vážnou překážkou v rozvoji výrobních sil je rozkládající se kapitalistický systém.“²⁴⁴ V této souvislosti se listu hodí, že názory, které nechce sdělit ve svých komentářích, za něj napíše jiné noviny, které list pouze cituje. V této souvislosti je překvapivé, že se agentuře TASS a také redakci Rudého práva natolik zamlouval komentář o uhelné lobby v USA, že v citaci jasně připouští, že by USA měly know-how a technologie, jak atomovou elektrárnu vybudovat, pokud by jim v tom nebránila právě popisovaná uhelná lobby.

Článek ještě zmiňuje „západoněmecký list ‘Die Welt’, který zdůrazňuje, že Sovětský svaz má převahu nad USA.“²⁴⁵ To je jediná citace z tohoto deníku.

I další text z pondělí 5. července *SSSR dává atomovou energii do služeb mírové výstavby*²⁴⁶ se opět věnuje zahraničním reakcím, tentokrát z korejského poloostrova. A opět chválí sovětské vědce.

²⁴⁰ Atomová hysterie války a mírové využití atomové energie. Rudé právo, 4. 7. 1954, s. 5.

²⁴¹ Atomová hysterie války a mírové využití atomové energie. Rudé právo, 4. 7. 1954, s. 5.

²⁴² Atomová hysterie války a mírové využití atomové energie. Rudé právo, 4. 7. 1954, s. 5.

²⁴³ Sovětský svaz je vlastní atomového světa. Rudé právo, 4. 7. 1954, s. 6.

²⁴⁴ Sovětský svaz je vlastní atomového světa. Rudé právo, 4. 7. 1954, s. 6.

²⁴⁵ Sovětský svaz je vlastní atomového světa. Rudé právo, 4. 7. 1954, s. 6.

²⁴⁶ SSSR dává atomovou energii do služeb mírové výstavby. Rudé právo, 5. 7. 1954, s. 3.

Další dva dny uveřejňuje list hned tři názory odborníků, případně vysoce postavených zástupců průmyslu. V textech *Mírové využití atomové energie*²⁴⁷, *Veliká perspektiva mírové vědy*²⁴⁸ a *Vědecká práce do služeb lidstva*²⁴⁹ otiskuje mínění doc. Dr. Františka Běhounka, člena a korespondenta ČSAV²⁵⁰; Ing. E. Theimera, technického vedoucího Rozvojových energetických závodů České Budějovice²⁵¹ a J. Švrčka, nositele Řádu republiky, podnikového ředitele ZPS Gottwaldov²⁵².

Všechny tři komentáře se nesou ve stejném duchu. Docent Běhounek se snažil o vhléd do budoucna, jeho text je nejméně propagandisticky zabarven, přesto se neubrání některým obrátům: „V rukou lidí, postižených utkvělou myšlenkou smrti a ničení, je atomová energie velikou hrozbou světové civilizaci. Naopak v rukou lidí, dychtících po míru, mění se ve zdroj síly, stojící ve službách lidstva. ... Je svatou povinností všech čestných vědců celého světa bez rozdílu stranické příslušnosti, ras a vyznání ještě rozhodněji usilovat o zákaz atomových a vodíkových pum a o mírové využití těchto zdrojů energie.“²⁵³

E. Theimer vztahuje nové využití atomové energie především k naší energetice: „Celý problém automatisace výroby souvisí a je podmíněn dostatkem energie mechanické a tepelné. Zde právě mírové využití atomové energie v elektrárnách a teplárnách přispěje k uskutečnění dalších met lidstva“²⁵⁴. Na konci příspěvku dodává: „Sovětští vědci a technici tak opět dokázali, že jsou v čele úsilí za podřízení přírodních zdrojů lidskému vědění, k prospěchu a lepšímu životu lidstva.“²⁵⁵

Třetí text J. Švrčka je jednoznačně nejvíc ideologický. Kromě toho, že si Gottwaldovští dělníci berou ze sovětských vědců příklad, se čtenář například dozví: „Sovětští vědci a technici dokázali, že v zemi socialismu, kde si vládne lid, neexistují překážky, které by nebylo možno překonat. Dokázali, že věda a technika se může teprve v socialistické společnosti plně rozvinout a získat přední místo, které jí právem náleží.“²⁵⁶ Na závěr svého provolání konstatuje, že je třeba co nejvíce přispět k budování vlasti a upevňování tábora míru, vedeného Sovětským svazem.

Tento nejvíc ideologicky zabarvený text otisklo Rudé právo na první straně, zatímco předchozí dva texty na stranách 2 a 3, přestože tento článek je jednoznačně

²⁴⁷ Mírové využití atomové energie. Rudé právo, 6. 7. 1954, s. 2.

²⁴⁸ Veliká perspektiva mírové vědy. Rudé právo, 6. 7. 1954, s. 3.

²⁴⁹ Vědecká práce do služeb lidstva. Rudé právo, 7. 7. 1954, s. 1.

²⁵⁰ Mírové využití atomové energie. Rudé právo, 6. 7. 1954, s. 2.

²⁵¹ Veliká perspektiva mírové vědy. Rudé právo, 6. 7. 1954, s. 3.

²⁵² Vědecká práce do služeb lidstva. Rudé právo, 7. 7. 1954, s. 1.

²⁵³ Mírové využití atomové energie. Rudé právo, 6. 7. 1954, s. 2.

²⁵⁴ Veliká perspektiva mírové vědy. Rudé právo, 6. 7. 1954, s. 3.

²⁵⁵ Veliká perspektiva mírové vědy. Rudé právo, 6. 7. 1954, s. 3.

²⁵⁶ Vědecká práce do služeb lidstva. Rudé právo, 7. 7. 1954, s. 1.

informačně nejméně přínosný. Neobsahuje nic, co by čtenář v posledních dnech již nečetl na jiném místě listu.

Další dva texty jsou opět ohlasové. První *Ohlasy na spuštění první atomové elektrárny v Sovětském svazu*²⁵⁷ se zabývá opět čínskými tiskovinami, které jménem 600 milionů lidí vřele vítají skvělé úspěchy sovětského lidu v oboru mírového využití atomové energie. Dále cituje německý list *Die Welt* „Tyto zprávy z Moskvy jsou vzrušující. Znamenají, že Sovětský svaz našel daleko dříve než všechny západní země technické cesty, jak dát atomovou energii do služeb mírovým účelům.“²⁵⁸ A nakonec italské noviny také chválí, že Sovětský svaz předstihl nikoli slovy, ale činy všechny země v mírovém využití atomové energie. Čtenář se z tohoto textu dozvídá opět jen další chválu, a povětšinou už musí mít pocit, že tyto argumenty čte po mnohokráté.

A aby toho nebylo málo, hned den poté Rudé právo opět cituje *Die Welt*. V textu *Západoněmecký list 'Die Welt' znovu komentuje spuštění atomové elektrárny v SSSR*²⁵⁹ uvádí mimo jiné: „Velké atomové zápolení vstoupilo do nové fáze. Američané musí uznat, že při stavbě první atomové elektrárny byli poraženi.“²⁶⁰ Opět nic nového, tento text je evidentně „recyklovaný“ a ukazuje snahu Rudého práva o to, aby téma atomové elektrárny v SSSR ještě neusnulo.

7.10 OPĚT I JINÁ TÉMATA – JADERNÉ ODZBROJENÍ

Rudé právo už se opět vrací i k jiným vědeckým tématům, než je spuštění první atomové elektrárny v SSSR. Její mírový účel ale podtrhuje texty o jaderném řádění v Tichomoří – například v článku *OSN projednává pustošení tichomořských ostrovů vodíkovými zbraněmi*²⁶¹ uvádí, že zkouškami atomových a vodíkových zbraní bylo na území Marshallových ostrovů vážně postiženo obyvatelstvo, „mnozí obyvatelé těchto ostrovů se stali mrzáky na celý život“²⁶². Dále informuje o petici těchto obyvatel, ke které se přidá i SSSR a bude žádat její projednání v OSN. Nic

²⁵⁷ Ohlasy na spuštění první atomové elektrárny v Sovětském svazu. Rudé právo, 7. 7. 1954, s. 4.

²⁵⁸ Ohlasy na spuštění první atomové elektrárny v Sovětském svazu. Rudé právo, 7. 7. 1954, s. 4.

²⁵⁹ Západoněmecký list 'Die Welt' znovu komentuje spuštění atomové elektrárny v SSSR. Rudé právo, 8. 7. 1954, s. 3.

²⁶⁰ Západoněmecký list 'Die Welt' znovu komentuje spuštění atomové elektrárny v SSSR. Rudé právo, 8. 7. 1954, s. 3.

²⁶¹ OSN projednává pustošení tichomořských ostrovů vodíkovými zbraněmi. Rudé právo, 8. 7. 1954, s. 4.

²⁶² OSN projednává pustošení tichomořských ostrovů vodíkovými zbraněmi. Rudé právo, 8. 7. 1954, s. 4.

tedy ještě nebylo reálně učiněno, ale Rudé právo už informuje titulkem v přítomném čase.

I další text *Obhájci atomového vraždění*²⁶³ je značně vybočující z dosavadního informování Rudého práva. Informuje o katolické řádové sestře Makarii Barátové, která uprchla z ČSR. „Tato ženština – jak sdělil madridský rozhlas – prohlásila na tiskové konferenci ve Filadelfii (kde byla hostem sdružení hoteliérů [!]), že prý ‘komunismus je horší než atomová puma’.²⁶⁴ Tímto výrokem Rudé právo vyprovokovala k velké propagandistické odvetě. Už od počátku používalo pejorativní označení (ženština). Nejprve zostudilo církve a potažmo Vatikán: „Je to možná pro někoho nepochopitelné, že taková barbarská a zvrhlá slova mohou být vyslovena někým, kdo o sobě tvrdí, že podle přikázání církve slouží člověku. My však víme, že pro sluhy vatikánské církevní hierarchie jsou slova o lásce k člověku jen zástěrkou, která má skrýt jejich ledví podkuřovatelů americké výbojné a protimírové politiky.“²⁶⁵ Zajímavé je použití plurálu (my už víme), ze kterého ale není patrné, kdo a co ví.

Dále řádové sestře Barátové vkládají do úst i výroky, které se z původní věty už nedají odvozovat: „I ona se postavila do jedné řady vedle těch, kdož rozpoutávají válku a vyhrožují atomovými a vodíkovými zbraněmi mírumilovným lidem. Makarie Barátová ví, jako všichni lidé na celém světě, o hrůzné smrti desetitisíců japonských dětí, žen a mužů v městech Hirošimě a Nagasaki, na něž byla svržena atomová bomba. Její slova nejen dokazují, že Barátová souhlasí s vraždou těchto lidí, ale potvrzují také, že si přeje, aby i na naše ženy, děti a starce byla atomová bomba svržena. Jak odporné a přitom zastrašující je smýšlení této ‘řádové sestry’.²⁶⁶ Z původně citovaného výroku nevyplývá, že by někomu vyhrožovala atomovými a vodíkovými zbraněmi. Rozhodně z výroku nevyplývá, že by schvalovala výbuchy atomových bomb v Hirošimě a Nagasaki a desetitisíce jejich obětí. A zcela jistě si řádová sestra Barátová podle uvedeného výroku nepřeje, aby i na lidi východního bloku byla atomová bomba svržena. Rudé právo si dovoluje velké zevšeobecnění a nepravdivá tvrzení. Zajímavé je také užívání pořadí slov děti, ženy a muži (v případě obětí bomb v Hirošimě a Nagasaki) a dokonce ženy, děti a starci (v přízviskem *naši*, v případě, že jde o potenciální terč dalších atomových bomb – zde Rudé právo zcela vynechává muže a do výčtu zařazuje jen podmnožinu starci). „Naši pracující však také vědí, co chtějí lidé, do jejichž řad se postavila i řádová sestra Barátová, hrozící atomovými zbraněmi. Udržovat lidstvo v otrocké závislosti na kapitalismu, v bídě a utrpení, v nevědomosti a tmě. Proto odsoudili a odsuzují spolu se stamiliony čestných lidí na celém světě barbarské užívání atomových zbraní. Odsoudí i žhářská

²⁶³ Obhájci atomového vraždění. Rudé právo, 8. 7. 1954, s. 4.

²⁶⁴ Obhájci atomového vraždění. Rudé právo, 8. 7. 1954, s. 4.

²⁶⁵ Obhájci atomového vraždění. Rudé právo, 8. 7. 1954, s. 4.

²⁶⁶ Obhájci atomového vraždění. Rudé právo, 8. 7. 1954, s. 4.

slova zrádkyně, která je vyvržena z řad našeho lidu.“²⁶⁷ Na závěr textu tedy Rudé právo zobecnilo názor československých pracujících se stamiliony čestných lidí na celém světě, kteří ovšem žijí v zemích socialismu, kteří odsuzují užívání atomových zbraní. A nakonec list odhaluje, proč celý tento článek vlastně píše – protože paní Barátová je zrádkyně, která opustila republiku a je tedy vyvržena z řad lidu.

7.11 DALŠÍ REAKCE NA „NEJVĚTŠÍ ATOMOVOU ZBRAŇ MÍRU“ A TAKÉ ODZBROJENÍ

I jedenáctý den, co byla známá informace o spuštění první atomové elektrárny v Sovětském svazu, se článek o tomto tématu objevuje na první straně Rudého práva. Text *Atom – služebník míru*²⁶⁸ zveřejňuje názory Ing. Z Urbánka, hlavního energetika Moravských železáren z Olomouce. Začíná zcela neobjevně: „Poslední červenový den 1954 si budeme dlouho pamatovat. Toho dne jsme se dověděli, že v Sovětském svazu byla dána do provozu nová elektrárna. Nic tak neočekávaného – řekl by někdo. Jsme zvyklí slyšet a číst o stále nových energetických dílech našich sovětských přátel, o dílech mnohdy obrovských rozměrů. Tentokrát šlo sice o elektrárnu o výkonu 5000 kW, ale přece první na světě, takovou, která vyplňuje sny snů. K výrobě elektrické energie je používáno atomové energie.“ Více nadbytečných sdělení se snad v textu ani objevit nemohlo. Nepřináší vůbec nic nového, jen mnohokrát zveřejněná fakta a dojmy. Je tedy zřejmé, že Rudé právo tuto informaci na první stranu umísťuje z důvodu, aby opět zazněla věta „Jen jedno jasně vidíme – na jedné straně americké atomové šílenství, na druhé straně obětavou práci sovětských vědců a techniků na rozvoji mírového průmyslu.“²⁶⁹ Jediné snad inovativní sdělení, které text přináší, je označení elektrárny za „největší atomovou zbraň míru“²⁷⁰, což je velmi kreativní protimluv.

Na straně tři stejného vydání Rudého práva čtenář narazí na text *Vyzradili skutečné mínění amerických atomčků*²⁷¹, který je opět shrnutím ohlasů na spuštění atomové elektrárny, tentokrát ze západních zemí. Text není převzat z agentury TASS, ale je autorským počinem Rudého práva. Článek sleduje, jak se „všechn kapitalistický tisk“ vyrovnává se skutečností, že první atomová elektrárna byla spuštěna v SSSR. Kromě zcela jasných prohlášení si všímá „americké vysílačky Svobodné Evropy“. Podle jejího vysílání se prý zjistilo, že elektrárny na atomový pohon nejsou rentabilní, že elektřina vyráběná z uhlí nebo hydroelektrárnami je

²⁶⁷ Obhájci atomového vraždění. Rudé právo, 8. 7. 1954, s. 4.

²⁶⁸ Atom – služebník míru. Rudé právo, 10. 7. 1954, s. 1.

²⁶⁹ Atom – služebník míru. Rudé právo, 10. 7. 1954, s. 1.

²⁷⁰ Atom – služebník míru. Rudé právo, 10. 7. 1954, s. 1.

²⁷¹ Vyzradili skutečné mínění amerických atomčků. Rudé právo, 10. 7. 1954, s. 3.

daleko levnější²⁷². Jak pokračuje hodnocení Rudého práva: „Posluchači ‘Svobodné Evropy’ v celém světě zapomněli údivem zavřít ústa, když uslyšeli tato slova z přijímačů. Najednou je atomová energie k mírovému využití nerentabilní, najednou je normálně vyrobená elektřina levnější! Tak čemu má člověk věřit? Popsaným stránkám kapitalistických listů, které dříve hlásaly, že využitím atomové energie nastane ‘atomový zlatý věk’, kdy lidé budou zbaveni dřiny, nebo žvástům ‘Svobodné Evropy’, které znamenají, že je lépe z ní vyrábět atomové pumy. Tato vyslovená otázka ťukla hřebíček na hlavičku. Ony to totiž tentokrát nebyly žvásty. To bylo skutečné mínění amerických monopolistů z Ameriky, pro které je rentabilnější výroba atomových pum.“²⁷³ Z napsaného vyplývá, že Svobodná Evropa až na výjimky zveřejňuje samé „žvásty“, které ale někdy prozradí i to, co by neměla. Tedy skutečné mínění západních vlád. Jednoznačně protiamericky zaměřený text.

Poslední článek, týkající se vědy v tomto vydání Rudého práva, nese titul *Za okamžitý zákaz atomových zbraní*²⁷⁴, jeho hlavní motiv je tedy jasný. Žádná nová fakta ale nepřináší.

V neděli 11. července 1954 přináší Rudé právo nejobsáhlejší text celého období s titulkem *Velké perspektivy rozvoje sovětské vědy*²⁷⁵. Autorem je akademik A. Něsmějanov, prezident Akademie věd SSSR. Text je stavbou zcela předvídatelný. Začíná úkoly vědy v socialistické společnosti: „Bez vědy, říkal Lenin, není vybudování socialismu možné. Věda je povolána k tomu, aby všemožně pomáhala při výstavbě komunismu a přibližovala jeho vítězství.“²⁷⁶ Pokračuje popisem, co všechno se sovětské vědě už podařilo a před jakými dalšími úkoly stojí. Hlavní slovo mají mimo jiné geologové, kteří mají za úkol nacházet další ložiska rud a vzácných kovů. „Byla objevena velká naleziště nafty, na jejichž základě vzniklo (a v posledních letech nabylo převládajícího významu) nové naftové průmyslové středisko – druhé Baku.“²⁷⁷ V této souvislosti je zajímavé, že akademik Něsmějanov nezmiňuje, kde se toto naleziště nachází, pouze je označuje jako *druhé Baku*, přestože podle něj už nabylo převládajícího významu. Stejně tiskové agentury a deníky postupují i v případě nové atomové elektrárny. I z velmi rozsáhlých textů se čtenář nedozví nic bližšího, než že funguje v Sovětském svazu – město Obninsk se nikde nezmiňuje.

²⁷² Což se mimochodem dodnes nezměnilo. Externality jaderných elektráren (především uložení vyhořelého jaderného paliva) jsou příliš vysoké.

²⁷³ Vyzradili skutečné mínění amerických atomčiků. Rudé právo, 10. 7. 1954, s. 3.

²⁷⁴ Za okamžitý zákaz atomových zbraní. Rudé právo, 10. 7. 1954, s. 4.

²⁷⁵ Velké perspektivy rozvoje sovětské vědy. Rudé právo, 11. 7. 1954, s. 5-6.

²⁷⁶ Velké perspektivy rozvoje sovětské vědy. Rudé právo, 11. 7. 1954, s. 5-6.

²⁷⁷ Velké perspektivy rozvoje sovětské vědy. Rudé právo, 11. 7. 1954, s. 5-6.

Autor se hodně věnuje vlivu vědy na biologii, především na osev dálného východu a také na produkci masa a mléka. Snaží se ji tedy co nejvíc přiblížit běžnému čtenáři a ukázat, že věda není jen odtažitě bádání, ale má za sebou výsledky doslova pro každého. Dále se zaměřuje na metalurgii, strojírenství a energetiku (vedení elektrické energie na velké vzdálenosti). A pochopitelně nemůže pominout atomovou elektrárnu: „Jasným důkazem mohutnosti sovětské vědy je skutečnost rychlého ovládnutí atomové energie: zásadní možnost jejího ovládnutí byla dokázána theoretickými výzkumy a pokusnými výzkumy na počátku Vlastenecké války. V nynější době má již Sovětský svaz atomovou zbraň, včetně vodíkové pumy. Odhalují se neomezené perspektivy využití atomové energie k mírovým účelům v národním hospodářství SSSR.“²⁷⁸ Zajímavé je, že v této souvislosti není zmíněno, že Sovětský svaz má vodíkovou pumu jen pro účely obrany a odstrašení nepřitele. Text je až překvapivě nepolitický. Následně totiž popisuje nové úkoly chemické vědy a automatizace, radiotechniky a umělých vláken.

Na závěr je ale opět zařazeno ideologické zhodnocení: „Komunistická strana neustále vychovává sovětské vědce, všechnu inteligenci, v duchu vysoké zásadovosti, ideovosti, v duchu bezvýhradné oddanosti veliké věci komunismu. Sovětští vědci, inspirováni komunistickou stranou, jsou povoláni dále rozvíjet pokrokovou sovětskou vědu, aby zaujala první místo ve vědě světové.“²⁷⁹ Z poslední věty textu je zřejmé, že sovětská věda ještě není první ve vědě světové. Čtenář ale z vyřčeného nejspíš pochopí, že ve všech oblastech, které byly vyjmenovány, nemůže být sovětská věda první. Přestože je text glorifikační, je až překvapivě střízlivý v hodnocení, co všechno ještě sovětská věda musí vyřešit.

7.12 TEXTY ZÁVĚRU OBDOBÍ – OPĚT PŘÍKLON K HROZBĚ ATOMOVÝCH BOMB

*Proč byl persekvován prof. Oppenheimer?*²⁸⁰ Takto provokativně se ptá Rudé právo v článku ze 13. 7. na straně 4. A také samo odpovídá: „Nebe a dudy si nejsou o nic vzdálenější, než slova o míru a skutky vlivných představitelů USA.“ Text dále pokračuje popisem neupřímnosti amerických slov o mírovém využití atomové energie. Profesor Oppenheimer byl totiž vyšetřován „mccarthystickou klikou z neloyálnosti“²⁸¹. A v čem je podle Rudého práva příčina? „Profesor Oppenheimer zřejmě špatně pochopil skutečné cíle amerických vládnoucích kruhů s atomovou energií, že vzal příliš doslova různá oficiální prohlášení o mírovém využití atomové

²⁷⁸ Velké perspektivy rozvoje sovětské vědy. Rudé právo, 11. 7. 1954, s. 5-6.

²⁷⁹ Velké perspektivy rozvoje sovětské vědy. Rudé právo, 11. 7. 1954, s. 5-6.

²⁸⁰ Proč byl persekvován prof. Oppenheimer? Rudé právo, 13. 7. 1954, s. 4.

²⁸¹ Proč byl persekvován prof. Oppenheimer? Rudé právo, 13. 7. 1954, s. 4.

energie a pustil se do práce. Do práce o tom, jak atomovou energii využít pro průmyslové účely. ... Americký vědec nebral v úvahu, že vlivné kruhy USA vidí svůj prospěch nikoli v mírovém využití atomové energie, nýbrž v atomové bombě. ... Oppenheimer zapomněl, kdo je ve Spojených státech skutečným pánem. Neuvážil to – a proto také, i když mu nebyla dokázána 'nespolehlivost', musel od atomového výzkumu pryč.²⁸²

Redakce Rudého práva se snaží čtenáři ukázat, že zbrojní lobby v USA ovládá vše. Skutečnost ale byla jiná. J.²⁸³ Robert Oppenheimer, pro Rudé právo paradoxně otec americké atomové bomby (vedoucí projektu *Manhattan*²⁸⁴), se stal rok po svržení bomb na Hirošimu a Nagasaki prezidentem vědecké rady Komise pro atomovou energii a stal se tak nejvlivnějším poradcem armády a americké vlády v otázce jaderné energie. Poté, co Sovětský svaz v roce 1949 vyzkoušel atomovou bombu, dostal Oppenheimer od americké vlády za úkol vytvořit ještě ničivější bombu, vodíkovou. Oppenheimer spolu s dalšími spolupracovníky ale proti vývoji této superbomby vystupoval, naopak chtěl kontrolu nad vývojem a zkouškami jaderných zbraní. Kvůli těmto prohlášením byl vyšetřován ze zrady. FBI se dokonce domnívala, že poskytl informace o atomové bombě Sovětskému svazu²⁸⁵. Přestože jej nakonec porota shledala nevinným, veřejné slyšení z července 1954 před McCarthyho výborem bylo velmi medializováno (jak je vidět i na textu redakce Rudého práva). Protože se zcela nevyvrátila jeho možná dřívější spolupráce s komunistickou stranou USA, byl odvolán ze všech funkcí a ztratil politický vliv a souhlas k tajné práci²⁸⁶. Pokračoval v práci profesora fyziky v Berkeley. Až o deset let později jej zcela rehabilitoval americký prezident John F. Kennedy²⁸⁷.

Zajímavé tedy je, že Oppenheimer, otec americké atomové bomby, který byl v USA v podezření z předávání informací o atomové bombě Sovětskému svazu, je právě tiskem na opačné straně železné opony vykreslován jako stíhaný pro vývoj využití atomové energie pro mírové účely.

²⁸² Proč byl persekvován prof. Oppenheimer? Rudé právo, 13. 7. 1954, s. 4.

²⁸³ J. ve jméně je někdy psáno jako Julius, jindy jako Jakob. Sám Oppenheimer vždy užíval jen J. a nikdy neobjasnil, co tato zkratka znamená.

²⁸⁴ Projekt Manhattan byl krycí název pro utajovaný vývoj americké atomové bomby. Za druhé světové války projekt vedl plukovník Leslie Groves, vědecké práce řídil právě Robert Oppenheimer. Už v roce 1942 provedl spolu se spolupracovníky úspěšnou zkoušku řetězové reakce štěpení jader uranu. Po dalších třech letech se podařilo uskutečnit první jaderný test – takzvaný Trinity – v poušti White Sands v Novém Mexiku. Technologie a vědecké novinky, získané v projektu Manhattan, stály u zrodu atomových pum Fat Man a Little Boy, které byly svrženy na Hirošimu a Nagasaki.

²⁸⁵ Cassidy, David: *J. Robert Oppenheimer and the American Century*. Pi Press. New York, 2005, s. 296. ISBN 0131479962

²⁸⁶ Pacner, Karel: *Atomoví vyzvědači studené války*. Epoque, Praha 2009, s. 34. ISBN 978-80-7425-001-9

²⁸⁷ Cassidy, David: *J. Robert Oppenheimer and the American Century*. Pi Press. New York, 2005, s. 357. ISBN 0131479962

Další dva texty v Rudém právu se věnují jadernému odzbrojení. V článcích *Poručenská rada OSN jednala o atomové bombě*²⁸⁸ a *Hnutí národů proti vodíkové bombě neustále sílí*²⁸⁹ se čtenář dozvídá, že poručenská rada OSN zamítla sovětský návrh na zastavení amerických pokusů s vodíkovou bombou v oblasti Marshallových ostrovů. Čtenář je už poněkolkáté ujištěn, že přestože se Sovětský svaz snaží, jeho návrhy jsou zamítány. Druhý text přibližuje, které národy jsou pro zákaz zkoušek vodíkových zbraní. Oba texty glorifikují SSSR a odsuzují stanoviska západních zemí.

Poslední odborný text sledovaného období se opět věnuje spuštění první sovětské atomové elektrárny. Tentokrát je v článku *Indonéský tisk o uvedení první elektrárny na atomový pohon do provozu*²⁹⁰ citován ohlas indonéských novin: „Zatímco imperialisté používají už dlouho atomové zbraně jako nástroj politiky vyhrožování a vydírání, Sovětský svaz, který důsledně bojuje za zákaz zbraní hromadného ničení, používá atomové energie k rozkvětu a štěstí člověka.“²⁹¹ Tento úryvek charakterizuje a shrnuje, jak Rudé právo informovalo o první atomové elektrárně a nakolik ji využilo k propagandě.

7.13 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

Na prvním grafu vidíme procentuální zastoupení témat v rámci všech textů o vědě, které Rudé právo v daném období vytisklo. Ve sledovaném období spuštění první sovětské atomové elektrárny popsalo Rudé právo, jak vyplývá z následujícího grafu, 40 % plochy textu právě tématem atomové elektrárny (tedy 1530 cm² – viz následující tabulka). Druhým nejvýznamnějším tématem z hlediska prostorového rozsahu byla atomová energie ve vztahu k zákazu jaderných zbraní (28 %; 1050 cm²). Třetí byly obecně otázky vědy (19 %; 728 cm² – zde to bylo dáno především velmi dlouhým textem *Velké perspektivy rozvoje sovětské vědy*²⁹²). Na posledních příčkách se umístilo téma zatmění Slunce (10 %; 389 cm²) a vzpomínka na Rosenbergovy (3 %; 126 cm²).

Naplnilo se tedy očekávání, že Rudé právo věnuje nejvíc prostoru spuštění první sovětské jaderné elektrárny. Přesto je překvapivé druhé místo tématu zbrojení, respektive jak hodně prostoru mu přesto Rudé právo věnuje.

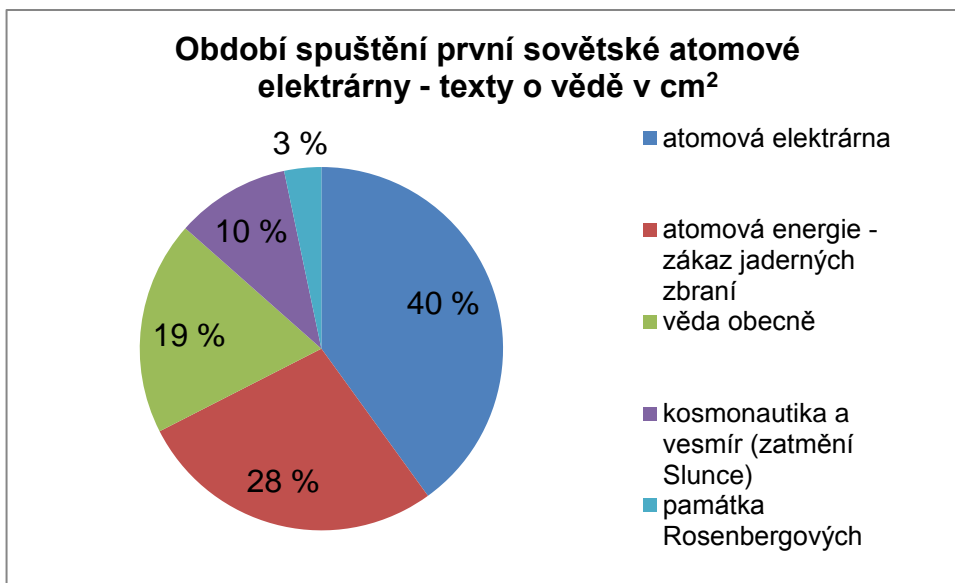
²⁸⁸ Poručenská rada OSN jednala o atomové bombě. Rudé právo, 14. 7. 1954, s. 3.

²⁸⁹ Hnutí národů proti vodíkové bombě neustále sílí. Rudé právo, 15. 7. 1954, s. 3.

²⁹⁰ Indonéský tisk o uvedení první elektrárny na atomový pohon do provozu. Rudé právo, 18. 7. 1954, s. 5.

²⁹¹ Indonéský tisk o uvedení první elektrárny na atomový pohon do provozu. Rudé právo, 18. 7. 1954, s. 5.

²⁹² Velké perspektivy rozvoje sovětské vědy. Rudé právo, 11. 7. 1954, s. 5-6.

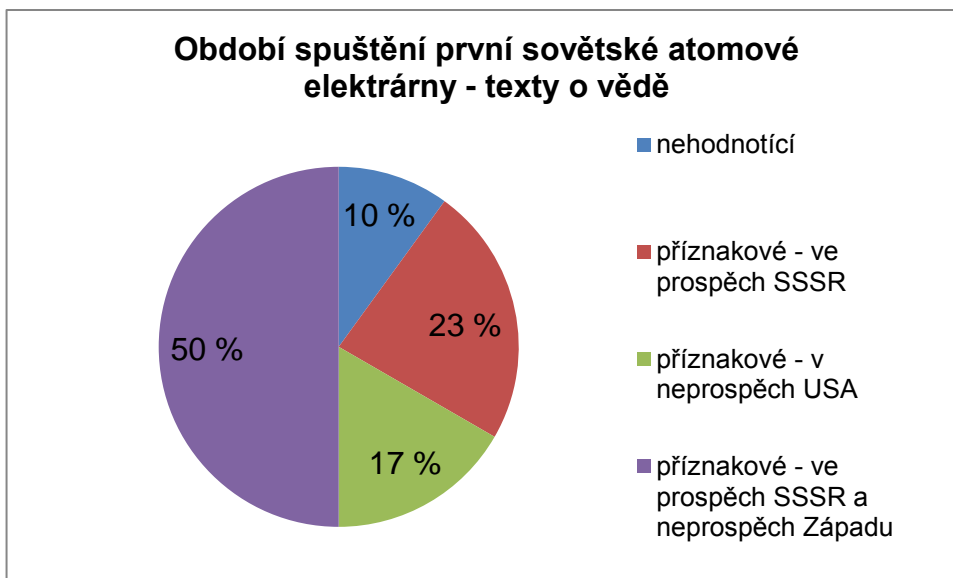

Období spuštění první sovětské atomové elektrárny - texty o vědě	cm ²
atomová elektrárna	1530
atomová energie - zákaz jaderných zbraní	1050
věda obecně	728
kosmonautika a vesmír (zatmění Slunce)	389
památka Rosenbergových	126

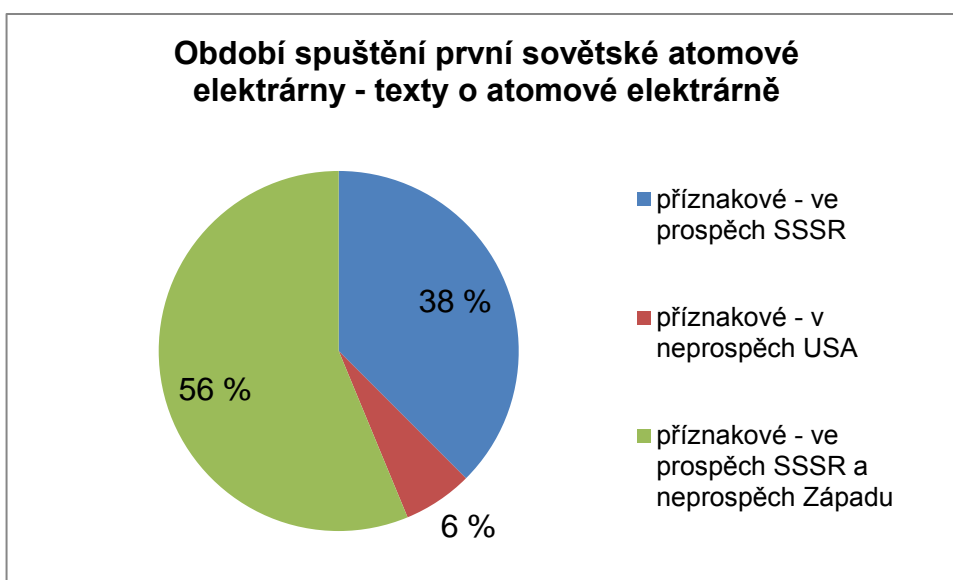
Na dalším grafu vidíme hodnotící tendence Rudého práva v rámci všech textů o vědě, které Rudé právo ve sledovaném období vytisklo. Přesně polovina textů byla příznaková ve prospěch SSSR a zároveň neprospěch Západu. Přesně v polovině článků tedy list porovnával Sovětský svaz s USA a ostatními západními státy a stavěl se na stranu Sovětského svazu.

I dalších 23 % je příznakových, tentokrát „jen“ ve prospěch Sovětského svazu, Rudé právo tak neporovnává SSSR se západními státy. Je tedy možné říci, že téměř tři čtvrtiny obsahu článků jsou příznakové ve prospěch SSSR, většina z nich je zároveň proti západním státům.

Bez glorifikace SSSR je dalších 17 % textů, které jsou ale psány v neprospěch USA. Jen desetina všech textů Rudého práva za celé sledované období byla nehodnotící.

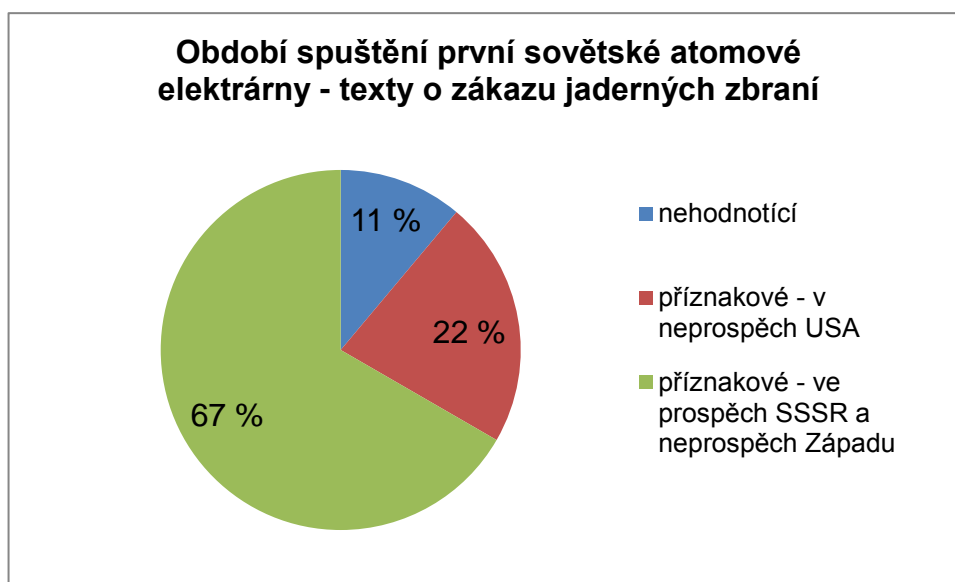
Pokud se zaměříme stejnou metodikou jen na texty týkající se sovětské atomové elektrárny, dojdeme k ještě drtivějšímu výsledku – celých 56 % textů glorifikuje Sovětský svaz a zároveň dehonestuje USA a západní země. Naproti tomu jen 6 % textů kritizuje samostatně USA. V tomto srovnání je víc nepříznakových textů, 38 % z nich se věnuje popisu vědy bez ideologického nánosů. Rudé právo tak využívá i možnosti zcela bez politických souvislostí popsat technické detaily nové atomové elektrárny.

Stejnou metodikou se můžeme podívat jen na texty, které se týkaly zakazu jaderných zbraní. Zde je příznakovost a směšování sovětské glorifikace a západní

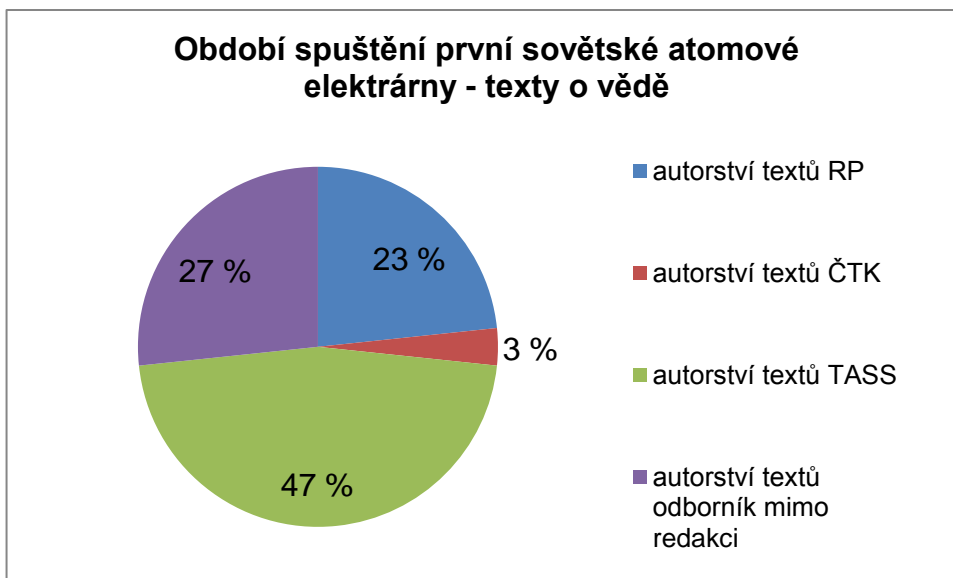
dehonestace ještě výraznější – už tříčtvrtinová (přesně 67 %). Dalších 22 % je v neprospěch USA, takže pouhých 11 % je nehodnotících.

Zde se projevuje neustálá tendence Rudého práva ukázat Sovětský svaz jako tvůrce míru a jeho snahy o zákaz jaderných zbraní. Pochopitelně se tady za celé období neobjevuje ani jeden text, který by byl protisovětský.

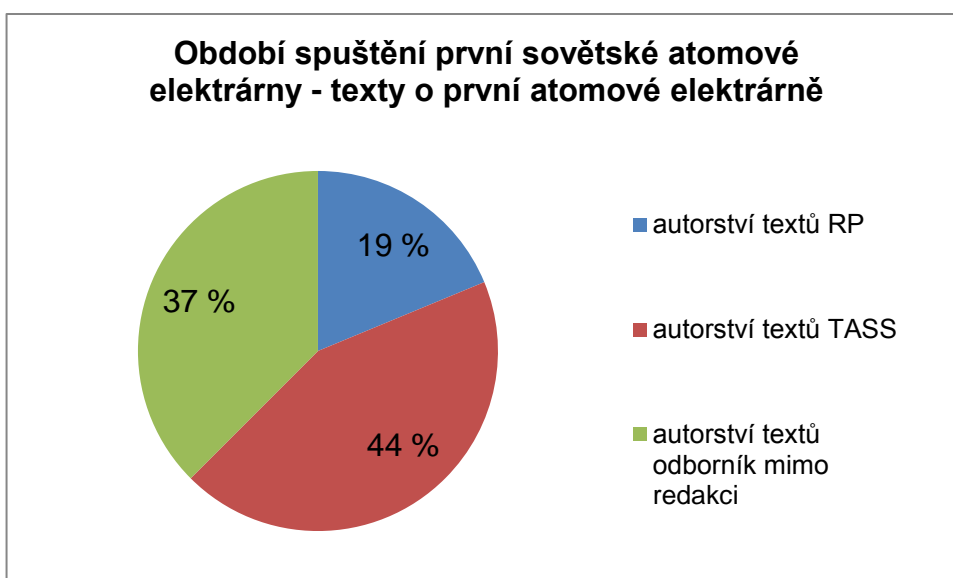

Pokud se podíváme na autorství textů o vědě ve sledovaném období, jasně převládá agenturní produkce. Drtivě vítězí sovětská tisková agentura TASS (47 %) před ČTK, která má pouhých 3 %. Lze si to vysvětlit tím, že oba největší událostové bloky daného období byly zahraniční, ke kterým ČTK nemohla mnoho dodat.

Přesto Rudé právo nerezignovalo na vlastní vysvětlování zahraniční agendy, 23 % textů je přímo z redakční tvorby, dalších 27 % obsahu obstarali odborníci mimo redakci, povětšinou vědci nebo vedoucí pracovníci. Zde je jasně patrná snaha listu mít vlastní agendu a také i do zahraničních věcí nechat promlouvat názory a stanoviska domácích aktérů.

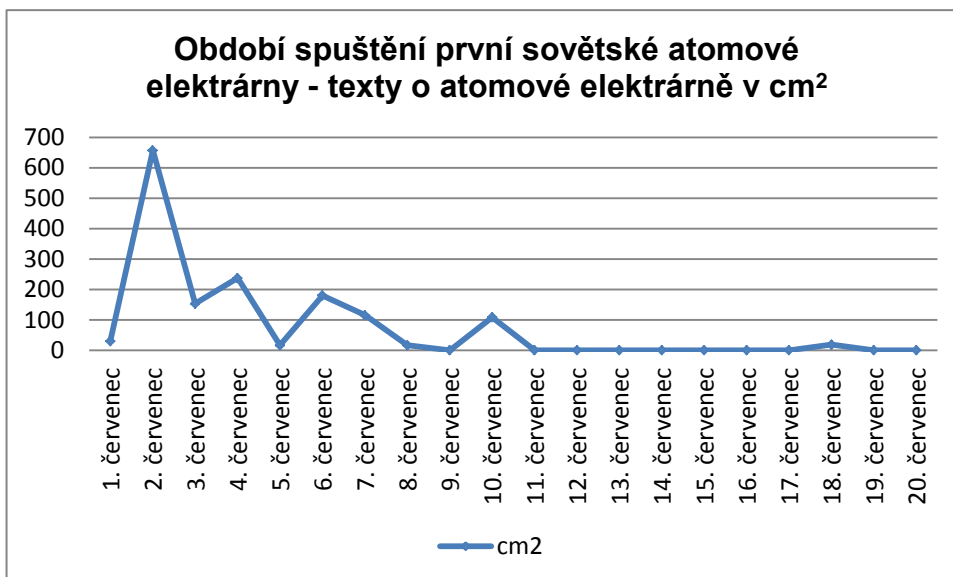

Ještě výrazněji se praxe promlouvání domácích autorit projevuje u výšeče textů, které se zabývaly první atomovou elektrárnou. Zde se ve 37 % všech článků objevuje jako autor odborník mimo redakci, především vědec nebo vedoucí pracovník průmyslu. Dalších 19 % textů je redakčních. Přesto nejvíc (44 %) připadá na agenturní servis – tentokrát pouze sovětské tiskové agentury TASS. ČTK do Rudého práva nepřispěla k tématu první atomové elektrárny ani jedním textem. Zde je tedy vidět diktát sovětského informování.

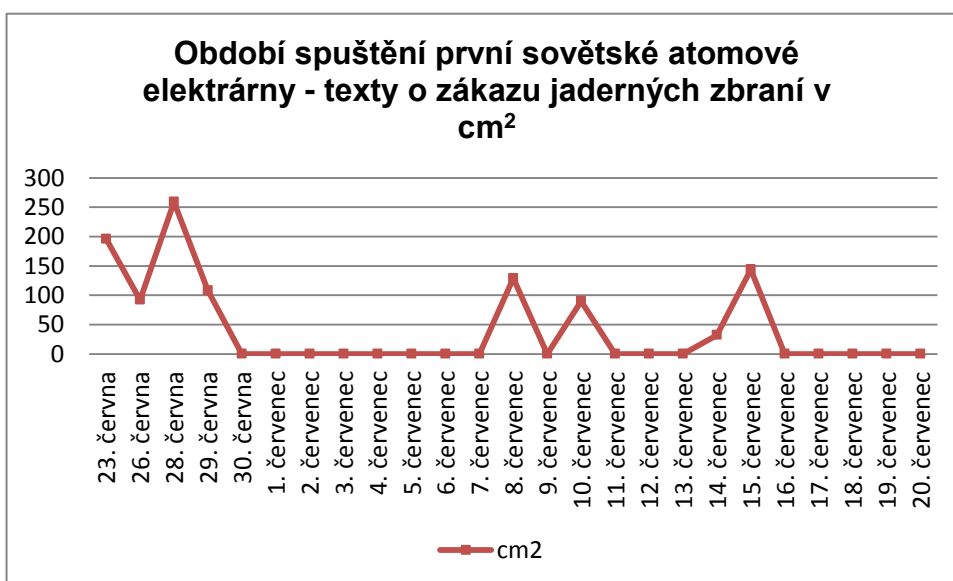

Následující spojnicový graf zobrazuje objem článků, které Rudé právo uveřejnilo o hlavním sledovaném tématu – tedy o první atomové elektrárně –

v centimetrech čtverečních. Je zde vidět velký nárůst v prvních dnech po události, poté následuje útlum, který ale ještě třikrát Rudé právo opět přerušilo zvýšeným informováním o elektrárně. Až jedenáct dní po prvním zveřejnění informace o spuštění první atomové elektrárny v Sovětském svazu informování ustalo a znovu se dostavilo už jen jednou malým textem.

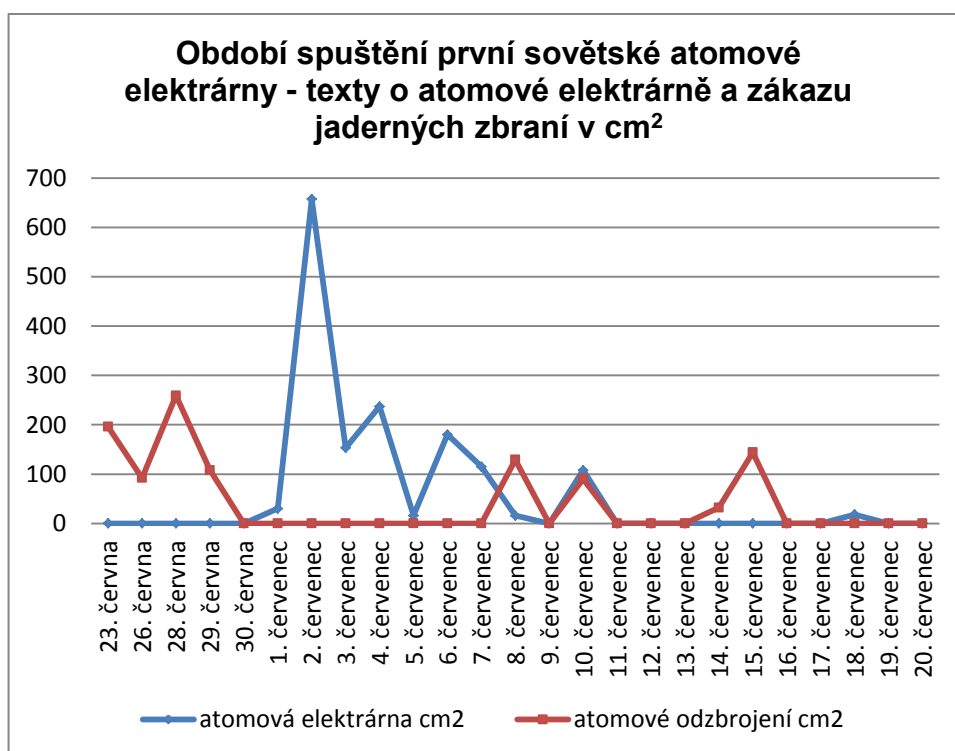

Naproti tomu texty o zákazu jaderných zbraní se prolínaly Rudým právem po téměř celé sledované období s několika většími či menšími přestávkami. Jak graficky znázorňuje následující spojnicový graf:

Co se týče dvou nejdůležitějších témat z oblasti popularizace vědy, které Rudé právo v daném období sledovalo, tedy spuštění první atomové elektrárny a snah o odzbrojení, vychází zajímavé srovnání. Ve dny, kdy Rudé právo ještě nepsalo o první atomové elektrárně, protože se o jejím spuštění dosud nevědělo, zaujímala agenda odzbrojení v textech o vědě významný podíl. Se začátkem informování o sovětské atomové elektrárně se na odzbrojení zcela zapomnělo, zájem o něj opět začal nastupovat až ve chvíli, kdy už o sovětské atomové elektrárně nebylo co psát.

Jak graficky znázorňuje následující spojnicový graf, největší mezera v informování o zákazu jaderných zbraní nastala právě v okamžiku, kdy Rudé právo ve zvýšené míře informovalo o spuštění první atomové elektrárny. Jak je patrné, list se snažil neopustit agendu zákazu jaderných zbraní, vzdal se jí na delší dobu pouze v případech, kdy ji přebila jiná velmi důležitá oblast sovětské vědy, která také mohla glorifikovat Sovětský svaz.

V informování o první sovětské atomové elektrárně tedy Rudé právo podle očekávání využilo propagandistický potenciál zprávy. Zároveň také neustalo v informování o snahách Sovětského svazu na odzbrojení a zákaz zkoušek jaderných zbraní, přestože tuto oblast na čas opustilo právě kvůli informování o atomové elektrárně. Byla to pro Rudé právo první příležitost ukázat, že Sovětský svaz využívá jádro mírově, zatímco USA válečně. To se mu beze zbytku podařilo.

Zajímavostí celého sledovaného období je to, že se čtenář za celou dobu nedozvěděl, kde první atomová elektrárna v Sovětském svazu leží. Jméno města Obninsk se za celou dobu v periodiku neobjevilo.

8. 15. DUBEN – 30. DUBEN 1955: ZEMŘEL ALBERT EINSTEIN

8.1 ALBERT EINSTEIN – GENIÁLNÍ FYZIK A PACIFISTA

Albert Einstein byl jedním z nejvýznamnějších vědců 20. století. Přestože zemřel v roce 1955, tedy v polovině století, v jeho druhé půli už se neobjevil vědec, který by mohl s jeho popularitou a šíří vědeckých výsledků v oblasti fyziky soupeřit. V roce 1999 Einsteina časopis *Time* vybral za *Osobnost století*²⁹³. V současnosti je za největšího žijícího vizionáře v oblasti teoretické fyziky považován Stephen Hawking²⁹⁴.

Einsteinova rovnice $E=mc^2$, kterou použil ve Speciální teorii relativity²⁹⁵ (a původně ji zapsal méně fotogenicky jako $m=E/c^2$), patří mezi nejslavnější rovnice všech dob. Je jakousi univerzální vědomostí, poznají ji i lidé, kteří se jinak o vědu nezajímají. Vyjadřuje, že Energie = hmotnost · (rychlost světla ve vakuu)².

Albert Einstein je autorem už zmiňované Speciální teorie relativity, dále Obecné teorie relativity²⁹⁶, která ji rozšiřuje o gravitaci a dosud nejlépe vysvětluje zákonitosti vesmíru ve velkých měřítkách, a také mnoha dalších postulátů a hypotéz v oblasti teoretické fyziky. V roce 1921 získal Nobelovu cenu za fyziku „za jeho zásluhy o teoretickou fyziku a obzvláště za vysvětlení fotoefektu“²⁹⁷.

V roce 1939 Albert Einstein na návrh fyzika Leo Szilarda varoval v dopise amerického prezidenta Franklina D. Roosevelta, že podle nejnovějších výzkumů bude zřejmě možné „sestrojit novou, velice silnou bombu.“²⁹⁸ V závěru napsal, že Němci, kteří už okupovali české země, zastavili prodej uranu z místních dolů. Roosevelt reagoval tím, že v říjnu 1939 zřídil vládní Komisi pro využití uranu²⁹⁹. Spojené státy se tak pomalu začaly zajímat o vytvoření atomové bomby.

²⁹³ <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,993017,00.html>

²⁹⁴ Britský teoretický fyzik Stephen William Hawking pracuje na základních zákonech fungování vesmíru. Spolu s Rogerem Penrosem pokračoval ve zkoumání Einsteinovy obecné teorie relativity a dokázal, že tato teorie předpokládá, že čas a prostor má počátek ve Velkém třesku a konec v černých dírách. Tyto výsledky dokazují, že je třeba vytvořit takzvanou Teorii všeho, tedy sladit obecnou relativitu s kvantovou teorií. Zdroj: Hawking, Stephen W.: *Stručná historie času*. Dokořán, Argo, Praha 2007. ISBN 978-80-7203-946-3

²⁹⁵ Einstein, Albert: *Jak vidím svět*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1993, s. 106. ISBN 80-7106-078-X

²⁹⁶ Einstein, Albert: *Jak vidím svět*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1993, s. 112. ISBN 80-7106-078-X

²⁹⁷ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates/1921/einstein.html

²⁹⁸ Holloway, David: *Stalin a bomba*. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956. Academia, Praha 2008, s. 68. ISBN 978-80-200-1642-3

²⁹⁹ Holloway, David: *Stalin a bomba*. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956. Academia, Praha 2008, s.68. ISBN 978-80-200-1642-3

Později ve svých pamětech Szilard vzpomínal: „Během celého roku 1943 a zčásti roku 1944 bylo naší největší starostí, že by Němci mohli vyrobit atomovou pumu ještě před invazí. ... Avšak v roce 1945, kdy jsme se přestali starat o to, co by nám mohli udělat Němci, jsme se začali znepokojeně ptát sami sebe, co by mohla udělat vláda USA jiným zemím...“³⁰⁰ A tak muž, který inspiroval projekt Manhattan, začal bojovat za to, aby atomová bomba nebyla použita. A znovu mu pomohl Albert Einstein, který podepsal druhý dopis prezidentu USA. V něm varoval před jejím použitím a upozorňoval na sice okamžité vojenské výhody, ale dlouhodobější politické nedostatky případného užití jaderné pumy. Varování ale přišlo pozdě, 12. dubna 1945 Roosevelt zemřel, a podle historiků ležel dopis nerozpečetěný na jeho pracovním stole.³⁰¹

Pro svůj pacifismus byl Albert Einstein Rudým právem často nesprávně označován jako zklamaný kapitalistickou společností. Někdy byl dokonce používán jako příklad v podstatě socialisticky smýšlejícího člověka. List už ale nedodával, že Einstein měl odpor ke všem totalitním a nesvobodným společenským zřízením.

8.2 PROFESOR EINSTEIN ZEMŘEL

Jeho smrtí se Rudé právo téměř nezabývalo. Vydalo pouze dva texty. První s názvem *Profesor Einstein zemřel*³⁰² obsahoval pouhé dvě věty: „Podle zprávy Reuterovy agentury zemřel v pondělí v nemocnici města Princetonu v USA známý vědec profesor dr. Albert Einstein. Dožil se 76 let.“³⁰³ Vzhledem k tomu, že Albert Einstein zemřel v pondělí 18. dubna 1955, mělo Rudé právo relativně málo času zpracovat obsáhlejší text do úterního vydání z 19. 4., které přineslo první informaci o jeho smrti. Přesto však deník v textu této stručnosti dává najevo, jakou důležitost zprávě přikládá. Autorem tohoto neutrálního textu je ČTK.

8.3 K ÚMRTÍ PROFESORA A. EINSTEINA

Následující den, ve středu 20. dubna, list na straně tři otiskuje obsáhlejší, tříodstavcový text s nadpisem *K úmrtí profesora A. Einsteina*³⁰⁴. Píše o něm: „zemřel jeden z největších vědců naší doby, vynikající fyzik a zakladatel teorie

³⁰⁰ Pacner, Karel: *Osudové okamžiky XX. století*. Plus, Praha 2011, s. 157. ISBN 978-80-259-0068-0

³⁰¹ Pacner, Karel: *Osudové okamžiky XX. století*. Plus, Praha 2011, s. 157. ISBN 978-80-259-0068-0

³⁰² Profesor Einstein zemřel. Rudé právo, 19. 4. 1955, s. 4.

³⁰³ Profesor Einstein zemřel. Rudé právo, 19. 4. 1955, s. 4.

³⁰⁴ K úmrtí profesora A. Einsteina. Rudé právo, 20. 4. 1955, s. 3.

*relativity...*³⁰⁵. Dále stručně přibližuje jeho život, zmiňuje se i o působení Einsteina v Praze. Vysvětlení fyzikálních zásluh vědce věnuje Rudé právo pouze dvě věty.

Zato politické názory interpretuje v celé polovině textu. Píše například: „*Stavěl se vždy na podporu demokratických práv i proti hrozbě atomovými zbraněmi. V roce 1950 žádal společně s dalšími americkými vědci, aby byla zastavena výroba atomových a vodíkových pum. V dopise časopisu The Reporter v roce 1954 odhalil závislost postavení vědeckých pracovníků v USA. Kdyby byl prý znovu mlád, nestal by se vědcem či učitelem v USA, ale raději klempířem. ... Einstein byl vědec zklamaný kapitalistickou společností, nenašel však cestu odtud, cestu k dělnické třídě.*“³⁰⁶

Z těchto slov je patrné, že se Rudé právo snaží Alberta Einsteina vykreslit především jako odpůrce atomové energie, čímž ke konci života skutečně byl. Nikde ale nezmiňuje, že měl velký podíl právě na sestrojení jaderné bomby, kterou zamýšlel postavit jako protiváhu vojenské převaze nacistického Německa. Dále Rudé právo akcentuje zklamání Einsteina z kapitalistické společnosti. Přestože se sám považoval za pacifistu, nedá se přijmout teze Rudého práva, že byl zklamaný pouze kapitalistickou společností. Stejně rezolutně se stavěl i k nesvobodným až totalitním režimům. V roce 1950 protestoval proti inscenovaným politickým procesům v Československu. V telegramu Klementu Gottwaldovi z června 1950 se snažil zabránit justičním vraždám Milady Horákové, Závašce Kalandry, Oldřicha Pecla a Jana Buchala³⁰⁷. Tuto skutečnost list pochopitelně nikde nezmiňuje.

Z článku je evidentní snaha Rudého práva připomenout osobnost Alberta Einsteina především v souvislosti s jeho politickými názory, které ale zkresluje a uvádí jen fakta, která jsou poplatná režimu v SSSR a Československu v 50. letech. Například zklamání Einsteina kapitalistickou společností, přičemž už nedodává, že stejně smýšlí i o nedemokratických režimech. Fyzikální zásluhy v podstatě zcela opomíjí. Jako autor textu je označen sám list – tedy RP.

8.4 DALŠÍ TEXTY SLEDOVANÉHO OBDOBÍ

Další dva texty, které se v daném období vážou k vědě, nikoli ovšem k úmrtí Alberta Einsteina, jsou články *Atomová energie otvírá nové možnosti rozvoje*³⁰⁸ a *O*

³⁰⁵ K úmrtí profesora A. Einsteina. Rudé právo, 20. 4. 1955, s. 3.

³⁰⁶ K úmrtí profesora A. Einsteina. Rudé právo, 20. 4. 1955, s. 3.

³⁰⁷ Albert Einstein Klementu Gottwaldovi v telegramu doslova píše: „Prosím Vás o nevykonání rozsudku vyneseného nad Miladou Horákovou, Závašcem Kalandrou, Oldřichem Peclm a Janem Buchalem. Byli oběťmi nacismu, vězni německých koncentračních táborů. Jsem hluboce přesvědčen, že si zaslouží žít.“

³⁰⁸ Atomová energie otvírá nové možnosti rozvoje. Rudé právo, 24. 4. 1955, s. 4.

*vědecké, technické a výrobní pomoci Sovětského svazu jiným státům v rozvoji mírového využití atomové energie*³⁰⁹.

V prvním z nich - *Atomová energie otvírá nové možnosti rozvoje*³¹⁰ – mohl list zásluhu Alberta Einsteina o využívání jaderné energie zmínit, stejně jako to udělal v nekrologu. Nestalo se tak. Rudé právo se ani náznakem smrti vědce nevěnuje, přestože text se neváže k žádné konkrétní události a přestože je autorem článku opět Rudé právo (RP). To vyvolává otázku, nakolik jeho zařazení čtyři dny po textu o přínosu západního vědce Alberta Einsteina, bylo cílené. V článku zaznívají povětšinou propagandistické proklamace: „*Stanovisko tábora socialismu a v otázce atomové energie je jasné. Tato energie nesmí být zneužita k ničení, ale musí sloužit pokroku a lepšímu žití. ... I zde země našeho tábora usilují o to, aby využití jaderné energie bylo ve prospěch člověka. ... Není náhodou, že to je právě socialistický Sovětský svaz, země na prahu komunismu, který pokročil ve využití atomové energie nejdále. Za pomoci SSSR bude možné využívat atomovou energii k mírovým účelům také v řadě dalších zemí, m.j. i v naší republice.*“³¹¹

Kromě jasných snah přiblížit úspěch sovětské vědy i československému čtenáři – formulací „m.j. v naší republice“ ukazuje nesobeckost Sovětského svazu v exportu svého vědění do dalších zemí. Což se ale skutečně dělo.

Za zaváděcí a propagandistickou se ale dá považovat volba slov v případě využití jaderné energie ve zbrojení – „stanovisko tábora socialismu je jasné“, případně „země našeho tábora“ dávají čtenáři jasně najevo, že je na té správné straně. A zároveň naznačují, že kapitalistické vidění využití jaderné energie je jiné, tedy válečné. Formulace, že „SSSR vykročil ve využití atomové energie nejdále“³¹² je jednoznačně propagandistická, nezakládá se totiž na pravdě.

Druhý text *O vědecké, technické a výrobní pomoci Sovětského svazu jiným státům v rozvoji mírového využití atomové energie*³¹³, který vyšel o šest dní později, se dá označit za čistě informační. Píše o návrhu sovětské vlády poskytnout vědeckou, technickou a výrobní pomoc Čínské lidové republice, Polské lidové republice, Československé republice, Rumunské lidové republice a Německé demokratické republice „*při budování vědeckých výzkumných středisek pro výzkumy v oboru nukleární fyziky a pro mírové využití atomové energie*“³¹⁴. SSSR se zavázal

³⁰⁹ O vědecké, technické a výrobní pomoci Sovětského svazu jiným státům v rozvoji mírového využití atomové energie. Rudé právo, 30. 4. 1955, s. 4.

³¹⁰ Atomová energie otvírá nové možnosti rozvoje. Rudé právo, 24. 4. 1955, s. 4.

³¹¹ Atomová energie otvírá nové možnosti rozvoje. Rudé právo, 24. 4. 1955, s. 4.

³¹² Atomová energie otvírá nové možnosti rozvoje. Rudé právo, 24. 4. 1955, s. 4.

³¹³ O vědecké, technické a výrobní pomoci Sovětského svazu jiným státům v rozvoji mírového využití atomové energie. Rudé právo, 30. 4. 1955, s. 4.

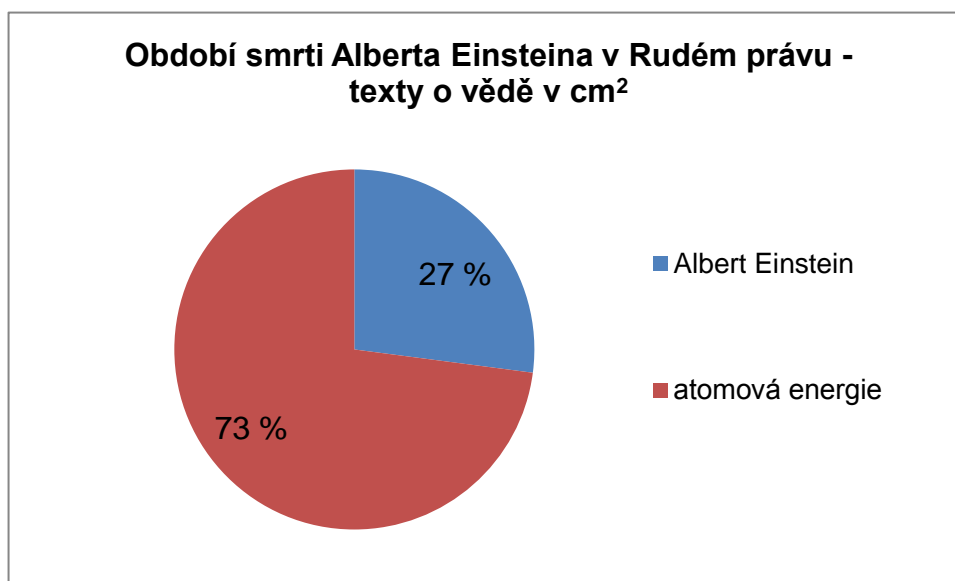
³¹⁴ O vědecké, technické a výrobní pomoci Sovětského svazu jiným státům v rozvoji mírového využití atomové energie. Rudé právo, 30. 4. 1955, s. 4.

poskytnout bezplatně vědeckou a technickou dokumentaci o jaderných reaktorech a tyto reaktory dotčeným zemím dodat. Text vyznívá pozitivně ve prospěch Sovětského svazu, nebyl ale využit případný propagandistický potenciál, jakým se text dal zpracovat. Je otázka, zda to není tím, že byl text převzat od agentury TASS. Celkově by se ale dal článek hodnotit jako neutrální, bezpříznakový.

8.5 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

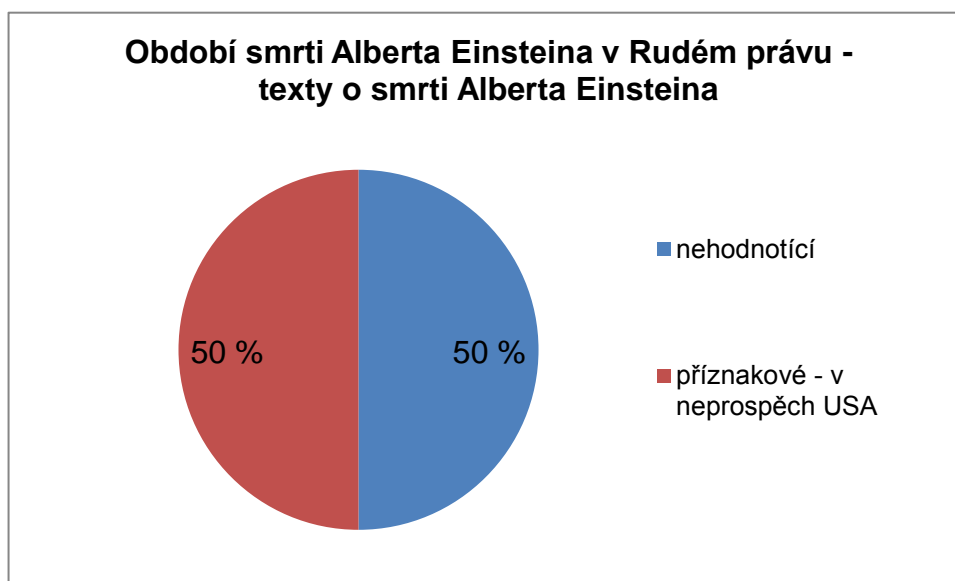
Smrti Alberta Einsteina, jednoho z největších myslitelů 20. století, se Rudé právo věnovalo zcela minimálně. Velkou část textu věnovalo jeho politickým názorům, zčásti zkresleným, na další ocenění fyzikálního přínosu se nedostalo. Navíc několik dní po tomto nekrologu uveřejnil list dva texty o jaderné energii, prvenství Sovětského svazu a pomoci spřáteleným zemím s nabytím jaderných technologií.

Jak vyplývá z následujícího grafu a tabulky, ve sledovaném období okolo smrti Alberta Einsteina se Rudé právo věnovalo jen dvěma tematickým okruhům – buď právě skonu vědce, nebo atomové energii. V porovnání, kolik prostoru Rudé právo jednotlivým okruhům věnovalo, vítězí atomová energie se 73 % (a 159 cm² popsaného novinového papíru). Texty o úmrtí Alberta Einsteina zabírají zbývajících 27 % (číselně vyjádřeno 59 cm²). Jsou pouze dva, proto kvantitativní analýza není zásadně vypovídající.

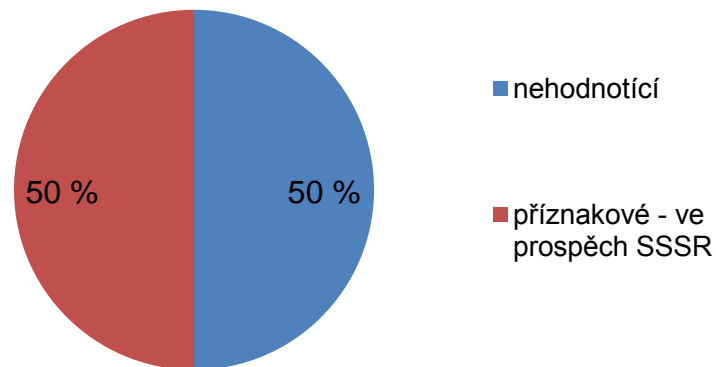
Období smrti Alberta Einsteina v Rudém právu - texty o vědě		cm ²
atomová energie		159
Albert Einstein		59

Pokud budeme sledovat texty o smrti Alberta Einsteina z hlediska příznakovosti, polovina příspěvků je ideologicky zbarvena v neprospěch USA, druhá polovina je nehodnotící.

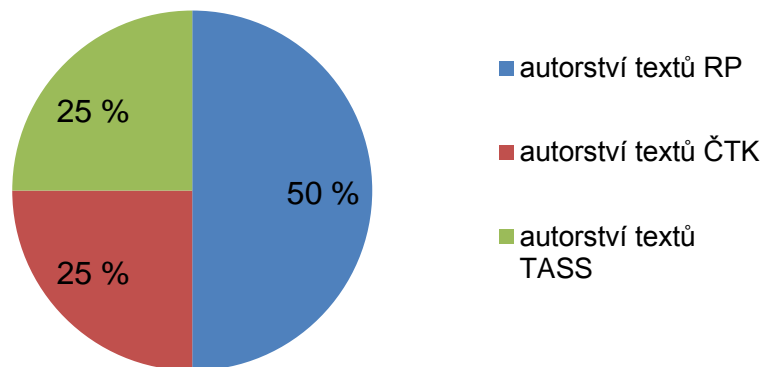
V případě článků o atomové energii ve zkoumaném období je situace velmi podobná. Polovina z nich je nehodnotících, čistě informativních. Druhá polovina je příznaková, straní Sovětskému svazu. Z tohoto pohledu je vidět, že je Rudé právo schopno psát i neutrálně bez ideologických vazeb.

Období smrti Alberta Einsteina v Rudém právu - texty o atomové energii

Z hlediska autorství textů, je situace následující: Polovinu všech textů o vědě má Rudé právo autorských, druhou polovinu z agentur, přičemž se přesně rovným dílem dělí československá ČTK a sovětská TASS.

Období smrti Alberta Einsteina v Rudém právu - texty o vědě

Rudé právo o smrti Alberta Einsteina informovalo velmi málo. Přitom jeho jméno používalo v jiných souvislostech (především jako odpůrce jaderného zbrojení).

9. 20. DUBEN – 20. KVĚTEN 1956: PŘELOMOVÁ KONFERENCE V BRITSKÉM HARWELLU

9.1 PŘELOMOVÁ PŘEDNÁŠKA IGORA KURČATOVA V HARWELLU

Vynikající sovětský fyzik Igor Kurčatov, označovaný za otce sovětské vodíkové bomby, se v polovině 50. let snažil o mezinárodní spolupráci ve výzkumu řízené jaderné syntézy. Sovětský svaz považoval výzkum fúze jen jako nezbytnou podmínku k vývoji termonukleárních – vodíkových zbraní. Poté, co vodíková bomba byla úspěšně sestrojena a otestována, chtěli se fyzici pustit do mírového využití řízené jaderné syntézy, podobně jako se v případě atomové bomby úspěšně zabývali štěpením jádra pro výrobu elektrické energie.³¹⁵

V prosinci 1955, krátce po pokusném výbuchu vodíkové bomby zorganizoval Igor Kurčatov konferenci o takzvaném magnetickém termonukleárním reaktoru – tedy vlastně tokamaku³¹⁶. Zúčastnilo se jí 150 sovětských vědců. Nakonec ale Kurčatov došel k názoru, že daleko lepší výsledky by přinesla mezinárodní spolupráce. V únoru 1956 na XX. sjezdu KSSS prohlásil: „Sovětští vědci by se na výzkumu řízené jaderné syntézy chtěli podílet s kolegy ze všech zemí světa včetně amerických, jejichž vědecké a technické úspěchy si zaslouží vysoké ocenění.“³¹⁷ To bylo dost odvážné vyjádření. V té době měl Kurčatov postavení, ve kterém si mohl taková slova dovolit. A příležitost navázat mezinárodní kontakty se mu naskytla už v dubnu téhož roku, kdy ho Chruščov požádal, aby spolu s ním a Bulganinem jel jako člen vládního doprovodu na státní návštěvu Velké Británie.

³¹⁵ viz zkoumaná oblast 15. červen – 31. červenec 1954: spuštěna první sovětská atomová elektrárna.

³¹⁶ TOKAMAK – zkratka z *TOroidnaja KAMERA a MAGnetnyje KATuški* - toroidní komora v magnetických cívkách. Je to výzkumné zařízení pro studium vysokoteplotního plazmatu, jehož cílem je uskutečnit a udržet řízenou termojadernou reakci. - Termojaderná fúze je proces, při kterém se slučují lehčí jádra, vznikají jádra těžší a uvolňuje se energie. K jejímu dosažení je nutné, aby se reagující jádra přiblížila vzájemně natolik, že převládne jaderná síla přitažlivá nad elektrickou silou odpudivou. Nejefektivnějším způsobem jak toho dosáhnout, je ohřátí paliva na velmi vysokou teplotu. V pozemských podmínkách je z hlediska energetického využití nejvhodnější reakce deuteria a tritia (těžký a supertěžký izotop vodíku). Při této reakci vzniká helium a neutron. Tato reakce je vhodná zejména kvůli nejnižší potřebné "zápalné" teplotě ze všech fúzních reakcí. Přesto jde o teplotu v rozmezí 100 až 200 milionů Kelvinů. První podmínkou zvládnutí řízené termojaderné fúze je dosažení této teploty. Jakýkoliv materiál je při takto vysoké teplotě ve stavu plazmatu. Z toho vyplývá druhá podmínka pro úspěšné zvládnutí řízené termojaderné fúze - zabránit dotyku horkého plazmatu a stěny komory. Tokamak právě zabraňuje dotyku plazmatu a stěny komory pomocí magnetického pole. Zdroj: McCracken, Garry; Stott, Peter: *Fúze – Energie vesmíru*. Mladá fronta, Praha 2006. ISBN 80-204-1453-3

³¹⁷ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 429. ISBN 978-80-200-1642-3

„Chruščov ve svých pamětech píše, že ho chtěl vzít s sebou ze tří důvodů. ‘Za prvé by zvýšil prestiž delegace, za druhé jsme díky němu mohli navázat užitečné styky se západními vědci a zatřetí se nám hodil jako důkaz, že máme v naší inteligenci velkou důvěru.’ Kromě Kurčatova zařadil do delegace také Tupoleva a 19. dubna je při večeři v Downing Street č. 10 představil Churchillovi: ‘Akademik Kurčatov, který nám sestrojil vodíkovou bombu, a akademik Tupolev ... který nám sestrojil letoun, aby tu bombu dopravil nad cíl.’ Bezpochyby doufal, že oba vědci poslouží jako připomínka rostoucí sovětské strategické jaderné síly, takže šlo vlastně o nenápadnou formu jaderné diplomacie.“³¹⁸

Do té doby se termojadernou syntézou vážněji zabývaly jen tři země – vedle SSSR a USA právě Velká Británie. Veškeré výzkumy ale byly utajené. Kurčatov proto chtěl svůj první zahraniční výjezd (bylo mu v té době už 53 let) využít k navázání kontaktů a spolupráce. Doufal, že se mu podaří prolomit bariéru utajování a ukáže vysokou úroveň sovětského výzkumu. Chtěl také nabídnout zahraničním kolegům spolupráci v této oblasti. Tím doslova šokoval celý svět.³¹⁹ „Byla to naprostá senzace“, prohlásil někdejší ředitel administrativy americké Komise pro atomovou energii odpovědný za dodržování režimu utajení. ‘Vědci ze země, jež se považuje za svobodnou, vyslechli v Harwellu přednášku o využití jaderné syntézy k mírovým účelům od zástupce totalitního státu’.³²⁰

To, že Igor Kurčatov vystoupí před britskými fyziky, přitom nebylo dopředu domluveno. S ředitelem harwellského Střediska pro výzkum jaderné energie Johnem Cockcroftem se Igor Kurčatov sešel na obědě několik dní před příjezdem oficiální sovětské delegace do Harwellu. Předtím se vůbec neznali. Cockcroft později vzpomínal, že Kurčatovova inteligence a dychtivost dohodnout se na spolupráci při výzkumu na něj udělaly velmi příznivý dojem. „Při živé diskusi, kterou spolu vedli na horním odpočívadle u schodiště, Kurčatov navrhl, že by mohl mít v Harwellu přednášku. Nebyla sice součástí předem připraveného programu sovětské delegace, ale Cockcroft slíbil, že ji zorganizuje.“³²¹

Na přednášku *O možnosti termonukleární reakce v plynném výboji* se Igor Kurčatov pečlivě připravoval. Vystoupil před asi 150 posluchači, kteří text v angličtině dostali předem. V textu shrnul hlavní sovětské objevy týkající se fúze a také varoval před předčasným optimismem v některých úzce specializovaných oblastech výsledků

³¹⁸ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 429. ISBN 978-80-200-1642-3

³¹⁹ Pacner, Karel: *Atomoví vyzvědači studené války*. Epoque, Praha 2009, s. 60. ISBN 978-80-7425-001-9

³²⁰ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 431. ISBN 978-80-200-1642-3

³²¹ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 430. ISBN 978-80-200-1642-3

fúzních zkoušek. „Překvapivé téma se setkalo a mimořádným zájmem britských vědců pracujících na tajném fúzním programu, i když se objevil nečekaný problém. Jak se ptát a neprozradit na co! Pro posluchače bylo totiž obtížné klást otázky bez toho, aniž by odhalili bez schválení vrchností to, co sami vědí.“³²² Každopádně jasné bylo to, že se sovětští fyzici zabývají výzkumem magnetického udržení plazmatu velmi podobným směrem jako v USA nebo Velké Británii a že Sovětský svaz je v této oblasti na špičce výzkumu.

O přednášce začala nadšeně informovat britská i zahraniční média. Hlášení z britského ministerstva zahraničí dostalo velvyslanectví ve Washingtonu kabelogramem: „Všechna tvrzení hodnověrná. Jde o první zveřejněnou zprávu o jaderných reakcích v plazmatu plynového výboje... Experimenty provedeny pečlivě, prozrazují vysokou znalost fyziky hydromagnetických dějů a elektrických výbojů v plynech.“³²³ Pravdivost kontrolovali také čtyři američtí vědci včetně Edwarda Tellera. Jednomyslně se shodli, že sovětské výsledky jsou impozantní a nezpochybnitelné.

„Průlomová přednáška I. V. Kurčatova v Harwellu roku 1956, vstřícnost sovětských fyziků a jejich chuť spolupracovat učinila na ředitele AERE (Atomic Energy Research Establishment) Harwellu J. D. Cockcrofta tak silný dojem, že se vehementně a úspěšně zasadil u vlády Spojeného království za odtajnění výsledků výzkumu řízené termojaderné fúze.“³²⁴

Sovětský svaz pokračoval v propagování tokamaků a obecně termojaderného výzkumu i dále³²⁵, například v 80. letech navrhl mezinárodní spolupráci na projektu ITER³²⁶.

³²² McCracken, Garry; Stott, Peter: *Fúze – Energie vesmíru*. Mladá fronta, Praha 2006, s. 99-100. ISBN 80-204-1453-3

³²³ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 431. ISBN 978-80-200-1642-3

³²⁴ McCracken, Garry; Stott, Peter: *Fúze – Energie vesmíru*. Mladá fronta, Praha 2006, s. 312. ISBN 80-204-1453-3

³²⁵ Počátky fúzního výzkumu v Československu jsou spjaty právě se SSSR. Českoslovenští vědci měli možnost úzce spolupracovat se špičkovými středisky fúzní fyziky, například s Ústavem pro jadernou energii I. V. Kurčatova a Fyzikálním ústavem P. N. Lebeděva v Moskvě, Fyzikálně-technickým ústavem A. F. Ioffeho v Leningradě, Ústavem jaderné fyziky v Novosibirsku, Fyzikálně-technickým ústavem v Suchumi nebo stejnojmenným ústavem v Charkově.

³²⁶ ITER - mezinárodní experimentální tokamak (původně zkratka anglických slov *International Thermonuclear Experimental Reactor* - Mezinárodní termonukleární experimentální reaktor; dnes latiské slovo *Iter* - cesta) je označován jako největší vědecko-technický pozemský projekt (největším vědecko-technickým projektem je Mezinárodní vesmírná stanice ISS). Tokamak ITER by měl být první svého druhu, který vyprodukuje více energie, než kolik spotřebuje na rozpoutání termonukleární reakce. Členy jsou Evropská unie, USA, Rusko, Čína, Japonsko, Jižní Korea a Indie. Výstavba probíhá od roku 2010 ve francouzském městě Cadarache, reaktor by měl být uveden do provozu v roce 2019. Zdroj: www.iter.org

Hlavním tématem sledovaného období Rudého práva se podle očekávání stala sovětsko – britská jednání. Konference v Harwellu byla jen jejich malá, přestože pro vědu nadmíru důležitá část.

První text se objevuje už na začátku sledovaného období. Článek *Sovětsko-britská jednání v Londýně zahájena*³²⁷ na velké ploše popisuje začátek jednání, kterých se z nejvyšších představitelů účastnil generální tajemník KSSS Nikita Sergejevič Chruščov (Rudé právo v té době přepisovalo jeho příjmení jako Chruščev), předseda Rady ministrů SSSR Nikolaj Alexandrovič Bulganin, britský ministerský předseda Sir Anthony Eden a Selwyn Lloyd, britský ministr zahraničních věcí. Článek z produkce ČTK je čistě informativní, kdo se kde s kým sešel a jak návštěva vypadala. Přesto se v textu našly i úsměvnější momenty: „Při odchodu vyprovázeli A. Eden a S. Lloyd sovětské hosty, N. A. Bulganin mával na rozloučenou, když vůz odjížděl, a A. Eden mu odpověděl rovněž máváním.“³²⁸

Další článek *V Downing Street č. 10*³²⁹ už je od zvláštního zpravodaje Rudého práva Jiřího Hochmana. Popisuje spíš atmosféru návštěvy, nikoli fakta. „Lodnýňané, kteří po celé odpoledne přicházeli pohlédnout na klidný dům a na řadu automobilů s rudými vlaječkami před jeho vchodem, mají dobrý důvod k radosti. Nerozdělují se zde dnes kolonie, ani se nelinkuje studená válka. Pan Dulles³³⁰ je daleko za oceánem. Jde o mír a přátelství mezi Anglií a Sovětským svazem, jde o mír a přátelství pro celý svět.“³³¹ Text je tedy zvláštní směsicí pozitivních zabarvení směřujících jak k Sovětskému svazu, tak i Velké Británii, a naopak negativních nálad ve vztahu ke Spojeným státům.

Další rozsáhlé texty týkající se politické situace a návštěvy vycházejí hned o den později: *Návštěva sovětských státníků v Anglii pomůže dosáhnout lepšího porozumění mezi oběma zeměmi*³³² a *Hrst dojmů z Londýna*³³³. První neutrálně popisuje chronologické dění, druhá z pera zvláštního zpravodaje Rudého práva opět

³²⁷ Sovětsko-britská jednání v Londýně zahájena. Rudé právo, 20. 4. 1956, s. 1 a 4.

³²⁸ Sovětsko-britská jednání v Londýně zahájena. Rudé právo, 20. 4. 1956, s. 1.

³²⁹ V Downing Street č. 10. Rudé právo, 20. 4. 1956, s. 4.

³³⁰ John Foster Dulles byl ministrem zahraničí ve vládě Dwighta D. Eisenhowera. Proslul vyhlášením doktríny zdržování komunismu, která zahrnovala politiku hrozící jadernou odvetou. Jeho bratr byl Allen Welsh Dulles, dlouholetý ředitel americké Ústřední zpravodajské služby – CIA.

³³¹ V Downing Street č. 10. Rudé právo, 20. 4. 1956, s. 4.

³³² Návštěva sovětských státníků v Anglii pomůže dosáhnout lepšího porozumění mezi oběma zeměmi. Rudé právo, 21. 4. 1956, s. 3.

³³³ Hrst dojmů z Londýna. Rudé právo, 21. 4. 1956, s. 3.

hodnotí: „Provokatéři – ať již jednají jménem kohokoli – kalí vodu zbytečně. Porozumění mezi Anglií a Sovětským svazem jde nyní dobrou cestou.“³³⁴

Další den pokračuje informování o sovětské návštěvě v Británii. V textu *Nadšené uvítání státníků v Oxfordu*³³⁵ už i ČTK informuje nadšeně: „Každý se chtěl dostat do těsné blízkosti Bulganina a Chruščeva. Ovace se ještě stupňovaly, když oba sovětské státníci odpověděli zdviženýma rukama na nadšené uvítání. ... Nával studentů byl tak silný, že jednu chvíli Chruščev, zatlačen až ke zdi, zvedl v žertu ruce nad hlavu na znamení, že se vzdává. Jen stěží se podařilo uvolnit pak cestu pro sovětské státníky k další prohlídce. Na některých místech zdravili studenti své hosty zpíváním ruských písní.“³³⁶

V ten samý den vyšel ještě jeden politický text z návštěvy – „*Vybudujeme mezi našimi národy důvěru, která přeroste v ryzí přátelství*“³³⁷, který cituje z projevů jednotlivých státníků bez dalších komentářů.

9.3 OSTATNÍ TEXTY O VĚDĚ

Rudé právo se přesto věnovalo i jiným textům z vědy, kromě (tehdy ještě ne tak napjatě) očekávané návštěvy v Harwellu. Hned první sledovaný den informuje o tom, že *Delegace britských energetiků v SSSR navštívila atomovou elektrárnu*³³⁸. Text je neutrální. Stejně jako článek *Dohoda o statutu Mezinárodní agentury pro atomovou energii*³³⁹. Posledním textem prvního sledovaného dne byly *Možnosti osídlení Antarktidy*³⁴⁰, neutrálně informující o sovětské výpravě, která se bude podílet na zkoumání vlivu atmosférických procesů na celkovou cirkulaci zemské atmosféry.

9.4 ATOMOVÝ VÝZKUMNÝ ÚSTAV V HARWELLU POPRVÉ NA STRÁNKÁCH RUDÉHO PRÁVA

Poprvé se o Harwellu v Rudém právu píše 22. dubna. Text *Sovětské státníci v atomovém výzkumném ústavu v Harwellu*³⁴¹ se zaměřuje spíše na popis, kudy státníci jeli a kolik lidí je vívalo. Přesto se v něm najdou zajímavé informace.

³³⁴ Hrst dojmů z Londýna. Rudé právo, 21. 4. 1956, s. 3.

³³⁵ Nadšené uvítání státníků v Oxfordu. Rudé právo, 22. 4. 1956, s. 1.

³³⁶ Nadšené uvítání státníků v Oxfordu. Rudé právo, 22. 4. 1956, s. 1.

³³⁷ „Vybudujeme mezi našimi národy důvěru, která přeroste v ryzí přátelství“. Rudé právo, 20. 4. 1956, s. 3.

³³⁸ Delegace britských energetiků v SSSR navštívila atomovou elektrárnu. Rudé právo, 20. 4. 1956, s. 3.

³³⁹ Dohoda o statutu Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Rudé právo, 20. 4. 1956, s. 3.

³⁴⁰ Možnosti osídlení Antarktidy. Rudé právo, 20. 4. 1956, s. 3.

³⁴¹ Sovětské státníci v atomovém výzkumném ústavu v Harwellu. Rudé právo, 22. 4. 1956, s. 5.

Například složení delegace, které poprvé od návštěvy odhaluje i to, že její součástí jsou i vynikající vědci, nikoli pouze politici: „N. A. Bulganin a N. S. Chruščev, doprovázeni britským ministrem zahraničních věcí Selwynem Lloydem, navštívili v sobotu dopoledne reaktor 'Bepo' a poslední typ urychlovače 'Zeus'. Ve skupině s oběma sovětskými státníky byli také vynikající sovětský atomový badatel I. V. Kurčatov, syn N. S. Chruščeva S. N. Chruščev³⁴², dcera známého sovětského leteckého konstruktéra A. Tupolevová, dále britský ministr školství sir David Eccles, britský velvyslanec v Moskvě Sir William Hayter a jiní.“³⁴³ Vůbec poprvé se tak čtenáři dozvídají o Igoru Kurčatovovi, otci sovětské atomové bomby, který byl velmi podstatnou součástí sovětské delegace. Zajímavé je, že tisk informuje o dceři Andreje Nikolajeviče Tupoleva, a nikoli o něm samotném, přestože je potvrzeno, že v sovětské delegaci byl (i když není jasné, jestli se zúčastnil i návštěvy Harwellu).

„Návštěvníky uvítal předseda Atomového úřadu Spojeného království Sir Edwin Plowden a ředitel harwellského ústavu Sir John Cockcroft spolu s náměstkem ředitele dr. Basilem Schonlandem. Sir John Cockcroft řekl sovětským hostům: 'Vybuodovali jsme zde šest atomových reaktorů a dnes uvidíte dva z nich: grafitový reaktor 'Bepo' a urychlovač částic 'Zeus'. Budujeme ještě dva reaktory na těžkou vodu - 'Dido' a 'Pluto', z nichž první bude dokončen v srpnu.' N. A. Bulganin a N. S. Chruščev, oblečení v ochranné bílé pláště a bílou obuv, prohlédli si pak spolu se svým doprovodem laboratoře a zařízení ústavu.“³⁴⁴

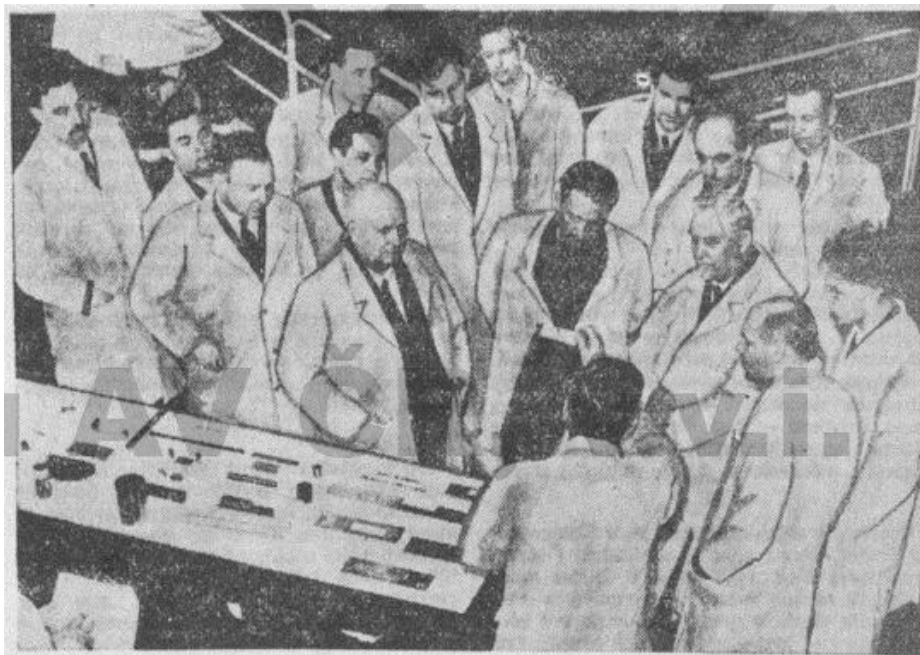
Tyto obecné informace byly zatím jediné, které se do Rudého práva o Harwellu dostaly. Ještě třikrát se k této části návštěvy Rudé právo vrátilo.

Poprvé fotografií z atomového výzkumného ústavu v Harwellu. Rudé právo ji uveřejnilo o dva dny později, než vyšel článek, ale to bylo v té době standardní. Fotografie byly vždy o několik dní opožděny a tak pod ně list vložil popisek, protože se nevztahovaly k přílehlým článkům. Následující fotografie je z Rudého práva z 24. dubna 1956 ze strany 5.

³⁴² Sergej Nikitič Chruščov pracoval v SSSR na různých vysokých vědeckých postech. Podílel se například na sovětském kosmickém programu.

³⁴³ Sovětští státníci v atomovém výzkumném ústavu v Harwellu. Rudé právo, 22. 4. 1956, s. 5.

³⁴⁴ Sovětští státníci v atomovém výzkumném ústavu v Harwellu. Rudé právo, 22. 4. 1956, s. 5.

V sobotu 21. dubna navštívili sovětské státníci N. A. Bulganin a N. S. Chruščev, doprovázeni britským ministrem zahraničních věcí Selwynem Lloydem, atomový výzkumný ústav v Harwellu. — Záběr z návštěvy sovětských hostů v atomovém výzkumném ústavu v Harwellu.

345

9.5 DALŠÍ POLITIKA A TAKÉ ODZBROJENÍ

Zatím Rudé právo ani svět zatím neobjevily důležitost návštěvy v Harwellu, Rudé právo přinášelo další politické informace z návštěvy. Text *N. A. Bulganin a N. S. Chruščev přijati britskou královnou Alžbětou II.*³⁴⁶ byl opět pochvalný ve vztahu k Sovětskému svazu i Velké Británii, stejně tak další den článek *N. A. Bulganin a N. S. Chruščev v Birminghamu*³⁴⁷ a *Birmingham ve znamení sovětské návštěvy*³⁴⁸. I následující den Rudé právo informovalo pouze o politice, nikoli o významu Harwellu – text *N. A. Bulganin a N. S. Chruščev navštívili britský parlament*³⁴⁹ opět podrobně popisoval program návštěvy.

Atomové energii a odzbrojení se Rudé právo věnovalo v tentokrát neutrálně pojatém textu *Návrat čs. delegace z konference o přípravě návrhů stanov Mezinárodní agentury pro atomovou energii*³⁵⁰.

³⁴⁵ Rudé právo, 26. 4. 1956, s. 5.

³⁴⁶ N. A. Bulganin a N. S. Chruščev přijati britskou královnou Alžbětou II. Rudé právo, 23. 4. 1956, s. 1.

³⁴⁷ N. A. Bulganin a N. S. Chruščev v Birminghamu. Rudé právo, 24. 4. 1956, s. 1 a 5.

³⁴⁸ Birmingham ve znamení sovětské návštěvy. Rudé právo, 24. 4. 1956, s. 5.

³⁴⁹ N. A. Bulganin a N. S. Chruščev navštívili britský parlament. Rudé právo, 25. 4. 1956, s. 1 a 5.

³⁵⁰ Návrat čs. delegace z konference o přípravě návrhů stanov Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Rudé právo, 25. 4. 1956, s. 5.

A následující den opět politika – v textech *Jednání N. A. Bulganina a N. S. Chruščeva s britskými státníky skončila*³⁵¹ rekapituluje další den návštěvy, navazující text *Londýn netrpělivě očekává závěrečné komuniké*³⁵² opět sděluje spíš atmosféru návštěvy a pochází z pera zpravodaje Rudého práva Jiřího Hochmana.

Na další straně ještě list zařazuje vysvětlující text *Oč jde dnes v mezinárodních vztazích*³⁵³. Zde relativizuje optimistický tón předchozích článků, které převážně hodnotí Velkou Británii pozitivně, případně jsou neutrální. Rudé právo slovy autora Jiřího Meisnera například uvádí: „Častým předmětem úvah v tisku i v rozhlasech je samotná skutečnost, že dochází k setkání nejvyšších sovětských a britských představitelů, které, jak psal britský list ‘Daily Mail’, ‘by bylo těžko představitelné ještě před několika lety’. ... Řekne-li se a, nutno říci i b. A tak i fakt, že se sešli sověšší a britšší představitelé, aby jednali o zlepšení vztahů mezi oběma státy i mezinárodní situaci, nutí logicky k úvahám o současném stavu politiky opačné přátelským mezinárodním vztahům, t. zv. politiky ‘s posice síly’ a ‘studené války’.“³⁵⁴ Dál pokračuje popisem takzvaných vojenských agresivních bloků, kam řadí především NATO. Kromě kritiky tohoto uskupení se pochopitelně nevyhýbá ani kritice Spojených států: „Zdá se, že američtí zbrojaři chtějí zuby nehty udržet dosavadní politický kurs napětí v mezinárodních vztazích a překotného zbrojení, v němž hlavní slovo i tučné zisky by měli samozřejmě oni sami. ... USA nikdy nebyly v takové izolaci, jako jsou dnes.“³⁵⁵ To je jen stručný výtah základních myšlenek, které list dál na velké ploše rozvíjí. Poté, co postrašil západními státy i USA, na konci textu přichází pozitivní část – tedy už tradiční vyzdvižení politiky Sovětského svazu: „Lživé argumenty propagátorů imperialistické politiky z posice ‘síly’ tají jako sníh na slunci. A sovětská politika posiluje vůli národů prosadit trvalý mír a mírové soužití všech zemí bez rozdílu jejich společenského systému.“³⁵⁶ Opět se tedy snaží čtenáři sugerovat, že Sovětský svaz jedná i ve prospěch ostatních států, nikoli jen jeho samotného. Takto tedy list relativizuje předchozí optimistický tón textů ze sovětsko – britské návštěvy. A stále se čekalo na závěrečné komuniké, které ještě státníci nevydali, přestože politická část návštěvy už oficiálně skončila.

Toho se čtenáři dočkali následující den. Text *Prohlášení o jednání sovětských a britských státníků podepsána*³⁵⁷ na velké ploše sděluje oficiální stanoviska obou stran na problémy Blízkého a Středního východu, odzbrojení, britsko – sovětské

³⁵¹ Jednání N. A. Bulganina a N. S. Chruščeva s britskými státníky skončila. Rudé právo, 26. 4. 1956, s. 1 a 5.

³⁵² Londýn netrpělivě očekává závěrečné komuniké. Rudé právo, 26. 4. 1956, s. 5.

³⁵³ Oč jde dnes v mezinárodních vztazích. Rudé právo, 26. 4. 1956, s. 6.

³⁵⁴ Oč jde dnes v mezinárodních vztazích. Rudé právo, 26. 4. 1956, s. 6.

³⁵⁵ Oč jde dnes v mezinárodních vztazích. Rudé právo, 26. 4. 1956, s. 6.

³⁵⁶ Oč jde dnes v mezinárodních vztazích. Rudé právo, 26. 4. 1956, s. 6.

³⁵⁷ Prohlášení o jednání sovětských a britských státníků podepsána. Rudé právo, 27. 4. 1956, s. 1 a 3.

obchodní vztahy i kulturní styky. „Prohlásili, že jejich vlády jsou rozhodnuty pracovat pro další uvolnění mezinárodního napětí. Majíce na zřeteli nynější situaci, kdy není potřebné důvěry mezi státy, vyjádřili své rozhodnutí učinit vše, co je v jejich silách, aby usnadnili upevnění vzájemné důvěry a zlepšení vztahů mezi státy.“³⁵⁸

Navazujícím textem, který jako obvykle sděloval spíše dojmy, byl článek *Z pobytu sovětských státníků ve Velké Británii*³⁵⁹. „Sovětský námořník a jeho britská kolegyně se mohou dorozumět jen přátelskými pohledy a srdečnými úsměvy, ale jak se zdá, je tento dorozumívací prostředek naprosto dostatečný.“³⁶⁰ Opět tedy pozitivně laděný text.

9.6 HARWELL ZNOVU V RUDÉM PRÁVU, TENTOKRÁT OZNAČEN ZA SENZACI

Potřetí se návštěva atomového střediska v britském Harwellu dostává na stránky Rudého práva až 27. dubna. Tentokrát je ale už doceněna, přestože text *Přednáška Kurčatova v Harwellu označena za „senzaci“*³⁶¹ zabírá v Rudém právu jen relativně malou plochu. Přednášku, kterou Igor Kurčatov přednesl před 300 britskými vědci, hodnotí britský tisk. Rudé právo přetiskuje reakci „buržoazního tisku Daily Express“, který uvádí: „Kurčatov vyvolal v Harwellu senzaci, když naznačil, že SSSR v mnohém předhonal Velkou Británii – a snad i Ameriku – v mírovém využití thermonukleární energie. Podle slov autora článku Kurčatov sdělil: 1. že Rusové mají již za sebou experimenty, které se v Harwellu teprve plánují; 2. uvedl všechny podrobnosti používaných metod a dovedl je číslicemi a vzorci, které by se ve Velké Británii a ve Spojených státech považovaly za přísně tajné... Odpověděl velmi podrobně na všechny otázky a nevyhýbal se odpovědi... Vědci v Harwellu mu na závěr jeho přednášky připravili ovace.“³⁶²

Přestože tato citace není konkrétní, ukazuje alespoň, že Igor Kurčatov hovořil o mírovém využití termonukleární energie. Text dále cituje agenturu Reuter: „Dopisovatelé, kteří mluvili s vědci po skončení přednášky, uvádějí, že angličtí odborníci považují tuto přednášku za ‘senzační’. Akademik Kurčatov mluvil ‘naprosto podrobně a otevřeně’. Anglické vědce zvláště překvapily úspěchy, kterých dosáhl Sovětský svaz v kontrolovaném uvolňování thermonukleární energie pro mírové účely.“³⁶³ Opět se zde tedy uvádí, jakou hlavní senzaci Kurčatov sdělil – uvolňování

³⁵⁸ Prohlášení o jednání sovětských a britských státníků podepsána. Rudé právo, 27. 4. 1956, s. 1 a 3.

³⁵⁹ Z pobytu sovětských státníků ve Velké Británii. Rudé právo, 27. 4. 1956, s. 3.

³⁶⁰ Z pobytu sovětských státníků ve Velké Británii. Rudé právo, 27. 4. 1956, s. 3.

³⁶¹ Přednáška Kurčatova v Harwellu označena za „senzaci“. Rudé právo, 27. 4. 1956, s. 3.

³⁶² Přednáška Kurčatova v Harwellu označena za „senzaci“. Rudé právo, 27. 4. 1956, s. 3.

³⁶³ Přednáška Kurčatova v Harwellu označena za „senzaci“. Rudé právo, 27. 4. 1956, s. 3.

termonukleární energie pro mírové účely, neboli z pozdějšího hlediska princip tokamaku.

9.7 DALŠÍ POLITIKA A REKAPITULACE NÁVŠTĚVY

I další dny se Rudé právo vracelo k návštěvě sovětské delegace ve Velké Británii. Text *Odjezd sovětských státníků z Anglie*³⁶⁴ by se dal opět označit za glorifikační a spíše pocitový, všímá si i drobných detailů: „Ve 14 hodin a 15 minut zvedá křížník Ordžonikidze kotvy. Na žerdi signální věže portsmouthského přístavu se objevují signální vlajky: ‘Na shledanou’ a ‘Šťastnou cestu!’.“

I další velmi rozsáhlý text rekapituluje návštěvu: *Na SSSR a Anglii spočívá velká odpovědnost za zajištění míru*³⁶⁵ opakuje prohlášení všech důležitých politiků, kteří se ke konci návštěvy vyjádřili. Přestože se odzbrojení týkalo jen menšiny textu, titulek jej evidentně považuje za nejdůležitější. A opět už se objevuje nejen chvála Velké Británie, ale i kritika USA: „Za souhlasného smíchu novinářů N. S. Chruščev řekl: ‘Říkáme stále, že nechceme žádné klíny vrážet, naopak chceme pomáhat vytahovat klíny, které už jsou. ... Myslíme však, že pokud jde o obchod, klín mezi USA a Velkou Británií již existuje, a tento klín jsme nevrátili my, ale USA samy, neboť Velká Británie má zájem na volnějším obchodu, aby mohla rozvíjet své obchodní styky’.“³⁶⁶

I na čtvrté straně deníku se objevuje rekapitulace návštěvy. Text *Nalezli jsme dohodu ve větší míře, než jsem očekával*³⁶⁷ na začátku cituje Sira Anthonyho Edena, ministerského předsedu Velké Británie. „Bylo to tak dobré a myslím, že jednání bylo užitečné, protože obě strany braly jednání velmi vážně.“³⁶⁸

A ohlasy a rekapitulace návštěvy trvají v Rudém právu i další dny. Text *Po návštěvě sovětských státníků v Anglii*³⁶⁹ hodnotí postoj britského tisku před a po návštěvě: „Před deseti dny skýtal britský tisk velmi podivný obraz. Mnohé listy se přímo neskrývaly se svou nevraživostí nad tím, že britská vláda neodvolala své pozvání sovětským státníkům. Četní komentátoři šířili skepsi a nevraživost. Veřejnost byla vyzývána ke ‘chladu’ a ujišťována, že nemá co očekávat. Operetní svatba vládce Monaca³⁷⁰, která zde i od diváků v drahých biografech tržila jen posměch, sloužila některým novinám jako opona nad příjezdem sovětských státníků. ... Zmlklí

³⁶⁴ Odjezd sovětských státníků z Anglie. Rudé právo, 28. 4. 1956, s. 1.

³⁶⁵ Na SSSR a Anglii spočívá velká odpovědnost za zajištění míru. Rudé právo, 28. 4. 1956, s. 3.

³⁶⁶ Na SSSR a Anglii spočívá velká odpovědnost za zajištění míru. Rudé právo, 28. 4. 1956, s. 3.

³⁶⁷ Nalezli jsme dohodu ve větší míře, než jsem očekával. Rudé právo, 28. 4. 1956, s. 4.

³⁶⁸ Nalezli jsme dohodu ve větší míře, než jsem očekával. Rudé právo, 28. 4. 1956, s. 4.

³⁶⁹ Po návštěvě sovětských státníků v Anglii. Rudé právo, 29. 4. 1956, s. 3.

³⁷⁰ 19. dubna 1956 se monacký princ Rainier III. oženil s americkou herečkou Grace Kelly.

provokatéři - na páteční ranní tiskové konferenci byli přítomni novináři z celého světa, z novin, agentur, filmových, televizních i rozhlasových společností, nejrůznějšího zaměření. Nechyběli ani vyložení provokatéři. Nejedna z těchto výrobců lží se chystal využít každé příležitosti k provokaci. Nakonec však mlčeli - všichni do jednoho. ... Výsledky návštěvy N. A. Bulganina a N. S. Chruščeva ve Velké Británii jsou světovým úspěchem mezinárodních mírových sil.³⁷¹ Zpravodaj Rudého práva Jiří Hochman tak opět sděluje spíš dojmy než fakta, ale každopádně text opět vyznívá ve prospěch Sovětského svazu i Velké Británie, i když to tak zpočátku v případě ostrovního království nevypadalo.

Další rekapitulační a ohlasové texty o den později zaplňují polovinu strany 5 Rudého práva. Články *Britský ministr zahraničních věcí: „Návštěva byla úspěšná“*³⁷², *Hlasy světového tisku k výsledkům anglo-sovětského jednání*³⁷³ nebo *Takový je názor britských pracujících*³⁷⁴ jsou pozitivní. Poslední text *Bevan k nabídkám na rozšíření obchodu*³⁷⁵ už předznamenává jisté problémy do budoucna: „Velká Británie nebude moct vyhovět sovětským nabídkám na dovoz výrobků britského strojírenského průmyslu, neomezí-li spotřebu oceli ve zbrojním průmyslu“³⁷⁶. ČTK tak cituje významného člena labouristické strany Aneurina Bevana. Tento text vyhodnocujeme jako příznakový v neprospěch Velké Británie.

Ještě i 1. května – v den Svátku práce, vychází v Rudém právu velký text *Zlepšení vztahů mezi Velkou Británií a SSSR přispěje k upevnění světového míru a bezpečnosti*³⁷⁷. A zde se počtvrté list dostává k Harwellu. Cituje projev Igora Kurčatova.

9.8 IGOR KURČATOV KE SPOLEČNÉ PRÁCI VĚDCŮ

Počtvrté a naposledy se v Rudém právu referuje o převratné přednášce Igora Kurčatova v britském Harwellu. Text *Společná práce vědců může rychle vyřešit složité úkoly atomové vědy*³⁷⁸ cituje samotného autora přednášky Igora Kurčatova v projevu, který pronesl po návratu delegace do Moskvy. V projevu velmi věcně a otevřeně pojmenovává některé skutečnosti, které se dosud čtenář Rudého práva

³⁷¹ Po návštěvě sovětských státníků v Anglii. Rudé právo, 29. 4. 1956, s. 3.

³⁷² Britský ministr zahraničních věcí: „Návštěva byla úspěšná“. Rudé právo, 30. 4. 1956, s. 5.

³⁷³ Hlasy světového tisku k výsledkům anglo-sovětského jednání. Rudé právo, 30. 4. 1956, s. 5.

³⁷⁴ Takový je názor britských pracujících. Rudé právo, 30. 4. 1956, s. 5.

³⁷⁵ Bevan k nabídkám na rozšíření obchodu. Rudé právo, 30. 4. 1956, s. 5.

³⁷⁶ Bevan k nabídkám na rozšíření obchodu. Rudé právo, 30. 4. 1956, s. 5.

³⁷⁷ Zlepšení vztahů mezi Velkou Británií a SSSR přispěje k upevnění světového míru a bezpečnosti. Rudé právo, 1. 5. 1956, s. 5.

³⁷⁸ Společná práce vědců může rychle vyřešit složité úkoly atomové vědy. Rudé právo, 1. 5. 1956, s. 5.

neměl možnost dozvědět. Před profesorem Kurčatovem na shromáždění pochopitelně hovořili N. A. Bulganin a N. S. Chruščov a zaměřovali se na politickou stránku návštěvy. Kurčatov čistě jen na tu vědeckou část. V projevu uvádí:

„V delegaci soudruha Bulganina a soudruha Chruščeva jsem zastupoval sovětskou atomovou vědu. Za svého pobytu ve Velké Británii jsem se řídil přáním sovětských vědců navázat těsnější styky s britskými vědci ve věci použití atomové energie pro mírové účely. Atomová energie může podstatně usnadnit lidem práci a společná družina práce vědců různých zemí může vést k vyřešení nynějších složitých úkolů v nejkratší lhůtě.“³⁷⁹ Zajímavé je, že se zde Kurčatov zmiňuje o přání sovětských vědců, navázat těsnější styky s britskými, nikoli o přání sovětské vlády a strany. Už v úvodu naznačuje, že spolupráce vědců různých zemí by přinesla výsledky daleko dříve, než jejich izolace s výzkumným úkolem.

„Britští vědci vřele uvítali svého sovětského kolegu a projevíli veliký zájem o práce našich vědců. Ukázali několik svých nových zařízení, dokazujících vysokou úroveň rozvoje atomové vědy a vysoké mistrovství a nadání britských fyziků. Odevzdal jsem atomovému vědeckému výzkumnému středisku v Harwellu řadu neuveřejněných prací Akademie věd SSSR a mne opět byly odevzdány údaje o nových výzkumech, provedených v Harwellu. To znamená začátek těsnějších styků, než tomu bylo dříve mezi vědci obou zemí.“³⁸⁰ V této části Kurčatov naznačuje, že přestože odevzdal několik neuveřejněných (a tedy tajných) prací Akademie věd SSSR britským vědcům, ti ale ukázali několik nových zařízení a také sovětské straně odevzdali údaje o nových výzkumech z Harwellu. Tedy že výměna klíčových informací byla oboustranná.

„S pocitem hrdosti na svůj veliký lid a jeho vědu jsem viděl, že ve většině oblastí atomové vědy a techniky předstihl Sovětský svaz Velkou Británii. Je však třeba říci, že v některých oblastech dosáhli britští fyzikové, chemici a inženýři více než my. Originální řešení britských vědců v těchto oblastech si zasluhují nejvyššího uznání.“³⁸¹ V této části je Kurčatov asi nejodvážnější. Otevřeně přiznává, že v Británii jsou v některých oblastech jaderné fyziky vědci v předstihu před Sovětským svazem. To se v tisku do té doby nevyskytovalo. Navíc toto hodnocení přichází z úst jednoho z nejpovolanejších lidí té doby, kteří byli schopni úroveň jaderné fyziky zhodnotit. A uváděná originální řešení britských vědců, která zasluhují nejvyššího uznání, to je z hlediska vědní propagandy té doby velmi kontroverzní prohlášení.

³⁷⁹ Společná práce vědců může rychle vyřešit složité úkoly atomové vědy. Rudé právo, 1. 5. 1956, s. 5.

³⁸⁰ Společná práce vědců může rychle vyřešit složité úkoly atomové vědy. Rudé právo, 1. 5. 1956, s. 5.

³⁸¹ Společná práce vědců může rychle vyřešit složité úkoly atomové vědy. Rudé právo, 1. 5. 1956, s. 5.

„Se svolením strany a vlády jsem referoval na schůzi britských fyziků o některých pracích Akademie věd SSSR, týkajících se usměrňování thermonukleárních reakcí. Jsem šťasten, že vláda mé země projevila ušlechtilou iniciativu a první na světě se rozhodla sejmout pečeť tajnosti s těchto prací. Britští vědci vřele přijali můj referát a požádali mne, abych tlumočil jejich obdiv vědcům, kteří tuto práci vykonali. Blahopřeji všem těmto vědcům k zaslouženému vysokému uznání, jehož se jejich práci dostalo od světové vědecké veřejnosti.“³⁸² Až zde Kurčatov zmiňuje svolení strany a vlády, aby mohl referovat o některých pracích, týkajících se usměrňování termonukleárních reakcí. Tedy o principu tokamaku. A otevřeněji přiznává, že jeho země se jako první na světě rozhodla přestat s utajováním některých informací. A ukazuje, nakolik pozitivně byly tyto informace britskými vědci přijaty, a jak hodně si váží sovětských vědců a jejich objevů.

Tradiční nezbytná tečka na závěr, která nijak výrazně nesnižuje inovativnost a překvapivou otevřenost Kurčatovova vystoupení: „Veliký dík lidu, straně a vládě za péči, která umožňuje nám vědcům, abychom vysoko třímali prapor sovětské vědy. Ať žije náš veliký lid, sovětská vláda a rodná komunistická strana! (Potlesk.)“³⁸³

Igor Kurčatov tedy pochválil sovětské, ale i britské vědce, kteří jsou podle něj v některých oblastech fyziky před vědci ze Sovětského svazu, uvedl, že SSSR jako první na světě odtajnil některé detaily u řízených termonukleárních reakcí. A navíc je třeba poznamenat, že se nijak nezmiňoval o amerických vědcích, přitom praxe příspěvků v těchto letech byla taková, vymezit se vůči USA a říct, že sovětská věda je pokrokovější a lepší. To Kurčatov naštěstí neudělal.

9.9 POSLEDNÍ OHLASY NÁVŠTĚVY

Ještě i 3. května slovy Rudého práva jsou *Výsledky sovětsko-britských jednání stále středem pozornosti*³⁸⁴, konkrétně myšleno tisku, který se k setkání stále vrací a podle agenturního výběru jej chválí. Další text *Eden v dolní sněmovně k návštěvě sovětských státníků*³⁸⁵ je neutrální. Pět dní po skončení návštěvy sovětských státníků ve Velké Británii tak Rudé právo přestalo informovat i o ohlasech.

³⁸² Společná práce vědců může rychle vyřešit složité úkoly atomové vědy. Rudé právo, 1. 5. 1956, s. 5.

³⁸³ Společná práce vědců může rychle vyřešit složité úkoly atomové vědy. Rudé právo, 1. 5. 1956, s. 5.

³⁸⁴ Výsledky sovětsko-britských jednání stále středem pozornosti. Rudé právo, 3. 5. 1956, s. 3.

³⁸⁵ Eden v dolní sněmovně k návštěvě sovětských státníků. Rudé právo, 3. 5. 1956, s. 3.

Další texty sledovaného období už se týkají dalších oblastí vědy. První - *Atomovou techniku do výroby*³⁸⁶ je velmi zajímavý. Zabývá se v té době novou oblastí – metodou izotopů. „Použití radioaktivních izotopů v technice se dělí do tří hlavních směrů: měření stupně pohlcení radioaktivního záření výrobkem, měření množství radioaktivního kovu, přecházejícího z jednoho místa na druhé, a změny vlastností při ozařování látky.“³⁸⁷ Přestože pokusy s radioizotopy byly teprve na začátku, text profesorů P. Djačenka a M. Driece slibuje velké výsledky například v gama deflektoskopii kovů, žáruvzdorných slitin, znečištění vodní páry ve velkých parních kotlech, zjišťování množství vzduchu, který se vyměňuje v místnosti při přirozené nebo umělé ventilaci, objevování trhlin v obráběných výrobcích, zkoumání plastičnosti kovu při obrábění nebo určování místa, kde protékají vodovodní trubky. Dokonce se v té době prováděly pokusy s radioaktivním ozařováním zeleniny, která pak zůstávala déle čerstvá, ale bohužel také radioaktivní. Přesto metoda radioizotopů je dnes nepostradatelná v řadě oborů, například v medicíně.

Tento velmi zajímavý a futuristicky zaměřený text přesto zakončuje propagandistická pasáž: „Označené atomy musí sloužit pokroku a budování. V SSSR se radioaktivních isotopů používá pro mírové účely, pro mírovou výstavbu. Rozvoj jaderné energetiky, stanovený směrnicemi XX. sjezdu, umožní lépe využívat sil utajených v atomu pro mír a blaho lidstva.“³⁸⁸

Tento text se přesto dá hodnotit jako neutrální. Jako jediný za celé sledované období je také napsán odborníkem mimo redakci, v tomto případě dvěma vědci.

9.11 BRITŠTÍ VĚDCI V SSSR A ZNOVU ODZBROJENÍ

Před návštěvou sovětských politiků ve Velké Británii Rudé právo informovalo o návštěvě britských vědců v SSSR – šlo o třítydenní studijní cestu po energetických oblastech Sovětského svazu. Poté se na ni v návalu politického zpravodajství z Británie zapomnělo. S výsledky a pozitivními reakcemi vědců na Sovětský svaz tedy přichází až text *Delegace britských energetiků o úspěších SSSR*³⁸⁹. A chvály uvádí hodně:

³⁸⁶ Atomovou techniku do výroby. Rudé právo, 3. 5. 1956, s. 3.

³⁸⁷ Atomovou techniku do výroby. Rudé právo, 3. 5. 1956, s. 3.

³⁸⁸ Atomovou techniku do výroby. Rudé právo, 3. 5. 1956, s. 3.

³⁸⁹ Delegace britských energetiků o úspěších SSSR. Rudé právo, 6. 5. 1956, s. 4.

„Jako nejdůležitější poznatek britské delegace vyzdvihl lord Citrine, že je očividné, jak velkou pozornost a péči věnuje sovětská vláda rozvoji elektráren, což má tak velký význam pro zvyšování životní úrovně lidu a rozmach průmyslové výroby.“³⁹⁰ Nejprve tedy moskevský zpravodaj Rudého práva vyzdvihuje starost SSSR o celý lid, poté zdůrazňuje umění sovětských vědců a inženýrů: „Lord Citrine vyjádřil přání, aby sovětští inženýři, specialisté na výstavbu dálkových vedení o vysokém napětí, přijeli do Velké Británie a aby tam přednášeli britským odborníkům.“³⁹¹ Nakonec pochopitelně zdůrazňuje i návštěvu v sovětské první atomové elektrárně, jejíž bližší lokalizace v listu opět chybí:

„Britská delegace navštívila také první atomovou elektrárnu SSSR. Mluvě o plánu výstavby atomových elektráren, řekl vedoucí britské delegace, že Velká Británie má daleko skromnější plány než Sovětský svaz. Zatím co SSSR má v šesté pětiletce, to jest do roku 1960, vybudovat atomové elektrárny o kapacitě 2,5 milionu kW, ve Velké Británii budou vybudovány atomové elektrárny jen o kapacitě 2 miliony kW, a to teprve do roku 1965.“³⁹² Text jednoznačně vyznívá ve prospěch Sovětského svazu.

O čtyři dny později už britská vědecká delegace ze Sovětského svazu odjížděla. Krátký text *Delegace britských energetiků odjela z SSSR*³⁹³ už byl jen informační a tedy neutrální.

15. května vychází velmi obsáhlý článek *Prohlášení vlády SSSR k otázce odzbrojení: Sovětský svaz snižuje stav ozbrojených sil o dalších 1,2 milionu mužů*³⁹⁴. List konstatuje, že se v poslední době zmírnilo mezinárodní napětí, především díky jednání mezi zainteresovanými státy. Takové prohlášení se v Rudém právu téměř nevyskytovalo, spíše se stále strašilo imperialistickými zásobami zbraní hromadného ničení a jejich neochotou k odzbrojení. Tento argument se částečně vyskytuje i v tomto textu, byť už ne tak výhrůžně naformulovaný: „Hlavní překážkou dalšího zmírňování mezinárodního napětí je trvajícím horečné zbrojení. Přes nesporné zlepšení mezinárodní situace, jehož bylo dosaženo v poslední době, státy stále ještě udržují nepoměrně vysoké stavy ozbrojených sil. Trvá i hromadění zásob atomových a vodíkových pum. Miliony mladých lidí jsou ve zbraních a odtrženy od mírové budovatelské práce.“³⁹⁵

³⁹⁰ Delegace britských energetiků o úspěších SSSR. Rudé právo, 6. 5. 1956, s. 4.

³⁹¹ Delegace britských energetiků o úspěších SSSR. Rudé právo, 6. 5. 1956, s. 4.

³⁹² Delegace britských energetiků o úspěších SSSR. Rudé právo, 6. 5. 1956, s. 4.

³⁹³ Delegace britských energetiků odjela z SSSR. Rudé právo, 10. 5. 1956, s. 3.

³⁹⁴ Prohlášení vlády SSSR k otázce odzbrojení: Sovětský svaz snižuje stav ozbrojených sil o dalších 1,2 milionu mužů. Rudé právo, 15. 5. 1956, s. 1 a 3.

³⁹⁵ Prohlášení vlády SSSR k otázce odzbrojení: Sovětský svaz snižuje stav ozbrojených sil o dalších 1,2 milionu mužů. Rudé právo, 15. 5. 1956, s. 1 a 3.

Proto se podle listu Sovětský svaz rozhodl snížit stav ozbrojených sil. A v neposlední řadě také kvůli ekonomické situaci, jak samo periodikum naznačuje: „Sovětská vláda vychází z toho, že demobilisace 1,200.000 sovětských občanů a jejich návrat k mírové, společensky prospěšné práci bude novým nesmírným přínosem k dalšímu vzestupu všech odvětví národního hospodářství SSSR a mnohonásobně zvýší vytváření hmotných a kulturních hodnot pro blaho naší socialistické společnosti.“³⁹⁶

Text hned „dovysvětluje“ článek *Radostná zpráva z Moskvy*³⁹⁷: „Sovětský svaz, který po všechna léta své existence jde v čele mírumilovného lidstva a který vyjadřuje v tomto ohledu nejnaternější city každého poctivého člověka, jež je možno vyjádřit prostými slovy – důvěra mezi národy, mírová hospodářská a kulturní spolupráce a trvalý mír – nemluví do větru. Zatím co vinou některých kruhů na Západě, v nichž se prosazují především zájmy zbrojařů a investorů v koloniích a závislých zemích, vedou se o odzbrojení nekonečné diskuse bez reálných výsledků, sovětská vláda přichází s činy. ... Vláda SSSR ukázala: tady je cesta, tak je to třeba dělat, bez dlouhých okolků a ceremonií.“³⁹⁸ Všem čtenářům je tedy jasné, že celosvětová situace se pomalu zlepšuje, přesto jsou na Západě stále ještě pnutí, kterých je třeba se obávat. Proto Sovětský svaz opět stojí v čele úsilí o odzbrojení a ukazuje ostatním cestu, která je správná.

A hned další den pochopitelně přicházejí na řadu ohlasy ze světa: Text *Ohlas na prohlášení vlády SSSR o snížení stavu Sovětské armády*³⁹⁹ cituje především britské a americké noviny. Britské deníky *Western Mail* a *South Wales News* podle textu píší: „Rusové podali přesvědčivý důkaz svého upřímného úsilí o mír, neboť takové snížení lze považovat za konkrétní svědectví víry Ruska v mír.“⁴⁰⁰ Naproti tomu „Usnesení sovětské vlády o snížení stavu ozbrojených sil není pochopitelně po chuti oněm britským listům, které vyjadřují stanovisko kruhů, jež nemají zájem na zmírnění mezinárodního napětí a pokoušejí se využít jednání o odzbrojení jen jako pláštík k zastření horečného zbrojení. Tyto listy nekomentují podstatu prohlášení vlády SSSR a všemožně se pokoušejí snížit jeho význam.“⁴⁰¹ Z tohoto textu není jasné, které deníky to jsou, ani jak snížení ozbrojených sil komentují, dá se předpokládat, že poukazují na špatnou ekonomickou situaci v SSSR, které snížení počtu vojenského personálu velmi pomůže. Což jinými slovy přiznával i předchozí text. Zajímavé také je, že to je poprvé od britsko-sovětské návštěvy, kdy jsou některé

³⁹⁶ Prohlášení vlády SSSR k otázce odzbrojení: Sovětský svaz snižuje stav ozbrojených sil o dalších 1,2 milionu mužů. Rudé právo, 15. 5. 1956, s. 1 a 3.

³⁹⁷ Radostná zpráva z Moskvy. Rudé právo, 15. 5. 1956, s. 3.

³⁹⁸ Radostná zpráva z Moskvy. Rudé právo, 15. 5. 1956, s. 3.

³⁹⁹ Ohlas na prohlášení vlády SSSR o snížení stavu Sovětské armády. Rudé právo, 16. 5. 1956, s. 4.

⁴⁰⁰ Ohlas na prohlášení vlády SSSR o snížení stavu Sovětské armády. Rudé právo, 16. 5. 1956, s. 4.

⁴⁰¹ Ohlas na prohlášení vlády SSSR o snížení stavu Sovětské armády. Rudé právo, 16. 5. 1956, s. 4.

britské noviny a „kruhy“ kritizovány. Pozitivní komentáře na britská média byla u konce.

U amerických médií Rudé právo ani nikdy pozitivní nebylo: „Prohlášení vlády SSSR k odzbrojení zapůsobilo velkým dojmem na veřejnost Spojených států amerických a vyvolalo zjevný neklid v těch kruzích, jimž vyhovuje další horečné zbrojení a které mají zájem na zachování mezinárodního napětí.“⁴⁰²

Posledním textem sledovaného období, který se věnoval odzbrojení, byl článek *Odpůrci odzbrojení nevědí kudy kam – Nejistota, rozpaky, vytáčky*⁴⁰³. Ihned od začátku je zaměřený proti západním zemím: „Odpůrcům zbrojení na Západě není v těchto dnech nijak lehké. Ještě před 14. květnem hlásali, že dohoda o odzbrojení není možná – protože prý Sovětský svaz ji nechce. Rozhodnutím sovětské vlády ze 14. května o demobilisaci dalších 1,200.000 vojáků dostala tato verze těžkou ránu. Nepřátelé odzbrojení nejspíše přešlapují a hledají vytáčky.“⁴⁰⁴ Článek pokračuje v podobném obviňujícím duchu. „Působí nejměšněji ze všeho, když se dnes různí činitelé snaží snižovat význam opatření vlády SSSR tím, že poukazují na ´nemožnost mezinárodní kontroly´. Vždyť kdo zavinil, že doposud není dohoda o odzbrojení, kdo zavinil, že není dohoda o kontrole? Právě západní odpůrci odzbrojení.“⁴⁰⁵

Shrnutí tématu jaderného odzbrojení je tedy takové, že se opět nic podstatného nevyřešilo. Rudé právo se tomuto tématu podrobně věnuje a ideologicky vysvětluje, správné řešení je vždy na straně Sovětského svazu a naopak západní státy si v této otázce počítají špatně. Čtenář většinou dostane dva texty, první agenturní otiskuje projevy a oficiální stanoviska, druhý, redakční, vysvětluje, co si čtenáři mají myslet a jak je situace „doopravdy“.

9.12 ATOMOVÁ ENERGIE

Atomové energii se věnují dva poslední články sledovaného období. *Americký senátor: USA ztratí vedení v rozvoji atomové energie*⁴⁰⁶ cituje demokratického senátora H. Jacksona, který prohlásil, že USA pravděpodobně brzy ztratí světové vedení v rozvoji atomové energie pro mírové účely. „Jackson předpokládá, že Spojené státy toto vedení dosud mají, a proto tvrdil, že Sovětský svaz předhóní USA

⁴⁰² Ohlas na prohlášení vlády SSSR o snížení stavu Sovětské armády. Rudé právo, 16. 5. 1956, s. 4.

⁴⁰³ Odpůrci odzbrojení nevědí kudy kam – Nejistota, rozpaky, vytáčky. Rudé právo, 18. 5. 1956, s. 3.

⁴⁰⁴ Odpůrci odzbrojení nevědí kudy kam – Nejistota, rozpaky, vytáčky. Rudé právo, 18. 5. 1956, s. 3.

⁴⁰⁵ Odpůrci odzbrojení nevědí kudy kam – Nejistota, rozpaky, vytáčky. Rudé právo, 18. 5. 1956, s. 3.

⁴⁰⁶ Americký senátor: USA ztratí vedení v rozvoji atomové energie. Rudé právo, 16. 5. 1956, s. 4.

při mírovém využívání atomové energie 'asi za pět let'.⁴⁰⁷ Z této formulace je patrný názor listu, že USA zaostávají ve vývoji a SSSR jde v této oblasti rychle vpřed.

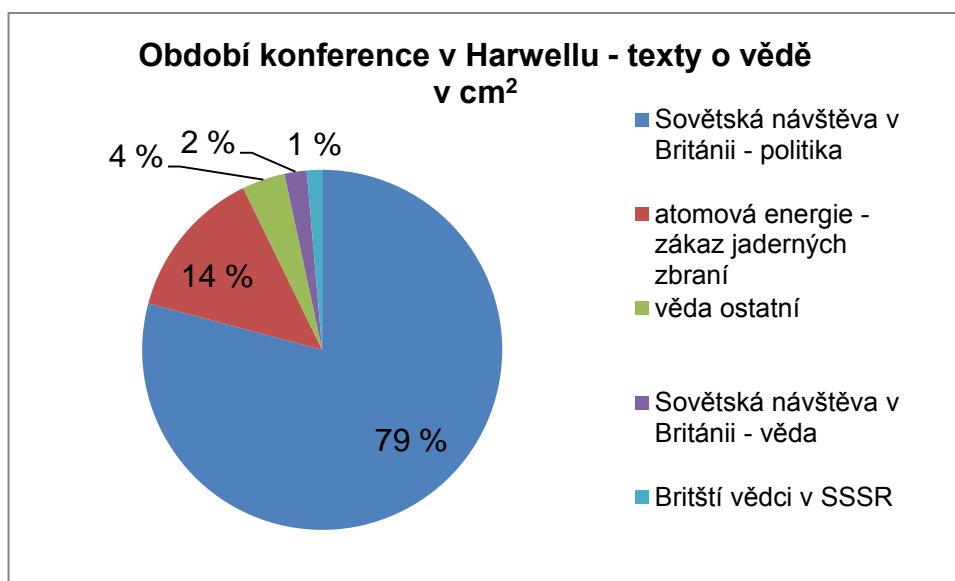
Poslední článek sledovaného období se také věnuje atomové energii: *Do hlubin jádra atomu*⁴⁰⁸ se jmenuje moskevská konference o fyzice částic vysokých energií. Text si všímá především referátu doktora V. V. Vladimírského o projektu mohutného urychlovače „na 50 miliard eV. Profesor Vladimírskij uvedl, že urychlovač tvoří prsteneček ze 120 elektromagnetů. Délka obvodu tohoto prstence se bude rovnat téměř 1500 m. Za jeden urychlovací cyklus proběhne částice nesčíslněkrát touto drahou a urazí celkem vzdálenost několika statisíců kilometrů.“ Profesor Vladimírskij na konferenci tedy uvedl relativně velké detaily. Které ovšem nepodléhaly utajení. Přesto si list na konci neodpustí poznámku: „Referát profesora Vladimírského znovu svědčí o tom, že se sovětsí atomoví odborníci svým 'tajemstvím' nikterak netají.“ Mohli bychom dodat, že po odtajnění principu tokamaku už opravdu nebyl důvod, proč by list neměl zveřejnit informace o připravovaném urychlovači, jehož princip nebyl nikterak nový nebo převratný.

9.13 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

Ve sledovaném období popsalo Rudé právo zcela nejvíc plochy všech textů návštěvou sovětských státníků a vědců ve Velké Británii. Nejrozsáhleji se list věnoval sovětsko – britské návštěvě z politického hlediska – na 79 % plochy všech sledovaných textů (popsal 7138 cm²). Z hlediska rozsahu textů se na druhém místě objevovalo téma atomové energie a zákazu jaderných zbraní a jejich zkoušek. Rudé právo mu věnovalo 14 % plochy sledovaných textů (1228 cm²). Na třetím místě se 4 % plochy jsou ostatní vědecká témata, která nesouvisela s Harwellskou konferencí. Zabrala 348 cm². Až na čtvrtém místě se 2 procenty plochy je klíčový popis sovětsko – britské návštěvy z hlediska vědy a vědeckého přínosu (180 cm²), ze současného hlediska jednoznačně nejdůležitější informace daného období. A poslední z hlediska popsané plochy skončilo v Rudém právu téma Britští vědci v SSSR (1 %, 124 cm²). Podrobněji viz následující graf a tabulka.

⁴⁰⁷ Americký senátor: USA ztratí vedení v rozvoji atomové energie. Rudé právo, 16. 5. 1956, s. 4.

⁴⁰⁸ Do hlubin jádra atomu. Rudé právo, 18. 5. 1956, s. 3.

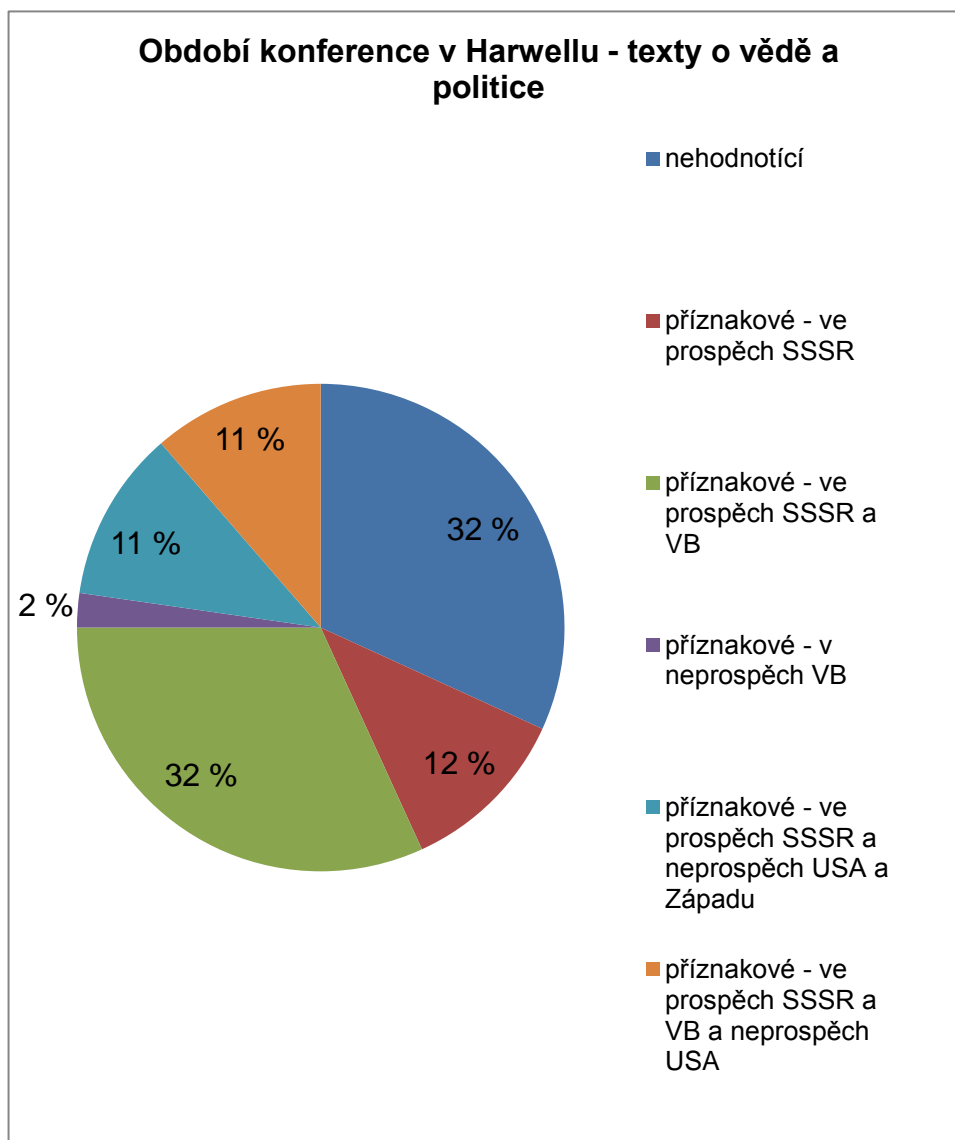
Období konference v Harwellu - texty o vědě	cm ²
Sovětská návštěva v Británii - politika	7138
Atomová energie - zákaz jaderných zbraní	1228
Věda ostatní	348
Sovětská návštěva v Británii - věda	180
Britští vědci v SSSR	124

Z hlediska příznakovosti textů sledovaného období dochází kvantitativní analýza k následujícímu: Nehodnotící je téměř přesně třetina textů (přesně 32 %), stejně tak je i příznakových textů, chválících Sovětský svaz a také Velkou Británii (32 %), což je velmi nezvyklý výsledek. V drtivé většině se na stránkách Rudého práva západní země tolik nechválí. Tento výsledek je dán tím, že Rudé právo nadšeně popisovalo přijetí sovětských státníků v ostrovním království.

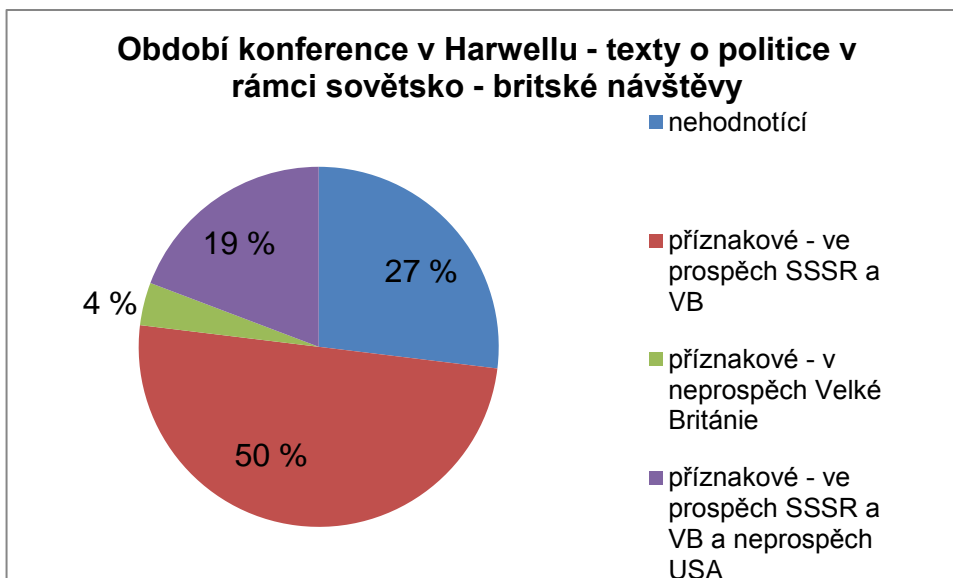
O zbývající třetinu se dělí texty, které chválí samotný Sovětský svaz (12 %), dalších 11 % zabírá příznakovost ve prospěch Sovětského svazu a Velké Británie a zároveň neprospěch USA. To je také velmi nevídaná věc, aby se spolu se SSSR glorifikovala jedna západní země, zatímco jiná byla haněna.

Aby se ale Velká Británie stále nechválila, především na konci sledovaného období už se na stránky Rudého práva dostala i skepse a negativita vůči této zemi. Státní návštěva už skončila, tak bylo třeba tuto západní zemi opět začít kritizovat a srážet. V neprospěch Velké Británie jsou ve sledovaném období 2 % textů, dalších 11 % je pozitivních vůči Sovětskému svazu a negativních vůči západním zemím a USA.

A v celkovém součtu je zajímavé ještě jedno číslo, celkem je SSSR buď sám, nebo spolu s jinými zeměmi, chválen v 66 % všech textů, tedy v celých dvou třetinách.

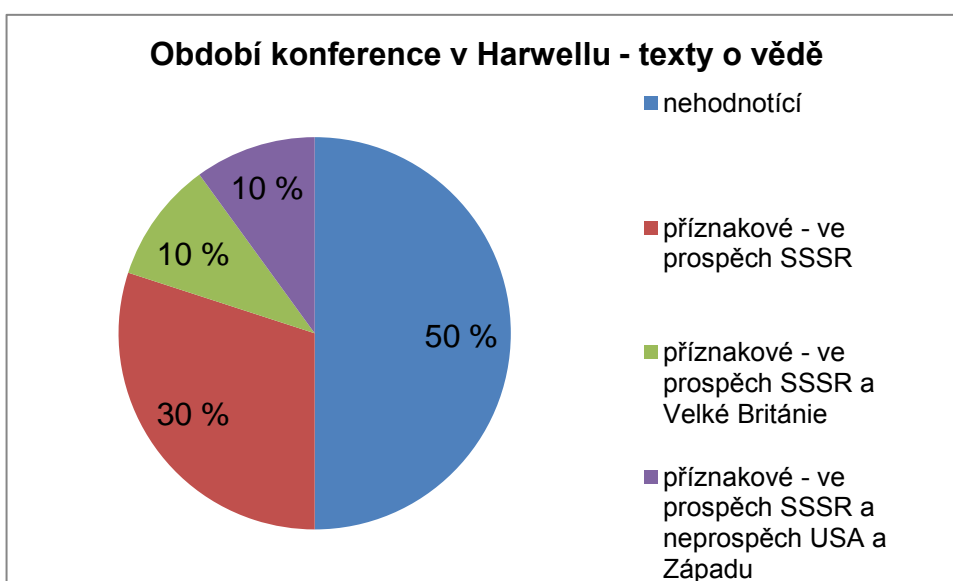

Pokud se zaměříme pouze na texty, které se týkaly sovětsko – britské návštěvy a byly o politice, jsou výsledky také velmi zajímavé. Přesnou polovinu těchto textů zabírají ty příznakové – ve prospěch Sovětského svazu a zároveň Velké Británie. Dalších 19 % je příznakových ve prospěch Sovětského svazu a Velké Británie a zároveň kritických k USA. V neprospěch Velké Británie jsou 4 % textů (až po ukončení návštěvy, věnují se dalšímu očekávanému vývoji) a zbývajících 27 % článků je nehodnotících. Podrobnosti v následujícím grafu.

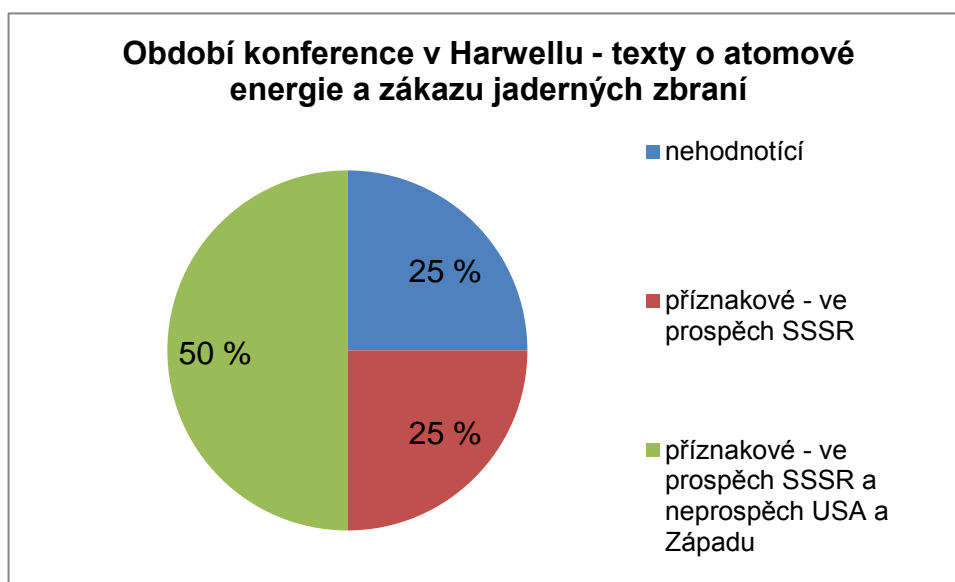
Pokud naopak ze sledovaného období vydělíme všechny texty, věnující se striktně jen vědě, dostaneme jiné výsledky. Polovina z nich je nehodnotících, téměř třetina (30 %) je příznakových ve prospěch Sovětského svazu. Zbývajících 20 % je rozděleno přesně napůl – chválící Sovětský svaz spolu s Velkou Británií (10 %), a naopak sice pořád chválící Sovětský svaz, ale kritizující Spojené státy a západní země obecně (10 %).

Přesto je na tomto výsledku vidět, že se Rudé právo v oblasti vědy nesnaží tolik vkládat hodnocení, jako v případě politiky. Podrobnosti v následujícím grafu.

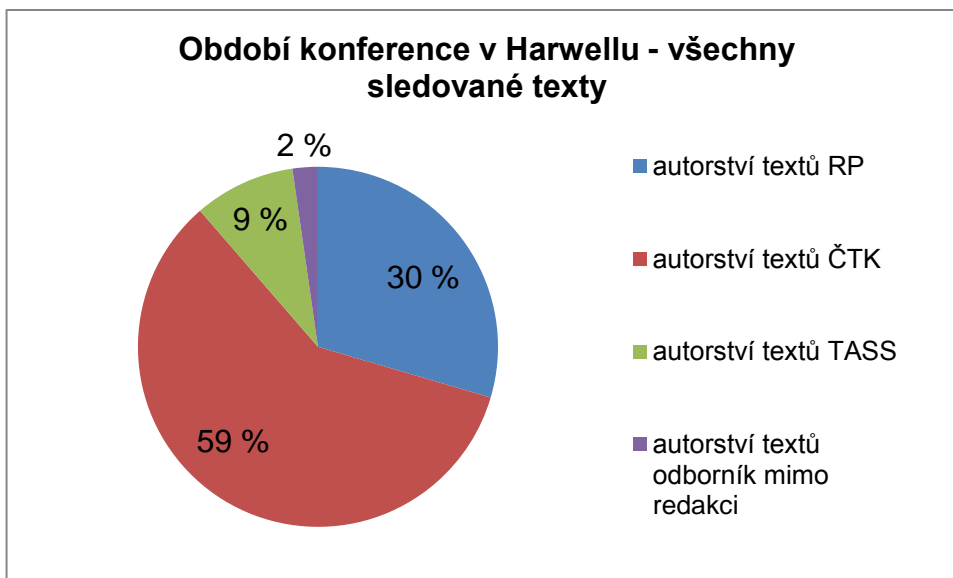
Poslední zvlášť sledovanou oblastí období konference v Harwellu byla oblast textů o atomové energii a zákazu jaderných zbraní nebo jejich zkoušek. Zde je rozdělení jednoznačné: Polovina textů je příznaková ve prospěch SSSR a zároveň v neprospěch USA a západních zemí. Další čtvrtina je příznaková ve prospěch samotného Sovětského svazu. Jen zbývající čtvrtina je nehodnotící. Přesně tři čtvrtiny všech textů tedy chválí Sovětský svaz.

Z těchto výsledků je vidět, že téma atomové energie a zákazu jaderných zbraní včetně jejich zkoušek představovalo pro Rudé právo největší propagandistickou výzvu, ve které se neustále snažilo čtenáře přesvědčovat o správnosti sovětské ideologie.

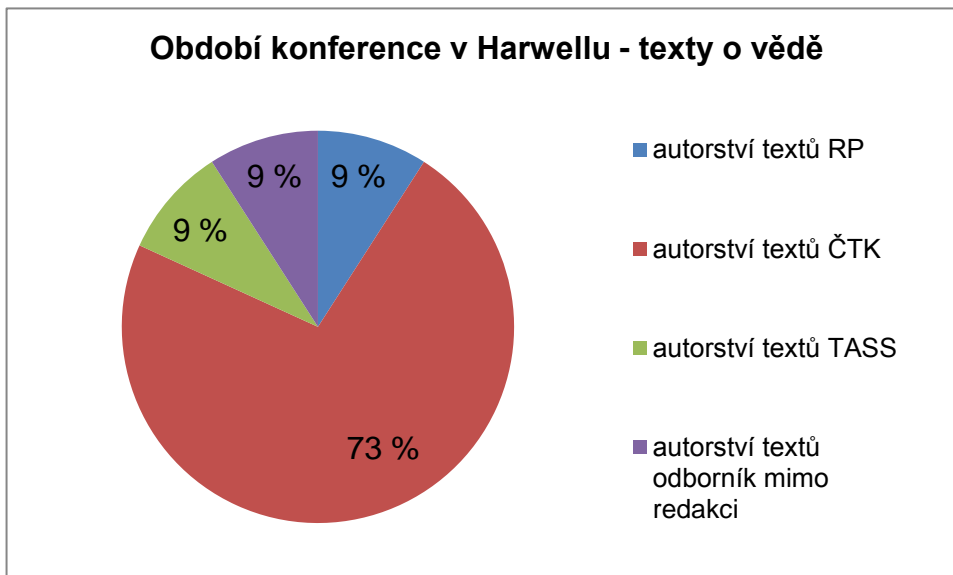

Nyní ještě situace ohledně autorství textů. Pokud se podíváme na všechny texty sledovaného období, jasně vede citování agentury ČTK s 59 % všech článků. Téměř třetinu (30 %) tvořily texty Rudého práva – například celou sovětsko – britskou návštěvu sledoval pro list zvláštní zpravodaj přímo z místa.

Devět procent textů bylo převzato ze sovětské tiskové agentury TASS, zbývající 2 % připadají na odborníka mimo redakci, v tomto případě dva vědce, kteří psali o radioaktivních izotopech. Podrobněji v následujícím grafu:

A poslední grafické zobrazení – tentokrát autorství textů pouze striktně o vědě. Zde celých 73 % všech textů obstarala ČTK. Po zbývajících devíti procentech se dělí autorsky Rudé právo, sovětská tisková agentura TASS a odborníci mimo redakci – již zmiňovaní dva vědci, kteří psali o izotopech.

Z provedené kvantitativní analýzy vyplývá, že se deník Rudé právo největší manipulace se čtenářem dopouštěl v tématu atomové energie a zákazu jaderných zbraní a jejich zkoušek. Poté následovala politika (analýza sledovala jen politiku v souvislosti se sovětsko – britskou návštěvou, v rámci které se odehrála i konference v Harwellu).

Právě ze současného pohledu nejdůležitější převratná konference v britském Harwellu, na které sovětští vědci v čele s Igorem Kurčatovem odtajnilí princip tokamaku, zabírala v Rudém právu jen minimum prostoru. Přestože už v rámci sledovaného období byla označena za převratnou, na definitivní zhodnocení a také podrobnosti si široká veřejnost musela počkat.

10. 1. ŘÍJEN – 5. LISTOPAD 1956: NOBELOVA CENA ZA CHEMII PRO NIKOLAJE NIKOLAJEVIČE SEMENOVA

10.1 NOBELOVA CENA PRO SSSR PO 48 LETECH

V tomto sledovaném období slavila sovětská věda velký úspěch – hodnoceno pohledem ze „západního“ světa. Sovětský vědec Nikolaj Nikolajevič Semenov získal nejprestižnější a nejznámější vědeckou cenu světa - Nobelovu cenu. Spolu se Sirem Cyrilem Normanem Hinshelwoodem ji obdržel za chemii za výzkumy mechanismů chemických reakcí.

Ředitel Institutu chemické fyziky Akademie věd SSSR Semenov získal světovou proslulost především svými pracemi v oboru chemické kinetiky. Použití fyzikálních metod v chemii vedlo k vytvoření důležitého odvětví — nauky o chemických rovnicích. Semenov vyřešil do té doby neznámý problém s popisem mechanismu průběhu chemické reakce. Jako první vytvořil teorii řetězové chemické reakce⁴⁰⁹ a zásadním způsobem se podílel na popisu výbušných reakcí. Za tyto dva vědecké přínosy se stal laureátem Nobelovy ceny za chemii⁴¹⁰.

Ve dvouměsíčníku *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* v roce 1956 o Nikolaji Nikolajeviči Semenovovi vyšel článek *Nikolaj Nikolajevič Semenov (k šedesátinám)*⁴¹¹, ve kterém jeho vědecký přínos autorka Marta Kubíková charakterizuje následovně: „Velmi důležitý byl Semenovův objev reakcí s rozvětvenými řetězy, při čemž radikály ze vzájemného působení s molekulami nejen regenerují, ale se i množí. Jestliže přitom počet nově vznikajících radikálů je vyšší než zanikajících, reakce se zrychluje a může dojít k výbuchu. Dnes je již dobře známa řetězová reakce štěpení uranového jádra. Tato reakce byla theoreticky předvídána právě na základě teorie řetězových chemických reakcí. V tomto případě však byl poměrně dobře znám mechanismus elementárního děje štěpení a ‘aktivní centrum’, to je neutron, zatím co při vytváření teorie chemických řetězových reakcí bylo nutno dělat závěry o mechanismu reakce a povaze aktivních center, to je volných radikálů, teprve podle průběhu reakce.“⁴¹²

⁴⁰⁹ Základem mechanismu chemické řetězové reakce jsou volné radikály. Vytvoření jednotlivého volného radikálu je sice velmi obtížné, ale jakmile vznikne, nastává vzájemné působení mezi ním a molekulami, přičemž radikál mnohokrát regeneruje a vyvolává dlouhý řetěz chemických reakcí tak dlouho, dokud z nějaké příčiny (třeba při zániku na stěně nádoby, vzájemným působením s jiným radikálem) nepřestane existovat.

⁴¹⁰ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/chemistry/laureates/1956/semenov.html

⁴¹¹ Nikolaj Nikolajevič Semenov (k šedesátinám). *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie*. 1. ročník, č. 5-6, s. 754–756.

⁴¹² Nikolaj Nikolajevič Semenov (k šedesátinám). *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie*. 1. ročník, č. 5-6, s. 756.

Přestože tedy už v době udělení Nobelovy ceny byl velmi dobře a veřejně znám přínos Nikolaje Nikolajeviče Semenova ke štěpným reakcím, které byly velmi propagandisticky využívány (jak „mírově“ v podobě nových sovětských atomových elektráren, tak i „válečně“ v případě atomové a v podstatě i vodíkové bomby), Rudé právo se o udělení Nobelovy ceny sovětskému vědci zmiňuje v jednom krátkém textu.

Přitom v roce 1956 v medailonku k jeho šedesátinám dvouměsíčník *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* popisuje i jeho další velmi široký vědecký přínos: „Okruh zájmů N. N. Semenova je velmi široký. N. N. Semenov vedle vědecké práce v oboru kinetiky různých chemických procesů věnuje též velkou pozornost vědeckým a methodickým problémům nukleární fyziky. Z jeho iniciativy a za jeho přímé účasti byla v Ústavu nukleárních problémů Akademie věd SSSR provedená řada výzkumů nukleárních reakcí s rychlými částicemi. N. N. Semenov vedl též práce při stavbě lineárního urychlovače částic.“⁴¹³

Přestože tedy vědec tohoto formátu pracoval celý život v sovětských laboratořích, sovětská a československá propagandistika velmi málo využili získání nejprestižnějšího vědeckého ocenění – Nobelovy ceny. Bylo to po dlouhé době poprvé, co ruský (sovětský) vědec takového ocenění získal. Před ním získali Nobelovu cenu jen tři Rusové – dva za medicínu a fyziologii a jeden za literaturu.

Ivan Petrovič Pavlov obdržel v roce 1904 Nobelovu cenu za fyziologii a medicínu za výzkum fyziologie trávicí soustavy a podmíněných reflexů. Ilja Iljič Mečnikov, ukrajinský lékař, se aktivně zapojil do boje proti infekčním nemocem a v roce 1908 obdržel Nobelovu cenu za fyziologii a medicínu za výzkum imunitního systému. Ruský prozaik a básník Ivan Alexejevič Bunin obdržel Nobelovu cenu za literaturu v roce 1933. V té době byl už 13 let v dobrovolném exilu ve Francii. Nesouhlasil totiž s bolševickým převratem v Rusku⁴¹⁴.

Pokud tedy nepočítáme Nobelovu cenu za literaturu do vědeckých kategorií, byla to pro Sovětský svaz Nobelova cena po téměř půlstoletí – přesněji po 48 letech. Přesto, nebo možná právě proto, se jí média dané doby zabývala jen velmi málo. Řešila přitom daleko malichernější vědecké úspěchy a objevy.

⁴¹³ Nikolaj Nikolajevič Semenov (k šedesátinám). *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie*. 1. ročník, č. 5-6, s. 756.

⁴¹⁴ Přestože byl Bunin od roku 1920 až do konce života ve Francii, jeho tvorba zůstala i nadále tematicky spojena s Ruskem. Přinesla mu uznání jako nejlepšímu spisovateli první vlny ruské emigrace.

10.2 LET KOLEM MĚSÍCE A MARSU, KONFERENCE O ATOMU A RADIOAKTIVNÍ DÉŠŤ

Rudé právo sledovaného období se zabývá jak teoretickými otázkami, tak i praktickou vědou. Teorie drtivě převažuje v textu *Sovětští vědci zakončili rozpracování letu kolem Měsíce*⁴¹⁵, ve kterém zpravodaj ČTK sděluje, že skupina pracovníků Ústavu theoretické astronomie Akademie věd SSSR zakončila rozpracování letu kolem Měsíce a začala studovat možnost letu rakety kolem Marsu. Článek zmiňuje, že tato metoda „vyvolala široký ohlas světového tisku“⁴¹⁶. Neupřesňuje kterého, dále popisuje technologii letu. Což podle stručných informací vypadá na popis programu Luna, který na konci 50. let Sovětský svaz úspěšně realizoval (viz další zkoumaná období). Text vyznívá pochvalně ve prospěch SSSR a jeho vědeckých a technických možností.

Další drobný text *Na konferenci o stanovách Mezinárodní agentury pro atomovou energii*⁴¹⁷ v jednom odstavci informuje o tom, že OSN bude agentuře věnovat „stálou a hlubokou péči“⁴¹⁸. Tento článek je příznakově neutrální.

Na té samé straně článek *Na Novém Zélandu padal radioaktivní déšť*⁴¹⁹ zcela nepokrytě očeřňuje Velkou Británii, přestože není jisté, že za radioaktivním deštěm stojí tato země. Konkrétně formulací „soudí se, že radioaktivní déšť byl způsoben britskými zkouškami s atomovými zbraněmi“⁴²⁰ to text prozrazuje. Přesto je z něj zcela patrné negativní zabarvení.

10.3 DALŠÍ ATOMOVÉ ELEKTRÁRNY V SSSR

Nadpis textu *Další atomové elektrárny v SSSR*⁴²¹ je mírně zavádějící. Po přečtení textu čtenář pochopí, že nejsou zprovozněny nové atomové elektrárny, ale pouze se zatím plánují. Ihned od první věty je jasné, že půjde o pochvalný text: „Sovětský svaz důsledně uskutečňuje svůj program mírového využití atomové energie“⁴²². Autorsky tento článek připravil zpravodaj ČTK. Všechny informace čerpal z rozhlasového interview s vedoucím hlavní správy pro využití atomové energie při Radě ministrů SSSR J. P. Slavským. Vypočítává, jaké tři další nové atomové

⁴¹⁵ Sovětští vědci zakončili rozpracování letu kolem Měsíce. Rudé právo, 1. 10. 1956, s. 3.

⁴¹⁶ Sovětští vědci zakončili rozpracování letu kolem Měsíce. Rudé právo, 1. 10. 1956, s. 3.

⁴¹⁷ Na konferenci o stanovách Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Rudé právo, 3. 10. 1956, s. 4.

⁴¹⁸ Na konferenci o stanovách Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Rudé právo, 3. 10. 1956, s. 4.

⁴¹⁹ Na Novém Zélandu padal radioaktivní déšť. Rudé právo, 3. 10. 1956, s. 4.

⁴²⁰ Na Novém Zélandu padal radioaktivní déšť. Rudé právo, 3. 10. 1956, s. 4.

⁴²¹ Další atomové elektrárny v SSSR. Rudé právo, 6. 10. 1956, s. 1.

⁴²² Další atomové elektrárny v SSSR. Rudé právo, 6. 10. 1956, s. 1.

elektrárny plánuje Sovětský svaz postavit. „Mimo to pracují sovětští inženýři a vědci na konstrukci menších atomových elektráren, a to jak stabilních, tak pojízdných. Pojízdné elektrárny se budou pohybovat na kolejích i na pásech a mají zásobovat elektrickou energií velké stavby na východě SSSR.“⁴²³ Na závěr textu ještě nezbytné ujištění čtenáře, že si SSSR udržuje vedení v oblasti vědy a techniky: „Jak vidno u těchto faktů, udržel si Sovětský svaz prvenství, jehož dosáhl v úsilí o mírové využití atomové energie.“⁴²⁴

10.4 VĚDECKÉ TITULY, OBĚŽNICE SLUNCE A SNĚM LÉKAŘŮ

Text z autorského pera zpravodaje Rudého práva *Pro zvýšení úrovně vědecké práce*⁴²⁵ sleduje snahu zpřísnit podmínky pro udělování vědeckých titulů. „Armáda vědeckých pracovníků v SSSR se proti roku 1940 zdvojnásobila a čítá 220.000 vědců a vysokoškolských pedagogů. Nyní je třeba zesílit péči o zvýšení kvalifikace i o zvýšení dělnosti vědeckých kolektivů.“⁴²⁶ Dále text vyjmenovává, jaké náležitosti bude muset žadatel o doktorský titul splnit, že novým kritériem je především praxe. Text vyznívá pozitivně ve vztahu k Sovětskému svazu a jeho vědeckým pracovníkům, kteří jsou často přirovnáváni k armádě.

Další článek *Raketa, která se stane oběžnicí Slunce*⁴²⁷, opět patří k těm, které předpovídají budoucí vývoj. Text hovoří o mladém sovětském vědci Ústavu matematiky Jegorovovi, který vypočítal nové varianty letu rakety kolem Měsíce, která by se pak nevrátila na Zem, ale stala se oběžnicí Slunce. „Všechny jeho varianty se podstatně liší od dosavadního plánu prof. Čebotarjova.“⁴²⁸ Zajímavé je, že jsou zmiňováni dva lidé, kteří z hlediska kosmonautiky byly naprosto neznámými postavami, zatímco ti nejdůležitější, jako například Sergej Koroljov, byli zcela utajeni až do jejich smrti. Tato zpráva agentury TASS má zřejmě veřejnosti ukázat, že Sovětský svaz pracuje na kosmonautických vizích, ale zároveň zpravodajské služby svádět na scestí v tom smyslu, že se zmiňují o zcela jiných pracovištích a postavách, než které opravdu pracovaly na kosmonautických prvenstvích Sovětského svazu. Z hlediska propagandistického je ale tento článek neutrální.

Na té samé straně se sovětské vědě věnuje ještě jeden text, tentokrát autorský, zpravodaj Rudého práva referoval o sněmu sovětských lékařů. Článek

⁴²³ Další atomové elektrárny v SSSR. Rudé právo, 6. 10. 1956, s. 1.

⁴²⁴ Další atomové elektrárny v SSSR. Rudé právo, 6. 10. 1956, s. 1.

⁴²⁵ Pro zvýšení úrovně vědecké práce. Rudé právo, 6. 10. 1956, s. 3.

⁴²⁶ Pro zvýšení úrovně vědecké práce. Rudé právo, 6. 10. 1956, s. 3.

⁴²⁷ Raketa, která se stane oběžnicí Slunce. Rudé právo, 8. 10. 1956, s. 3.

⁴²⁸ Raketa, která se stane oběžnicí Slunce. Rudé právo, 8. 10. 1956, s. 3.

Sovětští lékaři sněmuji⁴²⁹ se dá hodnotit jako neutrální, pouze vyjmenovává, kdo se sjezdu zúčastní a jaká je jeho hlavní náplň.

10.5 BRITSKÁ ATOMOVÁ ELEKTRÁRNA A UMĚLÉ SLUNCE ANEB TOKAMAK

Text *Britská atomová elektrárna uvedena v činnost*⁴³⁰ je velmi zajímavý. Jednak svou krátkostí – celý je jen jedinou větou: „Po Sovětském svazu, kde již 27. června 1954 začala atomová elektrárna dodávat proud pro průmyslové účely jako první na světě, a po Francii, kde atomová elektrárna je v provozu od září t. r., uvedla také Velká Británie do provozu atomovou elektrárnu.“⁴³¹ Jednak snahou o glorifikaci SSSR i na takto malé tiskové ploše. Nabízí se srovnání s textem *Další atomové elektrárny v SSSR*⁴³², který jsme rozebírali výše. Zatímco tam je přesně uvedeno, jaké plány má SSSR, včetně instalovaného výkonu stávající elektrárny a plánovaných výkonů budoucích elektráren, v případě nové atomové elektrárny ve Velké Británii se čtenář nic takového nedozví. Zcela jasně je z textu patrné, že ČTK akcentovala, že Sovětský svaz měl první jadernou elektrárnu na světě, a že Britové jsou až třetí po druhé Francii – přičemž Spojené státy v tomto výčtu, nespravedlivě, nejsou⁴³³.

Další text je velmi zajímavý. Článek *Umělé Slunce na Zemi?*⁴³⁴ totiž v základech popisuje princip tokamaku, na kterém se velmi podílel kromě Igora Kurčatova také další vynikající sovětský vědec Andrej Dmitrijevič Sacharov⁴³⁵.

Text cituje prezidenta Akademie věd SSSR A. N. Něsmějanova, který řekl, že „nadešla doba, kdy místo využívání nepatrných drobtů nejrůzněji konservované sluneční energie je třeba vytvořit na Zemi vlastní Slunce.“⁴³⁶ Toto neskromné vyjádření je v článku doplněno popisem, jak využívat termojaderné reakce. Popisuje tak čerstvě „odtajněný“ princip tokamaku, který byl podrobně rozebrán na přelomové konferenci v britském Harwellu – viz předchozí zkoumané období⁴³⁷. Rudé právo popisuje zákonitosti termonukleárních reakcí a mimo jiné uvádí: „Sovětští vědci

⁴²⁹ Sovětští lékaři sněmuji. Rudé právo, 8. 10. 1956, s. 3.

⁴³⁰ Britská atomová elektrárna uvedena v činnost. Rudé právo, 18. 10. 1956, s. 4.

⁴³¹ Britská atomová elektrárna uvedena v činnost. Rudé právo, 18. 10. 1956, s. 4.

⁴³² Další atomové elektrárny v SSSR. Rudé právo, 6. 10. 1956, s. 1.

⁴³³ Úplně první atomový reaktor byl spuštěn právě ve Spojených státech. Sloužil ale prvotně k výrobě plutonia. První elektrárna byla tedy postavena ve Velké Británii, ale nedodávala proud do sítě. První, která skutečně zásobovala elektrickou energií okolí, byla spuštěna v SSSR v roce 1954 (viz minulé sledované období). Přesto za první skutečně komerční jadernou elektrárnu je považována Calder Hall, kterou Velká Británie spustila v roce 1956, tedy právě ta, o které je tento krátký článek v Rudém právu.

⁴³⁴ Umělé Slunce na Zemi? Rudé právo, 20. 10. 1956, s. 5.

⁴³⁵ Nositel Nobelovy ceny míru za rok 1975.

⁴³⁶ Umělé Slunce na Zemi? Rudé právo, 20. 10. 1956, s. 5.

⁴³⁷ 20. duben – 20. květen 1956: Přelomová konference v britském Harwellu

dokázali, že je možné vytvořit zvláštní elektromagnetický 'kotel', v němž bude možno udržovat thermonukleární palivo o teplotě několika milionů stupňů, a z něhož nebudou vylétat rychlé nabitě částice, vznikající během thermonukleární reakce. ... Bude v podstatě malým umělým Sluncem na Zemi."⁴³⁸ Text opět glorifikuje významné vědecké úspěchy sovětských vědců, v tomto případě ale zasloužené.

10.6 PREZIDENT EISENHOWER NEUSTÁLE ODMÍTÁ JADERNÉ ODZBROJENÍ

Další text *Pokusy s atomovými zbraněmi*⁴³⁹ poukazuje na prohlášení předsedy americké komise pro atomovou energii Strausse, který je „zcela jednoznačně pro pokračování v těchto nebezpečných pokusech“⁴⁴⁰ – myšleno pokusy s jadernými zbraněmi. Tento text je příznakový, v neprospěch Spojených států.

I další text sleduje téma jaderného odzbrojení. Článek *Poselství N. A. Bulganina prezidentu Dwightu D. Eisenhowerovi*⁴⁴¹ popisuje stanovisko předsedy Rady ministrů SSSR Bulganina, že Sovětský svaz je odhodlán neprodleně uzavřít dohodu o zastavení zkoušek atomových zbraní. Cituje celý jeho dopis adresovaný americkému prezidentovi. Text je vystavěn opět glorifikačně, ve prospěch SSSR a neprospěch USA.

*SSSR je pro – a co USA?*⁴⁴² je další text, věnující se jadernému odzbrojení. Už podtitulek *Podrážděná odpověď amerického prezidenta*⁴⁴³ ukazuje, že text je ideologicky zabarven. „Příčinou podrážděného tónu Eisenhowerovy odpovědi je patrně atmosféra vrcholící kampaně k presidentským volbám v USA, v nichž sám je jedním z kandidátů. ... Prohlášení čelného představitele SSSR přichází v pravou chvíli. Rozbívá pokusy určitých kruhů v USA zatemnit jednoznačný postoj Sovětského svazu a učinit spornou tu nezvratnou skutečnost, že jsou to právě USA, které brání dohodě a které proto nesou odpovědnost před americkým lidem a před celou světovou veřejností za další pokusné výbuchy.“⁴⁴⁴ Opět tedy jednoznačná ukázka ideologického textu. Z prohlášení prezidenta Eisenhowera se citují jen mizivé pasáže, nikoli celé znění, jak tomu bylo v případě sovětského dopisu. A ostatní je interpretace.

⁴³⁸ Umělé Slunce na Zemi? Rudé právo, 20. 10. 1956, s. 5.

⁴³⁹ Pokusy s atomovými zbraněmi. Rudé právo, 21. 10. 1956, s. 6.

⁴⁴⁰ Pokusy s atomovými zbraněmi. Rudé právo, 21. 10. 1956, s. 6.

⁴⁴¹ Poselství N. A. Bulganina prezidentu Dwightu D. Eisenhowerovi. Rudé právo, 22. 10. 1956, s. 3.

⁴⁴² SSSR je pro – a co USA? Rudé právo, 23. 10. 1956, s. 3.

⁴⁴³ SSSR je pro – a co USA? Rudé právo, 23. 10. 1956, s. 3.

⁴⁴⁴ SSSR je pro – a co USA? Rudé právo, 23. 10. 1956, s. 3.

O dva dny později vychází téměř totožný text: článek *Eisenhower odmítá zastavit pokusy s jadernými zbraněmi*⁴⁴⁵. Opakuje argumenty, které už Rudé právo uveřejnilo dříve, například „... znovu zásadně odmítá zastavení pokusů s jadernými zbraněmi. Rovněž potvrdil, že USA neustále zvyšují své zásoby jaderných zbraní a že nadále pokračují v jejich výrobě a v pokusech s těmito zbraněmi.“⁴⁴⁶ Čtenář Rudého práva se tedy po dvou dnech dozvídá ty samé informace v té samé ideologické šabloně.

A další den opět text na stejné téma se stejnými argumenty. Článek *Za odstranění atomového nebezpečí*⁴⁴⁷ uveřejňuje názory rubriky *Pozorovatel* v sovětském deníku *Pravda*. „Americký prezident se nezabýval problémy, které jsou životně důležité nejen pro USA a SSSR, ale i pro celý svět, nýbrž věnoval svou pozornost tomu, že prý toto poselství ´se v první řadě odchyluje od zavedené mezinárodní praxe´. ... Místo věcného projednání důležitého mezinárodního dokumentu dal prezident USA raději podrážděnou odpověď, v níž pomíjí podstatu věci a jež sotva napomáhá hledání spolehlivé cesty, jak sloužit lidstvu.“⁴⁴⁸ Zajímavé je, že přestože text cituje sovětskou *Pravdu*, není převzat od agentury TASS, ale od ČTK. Součástí textu je i karikatura amerického prezidenta, který se nemůže rozhodnout, jestli dělat testy s vodíkovou bombou či nikoli, protože podle vysvětlivky je americká veřejnost proti testům, Eisenhower pro ně, ale potřebuje zároveň hlasy ve volbách. Jestli přijme testy, které mu obrazně nabízí kostlivcovi ruka s bombou, je ústředním motivem této karikatury, převzaté z anglického komunistického listu *Daily Worker*. Vzhledem k tomu, že Dwight D. Eisenhower zastával úřad amerického prezidenta i ve druhém funkčním období a byl zastáncem jaderného zbrojení, je evidentní, že se karikaturista *Daily Workeru* mýlil.

⁴⁴⁵ Eisenhower odmítá zastavit pokusy s jadernými zbraněmi. Rudé právo, 25. 10. 1956, s. 3.

⁴⁴⁶ Eisenhower odmítá zastavit pokusy s jadernými zbraněmi. Rudé právo, 25. 10. 1956, s. 3.

⁴⁴⁷ Za odstranění atomového nebezpečí. Rudé právo, 26. 10. 1956, s. 3.

⁴⁴⁸ Za odstranění atomového nebezpečí. Rudé právo, 26. 10. 1956, s. 3.

A popáté prezident Eisenhower a jeho neměnné stanovisko ohledně jaderného zbrojení – tentokrát v textu *Eisenhower znovu proti zákazu nukleárních zkoušek*⁴⁴⁹. Tento text se od předchozích liší pouze v tom, že prezident USA pronesl toto stanovisko v Madison Square Garden v New Yorku. Ostatní atributy zůstávají stejné.

10.7 NOBELOVA CENA ZA CHEMII V JEDINÉM ČLÁNKU

Až na začátku listopadu se v Rudém právu objevuje jediný text o udělení Nobelovy ceny za chemii. Článek *Udělení Nobelovy ceny sovětskému a britskému vědci*⁴⁵⁰ stručně popisuje nedatované rozhodnutí Švédské královské akademie věd o udělení Nobelovy ceny v oboru chemie profesoru Oxfordské univerzity Siru Cyrilu Normanu Hinshelwoodovi a řediteli Ústavu fyzikální chemie Akademie věd SSSR v Moskvě Nikolaji Nikolajeviči Semenovovi za výzkumy mechanismu chemických reakcí: „Akademik N. N. Semjonov⁴⁵¹ je jedním z nejvýznamnějších sovětských fyziků a chemiků a více než čtvrt století vede ústav fyzikální chemie Akademie věd SSSR. Práce akademika Semjonova ve výzkumu rychlosti chemických reakcí a spalování plynů jsou známy nejen v Sovětském svazu, nýbrž i v cizině. Akademik Semjonov se významně podílel na objevu t. zv. rozvětvených řetězových reakcí a vytvoření t. zv. harmonické teorie, objasňující mechanismus a podstatu těchto reakcí. Na problému řetězových chemických reakcí stejně úspěšně pracoval president britské Královské společnosti chemik Hinshelwood, jemuž byla rovněž udělena Nobelova cena. Je příznačné, že ruský i britský vědec pracovali na stejných chemických problémech a po mnoho let si vzájemně dopisovali a vyměňovali si vědecké poznatky.“⁴⁵² Rudé právo tedy informuje obecně, do podrobnějších informací o předmětu zkoumání akademika Semenova se nepouští. Chválí ale zahraniční spolupráci s britským kolegou a zdůrazňuje výměnu vědeckých informací.

Další texty se ve sledovaném období neobjevily, Rudé právo se o dva dny později dlouhodobě zabývá především děním v Maďarsku. To charakterizuje titulek první strany listu: *Maďarský pracující lid zvítězil nad kontrarevolucí*⁴⁵³...

⁴⁴⁹ Eisenhower znovu proti zákazu nukleárních zkoušek. Rudé právo, 27. 10. 1956, s. 4.

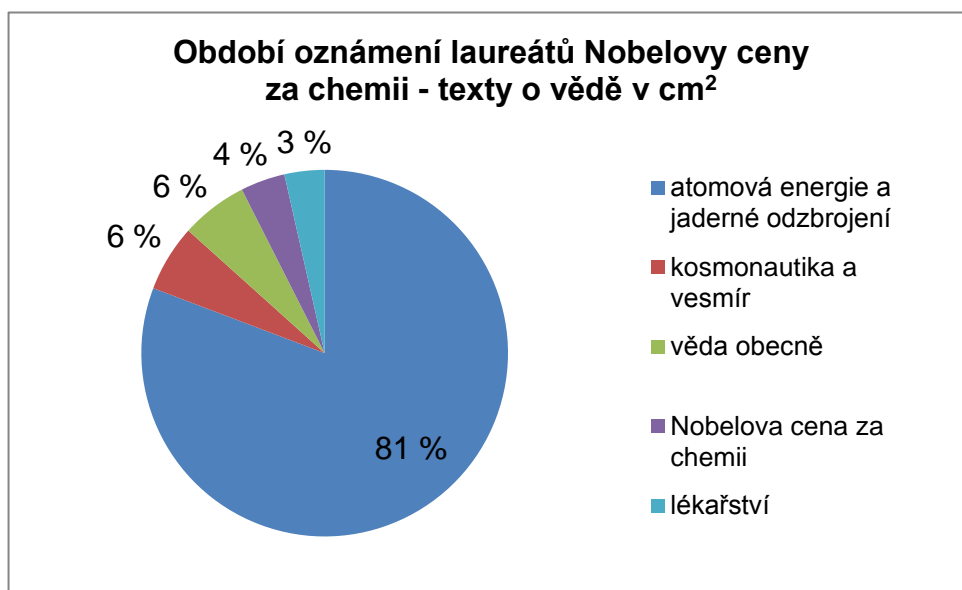
⁴⁵⁰ Udělení Nobelovy ceny sovětskému a britskému vědci. Rudé právo, 3. 11. 1956, s. 4.

⁴⁵¹ Rudé právo uvádí příjmení Semjonov. Přitom v zahraniční i česky psané literatuře je příjmení profesora uváděno jako Semenov.

⁴⁵² Udělení Nobelovy ceny sovětskému a britskému vědci. Rudé právo, 3. 11. 1956, s. 4.

⁴⁵³ Maďarský pracující lid zvítězil nad kontrarevolucí. Rudé právo, 5. 11. 1956, s. 1.

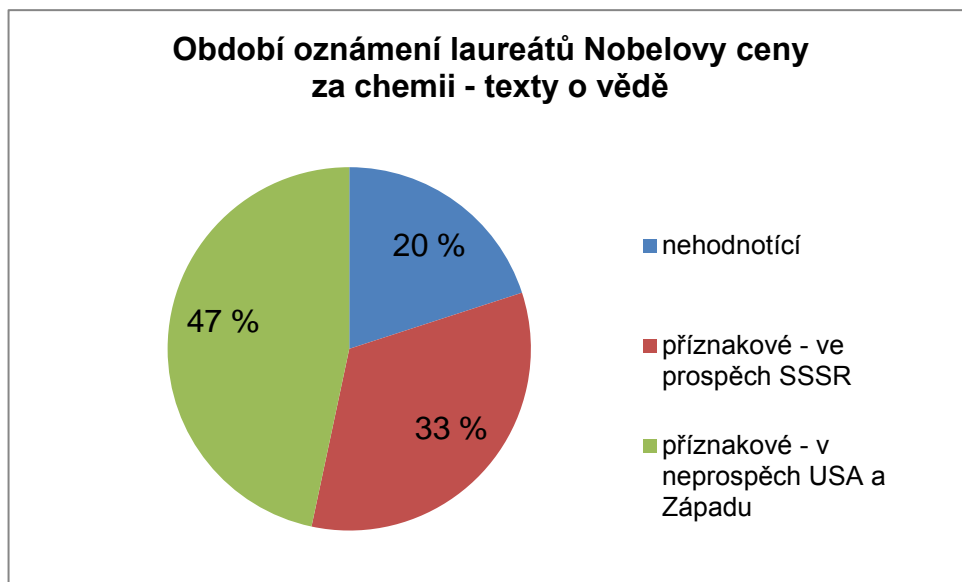
Ve sledovaném období oznámení laureátů Nobelovy ceny za chemii se Rudé právo věnuje pěti oblastem vědy Sovětského svazu. Jak vyplývá z následujícího grafu a tabulky, na víc než osmdesáti procentech plochy textu popisuje problematiku atomové energie a jaderného odzbrojení (popsané na 823 cm² plochy). Tomuto tématu se tedy věnuje v naprosté většině případů, na ostatní dohromady připadá jen 19 % zbývajících potíštěných ploch. Je to téma vědy obecně a kosmonautiky spolu s vesmírem, obě zabírají 6 % plochy článků o vědě (tedy každé téma 60 cm²). Hlavní zkoumané téma sledovaného období, tedy oznámení laureátů Nobelovy ceny za chemii, zabírá v Rudém právu předposlední místo – s pouhými čtyřmi procenty popsané plochy (40 cm²). Posledním tématem je lékařství se 3 % plochy (čísleně vyjádřeno 36 cm²). Dá se říci, že se udělení Nobelovy ceny za chemii sovětskému vědci dostalo rozsahem věnované plochy pouze před text *Sověťští lékaři sněmují*⁴⁵⁴, který jen vyjmenovával, kdo se sjezdu zúčastní a jaká je jeho hlavní náplň. Nobelova cena rozhodně nebyla akcentována.

Období oznámení laureátů Nobelovy ceny za chemii - texty o vědě	cm ²
atomová energie a jaderné odzbrojení	823
kosmonautika a vesmír	60
věda obecně	60
Nobelova cena za chemii	40
lékařství	36

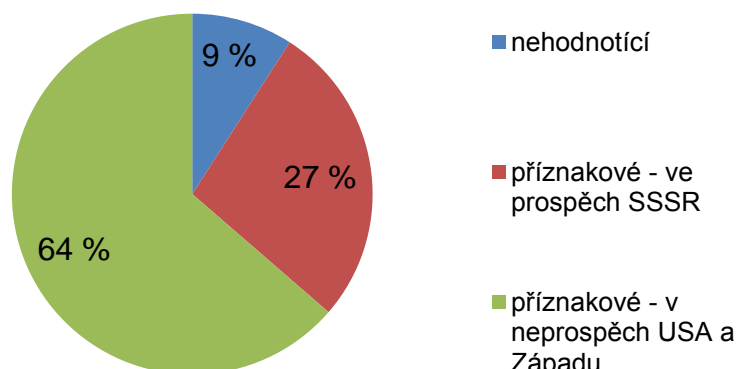
⁴⁵⁴ Sověťští lékaři sněmují. Rudé právo, 8. 10. 1956, s. 3.

Další otázkou, kterou si kvantitativní analýza tohoto období kladla, byla příznakovost textů o vědě. Pětina z nich byla obsahově neutrální. Zvítězila ale příznakovost, v téměř polovině případů vyznívaly texty v neprospěch USA a západních zemí. Zbylá třetina článků byla také obsahově zabarvená, tentokrát ve prospěch Sovětského svazu.

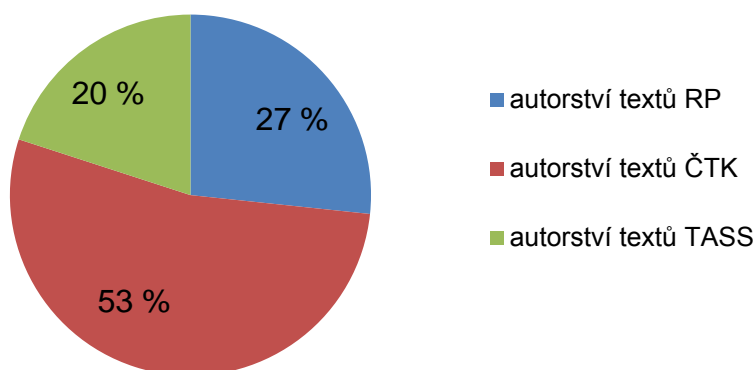
Pokud budeme sledovat příznakovost textů, které se věnují pouze atomové energii a jadernému odzbrojení, výsledky se změní. Nehodnotících je jen desetina. Nejvíc, téměř dvě třetiny (přesně 64 %), vyznívá v neprospěch USA a západních zemí. Zbylých 27 % hodnotí Sovětský svaz a jeho atomovou politiku kladně.

**Období oznámení laureátů Nobelovy ceny
za chemii - texty o atomové energii a jaderném
odzbrojení**

Zbývá ještě pohled na texty z hlediska autorského. V období oznámení laureátů Nobelovy ceny za chemii Rudé právo nejvíc textů přebíralo od ČTK – konkrétně 53 %. Z 27 procent pak používalo vlastní novináře a zbývající pětina připadá na servis sovětské agentury TASS.

**Období oznámení laureátů Nobelovy ceny za
chemii - texty o vědě**

Rudé právo ve sledovaném období považovalo za nejdůležitější oblast jaderné odzbrojení a zastavení testů jaderných zbraní. Tomu věnovalo víc než čtyři pětiny popsané plochy. Naopak udělení Nobelovy ceny sovětskému vědci nepovažovalo za

téma, kterému by se mělo obšírněji věnovat, obsadilo jím jen 4 % popsané plochy sledovaného období.

Přestože ke glorifikaci sovětské vědy Rudé právo využívalo takřka každou příležitost, nejvýznamnější vědecká cena, kterou ale uděloval Západ, se na stránkách Rudého práva objevila v jediném článku. A to i v situaci, kdy ji získal sovětský vědec, který dosud aktivně působil ve výzkumu v Sovětském svazu. A spolu s ním ji dostal britský vědec, který si s akademikem Semenovem o výzkumu mnoho let dopisoval. Rudé právo proto mohlo propagandisticky vyzvednout i výměnu vědeckých informací mezi socialistickou a kapitalistickou zemí – a ukázat, že sovětský vědec si stejně jako ten britský cenu zcela zasloužil. Této příležitosti ale nevyužilo.

11. 10. PROSINEC – 20. PROSINEC 1956: PŘEDÁVÁNÍ NOBELOVY CENY ZA CHEMII

11.1 NĚKTERÉ PROBLÉMY SOUVISEJÍCÍ S ŘETĚZOVOU REAKCÍ

Nikolaj Nikolajevič Semenov převzal Nobelovu cenu za chemii osobně. Na ceremoniálu 10. prosince 1956 – v den výročí smrti Alfreda Nobela – na slavnostním večeru ve Stockholmu.

Ve své děkovací řeči mimo jiné pronesl: „Zkoumání chemických pochodů se mi zdá vůbec nejtěžším ve srovnání se studiem procesů v oblasti fyziky a biologie. Fyzika už získala zkušenosti a důvtip díky svému stáří, a biologie má výhodu, kterou jí přináší nadšení plynoucí z jejího útlého mládí. Co se teoretické chemie týče, ta se dožila věku člověka. A právě proto my všichni, kteří se tímto oborem zabýváme, velmi dobře vnímáme, jaký obtížný máme úkol a plně si uvědomujeme slabé stránky našich vědeckých metod. Zároveň ale není nic důležitějšího a zajímavějšího, než překonat tyto překážky. A ony nás neděsí. Nobelova cena podněcuje vědce celého světa k soutěžení. Sjednocuje humanistické myšlenky a snahu o dosažení komplexní znalosti tajemství přírody. A také ukazuje, že bychom měli tyto poznatky využít ve prospěch svobody a mírového rozvoje lidstva.“⁴⁵⁵

Ve své přednášce Některé problémy související s řetězovou reakcí⁴⁵⁶, pronesení při příležitosti udělení ocenění, uvádí: „Více než kdy dříve je nyní potřeba snaha vědců všech zemí, abychom vyřešili nejdůležitější problém. Vysvětlit tajemství chemických a biologických procesů ve prospěch mírového rozvoje a blaha lidstva.“⁴⁵⁷

Ani tato zmínka, ani jiné informace, se do Rudého práva nedostaly. List na rozdíl od minulého období, kdy zařadil jediný krátký článek, tentokrát nepsal o převzetí Nobelovy ceny vůbec. Přestože by se téma řetězové reakce a jejího využití v mírovém rozvoji lidstva dalo velmi jednoduše propagandisticky využít, jak to Rudé právo často činilo.

Místo toho deník řešil opět jiné, významem daleko malichernější, vědecké novinky.

⁴⁵⁵ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/chemistry/laureates/1956/semenov-speech.html

⁴⁵⁶ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/chemistry/laureates/1956/semenov-lecture.pdf

⁴⁵⁷ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/chemistry/laureates/1956/semenov-lecture.pdf

Rudé právo ve zkoumaném období okolo předávání Nobelových cen uveřejňuje o vědě čtyři velmi krátké texty. Zajímavé je, že první z nich vychází až 19. prosince, tedy devět dní po ceremoniálu. Za tu dobu není v novinách jediný text, týkající se sovětské vědy. Není tedy jiná důležitá událost, která by mohla zastínit udělení Nobelovy ceny sovětskému vědci.

Článek *Americký profesor se rozhodl emigrovat*⁴⁵⁸ popisuje rozhodnutí profesora geodézie na univerzitě v St. Louis Oresta S. Mackera odjet do SSSR. Rudé právo cituje jeho slova: „Když jsem pátral po vědecké literatuře svého oboru v Sovětském svazu, zjistil jsem, že si tam vědy velice váží a že v Sovětském svazu jsou pro badatele nejlepší podmínky. Proto jsem se rozhodl pokračovat ve své práci právě tam.“⁴⁵⁹ Text vyznívá ve prospěch sovětské vědy. Přesto je otázka, proč se sovětští propagandisté nechopili raději možnosti psát o Nobelově ceně. Zřejmě proto, že ji jako „buržoazní“ ocenění neuznávali, a pak také proto, že si mysleli, že žádnému dalšímu sovětskému vědci nebude dlouho udělena.

Na té samé straně Rudé právo uveřejňuje ještě jeden text, týkající se vědy. Článek *Nový elektronkový přístroj pro překlady*⁴⁶⁰ je opět exkurzem do budoucnosti – co připravuje akademik S. A. Lebeděv. „Nový typ elektronkového přístroje pro překlad vědeckých a technických textů z angličtiny, němčiny, čínštiny, japonštiny a několika dalších řečí do ruštiny. Jeho překladové možnosti budou podstatně rozsáhlejší, než má dosavadní Lebeděvův elektronkový přístroj BESM, o němž nedávno psal s obdivem všechen světový tisk.“⁴⁶¹ Opět tedy glorifikační text, především část o pochvale všeho světového tisku, ovšem bez přesnější specifikace.

V tom samém vydání Rudého práva, na straně 3, se čtenář mohl seznámit s fotografií z laboratoře výbojů vysokého napětí ve Výzkumném ústavu akademie věd SSSR. Krátký text pod ní vysvětluje, že se „v SSSR uskutečňuje široký program rozvoje průmyslu paliv a energetiky na základě výstavby vysoce výkonných vodních a tepelných elektráren spojených do jediného ekosystému.“⁴⁶² Text sice krátký, ale vyznívající ve prospěch vědy v SSSR. I pojmem „široký“ list naznačuje náskok SSSR v této energetické oblasti.

A i poslední text o vědě se nachází ve vydání Rudého práva z 19. prosince 1956. Zajímavé tedy je, jak se jedno číslo listu jako jediné v celém sledovaném

⁴⁵⁸ Americký profesor se rozhodl emigrovat. Rudé právo, 19. 12. 1956, s. 1.

⁴⁵⁹ Americký profesor se rozhodl emigrovat. Rudé právo, 19. 12. 1956, s. 1.

⁴⁶⁰ Nový elektronkový přístroj pro překlady. Rudé právo, 19. 12. 1956, s. 1.

⁴⁶¹ Nový elektronkový přístroj pro překlady. Rudé právo, 19. 12. 1956, s. 1.

⁴⁶² V SSSR se uskutečňuje široký program rozvoje průmyslu paliv a energetiky. Rudé právo, 19. 12. 1956, s. 3.

období předání Nobelovy ceny za chemii zaměřilo na vědu. Vzhledem k tomu, že to bylo střeďeční vydání, se ani nedá odvozovat, že by šlo o „odlehčení na víkend“, kdy se tradičně tolik věcí neděje.

Článek *Nejvýkonnější urychlovač protonů na světě bude v SSSR*⁴⁶³ opět spadá do kategorie předpovědí budoucího vývoje a opět je glorifikační. Přestože porovnává budoucí urychlovač v SSSR a již postavený v USA, činí tak natolik šikovně, že celkové vyznění článku je ve prospěch sovětské vědy: „Napřesrok bude ve Spojeném ústavu jaderných výzkumů v Dubně dán do provozu synchrofazotron s energií 10 miliard eV. Bude nejsilnějším urychlovačem protonů na světě, neboť dosavadní nejvýkonnější synchrofazotron, který je v USA, má energii 6 miliard eV.“⁴⁶⁴ Aby čtenáři bylo jasné, že stavba se blíží k závěru, informuje text o tom, že v Dubně byli před nedávnem „všichni zahraniční novináři“⁴⁶⁵ a bylo jim dovoleno „fotografovat a publikovat veškerá tajemství ústavu atomové vědy, sloužící výlučně mírovým účelům“⁴⁶⁶. Zajímavé je v této souvislosti slovní spojení „veškerá tajemství“, které může naznačovat, že se v ústavu atomové vědy tajily některé objevy a technologie. Nebo může jít pouze o označení záhady, neznámosti. Každopádně ihned v té samé vědě dostane čtenář ujištění, že to vše se děje jen k výlučně mírovým účelům.

Na konci textu je ještě tučným písmem připomenuto, že sovětská věda stihá sebe samotnou: „Nový sovětský synchrofazotron neudrží si svůj světový primát dlouho. ... Sovětští vědci připravují nový obrovský urychlovač protonů s energií 50 – 60 miliard eV, tedy desetkrát výkonnější, než je v USA.“⁴⁶⁷ V této souvislosti je opět zajímavé sledovat výstavbu textu, který tvrdí, že si nové zařízení neudrží svůj světový primát dlouho, přestože jej jednak ještě vůbec nemá (první jsou USA), ale především není jasné, co nového chystají okolní země, takže celý tento odstavec je zkreslující a jednoznačně glorifikující sovětskou vědu bez ohledu na fakta.

11.3 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

V období předání Nobelovy ceny za chemii profesoru Semenovovi se Rudé právo zabývalo v souvislosti s vědou třemi oblastmi. Vědě obecně věnovalo 45 % obsahu, jak vyplývá z následujícího grafu a tabulky. Jde o 50 cm². Poté se téměř rovnocenným podílem věnuje atomové energii a energetice (29 % a tedy 32 cm² respektive 26 % a tedy 28 cm²).

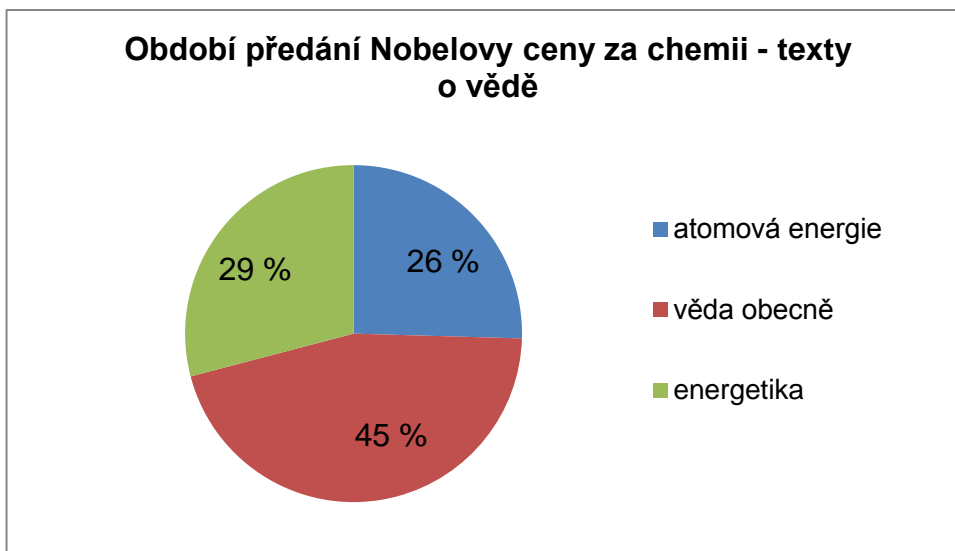
⁴⁶³ Nejvýkonnější urychlovač protonů bude v SSSR. Rudé právo, 19. 12. 1956, s. 4.

⁴⁶⁴ Nejvýkonnější urychlovač protonů bude v SSSR. Rudé právo, 19. 12. 1956, s. 4.

⁴⁶⁵ Nejvýkonnější urychlovač protonů bude v SSSR. Rudé právo, 19. 12. 1956, s. 4.

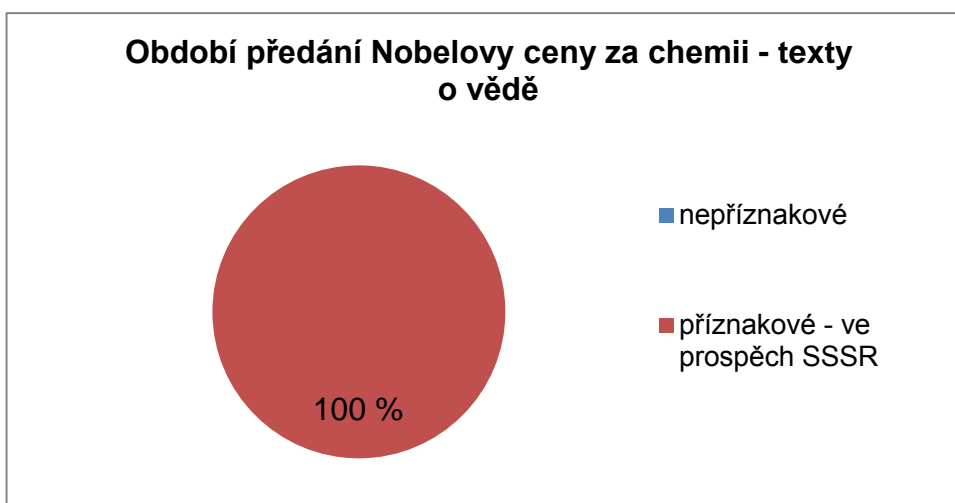
⁴⁶⁶ Nejvýkonnější urychlovač protonů bude v SSSR. Rudé právo, 19. 12. 1956, s. 4.

⁴⁶⁷ Nejvýkonnější urychlovač protonů bude v SSSR. Rudé právo, 19. 12. 1956, s. 4.

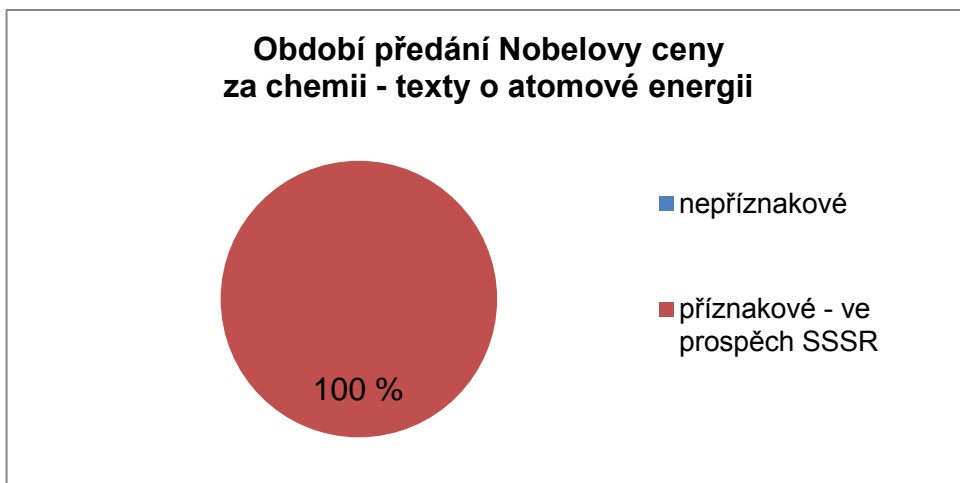

Období předání Nobelovy ceny za chemii - texty o vědě	cm ²
věda obecně	50
energetika	32
atomová energie	28

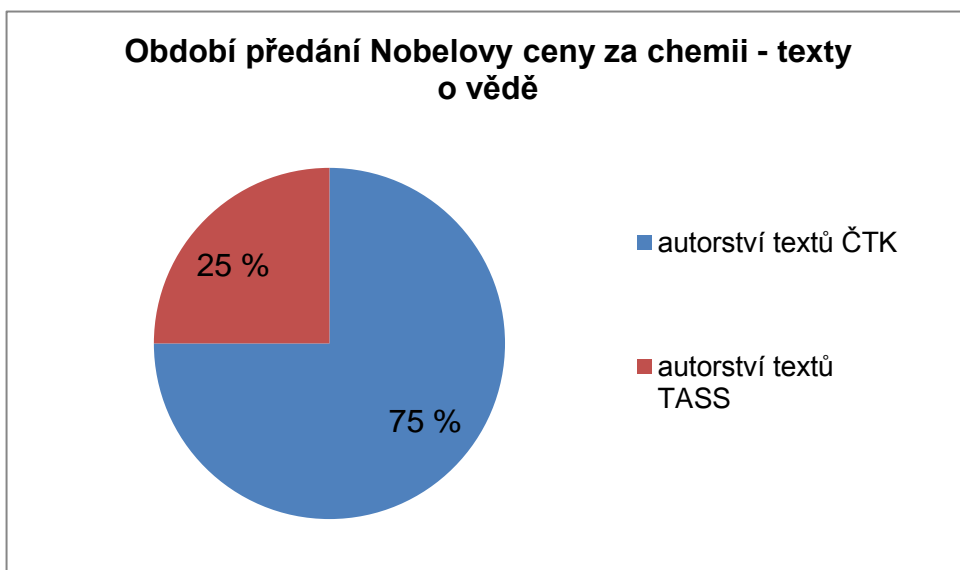
Zajímavé jsou výsledky následujících dvou grafů: Ve sledovaném období se neobjevil ani jeden nepříznakový text, celých 100 % všech článků vyznívalo ve prospěch Sovětského svazu.

Z předchozího je jasné, že tedy i analýza části článků o vědě, které se týkají atomové energie, vyjde stejně – naprostý příklon k příznakovosti ve prospěch SSSR.

Z hlediska autorství textů je v tomto období zajímavé, že se Rudé právo kompletně spolehlo na agenturní servis – a tedy nezařadilo ani jeden autorský text o vědě. Tři čtvrtiny textů převzalo od ČTK, zbývající čtvrtinu od sovětského TASSu.

Rudé právo tedy nepovažovalo předání Nobelovy ceny sovětskému vědci za téma, kterému by se mělo věnovat. Přestože se v děkovací řeči zmínil o nutnosti využívat vědu k mírovým účelům.

Rudé právo se v roce 1956 rozhodlo o této nejprestižnější vědecké ceně světa mnoho neinformovat (v období zveřejnění laureátů jediným článkem, v období předání ceny mlčelo úplně). Přestože tuto vědeckou cenu získala země naposledy před 48 lety (pokud počítáme „vědecké“ Nobelovy ceny, nikoli za literaturu). Nikdo v té době nemohl vědět, že za dva roky se situace bude opakovat – Nobelovu cenu

v roce 1958 dostali hned čtyři sovětsí občané. Tři za fyziku – Pavel Alexejevič Čerenkov, Ilja Michajlovič Frank a Igor Jevgeněvič Tamm. A Boris Leonidovič Pasternak za literaturu. A situace byla minimálně v případě Borise Pasternaka pro režim o dost komplikovanější⁴⁶⁸.

⁴⁶⁸ Viz další sledované období - 1. říjen – 5. listopad 1958: Nobelova cena za fyziku pro Čerenkova, Franka a Tamma, Nobelova cena za literaturu pro Pasternaka.

12. 5. ZÁŘÍ – 31. ŘÍJEN 1957: JADERNÁ HAVÁRIE V KYŠTYMU, SPUTNIK – PRVNÍ UMĚLÁ DRUŽICE ZEMĚ

Na toto zkoumané období připadají v oblasti vědy dvě velmi významné události. První – negativní – je jaderná havárie v sovětském Kyštymu, druhá – pozitivní – je vypuštění první umělé družice světa – sovětského Sputniku.

12.1 UTAJENÁ JADERNÁ HAVÁRIE V KYŠTYMU

29. září 1957 v přepracovatelském závodě Majak poblíž města Ozersk v Čeljabinské oblasti SSSR vybuchla podzemní nádrž s vysoce radioaktivním odpadem. Protože ani město Ozersk, ani výrobní komplex Majak (označovaný také jako Čeljabinsk-40) nebyly zaneseny na mapách, označuje se katastrofa podle nejbližšího „oficiálního“ města – Kyštymu⁴⁶⁹. Havárie byla zcela utajena. Přitom šlo o do té doby největší jadernou katastrofu. Dodnes je podle Mezinárodní stupnice jaderných událostí⁴⁷⁰ třetí největší (nejvyšším sedmým stupněm – Velmi těžká havárie – tak jsou dodnes označeny jen dvě: 4. blok jaderné elektrárny Černobyl v Kyjevské oblasti SSSR 26. dubna 1986⁴⁷¹ a 1., 2. a 3. blok jaderné elektrárny Fukušima I v prefektuře Fukušima v Japonsku 12. dubna 2011⁴⁷²). Kyštymská havárie je označena stupněm šest – Těžká havárie s únikem radioaktivních materiálů do okolí⁴⁷³.

V závodě Majak bylo vyráběno plutonium pro jaderné zbraně a později zpracováván radioaktivní odpad z několika jaderných elektráren a reaktorů ruských jaderných ponorek. Podnik vznikl ve velkém spěchu v letech 1945 až 1948⁴⁷⁴. Nejprve výstavbu závodu prováděli vězni, první reaktor byl spuštěn v červenci 1948⁴⁷⁵. V té době Sovětský svaz zaostával za Spojenými státy ve vývoji jaderných zbraní. Pro rychlý rozvoj výzkumu a vývoje těchto zbraní bylo zásadní dostatečné množství štěpného uranu a plutonia. Oblast Kyštymu vybral pro první reaktor

⁴⁶⁹ Medvedev, Zhores A.: *Nuclear Disaster in the Urals*. W. W. Norton and Company, Inc., New York 1980, s. 20. ISBN 0-39-333411-2

⁴⁷⁰ The International Nuclear and Radiological Event Scale. Dostupná z <http://www-ns.iaea.org/tech-areas/emergency/ines.asp>

⁴⁷¹ http://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/Pub913e_web.pdf

⁴⁷² <http://www.iaea.org/newscenter/news/tsunamiupdate01.html>

⁴⁷³ http://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/te_1032_prn.pdf

⁴⁷⁴ Medvedev, Zhores A.: *Nuclear Disaster in the Urals*. W. W. Norton and Company, Inc., New York 1980, s. 35. ISBN 0-39-333411-2

⁴⁷⁵ Pitschmann, Vladimír: *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Naše Vojsko, Praha 2005, s. 128. ISBN 80-206-0784-6

k výrobě plutonia pro atomovou bombu přímo Igor Kurčatov. Jako hlavního konstruktéra jmenoval Nikolaje Dolležala⁴⁷⁶.

Oblast severozápadně od Čeljabinsku, 15 kilometrů od města Kyštym, byla v krásné krajině uprostřed jezer, hor a lesů, a měla velké zásoby vody, nezbytné k chlazení reaktorů. Právě tam bylo naplánováno vyrábět obohacené plutonium – surovinu pro budoucí bomby⁴⁷⁷. Vzniklý přidružený chemicko-metalurgický závod připravil ve spolupráci s Institutem všeobecné a anorganické chemie v červnu 1949 první vzorek plutonia odpovídající požadavkům na konstrukci jaderné zbraně⁴⁷⁸.

Vědci dané doby měli jen minimální praktické zkušenosti s přepracováváním radioaktivního odpadu a jeho ukládáním. Bylo obtížné posoudit bezpečnost úložiště takového odpadu a vůbec jaderného zařízení a zřídit kontrolní mechanismy s mnohonásobnou kontrolou, zamezující jakékoli havárii. Také ekologické otázky nebyly v raném stádiu rozvoje jaderné energetiky brány vážně. V prvních letech fungování závodu Majak byl vysoce radioaktivní odpad jen tak vypouštěn a sypán do řeky Teča, nebo uskladňován pod širým nebem⁴⁷⁹.

V září 1950 se kapacita závodu rozšířila o druhý uranovo-grafitový reaktor a další dva následovaly v letech 1951 a 1952 souběžně se stavbou reaktoru na bázi těžké vody⁴⁸⁰. Do roku 1957 bylo v závodě Majak sedm jaderných reaktorů. Všechny používaly takzvaný otevřený chladicí systém – voda do primárního chladicího okruhu reaktorů byla brána přímo z řeky Teča a přilehlého Karačajského jezera a po projití reaktorem byla vysoce radioaktivní vracena zpět do jezera⁴⁸¹ (sekundární a terciární chladicí okruh, jak je běžný v pozdějších jaderných provozech, zde zcela chyběl). Jezero se stalo natolik radioaktivním, že pokud by u něj člověk strávil hodinu, zemřel by na nemoc z ozáření do několika týdnů⁴⁸². V současnosti je celé zalito betonem.

⁴⁷⁶ Vynikající sovětský fyzik, hlavní konstruktér atomových reaktorů nezbytných pro výrobu atomových zbraní, hlavní konstruktér pohonu atomových ponorek a atomových lodí. Konstruoval i řadu jaderných elektráren – leningradskou, kurskou, smolenskou, iglinskou a černobylskou. Významně se podílel na výrobě první sovětské atomové bomby.

⁴⁷⁷ Zubov, Andrej Borisovič; kol. autorů: *Istoriia Rossii XX veka*. Astrel, Moskva 2009. Překlad Libor Dvořák; Martin Vrba, IV. kapitola, Počátek sovětského atomového projektu. Nepublikováno.

⁴⁷⁸ Pitschmann, Vladimír: *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Naše Vojsko, Praha 2005, s. 128. ISBN 80-206-0784-6

⁴⁷⁹ Medvedev, Zhores A.: *Nuclear Disaster in the Urals*. W. W. Norton and Company, Inc., New York 1980, s. 72. ISBN 0-39-333411-2

⁴⁸⁰ Pitschmann, Vladimír: *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Naše Vojsko, Praha 2005, s. 128. ISBN 80-206-0784-6

⁴⁸¹ Pitschmann, Vladimír: *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Naše Vojsko, Praha 2005, s. 291. ISBN 80-206-0784-6

⁴⁸² Trabalka, John R.: *Russian Experience*. In: *Environmental Decontamination*. December 1979, Oak Ridge, Tennessee, Oak Ridge National Laboratory.

Radioaktivní voda se v 50. letech dostávala Karačajským jezerem a řekou Tečou až do Obu a dále do Severního ledového oceánu⁴⁸³.

Zařízení pro uchovávání jaderného odpadu bylo vybudováno až v roce 1953⁴⁸⁴. Podzemní betonové zásobníky na uskladnění vyhořelého paliva byly osm metrů pod zemí, měly ale velký problém s chlazením. Vysoce radioaktivní materiál se zahříval zbytkovým teplem ze štěpné reakce. Proto byla u každých dvaceti zásobníků vybudována jedna chladicí jednotka. To samo o sobě nestačilo, navíc ještě špatně fungovalo monitorování provozu chladičů a teploty v jednotlivých zásobnících radioaktivního odpadu. Do roku 1957 výrobní závod Majak vytvořil nejméně 500 000 tun pevného radioaktivního odpadu, který byl buď vypuštěn do Karačajského jezera, nebo uskladněn v nádržích na horním toku řeky Teči. Závod Majak tak vlastně pod zemí vybudoval časovanou atomovou bombu⁴⁸⁵.

29. září 1957 chladicí systém zásobníků obsahujících přes 70 tun kapalného radioaktivního odpadu selhal a prudce stoupající teplota vedla k explozi. Výbuch o síle 70 až 100 tun TNT⁴⁸⁶ odhodil sto šedesát tun vážící betonové víko nádrže, která byla osm metrů pod zemí, a z ničím nechráněné schránky unikl radioaktivní mrak. Naštěstí se nezažehla jaderná reakce. Únik celkem asi osmdesáti tun radioaktivního materiálu do ovzduší kontaminoval plochu o rozloze 23 000 kilometrů čtverečních na území Čeljabinské, Tjumeňské a Sverdlovské oblasti, kterou obývalo asi 270 000 lidí, především radioaktivním cesiem a stronciem⁴⁸⁷.

Místní obyvatele nikdo o havárii neinformoval. Lidé žijící v blízkosti závodu zjistili, že něco není v pořádku, až když jim začaly z těla opadávat kusy kůže⁴⁸⁸. Teprve tehdy bylo za naprostého utajení evakuováno přibližně deset tisíc lidí z nejbližšího okolí závodu⁴⁸⁹.

V průběhu havárie a její likvidace bylo ozářeno několik tisíc lidí. Skromné informace hovoří o tom, že zahynuly dvě stovky lidí⁴⁹⁰. Rozsah zamoření ani

⁴⁸³ Trabalka, John R.: *Russian Experience*. In: Environmental Decontamination. December 1979, Oak Ridge, Tennessee, Oak Ridge National Laboratory.

⁴⁸⁴ Zubov, Andrej Borisovič; kol. autorů: *Istoriia Rossii XX veka*. Astrel, Moskva 2009. Překlad Libor Dvořák; Martin Vrba, IV. kapitola, Počátek sovětského atomového projektu. Nepublikováno.

⁴⁸⁵ Pitschmann, Vladimír: *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Naše Vojsko, Praha 2005, s. 291. ISBN 80-206-0784-6

⁴⁸⁶ Medvedev, Zhores A.: *Nuclear Disaster in the Urals*. W. W. Norton and Company, Inc., New York 1980, s. 150. ISBN 0-39-333411-2

⁴⁸⁷ Medvedev, Zhores A.: *Nuclear Disaster in the Urals*. W. W. Norton and Company, Inc., New York 1980, s. 152. ISBN 0-39-333411-2

⁴⁸⁸ Gyorgy, Anna: *No Nukes – Everyone's Guide To Nuclear Power*. South End Press, Boston 1999, s. 478. ISBN 0-89-608006-4

⁴⁸⁹ Medvedev, Zhores A.: *Nuclear Disaster in the Urals*. W. W. Norton and Company, Inc., New York 1980. ISBN 0-39-333411-2

⁴⁹⁰ Medvedev, Zhores A.: *Nuclear Disaster in the Urals*. W. W. Norton and Company, Inc., New York 1980, s. 160. ISBN 0-39-333411-2

skutečný počet obětí nezná nikdo. Autor A. Kellerer ve studii *Radiace jižního Uralu*⁴⁹¹ uvádí, že okamžitě zemřelo na nemoc z ozáření 200 lidí. Cituje studii Institutu biofyziky bývalého ministerstva zdraví v Čeljabinsku, která uvádí, že za 32 let od katastrofy zemřelo dalších 8015 lidí na rakovinu a další nemoci způsobené radioaktivním ozářením.

Vše podléhalo přísnému utajení. Moskva jadernou havárii oficiálně přiznala a nahlásila až v roce 1989. Celá oblast je dodnes označována jako EURT⁴⁹² - Východouralská radiační stopa. Sovětská vláda v roce 1968 zřídila v oblasti Východouralskou přírodní rezervaci, do které byl zakázán přístup. Vyhnula se tak jakémukoli pátrání, případně náhodné kontaminaci lidí radioaktivitou. Dodnes jsou radiační dávky v oblasti vysoké.⁴⁹³

Přestože Sovětský svaz havárii zcela utajoval, informace o ní měla například vláda Spojených států. Americká tajná služba CIA zprávu o jaderné havárii v Kyštymu měla poprvé v únoru 1961 – informace hovořila o „několika lidech, kteří byli severně od Čeljabinsku zasaženi radioaktivními odpady z atomové továrny na neznámém místě poblíž Kyštymu. Dále je všeobecně známo, že v Čeljabinské oblasti abnormálně vzrostl počet případů rakoviny.“⁴⁹⁴

V rámci atomové špionáže nových orbitálních družic projektu Corona získali Američané i první snímky Kyštymu a Nižní Tury v létě 1961.⁴⁹⁵ Přesto se na veřejnost tyto informace ještě hodně let nedostaly. Někteří autoři, například Anna Gyorgyová⁴⁹⁶ tvrdí, že CIA o kyštymské havárii a jejím rozsahu věděla, ale informaci nezveřejnila, aby veřejnost nezačala vnímat rodící se jadernou energetiku a jaderný průmysl ve Spojených státech negativně - jako hrozbu.⁴⁹⁷

Rudé právo pochopitelně o tragédii neinformuje.

⁴⁹¹ Kellerer, A.: *The Southern Urals radiation studies*. In: Radiation and Environmental Biophysics. Volume 41, Nr. 4, 2002.

⁴⁹² East-Ural Radioactive Trace.

⁴⁹³ Kellerer, A.: *The Southern Urals radiation studies*. In: Radiation and Environmental Biophysics. Volume 41, Nr. 4, 2002.

⁴⁹⁴ Pacner, Karel: *Atomoví vyzvědači studené války*. Epoque, Praha 2009, s. 64. ISBN 978-80-7425-001-9

⁴⁹⁵ Pacner, Karel: *Atomoví vyzvědači studené války*. Epoque, Praha 2009, s. 64. ISBN 978-80-7425-001-9

⁴⁹⁶ Gyorgy, Anna: *No Nukes – Everyone's Guide To Nuclear Power*. South End Press, Boston 1999. ISBN 0-89-608006-4

⁴⁹⁷ Gyorgy, Anna: *No Nukes – Everyone's Guide To Nuclear Power*. South End Press, Boston 1999, s. 478. ISBN 0-89-608006-4

Úvahy o vypouštění družic obíhajících kolem Země se objevovaly na Západě už od konce druhé světové války.⁴⁹⁸ Tehdy ale ani jedna z velmocí neměla nosič, který by případnou družici dopravil na oběžnou dráhu Země a udělil mu potřebnou rychlost 8 km/s. Sovětský svaz i USA ale začaly vyvíjet balistické rakety – pochopitelně z vojenských důvodů. Mezikontinentální rakety měly být schopné dopravit na velké vzdálenosti nukleární nálože. Spojené státy ve vojenské oblasti spoléhaly spíše na letadla, Sovětský svaz tak měl se zaměřením na rakety strategickou výhodu.

Spojené státy své plány na vypuštění družice neutajovaly. V srpnu 1955 představili Američané projekt družice *Vanguard* na zasedání Mezinárodní astronautické federace v Kodani.⁴⁹⁹ Sovětská delegace byla překvapena – Američané plánovali vypustit jen velmi malou a lehkou družici.

Projekt sovětské družice přesto schválila tamní vláda až koncem ledna 1956, tehdy generály přesvědčil Sergej Koroljov - údajně slovy: „Postavím vám družici s kamerami, které vám ukážou, co dělají Američané.“⁵⁰⁰ Přípravy probíhaly tajně.

Nosná raketa R-7 zpočátku nefungovala tak, jak Sověti potřebovali. Při zkušebních letech dvakrát vybuchla. Po dalších dvou úspěšných startech padlo rozhodnutí družici vypustit – 6. října 1957. Na mezinárodním astronautickém kongresu v Barceloně ale byl ohlášen referát americké delegace o umělé družici právě na 6. října. Sověti se vyděsili, že by Američané mohli chtít k tomuto datu vypustit svého *Vanguarda*, přestože špionáž o ničem takovém nevěděla, a termín vypuštění *Sputniku* pro jistotu posunuli na 4. října 1957.⁵⁰¹

I nadále se rozhodli vše utajovat, pro případ neúspěchu družice: „Oznámení o jejím startu bude vydáno až po dokončení prvního obletu Země – potom bude naprosto jasné, že těleso krouží po plánované dráze, rozhodla státní komise pro přípravu první družice. Opatrnost, s jakou byla vydána zpráva o startu, se potom stala na několik desetiletí dogmatem.“⁵⁰²

⁴⁹⁸ Pacner Karel; Vítek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 22. ISBN 978-80-87027-71-4

⁴⁹⁹ Pacner Karel; Vítek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 24. ISBN 978-80-87027-71-4

⁵⁰⁰ Pacner Karel; Vítek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 24. ISBN 978-80-87027-71-4

⁵⁰¹ Pacner, Karel: *Kolumbové vesmíru - Souboj o Měsíc, 1. díl*. Paseka, Praha 2006, s. 134. ISBN 80-7185-651-7

⁵⁰² Pacner, Karel: *Kolumbové vesmíru - Souboj o Měsíc, 1. díl*. Paseka, Praha 2006, s. 133. ISBN 80-7185-651-7

I přes problémy při startu raketa dopravila Sputnik úspěšně na oběžnou dráhu po 22:30 moskevského času. Technici zachytili signál družice, pak ale museli 90 minut čekat, než obletěla Zemi a ozvala se znovu. Přesto předseda státní komise Vasilij Rjabikov čekal ještě na jeden oblet, než zatelefonoval do Kyjeva, kde už Nikita Sergejevič Chruščov spal. Nejprve nepovažoval on ani jeho ideologové start Sputniku za nic převratného. Až ohromný ohlas na Západě je přesvědčil. „Teprve potom Chruščov přišel na to, že ‘sovětské rakety pohání do vesmíru socialismus’ a kosmonautika se pro něj stala propagandistickým kyjem.“⁵⁰³

Oběžná dráha první družice s pracovním názvem PS (Prostějšij sputnik – nejjednodušší družice) vedla i nad západní Evropou a Spojenými státy, charakteristické pípání mohl zachytit každý radioamatér. Centrální stupeň nosné rakety R-7, který krátký čas také obíhal po oběžné dráze kolem Země, bylo občas vidět pouhým okem. „Ohlas ve světě na tuto událost byl obrovský. Ani lidé, kteří rakety a družice stavěli, ho nečekali. Teď se všem rozbřesko: Člověk vstoupil do vesmíru! Po padesáti letech, 4. října 2007, komentátor deníku New York Times napsal, že Sputnik bylo možno přirovnat k japonskému přepadení Pearl Harboru v listopadu 1941 nebo k útoku na Washington a New York 11. září 2001. Také prezident Dwight D. Eisenhower si uvědomoval význam téhle události v plné šíři. Před novináři tvrdil, že ho nějaké ‘železo, které létá tam nahoře, nezajímá’, ale to byl jenom zastírací manévr. Američané se obávali, že Sověti mají dost raket s jadernými hlavicemi, aby zničili část Spojených států. ... Podzim 1957 podnítil Eisenhowera k obrovským investicím do základního i aplikovaného výzkumu i k reorganizaci školství. Rovněž přiměl vládu, univerzity a průmysl, aby přestaly podceňovat Sovětský svaz a začaly bedlivě sledovat vývoj jeho vědy a techniky. Amerika se probudila ze snu.“⁵⁰⁴

A tvůrci první umělé družice Sergeji Koroljovovi přineslo její úspěšné vypuštění postup. Byl zvolen plnoprávným členem Akademie věd. Přesto mohl publikovat pouze pod pseudonymem prof. K. Sergejev a nevystupoval na veřejnosti. Prý proto, že by mohl v popularitě předhonit samotného Chruščova. To dokládá i odpověď na dotaz švédské Královské akademie, kdo je tvůrcem první sovětské družice, aby věděli, koho nominovat na Nobelovu cenu za fyziku. Na tuto otázku Chruščov odpověděl: „Kdo je autorem družice? Přece všechen sovětský lid!“⁵⁰⁵

⁵⁰³ Pacner, Karel: *Kolumbové vesmíru - Soubor o Měsíc, 1. díl*. Paseka, Praha 2006, s. 140. ISBN 80-7185-651-7

⁵⁰⁴ Pacner Karel; Vítek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 9-10. ISBN 978-80-87027-71-4

⁵⁰⁵ Pacner, Karel: *Tajný závod o Měsíc*. Bohemia, Praha, 1997, s. 153. ISBN 80-85803-25-9

Předtím, než Sovětský svaz vypustil první umělou družici Země, informovalo Rudé právo v hned prvním textu o sovětských jaderných zkouškách. Článek *Atomové výbuchy v SSSR*⁵⁰⁶ sděluje velmi pečlivě vybranými slovy, že byly uskutečněny zkoušky atomových a vodíkových bomb. Rudé právo píše: „Podle plánu bojové přípravy Sovětské armády a vojenského námořnictva byly v Sovětském svazu provedeny výbuchy atomových a vodíkových nábojů pro různé druhy zbraní. Výcvik vojsk proběhl úspěšně. V zájmu bezpečnosti obyvatelstva byly výbuchy provedeny v neobydlené krajině a ve velké výšce.“⁵⁰⁷ Rudé právo tedy sděluje, že vše proběhlo podle plánu, bezpečnost obyvatelstva nebyla ohrožena. A především se o jaderných a vodíkových bombách vyjadřuje jako o „nábojích“. Což se v tomto kontextu dá definovat jako eufemismus. Který v případě zkoušek jaderných zbraní západních států Rudé právo nepoužívalo.

Text *Další nezdařený pokus s mezikontinentální střelou v USA*⁵⁰⁸ mapuje nezdařené vypuštění amerického Atlasu, jak píše Rudé právo: „americkou řízenou mezikontinentální střelou pokládají USA za jednu ze svých nejlepších střel.“⁵⁰⁹ Její let se nezdařil, shořela 1600 metrů nad povrchem.

Rozsáhle se však Rudé právo věnuje odzbrojení. Text *Jsme pro mírové soutěžení, které by přineslo prospěch národům celého světa*⁵¹⁰ popisuje všeobecnou rozpravu Valného shromáždění OSN o odzbrojení. I další texty jsou ze stejné oblasti – krátký článek o britském pokusném atomovém výbuchu na střelnici Maralinga v Austrálii v rubrice *24 hodiny v zahraničí*⁵¹¹. Článek *Výstražná odpověď na otázku: Kolik vlastně zahynulo lidí v Hirošimě?*⁵¹² klade velmi sugestivní otázky: „O kolik let života jsou okradeni ti, kteří nebyli bezprostředně postiženi explozí? Z kolika z nich atomový výrobek z amerických laboratoří vysál životní síly? Neexistuje striktní odpověď na tuto otázku...“⁵¹³. Text také odhaduje počet obětí hirošimského jaderného bombardování na 240 tisíc⁵¹⁴. I další články sledovaného období mají

⁵⁰⁶ Atomové výbuchy v SSSR. Rudé právo, 25. 9. 1957, s. 1.

⁵⁰⁷ Atomové výbuchy v SSSR. Rudé právo, 25. 9. 1957, s. 1.

⁵⁰⁸ Další nezdařený pokus s mezikontinentální střelou v USA. Rudé právo, 26. 9. 1957, s. 1.

⁵⁰⁹ Další nezdařený pokus s mezikontinentální střelou v USA. Rudé právo, 26. 9. 1957, s. 1.

⁵¹⁰ Jsme pro mírové soutěžení, které by přineslo prospěch národům celého světa. Rudé právo, 26. 9. 1957, s. 1 a 3.

⁵¹¹ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 26. 9. 1957, s. 4.

⁵¹² Výstražná odpověď na otázku: Kolik vlastně zahynulo lidí v Hirošimě? Rudé právo, 29. 9. 1957, s.

5.

⁵¹³ Výstražná odpověď na otázku: Kolik vlastně zahynulo lidí v Hirošimě? Rudé právo, 29. 9. 1957, s.

5.

⁵¹⁴ Podle nejčastějších odhadů zabil účinek výbuchu v Hirošimě bezprostředně asi 70 tisíc lidí. Celkově do konce roku 1945 zemřelo 90 – 140 tisíc lidí – v důsledku popálenin, ozáření a jím

jako hlavní téma odzbrojení: *V zájmu lidstva zastavte nukleární pokusy*⁵¹⁵, *Hlavním thematem je odzbrojení*⁵¹⁶, *Význačný sovětský biolog varuje před dalšími zkouškami s atomovými zbraněmi*⁵¹⁷ a *Návrh, který otvírá cestu k odzbrojení*⁵¹⁸.

Poslední text z „předspuťnikovského“ období je článek *Další americký „výbuch“*⁵¹⁹, jehož titulek by mohl asociovat další pokus s atomovou nebo vodíkovou bombou. Místo toho takto posměšně nazvalo Rudé právo text informující o pokusu startu balistické střely typu Thor. „Tato střela, která už jednou byla bez úspěchu zkoušena, vybuchla tentokrát nikoli ve vzduchu, ale ještě na odstřelovací základně.“⁵²⁰ Posmívat se americké kosmonautice už Rudé právo v dalších článkách nemuselo, Sovětský svaz přišel s tak velkou senzací, že veškerá glorifikace – tentokrát oprávněná – směřovala tam.

Tragická jaderná havárie v Kyštymu se na stránky Rudého práva nedostala ani zmínkou. Byla velmi pečlivě utajená.

12.4 PRVNÍ UMĚLÁ DRUŽICE ZEMĚ – 1. DEN INFORMOVÁNÍ

V neděli 6. října 1957 nastává v Rudém právu doslova smršť článků. První umělá družice Země je naprostou senzací. Hlavní text na straně 1 nese titulek *Sovětská umělá družice krouží kolem Země*⁵²¹. Už z titulku je tedy jasné, že Rudé právo dává velký důraz tomu, že první družice je sovětská. Nadtitulek *Celý pokrokový svět se raduje nad ohromným úspěchem socialistické vědy* opět užívá slova socialistická věda a celý pokrokový svět. Podtitulek zní: *Lidstvo se dočkalo prvního umělého souputníku naší planety. Za půl druhé hodiny obletí Zemi ve výši 750-900 km. Americký vědec: Jsem ohromen... Hlas našich vědců: Historická událost. Umělá družice byla v sobotu ve 23:49 hod. nad Prahou. Z podtitulku už nečičí propaganda tolik, až na citovaná slova amerického vědce. Tentokrát je co glorifikovat. Socialistická věda skutečně v případě první družice zvítězila nad kapitalistickou.*

Rudé právo mělo dost času na přípravu propagandistických článků - Sputnik odstartoval už v pátek 4. října v 19:28:34 UTC, tedy pozdě večer moskevského času. Přestože se v nedělním vydání propagandistické texty vyskytují, úvodní článek je

způsobenými onemocněními. Tento údaj je uveden jako oficiální i v Mírovém pamětním muzeu v Hirošimě. Zdroj: http://www.pcf.city.hiroshima.jp/top_e.html

⁵¹⁵ V zájmu lidstva zastavte nukleární pokusy. Rudé právo, 1. 10. 1957, s. 3.

⁵¹⁶ Hlavním thematem je odzbrojení. Rudé právo, 1. 10. 1957, s. 4.

⁵¹⁷ Význačný sovětský biolog varuje před dalšími zkouškami s atomovými zbraněmi. Rudé právo, 5. 10. 1957, s. 1.

⁵¹⁸ Návrh, který otvírá cestu k odzbrojení. Rudé právo, 5. 10. 1957, s. 5.

⁵¹⁹ Další americký „výbuch“. Rudé právo, 5. 10. 1957, s. 6.

⁵²⁰ Další americký „výbuch“. Rudé právo, 5. 10. 1957, s. 6.

⁵²¹ Sovětská umělá družice krouží kolem Země. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 1.

opět až překvapivě strohý (přesně stejně se list choval v případě první zkoušky sovětské vodíkové bomby i spuštění první atomové elektrárny – viz předchozí zkoumané období).

Článek začíná citací TASSu: „Tisková agentura Sovětského svazu vysílala v noci na 5. října tuto zprávu: Dne 4. října 1957 byla v Sovětském svazu úspěšně vypuštěna první umělá družice. Podle předběžných údajů dodala nosná raketa družici nutnou oběžnou rychlost asi 8000 metrů za vteřinu. Umělá družice nyní obíhá kolem Země v eliptické dráze a její let je možno pozorovat v paprscích vycházejícího a zapadajícího slunce pomocí nejjednodušších optických přístrojů (binoklů, dalekohledů atd.). Podle výpočtů, které se nyní zpřesňují na základě přímého pozorování, bude se družice pohybovat ve výši až 900 kilometrů nad povrchem Země. Doba jednoho plného oběhu družice bude 1 hodina 35 minut. Družice přetíná rovinu rovníku pod úhlem 65 stupňů. Nad oblastí Moskvy proletí 5. října 1957 družice dvakrát, v 1 hodinu 45 minut v noci a 6 hodin 45 minut ráno moskevského času.“⁵²²

První odstavec je tedy čistě technický, i nadále text pokračuje ve sdělování technických detailů: „Družice má tvar koule o průměru 58 cm a váží 83,6 kg. Družice je vybavena dvěma radiovysílači, které neustále vysílají radiosignály na kmitočtech 20.005 a 40.002 megacyklech (délka vlny asi 15 m a 7,5 m).“⁵²³ Dále pokračuje popisem radiostanic, které už zachytily vysílání družice, a konstatuje, že kvůli neznámé hustotě horních vrstev atmosféry není možné zatím přesně zjistit, jak dlouho bude družice obíhat a kdy se dostane do hustších vrstev atmosféry a zanikne.

Až ke konci textu se dostává na zhodnocení významu první družice, opět až překvapivě neideologické: „Úspěšné vypuštění umělé družice Země, kterou vytvořil člověk, je neobyčejně významným přínosem do pokladnice světové vědy a kultury. Vědecký experiment, provedený v takové výši, má nesmírný význam pro poznání vlastností kosmického prostoru a studium Země jako planety naší sluneční soustavy.“⁵²⁴ Opět překvapivě se tedy nikde nezdůrazňuje, že to byl Sovětský svaz, který první družici vypustil. Až v úplném závěru článku se přesto sovětský přínos trochu zmíní: „Umělé družice Země otevřou cestu k meziplanetárním letům a našim současníkům je zřejmě souzeno být svědky toho, jak osvobozená a budovatelská práce příslušníků nové socialistické společnosti uskutečňuje i ty nejsmělejší sny lidstva.“⁵²⁵ Toto je tedy jediná „budovatelská“ zmínka celého úvodního textu. Proto jej hodnotíme jako neutrální.

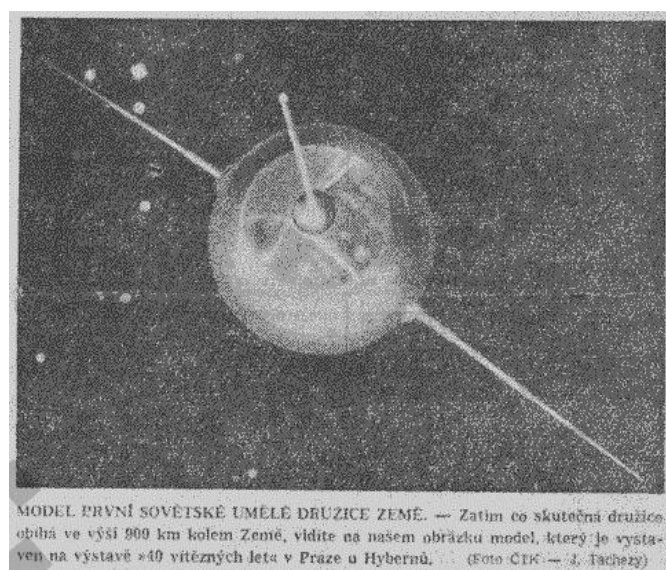
⁵²² Sovětská umělá družice krouží kolem Země. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 1.

⁵²³ Sovětská umělá družice krouží kolem Země. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 1.

⁵²⁴ Sovětská umělá družice krouží kolem Země. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 1.

⁵²⁵ Sovětská umělá družice krouží kolem Země. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 1.

Pod článkem je i fotografie modelu družice, která ale neodpovídá skutečnému vzhledu prvního Sputniku.

526

Ještě jeden článek uveřejňuje Rudé právo na první straně. Text *Panská ves hlásí*⁵²⁷ se snaží o personalizaci. Text popisuje, jak ráno vstával Miroslav Jiskra, technický pracovník ionosférické stanice Geofyzikálního ústavu ČSAV v Panské Vsi u Dubé. „O vypuštění sovětské umělé družice jsem se po prvé dověděl dnes ve 3 hodiny ráno. Soudruh dr. Mrázek z našeho střediska v Průhoncích mě doslova vytáhl z postele, aby mě s touto velkou zvěstí seznámil. Přiznám se ti, že jsem z počátku tak trochu bručel, ale pak jsem jásal jako malý chlapec. Jak se neradovat z tak slavného vítězství sovětské vědy!“⁵²⁸ Nakonec se tedy chvála sovětské vědy na první stranu Rudého práva dostala, a to z úst československého odborníka. Text dále popisuje, kolikrát soudruh Jiskra zachytil během soboty signály první družice. Nakonec dodává: „Přiznávám se, že ti tohle všechno říkám v radostném vzrušení. Jsem šťasten, že sovětská věda si opět dobyla prvenství v další oblasti lidského bádání.“⁵²⁹

Rudé právo věnuje letu Sputniku a jeho ohlasům ještě téměř celou stranu 5. Uveřejňuje články *Telegramy oznamují: Svět je vzrušen a obdivuje se*⁵³⁰; *Co píše světový tisk*⁵³¹; *Umělá družice nad Prahou*⁵³²; *Akademik Novák: máme velkou*

⁵²⁶ Sovětská umělá družice krouží kolem Země. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 1.

⁵²⁷ Panská ves hlásí. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 1.

⁵²⁸ Panská ves hlásí. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 1.

⁵²⁹ Panská ves hlásí. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 1.

⁵³⁰ Telegramy oznamují: Svět je vzrušen a obdivuje se. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵³¹ Co píše světový tisk. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵³² Umělá družice nad Prahou. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

*radost*⁵³³; *Skalnaté pleso hlásí*⁵³⁴; *Na observatoři v Průhonicích*⁵³⁵; *Co o tom řekli*⁵³⁶; *Už jdeme blíž*⁵³⁷ a *Signály družice zachyceny v Pekinu*⁵³⁸.

Ve všech textech je společné velké udivení nad sovětskou první družicí. Rudé právo cituje mnoho zahraničních tiskovin, zaměřuje se především na Spojené státy, o tamním dění však informuje přes agenturu AFP: „Celý svět stojí v obdivu před obrovským úspěchem sovětských vědců. Podle zprávy AFP vypuštění umělé družice vyvolalo ve Washingtonu úplnou senzaci, neboť Američané neočekávali, že sovětští vědci tak brzo, za dva roky, dosáhnou takového úspěchu. ... Předseda amerického výboru pro Mezinárodní geofyzikální rok dr. Joseph Caplan prohlásil: ‘Jsem ohromen ... Uskutečnili to sovětští vědci a uskutečnili to první.’ ... Agentura AFP také oznamuje, že americké vědecké kruhy se brání pocitu zklamání, které se zdá být přirozené, neboť Spojené státy přišly první s myšlenkou pokusů tohoto druhu, avšak byly předstiženy sovětskou vědou. Američtí vědci však pohlížejí na úspěch sovětských vědců z hlediska vědecké práce mezi všemi zeměmi světa.“⁵³⁹ Zde se ukazuje zajímavý vývoj v informování Rudého práva, od nezaujatých až technických textů, přes pochvalu Sovětského svazu a pochvalu amerických vědců, až po kritiku USA, která přijde v dalších dnech. Už v první den, kdy Rudé právo o Sputniku informovalo, ale uvádí nepravdu: „K té zprávě lze jen dodat, že sovětští vědci se nikdy nebránili spolupráci a jistě americkým i jiným vědcům pomohou.“⁵⁴⁰ K tomuto lze jen dodat, že sovětští představitelé utajovali naprosto všechno, co se týkalo sovětského kosmického programu, včetně jeho hlavních tvůrců. Jméno Sergeje Koroljova odtajnilo až po jeho smrti. Velmi pravděpodobně tak přišel o Nobelovu cenu – když se Nobelův výbor ptal do Kremlu, kdo je tvůrcem první sovětské družice, Chruščov jim odpověděl, že to je všechen sovětský lid.⁵⁴¹ Spojené státy také neprozrazovaly detaily, na jakých kosmických výzkumech pracují, vypouštění družic a raket ale neutajovaly. Noviny o nich psaly už několik dní před plánovaným startem. A velké projekty (Vanguard, Explorer) byly oznamovány při jejich spuštění.

Rudé právo cituje ve věcech sovětské kosmonautiky profesora Erhardta, nikoli tvůrce družice: „Sovětský odborník profesor Erhardt prohlásil v sobotu v moskevském rozhlase, že vyslání družice je jen první a nezbytnou etapou k dobytí vesmíru a

⁵³³ Akademik Novák: máme velkou radost. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵³⁴ Skalnaté pleso hlásí. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵³⁵ Na observatoři v Průhonicích. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵³⁶ Co o tom řekli. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵³⁷ Už jdeme blíž. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵³⁸ Signály družice zachyceny v Pekinu. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵³⁹ Telegramy oznamují: Svět je vzrušen a obdivuje se. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵⁴⁰ Telegramy oznamují: Svět je vzrušen a obdivuje se. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵⁴¹ Pacner, Karel: *Tajný závod o Měsíc*. Bohemia, Praha, 1997, s. 153. ISBN 80-85803-25-9

k cestám na Měsíc. Oznamil také, že vbrzku budou vypuštěny další a větší družice, které budou vybaveny přístroji, jež umožní získat veškeré informace o vesmíru.⁵⁴²

V části *Co píše světový tisk*⁵⁴³ si Rudé právo všímá také především západních médií. Cituje New York Herald Tribune: „Sovětský svaz porazil Spojené státy v závodě o vyslání první umělé družice“⁵⁴⁴; agentura DPA píše: „Sovětští vědci vyhráli soutěž se svými americkými kolegy“⁵⁴⁵; Unita: „Tato událost má velký historický význam, a to tím spíše, že toho velikého vítězství dosáhl k prospěchu všeho lidstva Sovětský svaz – první a největší socialistická země na světě.“⁵⁴⁶; Daily Express: „Včera, když Rusko vypustilo umělou družici Země, vstoupilo lidstvo do věku dobytí světového prostoru.“⁵⁴⁷ a nakonec agentura United Press, jak ji cituje Rudé právo: „Sovětský úspěch znamená, že sovětští vědci rozřešili nejnepohodnější úkol v odpalování raket. Vystřelit raketu několik set mil vysoko není problém. (V USA to zatím problém je – pozn. RP.) Problém však je sestavit několikastupňovou raketu a usměrnit její let rovnoběžně s pohybem země.“⁵⁴⁸ Tolik drobná škodolibost Rudého práva.

List cituje i československé vědce: „‘Máme velkou radost’ – těmito slovy vyjádřil akademik Josef Novák, předseda čs. komise pro Mezinárodní geofyzikální rok, mínění našich vědců ke zprávě o sovětské umělé družici. ... Slyšel jsem o tom, že jakýsi americký generál se o sovětské družici vyjádřil jako o ‘kusu železa’⁵⁴⁹. Je to hloupost a nepravda, která nijak nemůže snížit význam té skutečnosti, že právě sovětským vědcům se podařil tak obrovský úspěch.“⁵⁵⁰ Rudé právo tak dalo prostor i československé vědě. Mimo jiné podrobně informuje i o radioodbornících a radioamatérech, kteří zachycují charakteristické pípání družice a snaží se vypočítávat její polohu. Vychází texty ze Skalnatého plesa⁵⁵¹ i observatoře v Průhonicích⁵⁵².

Rudé právo uzavírá první den informování o Sputniku kapitálkami: „SOVĚTSKÁ VĚDA UŽ RAZÍ LIDSTVU CESTU DO VESMÍRU: DOSÁHLA PRVNÍHO KROKU V JEDNOM Z NEJTĚŽŠÍCH A NEJSLOŽITĚJŠÍCH ÚKOLŮ

⁵⁴² Telegramy oznamují: Svět je vzrušen a obdivuje se. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵⁴³ Co píše světový tisk. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵⁴⁴ Co píše světový tisk. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵⁴⁵ Co píše světový tisk. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵⁴⁶ Co píše světový tisk. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵⁴⁷ Co píše světový tisk. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵⁴⁸ Co píše světový tisk. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵⁴⁹ Americký admirál Rawson Bennett, vedoucí námořních operací americké armády, skutečně o Sputniku prohlásil, že je to „hunk of iron almost anybody could launch“ – kus železa, který může odpálit téměř každý. Viz kniha Siddiqi, Asif A.: *Sputnik and the Soviet Space Challenge*. University Press of Florida, Gainesville, 2003, s. 187. ISBN 0-81-302627-X

⁵⁵⁰ Akademik Novák: máme velkou radost. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵⁵¹ Skalnaté pleso hlásí. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵⁵² Na observatoři v Průhonicích. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

VĚDY. KOLEM ZEMĚKOULE OBÍHÁ UMĚLÁ DRUŽICE. ANO. VELIKÉ DOBRODRUŽSTVÍ, CESTA DO VESMÍRU, ZAPOČALO!⁵⁵³

12.5 SPUTNIK – DEN DRUHÝ

Ani v pondělí 7. října, tedy druhý den informování o první umělé družici Země, přival textů neustává. Rudé právo se Sputniku věnuje na části stran 1, 2 a 3. Na první straně vycházejí texty *Sovětská věda otevřela brány vesmíru*⁵⁵⁴; *Další cesta sovětské umělé družice*⁵⁵⁵; *Ohlásila se ze Sahary*⁵⁵⁶; *Vypočítáme přesně její dráhu*⁵⁵⁷; *Radioamatéři celého světa přijímají signály*⁵⁵⁸; *Průlom nejen do ionosféry*⁵⁵⁹ a *Vítězství socialistické vědy*⁵⁶⁰. Na druhé straně čtenář najde text *O čem zpívaly signály*⁵⁶¹ a na straně tři jsou články *Tisk i vědci se shodují v názoru, že SSSR předstihl USA v technickém rozvoji*⁵⁶² a *Američané o sovětské družici: Kolumbus prostoru*⁵⁶³.

Hned v prvním článku *Sovětská věda otevřela brány vesmíru*⁵⁶⁴ už Rudé právo chválí: „Všechny observatoře naší země jsou v pohotovosti. Jejich vědečtí pracovníci – tak jako všechen náš lid – plně pochopili nezměrný význam prvního vypuštění umělé družice Země, uskutečněného v Sovětském svazu. Výsledky dosavadního měření a sledování dráhy umělého satelita, jichž dosáhli českoslovenští vědci, přispívají k maximálnímu využití triumfu sovětské vědy a techniky pro další pokrok lidstva.“⁵⁶⁵ Rudé právo tak do sledování družice zapojilo doslova všechen náš lid. V textu *Vypočítáme přesně její dráhu*⁵⁶⁶ cituje Dr. Závaše Bochnička z Astronomického ústavu Slovenské akademie věd: „Sovětská umělá družice pokračuje s dokonalou přesností ve své gigantické okružní dráze kolem zeměkoule.“⁵⁶⁷ I další text *Průlom nejen do ionosféry*⁵⁶⁸ cituje československého odborníka – Miroslava Jiskru, pracovníka ionosférické stanice Geofyzikálního ústavu

⁵⁵³ Telegramy oznamují: Svět je vzrušen a obdivuje se. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 5.

⁵⁵⁴ Sovětská věda otevřela brány vesmíru. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁵⁵ Další cesta sovětské umělé družice. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁵⁶ Ohlásila se ze Sahary. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁵⁷ Vypočítáme přesně její dráhu. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁵⁸ Radioamatéři celého světa přijímají signály. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁵⁹ Průlom nejen do ionosféry. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁶⁰ Vítězství socialistické vědy. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁶¹ O čem zpívaly signály. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 2.

⁵⁶² Tisk i vědci se shodují v názoru, že SSSR předstihl USA v technickém rozvoji. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 3.

⁵⁶³ Američané o sovětské družici: Kolumbus prostoru. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 3.

⁵⁶⁴ Sovětská věda otevřela brány vesmíru. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁶⁵ Sovětská věda otevřela brány vesmíru. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁶⁶ Vypočítáme přesně její dráhu. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁶⁷ Vypočítáme přesně její dráhu. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁶⁸ Průlom nejen do ionosféry. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

ČSAV: „Skutečnost, že sovětská umělá družice je tak znamenitým cestovatelem, je výsledkem nezměrné vědecké práce a nesčetných theoretických i praktických výzkumů socialistické vědy. Myslím, že nepřeháním, řeknu-li, že lidé na observatořích celého světa sledují dráhu umělého satelita s pootevřenými ústy.“⁵⁶⁹

Rudé právo už tedy sovětskou vědu nepokrytě glorifikuje, činí tak prostřednictvím přímých vyjádření odborníků. V textu *Vítězství socialistické vědy*⁵⁷⁰ už ale chválí i v autorském redakčním textu: „Ještě za několik set let budou naši potomci opatrně brát do rukou noviny z časného podzimka letošního roku a s utajovaným vzrušením je budou pročitat. Budou v nich hledat ne pouze poučení, neboť to by našli mnohem úplněji zapsáno ve svých příručkách a učebnicích. Budou na těch zažloutlých a křehkých stránkách hledat a objevovat to, co i my dnes nalzáme v dokumentech dávno zašlých dob – vůni dnešních dní, tajemství smělosti velkých tvůrců dneška.“ Takto v souladu s komunistickou ideologií psalo Rudé právo. Dobovou stranickou stylistiku využívalo i nadále: „Sovětská věda v poválečném období již několikrát zklamala západní ‘znalce’. Naprostým překvapením pro ně byla zpráva o výbuchu atomové bomby, stejně tak jako později vodíkové bomby. Bylo možno vyslovit dohady, že se to podařilo jenom díky tomu, že z amerických nejtajnějších tresorů byly zcizeny nejvíce střežené materiály. Našli se i lidé, kteří dokonce vůbec popírali možnost jiného výkladu. Když před několika týdny přišla ze Sovětského svazu zpráva o úspěšných pokusech s mezikontinentální balistickou střelou, pak ji prostě označovali za blud. Tak hluboce upadli do sítě vlastních výmyslů a lži, že jim pravda o tvůrčích silách a úspěších sovětských vědců připadá čímsi fantastickým a nepřirozeným, jestliže ji nelze ‘vysvětlit’ šikovností domnělé špionáže. A teď je tady nová a ještě tíživější rána.“⁵⁷¹

To je po dlouhé době poprvé, co se Rudé právo pustilo do tématu eventuální sovětské špionáže na americké půdě v případě atomové a vodíkové bomby. Pochopitelně tuto špionáž vyvrací poukazem na to, že v případě první družice Země je Sovětský svaz první, a tak neměl od koho „opisovat“. V této souvislosti je třeba říci, že první sovětská atomová bomba byla kopií americké zbraně. Stalin svým vědcům nedůvěřoval natolik, aby nechal prvně vyzkoušet sovětské řešení, a tak sovětští jaderní odborníci museli nejprve okopírovat to americké a udělat pokusný výbuch. V případě vodíkové bomby po prvotním kopírování americké verze sovětští fyzici vlastním výzkumem a zlepšením našli lepší cestu, jak ji vyrobit. Přesto špionáž v obou případech sehrála klíčovou roli. V případě kosmonautiky na střelách i družicích pracoval zcela jiný tým, než při atomových a vodíkových zbraních. A

⁵⁶⁹ Průlom nejen do ionosféry. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁷⁰ Vítězství socialistické vědy. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁷¹ Vítězství socialistické vědy. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

geniální sovětský vědec Sergej Koroljov nepotřeboval opisovat odnikud, protože byl jednoduše nejdál.

Článek Spojené státy haní: „Někteří američtí vědci se již netajili určitým ‘rozčarováním a roztrpčením’ nad tímto úspěchem svých sovětských kolegů. A je zcela pochopitelné, že stejné nálady jsou u mnohých amerických občanů. Vždyť již po dlouhou dobu se dovídali ze svých novin, rozhlasu i televise o přípravě na vypuštění umělého souputníka.“⁵⁷² Text dále popisuje zděšení v USA poté, co Sputnik vzlétl. Článek končí, jako téměř vždy, pochvalou sovětské vědy a příslibem ještě lepších budoucích výsledků: „Vítězství sovětských vědců je současně vítězstvím světové vědy. Není pochyby, že pro věc míru, pro blaho všeho lidstva, sovětská věda dosáhne ještě větších vítězství.“⁵⁷³

Text *O čem zpívaly signály*⁵⁷⁴ je ještě oslavnější. Autor Jiří Franěk popisuje, o čem podle něj zpívají signály Sputniku: „A zdálo se mi dále, že tu její signály zpívají ke slávě dělníků s puškami, námořníků, vousatých mužiků, bezejmenného lidského množství, které se dalo do pohybu a s potem a krví na tvářích povstalo k revoluci. Ke slávě Lenina, ke slávě jeho snů o sovětech a elektřině, které spolu přeorají špinavé, negramotné, zaostalé Rusko, které z něj udělají velmoc socialismu. Tú – tú – tú, ťukaly signály, Lenin měl pravdu! Celému světu zpíváme o tom, jak měl pravdu. ... ‘Za pár let můžeme přicházet z Měsíce!’ volají signály z výše. ‘Za pár let tam odtud opravdu budeme přicházet! Brzo, tak brzo by se už mohlo spojené, sbratřené lidstvo dotknout hvězd! Tak brzo – brzo – brzo!’ A co z nich bylo ještě slyšet, co ještě zpívaly signály? ZPÍVALY INTERNACIONÁLU.“⁵⁷⁵

Na třetí straně Rudé právo otiskuje dva články, oba z autorské dílny redakce. Text *Tisk i vědci se shodují v názoru, že SSSR předstihl USA v technickém rozvoji*⁵⁷⁶ popisuje „otřes ve Washingtonu“, jak to nazývá: „Senátoři žádají vyšetření americké porážky. I na Západě se dnes již volky nevolky přiznává prvenství sovětské vědy a techniky v nejnáročnějších odvětvích rozvoje. Spuštění první atomové elektrárny, úspěšné zkoušky s prvními dokončenými dálkovými balistickými střelami a nyní úspěšné vypuštění družice – to jsou nejčastěji uváděné důkazy skutečnosti, že je to socialistická věda a technika, která se definitivně dostává do čela lidského úsilí o dobytí všech tajů přírody. ... Američtí diplomaté prý přiznávají, že ‘Rusové dosáhli významného propagačního vítězství a že vojenské důsledky hrdinského sovětského činu jsou obrovské’. Autor článku ironicky poznamenává, že ‘USA zaznamenaly

⁵⁷² Vítězství socialistické vědy. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁷³ Vítězství socialistické vědy. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

⁵⁷⁴ O čem zpívaly signály. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 2.

⁵⁷⁵ O čem zpívaly signály. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 2.

⁵⁷⁶ Tisk i vědci se shodují v názoru, že SSSR předstihl USA v technickém rozvoji. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 3.

90 % vítězství v diskusi o družici, zatímco SSSR zaznamenal stoprocentní vítězství při provádění. ... Úplné překvapení, to byla zde, v USA, první reakce na zprávu o vypuštění družice. Po první reakci následovala druhá: pocit porážky a bolestného zklamání.⁵⁷⁷ Rudé právo se v citacích amerického tisku začíná opakovat, argumenty jsou stále stejné.

I newyorský zpravodaj RP Přemysl Tvaroh píše v textu *Američané o sovětské družici: Kolumbus prostoru*⁵⁷⁸: „Historický triumf sovětské vědy a celého Sovětského svazu není však některými lidmi vítán, někde vzbuzuje také velikou nevoli. Na příklad senátor Stuart Symington ze státu Montana a několik dalších senátorů rozzlobeně žádá, aby bylo zahájeno v kongresu vyšetřování, jež by ukázalo, kdo zavinil porážku americké vědy v soutěžení se sovětskou.“⁵⁷⁹

Tolik tedy druhý den informování o sovětské umělé družici. Od zcela informačních textů se pozornost Rudého práva stále více přesouvá ke komentářům a citacím ze zahraničí, které jsou nelichotivé především vzhledem ke Spojeným státům americkým.

12.6 ANI TŘETÍ DEN INFORMOVÁNÍ NEPOLEVUJE

Ani třetí den Rudé právo v informování o první sovětské družici nepolevuje. Věnuje jí opět části hned tří stran. Na první uveřejňuje texty *Triumf sovětské vědy vzrušuje celý svět*⁵⁸⁰; *Z Hamburku do Káhiry za 4 minuty 26 vteřin*⁵⁸¹; *Čím přispěje naše věda*⁵⁸²; *Další amatéři mohou pomoci*⁵⁸³; „*Byl to takový zvláštní zážitek...*“⁵⁸⁴; *Z nového Dullesova exposé v Kongresu USA*⁵⁸⁵; na straně 2 je fejeton *Jak jsme stíhali umělou družici*⁵⁸⁶; strana 3 zveřejňuje články *Triumf sovětské vědy vzrušuje celý svět*⁵⁸⁷; *První lov na družici v Jugoslavií*⁵⁸⁸ a *Úžas a radost ze sovětského úspěchu*⁵⁸⁹.

⁵⁷⁷ Tisk i vědci se shodují v názoru, že SSSR předstihl USA v technickém rozvoji. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 3.

⁵⁷⁸ Američané o sovětské družici: Kolumbus prostoru. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 3.

⁵⁷⁹ Američané o sovětské družici: Kolumbus prostoru. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 3.

⁵⁸⁰ Triumf sovětské vědy vzrušuje celý svět. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁵⁸¹ Z Hamburku do Káhiry za 4 minuty 26 vteřin. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1.

⁵⁸² Čím přispěje naše věda. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1.

⁵⁸³ Další amatéři mohou pomoci. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1.

⁵⁸⁴ „Byl to takový zvláštní zážitek...“. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1.

⁵⁸⁵ Z nového Dullesova exposé v Kongresu USA. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1.

⁵⁸⁶ Jak jsme stíhali umělou družici. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 2.

⁵⁸⁷ Triumf sovětské vědy vzrušuje celý svět. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 6.

⁵⁸⁸ První lov na družici v Jugoslavií. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 6.

⁵⁸⁹ Úžas a radost ze sovětského úspěchu. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 6.

Úvodní článek *Triumf sovětské vědy vzrušuje celý svět*⁵⁹⁰ už je zcela propagandisticky zaměřený. „Ohromné vzrušení, které zachvátilo svět po oznámení, že první lidský posel – sovětská umělá družice – byl vyslán vědci s o c i a l i s t i c k é velmoci do hlubin vesmíru, neochabuje. Triumf sovětské vědy je komentován a ohledáván se všech stran, avšak přemíra úvah se zdrženlivě i naprosto otevřeně sbíhá do jednoho ohniska konstatování: sovětská věda a technika předstihla v technickém rozvoji Spojené státy, a to nikoli po prvé. V mírovém střetnutí dvou společenských řádů vychází socialismus před očima národů celého světa s brilantním vítězstvím.“⁵⁹¹ Dále list cituje různý světový tisk, který družici chválí a diví se vyspělosti sovětské vědy. Poté periodikum slibuje i další kosmická vítězství SSSR: „Další sovětské družice budou mít větší váhu a rozměry, což umožní vybavit je větším počtem vědeckých přístrojů.“⁵⁹² Nejzajímavější část však přichází zhruba uprostřed textu, kdy Rudé právo informuje o rozhlasové stanici Hlas Ameriky a o nařízení cenzury ze strany USA: „‘Hlas Ameriky’ má mlčet. Informační agentura USA, která je orgánem státního departmentu, poslala podvrtné rozhlasové organizaci, která si říká ‘Hlas Ameriky’, nové směrnice, v nichž m. j. nařizuje, aby zamlčela, že vypuštění umělé družice je důkazem převahy SSSR ve vědě.“⁵⁹³

Velmi zavádějící je text *Z nového Dullesova exposé v Kongresu USA*⁵⁹⁴, který podle nadpisu vypadá, že jde o projev amerického ministra zahraničí Johna Fostera Dullese⁵⁹⁵ v Kongresu. Přitom se jedná o básničku, kterou vytvořil J. Plachetka, což kromě malého podpisu dole nebylo v celém textu nikde vysvětleno. „Demokracie opět byla bita: / Rusko má poslušného satelita! / Jak zdá se, železně ho ovládá / Kominforma a Rudá armáda. // Na rozkaz Kremlu satelit ten rudý / po světě šíří marxistické bludy. / Našli se radisté, dokonce amatéři, / kteří těm bludům nebezpečně věří. // ... Satelit, v pouta Moskvy pevně jatý, / bez visa létá nad Spojené státy. / S výjimkou hvězdářů, kterým se to prý nezdá, / všichni dnes vidíme, že je to rudá hvězda! ...“⁵⁹⁶ V tomto protikapitalistickém a protiamerickém duchu báseň ještě několik slok pokračuje.

Další texty už jsou neutrální, většinou se zaměřují na časové detaily přeletu Sputniku a případně na československé pozorovací stanice a také amatéry, kteří signály z družice přijímají. Fejton *Jak jsme stíhali umělou družici*⁵⁹⁷ popisuje, jak

⁵⁹⁰ Triumf sovětské vědy vzrušuje celý svět. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁵⁹¹ Triumf sovětské vědy vzrušuje celý svět. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁵⁹² Triumf sovětské vědy vzrušuje celý svět. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁵⁹³ Triumf sovětské vědy vzrušuje celý svět. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁵⁹⁴ Z nového Dullesova exposé v Kongresu USA. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1.

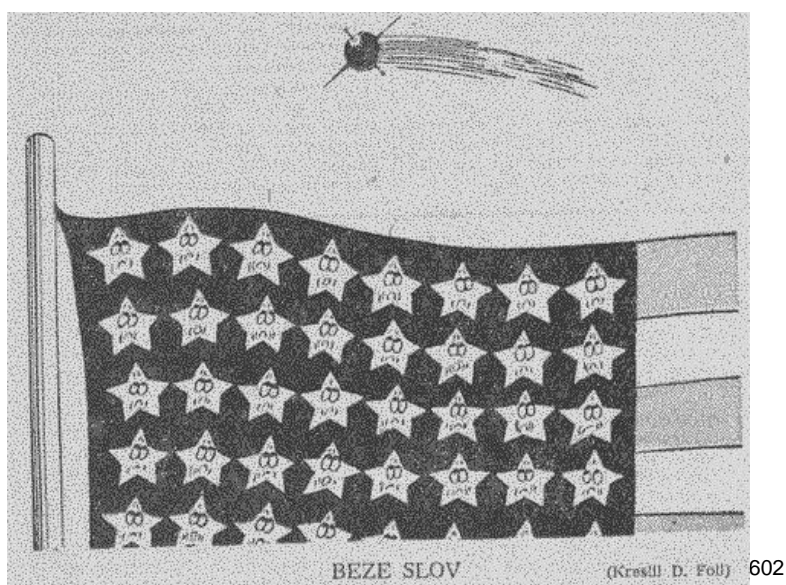
⁵⁹⁵ John Foster Dulles byl ministrem zahraničí ve vládě Dwighta D. Eisenhowera. Proslul vyhlášením doktríny zdržování komunismu, která zahrnovala politiku hrozící jadernou odvetou. Jeho bratr byl Allen Welsh Dulles, dlouholetý ředitel americké Ústřední zpravodajské služby – CIA.

⁵⁹⁶ Z nového Dullesova exposé v Kongresu USA. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1.

⁵⁹⁷ Jak jsme stíhali umělou družici. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 2.

Antonín Růžička sledoval let družice v Ondřejově. Místy je text vtipný: „V pozdních večerních hodinách jsem začínal být na pochybách, zda se umělá družice točí kolem Země nebo zda se teď celý svět točí kolem družice.“⁵⁹⁸ Přesto se i do fejetonu o sledování přeletu družice opět vkrádá ideologie: „Před čtyřiceti lety zvěstovaly světu salvy z Aurory začátek nového věku – socialismu. A téměř na puntík po čtyřiceti letech oznámila nová salva, po níž umělá družice zahájila svou pouť kolem Země, že sovětský člověk vstupuje do vesmíru. A to není náhoda, že právě sovětský člověk splnil dávné tužby lidstva. Někteří západní novináři psali, že výstřel umělé družice oznámil novou historii lidstva. To jste ale, pánové, zaspali. Ten nový, úžasný věk lidstva oznámila už Aurora. Jenže vy jste tomu pořád nechtěli věřit.“⁵⁹⁹ Zajímavý je propagandistický obrat *sovětský člověk vstupuje do vesmíru*, protože v tomto roce šlo zatím jen o vstup sovětského tělesa do vesmíru. V podstatě těmito slovy ale za tři a půl roku popisovalo Rudé právo i let Jurije Alexejeviče Gagarina 12. dubna 1961. Texty měly nadpisy například *Člověk ve vesmíru – vítězství sovětského lidu*⁶⁰⁰ nebo *Samozřejmě – SOVĚTSKÝ ČLOVĚK*⁶⁰¹.

Základní poselství informování Rudého práva shrnuje ilustrace na straně 6 – zamračené hvězdičky na americké vlajce sledují, jak nad nimi přelétá družice.

Kromě Sputniku už se v Rudém právu poprvé od jeho vypuštění objevila i jiná vědecká témata. První – velmi zajímavé – na první straně oznamuje krátký článek

⁵⁹⁸ Jak jsme stíhali umělou družici. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 2.

⁵⁹⁹ Jak jsme stíhali umělou družici. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 2.

⁶⁰⁰ Člověk ve vesmíru – vítězství sovětského lidu. Rudé právo, 13. 4. 1961, s. 1.

⁶⁰¹ Samozřejmě – SOVĚTSKÝ ČLOVĚK. Rudé právo, 13. 4. 1961, s. 3.

⁶⁰² Úžas a radost ze sovětského úspěchu. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 6.

*Úspěšná zkouška silného vodíkového náboje nové konstrukce v SSSR*⁶⁰³. Celý text je jen několikavětý: „Podle plánu pokusných prací pro vytvoření a zdokonalení atomové a vodíkové zbraně v Sovětském svazu byla 6. října 1957 provedena zkouška silného vodíkového náboje nové konstrukce. V zájmu bezpečnosti obyvatelstva a účastníků zkoušky byl výbuch proveden ve velké výšce. Zkouška proběhla úspěšně.“⁶⁰⁴ Celý text velmi připomíná článek *Atomové výbuchy v SSSR*⁶⁰⁵, uveřejněný před dvěma týdny. Opět sděluje velmi pečlivě vybranými slovy, že uskutečněná zkouška vodíkového náboje (nikoli bomby nebo pumy) byla přesně podle plánu pokusných prací pro vytvoření a zdokonalení atomové a vodíkové zbraně (opět nikoli bomby nebo pumy), v minulém textu Rudé právo hovořilo o plánu bojové přípravy sovětské armády a vojenského námořnictva. Opět je zmíněna také bezpečnost obyvatelstva, tentokrát i účastníků zkoušky, naproti tomu v minulém článku se psalo o výbuchu v neobydlené krajině a velké výšce, v tomto už zůstala jen výška. Každopádně ujištění o bezpečnosti i eufemismy v označování vodíkové bomby zůstaly stejné.

Na straně 4 Rudé právo popisuje *Výbuch ve francouzském atomovém středisku*⁶⁰⁶ v Saclay. „V laboratoři vybuchla nádrž s otravným plynem. Ředitelství střediska oznámilo, že laboratoř, kde došlo k výbuchu, je dosti vzdálena od laboratoří, kde se pracuje na atomovém výzkumu. Oběti nejsou hlášeny.“⁶⁰⁷ V tomto případě je zcela paradoxní, že Rudé právo informuje o takovéto banalitě, když v Sovětském svazu stále ještě likvidují do té doby největší jadernou katastrofu, která se udála. Dodnes je tato jaderná havárie třetí největší. Na Mezinárodní stupnici jaderných událostí⁶⁰⁸ Mezinárodní agentury pro atomovou energii má číslo 6 ze 7 možných. Havárie v Kyštymu je podle značení označována za Těžkou havárii s únikem radioaktivních materiálů do okolí⁶⁰⁹. Nejvyšším sedmým stupněm – Velmi těžká havárie – jsou dodnes označeny jen dvě: 4. blok jaderné elektrárny Černobyl v Kyjevské oblasti SSSR 26. dubna 1986⁶¹⁰ a 1., 2. a 3. blok jaderné elektrárny Fukušima I v prefektuře Fukušima v Japonsku 12. dubna 2011⁶¹¹.

⁶⁰³ Úspěšná zkouška silného vodíkového náboje nové konstrukce v SSSR. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1.

⁶⁰⁴ Úspěšná zkouška silného vodíkového náboje nové konstrukce v SSSR. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 1.

⁶⁰⁵ Atomové výbuchy v SSSR. Rudé právo, 25. 9. 1957, s. 1.

⁶⁰⁶ Výbuch ve francouzském atomovém středisku. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 6.

⁶⁰⁷ Výbuch ve francouzském atomovém středisku. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 6.

⁶⁰⁸ The International Nuclear and Radiological Event Scale. Dostupná z <http://www-ns.iaea.org/tech-areas/emergency/ines.asp>

⁶⁰⁹ http://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/te_1032_prn.pdf

⁶¹⁰ http://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/Pub913e_web.pdf

⁶¹¹ <http://www.iaea.org/newscenter/news/tsunamiupdate01.html>

Posledním textem, který se netýkal Sputniku, byl článek *Generální konference Mezinárodní agentury pro atomovou energii pokračuje v jednání*⁶¹². Z tohoto textu nevyplývá nic zásadního, kromě pochvaly pro sovětská stanoviska: „Sovětské stanovisko je v konferenčních kruzích hodnoceno mimořádně kladně a všeobecně se zdůrazňuje jeho velký význam pro zdárný průběh konference“⁶¹³. Jen na vysvětlenou šlo o stanovisko SSSR, že nebude blokovat zvolení generálního ředitele, pokud vzejde z nezávislého státu.

12.7 SOVĚTSKÁ UMĚLÁ DRUŽICE STÁLE STŘEDEM POZORNOSTI

I v dalších dnech je – řečeno slovy úvodníku Rudého práva ze středy 9. října 1957 *Sovětská umělá družice stále středem pozornosti*⁶¹⁴. Vycházejí i další texty – *Družice obíhá přesně – signály se mění*⁶¹⁵; *Hovoříme s observatoří v Průhonicích*⁶¹⁶; *Čs. radioamatéři „hlídají“ družici*⁶¹⁷; *Blahopřání Čs. akademie věd sovětským vědcům*⁶¹⁸; *Železo viceadmirála Rawsona*⁶¹⁹.

Hned první text *Sovětská umělá družice stále středem pozornosti*⁶²⁰ cituje zahraniční periodika, například New York Herald Tribune, který tvrdil, že USA jsou pozadu asi o pět let, nebo britská média, která říkají, že „v SSSR je systém technického vzdělání, o němž jsme ani nesnili.“⁶²¹ Opět tedy glorifikační text. Další se věnují především technickým detailům vysílání signálů, které se začínají na některých místech odmlčovat. Také Rudé právo zveřejňuje text blahopřání Československé akademie věd sovětským vědcům. „Zasíláme vřelá blahopřání všem sovětským vědcům, kteří svým prvenstvím zařadili sovětskou vědu na nejčestnější místo a otevřeli novou epochu výzkumů na cestě člověka do vesmíru.“⁶²²

Nejvíce účelově zaměřeným a sarkastickým textem tohoto vydání Rudého práva je jednoznačně článek *Železo viceadmirála Rawsona*⁶²³. Autor Jiří Hochman si v něm dělá legraci z - jak uvádí titulky – viceadmirála Rawsona: „Věc je velmi prostá. Jistě doma najdete libovolný kus železa. Nemusíte s ním vůbec nic dělat. Žádné

⁶¹² Generální konference Mezinárodní agentury pro atomovou energii pokračuje v jednání. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 6.

⁶¹³ Generální konference Mezinárodní agentury pro atomovou energii pokračuje v jednání. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 6.

⁶¹⁴ Sovětská umělá družice stále středem pozornosti. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁶¹⁵ Družice obíhá přesně – signály se mění. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 1.

⁶¹⁶ Hovoříme s observatoří v Průhonicích. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 1.

⁶¹⁷ Čs. radioamatéři „hlídají“ družici. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 1.

⁶¹⁸ Blahopřání Čs. akademie věd sovětským vědcům. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 1.

⁶¹⁹ Železo viceadmirála Rawsona. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 6.

⁶²⁰ Sovětská umělá družice stále středem pozornosti. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 1 a 6.

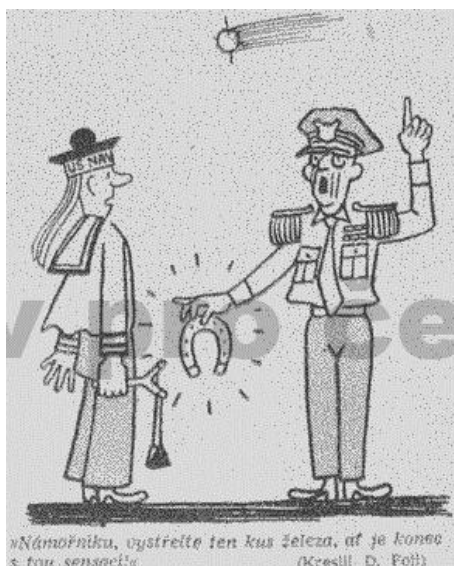
⁶²¹ Sovětská umělá družice stále středem pozornosti. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁶²² Blahopřání Čs. akademie věd sovětským vědcům. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 1.

⁶²³ Železo viceadmirála Rawsona. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 6.

opracování. Necháte prostě to železo tak, jak je. Potom vezmete několik prken, na délce také nezáleží a na tloušťce už vůbec ne. Z těchto prken zhotovíte lafetu, kterou můžete instalovat do kopce, ale když jí budete instalovat z kopce, tak se také nic nestane. Na tuto lafetu položíte shora jmenovaný kus železa, odpálíte to a už máte ve vzduchu svou vlastní umělou družici. Pokud považujete uvedený návod za nesmysl, pak si dovoluji protestovat, protože to by si to mohl všelijak vykládat pan viceadmirál Rawson z amerického vojenského námořnictva. On totiž prohlásil o umělé družici: 'Je to pouhý kus železa, který může odpálit téměř každý'. ... Můžeme-li panu viceadmirálovi radit, tak ať se nežinýruje, vezme své železo a odpálí je. Svět s napětím čeká na železo viceadmirála Rawsona, až se povalí ionosférou.⁶²⁴

Je pravda, že vedoucí námořních operací americké armády kontraadmirál Rawson Bennett skutečně v televizním interview o Sputniku prohlásil, že je to „hunk of iron almost anybody could launch“⁶²⁵ (kus železa, který může odpálit téměř každý). Po tomto skutečně nešťastném výroku americká armáda zakázala svým představitelům vyjadřovat se na téma sovětské družice. Přesto je zajímavé, že Rudé právo už v druhém textu spletlo jméno kontraadmirála Rawsona Bennetta, když zaměnilo křestní jméno za příjmení a první jméno vůbec nevedlo. Názor kontraadmirála Bennetta byl natolik menšinový, že jej i americká média moc nereflektovala. Rudému Právu se však velmi hodil do propagandistického textu, ve kterém dokazovalo, jak se USA neumějí vyrovnat s vítězstvím SSSR. A list ho doprovodil i výmluvnou ilustrací s citací: „Námořníku, vystřelte ten kus železa, ať je konec s tou senzací.“⁶²⁶

627

⁶²⁴ Železo viceadmirála Rawsona. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 6.

⁶²⁵ Siddiqi, Asif A.: *Sputnik and the Soviet Space Challenge*. University Press of Florida, Gainesville, 2003, s. 187.

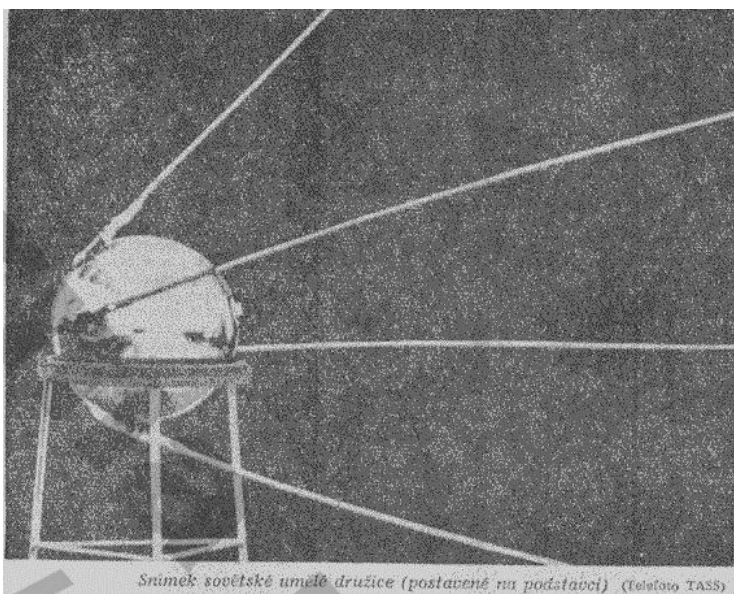
⁶²⁶ Železo viceadmirála Rawsona. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 6.

⁶²⁷ Železo viceadmirála Rawsona. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 6.

Kromě textů o Sputniku se z oblasti vědy objevuje jeden další – o jaderném odzbrojení. *Děláme vše, abychom zabránili válce*⁶²⁸ referuje o mírových snahách Nikity Sergejeviče Chruščova, pochopitelně příznakově ve prospěch SSSR a neprospěch západních zemí.

12.8 DALŠÍ DVA DNY POZOROVÁNÍ DRUŽICE

I další dny neustává v Rudém právu chvála na Sputnik. Vycházejí texty *Úspěch sovětských vědců oceňují ve všech zemích světa*⁶²⁹; *Průlety družice souhlasí s propočty*⁶³⁰; *Naši vědci intenzivně pracují na rozboru pozorování dráhy družice*⁶³¹; *Sovětská umělá družice Země*⁶³²; *Družici jsme viděli a fotografovali*⁶³³; *Svět nepřestává sledovat cestu sovětské družice*⁶³⁴; *Když někdo plivá na kmitočtu 20 MHz...*⁶³⁵ První text uveřejňuje tentokrát už správnou fotku družice.

Snímek: sovětské umělé družice (postavené na podstavci) (fotofoto TASS) 636

Texty pokračují v citování zahraničních periodik, případně v popisu, jak českoslovenští odborníci i amatéři sledují signály družice. „Malý Měsíček“ kroužící od 4. října kolem Země, zůstává v popředí světové pozornosti. Zprávy o jeho

⁶²⁸ Děláme vše, abychom zabránili válce. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 1.

⁶²⁹ Úspěch sovětských vědců oceňují ve všech zemích světa. Rudé právo, 10. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁶³⁰ Průlety družice souhlasí s propočty. Rudé právo, 10. 10. 1957, s. 1.

⁶³¹ Naši vědci intenzivně pracují na rozboru pozorování dráhy družice. Rudé právo, 10. 10. 1957, s. 1.

⁶³² Sovětská umělá družice Země. Rudé právo, 10. 10. 1957, s. 2.

⁶³³ Družici jsme viděli a fotografovali. Rudé právo, 10. 10. 1957, s. 1.

⁶³⁴ Svět nepřestává sledovat cestu sovětské družice. Rudé právo, 11. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁶³⁵ Když někdo plivá na kmitočtu 20 MHz... Rudé právo, 11. 10. 1957, s. 6.

⁶³⁶ Úspěch sovětských vědců oceňují ve všech zemích světa. Rudé právo, 10. 10. 1957, s. 1 a 6.

pohybech jsou široce publikovány, mnoho listů dává na svých stránkách místo odborníkům k úvahám nad dalšími osudy umělého souputníka.⁶³⁷

Text *Sovětská umělá družice*⁶³⁸, převzatý Rudým právem z Pravdy, rozsáhle ale obecně popisuje, co všechno bylo potřeba vyřešit, aby se mohla umělá družice dostat na oběžnou dráhu. „Pro zajištění daného úkolu rakety, potřebného k vypuštění družice, byl vypracován velmi přesný a účinný systém automatického řízení střely. Vyřešení těchto a mnoha dalších složitých úkolů bylo možné jenom na základě využití nejnovějších úspěchů vědy a techniky v nejrůznějších oborech a především zásluhou vysoké technické úrovně ve výrobě raket v SSSR.“⁶³⁹ Čtenář se pochopitelně nikde nedočte jméno Sergej Koroljov nebo další, která se na výrobě nosné rakety výrazně podílela.

Článek *Svět nepřestává sledovat cestu sovětské družice*⁶⁴⁰ si všímá zdomácnění ruského slova Sputnik ve světových jazycích: „Mezinárodní slovník byl obohacen o nové slovo – sputnik. Tento ruský název umělé družice přešel během několika dnů do slovníku většiny národů světa, jejichž zájem o sovětskou umělou družici neutuchá.“⁶⁴¹ To je zajímavý postřeh, který noviny otiskují poprvé.

Ještě jeden text vybočuje z nastaveného informačního kurzu. Článek *Když někdo plivá na kmitočtu 20 MHz...*⁶⁴² popisuje, jak v předchozích textech několikrát zmiňovaný Miroslav Jiskra, radiotechnik z Panské Vsi u Dubé, zjišťoval, jestli Sputnik stále vysílá. Na kmitočtu 20 MHz naladil jiné vysílání: „c o d e - s p u t n i k - t h i s - e x p e r i m e n t - i s - a - s c i e n t i f i c - f a i l u r e - d e - s p u t n i k. Nad těmito řádky zatím pobaveně kroutí hlavou jen ti naši čtenáři, kteří vládou jazykem anglickým. Abychom proto o tento požitěček neošidili všechny ostatní, poskytujeme jim český překlad tohoto nad jiné prapodivného textu, zbavený telegrafických zkratk: ‘V Š E M – Z – D R U Ž I C E : T e n t o – e x p e r i m e n t – j e – v ě d e c k ý m – n e z d a r e m ! P o d e p s á n a : D R U Ž I C E’. V 21 hodin 40 minut světového času se však na frekvenci, kterou soudruh Jiskra kontroloval, ozvaly tři krátké čárky – a poté následovala slova, vysílaná Morseovou abecedou. ‘Běží zde o pitomoučku a směšnou provokaci, bylo mi jasné okamžitě’ - řekl soudruh Jiskra. Jeho dovětek, jímž bodře komentoval záměr autorů této relace na kmitočtu 20 MHz, nechceme svěřovat tiskařské černi. Vyjímáme z něho pouze tu okolnost, že ionosférická stanice v Panské vsi má k dispozici zvukový záznam tohoto ‘jakoby vysílání z družice’ na magnetofonovém pásku. Nijak nepřekvapuje zjištění naší observatoře v Průhonicích,

⁶³⁷ Úspěch sovětských vědců oceňují ve všech zemích světa. Rudé právo, 10. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁶³⁸ Sovětská umělá družice Země. Rudé právo, 10. 10. 1957, s. 2.

⁶³⁹ Sovětská umělá družice Země. Rudé právo, 10. 10. 1957, s. 2.

⁶⁴⁰ Svět nepřestává sledovat cestu sovětské družice. Rudé právo, 11. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁶⁴¹ Svět nepřestává sledovat cestu sovětské družice. Rudé právo, 11. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁶⁴² Když někdo plivá na kmitočtu 20 MHz... Rudé právo, 11. 10. 1957, s. 6.

že v době, kdy si NĚKDO hrál na 'vysílačku ze sovětské družice', byly zvláště příznivé podmínky pro vysílání na frekvenci 20 MHz – právě v oblasti Severní Ameriky! Rozmarná záležitost, není-liž pravda? A dvojnásob rozmarná především proto, že první umělá družice Země, vypálená v Sovětském svazu, pokračuje ve svém gigantickém putování a získává pro vědu nedocenitelné poznatky. Nebo se snad někomu na Západě znovu stýská po stejně nesmazatelné ostudě, jakou si v celém světě nadosmrti vysloužil viceadmirál Rawson, pro něhož je sovětská družice 'pouhým kusem železa'?'⁶⁴³ Takto tedy Rudé právo obvinilo USA z pirátského vysílání, aniž mělo jediný další důkaz než ten, že byly neobvykle vynikající podmínky pro vysílání nad Severní Amerikou... Rudé právo ústy soudruha Jiskry používá výrazy jako *pitomoučká provokace*, samo označuje vysílání za *zážitek*. A také se už potřetí objevuje generál, kterého Rudé právo označuje jako Rawsona, který se hanlivě vyjádřil o družici.

Jediný jiný text, který se věnoval zkoumaným vědeckým tématům, byl krátký článek *Vídeň stálým sídlem Mezinárodní agentury pro atomovou energii*⁶⁴⁴, který byl neutrální.

12.9 DRUHÝ TÝDEN ÚSPĚŠNÉHO LETU

Ani po týdnu letu první družice Země neustává informování o jejím osudu. Text *Týden úspěšného letu sovětského souputníka Země*⁶⁴⁵ v podtitulcích shrnuje, čím se zabývá: „Obdiv a nadšení veřejnosti neustává. Družice úspěšně odolává srážkám s mikrometeority. Marné pokusy oslabit význam úspěchu sovětské vědy.“⁶⁴⁶ V textech se opakují reakce z celého světa. Novým prvkem je zkoumání horních vrstev atmosféry, o kterém se začíná nově informovat: „Vědecké kruhy překvapuje, že ač družice obíhá Zemi již osmý den, nenarazila dosud na větší meteority. Podle vysvětlení rovněž moskevského rozhlasu družice zjišťuje palbu mikrometeoritů, s nimiž se setkává s pomocí speciálního mikrofónu. Za mnoho dnů od vypuštění sovětské družice ani jeden meteorit ji však ještě vážně nepoškodil. Znamená to, že ani jeden větší meteorit se s družicí nesrazil.“⁶⁴⁷

Přesto se v textech i nadále pracuje se zastrašováním Spojenými státy: „Vedle uznání a obdivu stále hlasitěji se však, hlavně v USA, ozývají nenapravitelní protisovětské štváči, které úspěch sovětské vědy zřejmě vyvedl z míry. Zcela

⁶⁴³ Když někdo plivá na kmitočtu 20 MHz... Rudé právo, 11. 10. 1957, s. 6.

⁶⁴⁴ Vídeň stálým sídlem Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Rudé právo, 10. 10. 1957, s. 6.

⁶⁴⁵ Týden úspěšného letu sovětského souputníka Země. Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 1 a 4.

⁶⁴⁶ Týden úspěšného letu sovětského souputníka Země. Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 1 a 4.

⁶⁴⁷ Týden úspěšného letu sovětského souputníka Země. Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 1 a 4.

v rozporu s reálnou skutečností ... plnou parou se snaží hantýrkou studené války světu namluvit, že mírový úspěch sovětské vědy je novou t. zv. raketovou diplomacií SSSR, na kterou je třeba odpovědět silou.“⁶⁴⁸ V tomto ohledu byly argumenty USA správné. Jak už jsme uváděli v první části práce, rychlý sovětský vývoj raketové techniky způsobil odlišný názor na vojenskou úlohu raket. Protože Sovětský svaz během druhé světové války prakticky nepoužíval letadla ke strategickému bombardování, ale jen ke vzdušné podpoře pozemní akce, byly rakety považovány za druh dělostřelectva. Zatímco v USA byla letadla na daleko vyšší úrovni, používala se ke strategickému bombardování (nejznámější bombardér B-29 Superfortress, pojmenovaný Paulem W. Tibbetsem podle své matky *Enola Gay*, svrhl atomovou bombu na Hirošimu). Sovětský svaz se vydal cestou raket. První výnos Nejvyššího sovětu SSSR o zahájení vývoje balistických raket pocházel už z května 1946. Sovětský raketový náskok měl na svědomí válečný průmysl, nikoli mírový.

Další texty druhého sputnikovského týdne se věnují podobným tématům, jako první smíšený text, případně pokrývají jen jednu z oblastí, které první text směřoval. Podrobněji viz kvantitativní analýza na konci této kapitoly. Texty týkající se Sputniku jsou: *Spolupráce československých a sovětských vědců*⁶⁴⁹; *Družice a politika*⁶⁵⁰; *Druhý týden na cestě kolem Země*⁶⁵¹; *Útok na vesmír započal*⁶⁵²; *Co chceme vědět o družici*⁶⁵³; *Gigantický skok vědy a techniky*⁶⁵⁴; *Celý svět žasne*⁶⁵⁵; *Nedělní skromné veršičky o dvou, co hráli kuličky*⁶⁵⁶; *Družice před námi*⁶⁵⁷; *Okénko vtípu*⁶⁵⁸; *Svět nevychází z úžasu nad úspěchem sovětských vědců*⁶⁵⁹; *V čem spočívá síla sovětské vědy a techniky*⁶⁶⁰; *Novinky ze skalnatého plesa*⁶⁶¹; *K pozorování umělé družice na našich lidových hvězdárnách*⁶⁶²; *Umělá družice v dotazech*⁶⁶³; *Svět si uvědomuje význam sovětského objevu*⁶⁶⁴; *Družice a Spolek na ochranu zvířat*⁶⁶⁵; *Observatoř v Ondřejově nám hlásí: Úspěšné pozorování družice*⁶⁶⁶; *Prožíváme dějinné chvíle*⁶⁶⁷;

⁶⁴⁸ Týden úspěšného letu sovětského souputníka Země. Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 1 a 4.

⁶⁴⁹ Spolupráce československých a sovětských vědců. Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 1.

⁶⁵⁰ Družice a politika. Rudé právo, 13. 10. 1957, s. 1.

⁶⁵¹ Druhý týden na cestě kolem Země. Rudé právo, 13. 10. 1957, s. 1 a 6.

⁶⁵² Útok na vesmír započal. Rudé právo, 13. 10. 1957, s. 2.

⁶⁵³ Co chceme vědět o družici. Rudé právo, 13. 10. 1957, s. 2.

⁶⁵⁴ Gigantický skok vědy a techniky. Rudé právo, 13. 10. 1957, s. 2.

⁶⁵⁵ Celý svět žasne. Rudé právo, 13. 10. 1957, s. 2.

⁶⁵⁶ Nedělní skromné veršičky o dvou, co hráli kuličky. Rudé právo, 13. 10. 1957, s. 2.

⁶⁵⁷ Družice před námi. Rudé právo, 13. 10. 1957, s. 2.

⁶⁵⁸ Okénko vtípu. Rudé právo, 13. 10. 1957, s. 4.

⁶⁵⁹ Svět nevychází z úžasu nad úspěchem sovětských vědců. Rudé právo, 14. 10. 1957, s. 1 a 3.

⁶⁶⁰ V čem spočívá síla sovětské vědy a techniky. Rudé právo, 14. 10. 1957, s. 3.

⁶⁶¹ Novinky ze skalnatého plesa. Rudé právo, 15. 10. 1957, s. 1.

⁶⁶² K pozorování umělé družice na našich lidových hvězdárnách. Rudé právo, 15. 10. 1957, s. 1.

⁶⁶³ Umělá družice v dotazech. Rudé právo, 15. 10. 1957, s. 2.

⁶⁶⁴ Svět si uvědomuje význam sovětského objevu. Rudé právo, 15. 10. 1957, s. 4.

⁶⁶⁵ Družice a Spolek na ochranu zvířat. Rudé právo, 15. 10. 1957, s. 4.

⁶⁶⁶ Observatoř v Ondřejově nám hlásí: Úspěšné pozorování družice. Rudé právo, 16. 10. 1957, s. 1.

⁶⁶⁷ Prožíváme dějinné chvíle. Rudé právo, 16. 10. 1957, s. 1.

*Umělá družice nad Leningradem*⁶⁶⁸; *Joliot-Curie: Ostatní země socialismu budou následovat*⁶⁶⁹ a *Pohyb umělé družice Země*⁶⁷⁰.

Jediným vybočujícím textem je článek *Družice a Spolek na ochranu zvířat*⁶⁷¹, který popisuje britskou reakci na družici z jiného úhlu pohledu: „Při letmé probírce zahraničního tisku z posledních dní jsme se zastavili u zprávy agentury AFP z Londýna. ... Zatímco se vědečtí pozorovatelé a instituce po celé dny zajímají o sovětského satelita, chopil se Spolek pro ochranu zvířat iniciativy. Na základě zprávy, že v příští družici, která bude vypuštěna v Sovětském svazu, mají být umístěna také zvířata, protestoval Spolek telefonicky u sovětského velvyslanectví v Londýně ‘co nejenergičtěji’ proti podobné možnosti. K tomu není třeba jistě nic dodávat.“⁶⁷² Nutno dodat, že britský Spolek na ochranu zvířat měl pravdu. Už 3. listopadu 1957 odstartoval ve Sputniku 2 pes Lajka, první živý tvor ve vesmíru, s jehož návratem na Zemi se ale od počátku nepočítalo. Tehdejší technické možnosti to nedovolovaly⁶⁷³. Tento text je každopádně první, který lze hodnotit v neprospěch Velké Británie.

Přestože Sputnik stále kraloval první i následujícím stranám Rudého práva, list už opět začal ve zvýšené míře zařazovat i texty, týkající se jaderného odzbrojení: *SSSR a USA oznámily své příspěvky štěpného materiálu*⁶⁷⁴; *Otázka zastavení pokusů s atomovými zbraněmi je při dobré vůli snadno řešitelná*⁶⁷⁵; *Ne pouhé resoluce, ale konkrétní dohody!*⁶⁷⁶; *Nejdůležitější úkol OSN: Zajistit bezpečnost lidstva*⁶⁷⁷ a *Zemřela 27. oběť následků atomového bombardování v Hirošimě*⁶⁷⁸.

⁶⁶⁸ Umělá družice nad Leningradem. Rudé právo, 16. 10. 1957, s. 4.

⁶⁶⁹ Joliot-Curie: Ostatní země socialismu budou následovat. Rudé právo, 16. 10. 1957, s. 4.

⁶⁷⁰ Pohyb umělé družice Země. Rudé právo, 16. 10. 1957, s. 4.

⁶⁷¹ Družice a Spolek na ochranu zvířat. Rudé právo, 15. 10. 1957, s. 4.

⁶⁷² Družice a Spolek na ochranu zvířat. Rudé právo, 15. 10. 1957, s. 4.

⁶⁷³ Lajka měla ve Sputniku 2 žít týden až deset dní a pak být usmrcena ukončením dodávky kyslíku. S jejím návratem se od začátku nepočítalo. Tehdejší technika ještě návrat z oběžné dráhy neumožňovala, družice i nosná raketa po několika týdnech sestoupily na nižší oběžnou dráhu a následně shořely v atmosféře. Podle dobových zpráv žila Lajka několik dnů. Její smrt se v tisku moc nerozebírala, obecně se mělo za to, že zahynula na nedostatek vzduchu, nebo byla otrávena. Ve skutečnosti ale žila jen několik hodin po startu. Jeden z vědců, který se na projektu Sputniku 2 podílel, tuto skutečnost zveřejnil až v roce 2002. Kvůli poruše stabilizátoru teploty bylo v kabině až 40 °C. Lajka podlehlá následkům přehřátí organismu a stresu už po pěti až sedmi hodinách letu. Přesto data, která z přístrojů na jejím těle vědci vyčetli, znamenala první důležité informace o reakcích živého organismu ve stavu beztíže a obecně při kosmickém letu.

⁶⁷⁴ SSSR a USA oznámily své příspěvky štěpného materiálu. Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 3.

⁶⁷⁵ Otázka zastavení pokusů s atomovými zbraněmi je při dobré vůli snadno řešitelná. Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 4.

⁶⁷⁶ Ne pouhé resoluce, ale konkrétní dohody! Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 5.

⁶⁷⁷ Nejdůležitější úkol OSN: Zajistit bezpečnost lidstva. Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 6.

⁶⁷⁸ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 16. 10. 1957, s. 4.

Text o vědě, který se nedal zařadit ani ke Sputniku, ani k atomovému odzbrojení, vyšel jediný: *Další americká raketa 'Tales' se zřítila k zemi*⁶⁷⁹. Na velmi malé ploše Rudé právo informovalo: „Další americká raketa 'Tales', která byla dnes po prvé vyzkoušena, se zřítila k zemi, aniž dosáhla svého cíle. Vystoupila jen do výšky 1200 m. Oznámila to agentura AFP.“⁶⁸⁰ Rudé právo tedy nehodnotí neúspěch, ale nezapomíná o něm informovat.

12.10 SPUTNIK UŽ NENÍ NA PRVNÍ STRANĚ

Ve středu 17. října Sputnik poprvé nevyšel na první straně Rudého práva – tedy 11 dní poté, co o něm periodikum začalo informovat. Sputnik se najednou přesunul až na stranu čtyři. V malém textu *Francouzská televise vysílala pohyb družice*⁶⁸¹ list neutrálně informuje: „Diváci viděli na obrazovkách malou bílou tečku, která se trhaně pohybovala. Trhaný pohyb byl způsoben obtížemi při zaměřování přijímací kamery. Družici bylo možno takto sledovat asi 15 vteřin.“⁶⁸²

Na první stranu Rudé právo místo Sputniku zařazuje text *Ze všech sil přispívat k úspěšným výsledkům jednání o odzbrojení*⁶⁸³, který popisuje rozpravu o odzbrojení z politického výboru OSN, která nepřináší nic nového.

Rudé právo se místo Sputniku zaměřilo na tu samou zprávu, kterou otisklo den předtím v rubrice *24 hodiny v zahraničí*. Článek *Nový nezdar USA: Americká raketa 'Tales' se zřítila*⁶⁸⁴ opakuje informace, které už zazněly, jen k nim přidává komentář: „Tím pokračuje série neúspěchů americké vojenské techniky, které se projevíly při vypouštění střely 'Atlas' a které nedovolily seřízení posledního stupně rakety a její proniknutí do větších výšek. ... Ve Washingtonu panuje i přes uklidňující slova Eisenhowera na jeho poslední tiskové konferenci dojem, že vojenští představitelé USA jsou zneklidněni pokrokem, jehož dosáhl v této oblasti Sovětský svaz.“⁶⁸⁵

⁶⁷⁹ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 16. 10. 1957, s. 4.

⁶⁸⁰ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 16. 10. 1957, s. 4.

⁶⁸¹ Francouzská televise vysílala pohyb družice. Rudé právo, 17. 10. 1957, s. 4.

⁶⁸² Francouzská televise vysílala pohyb družice. Rudé právo, 17. 10. 1957, s. 4.

⁶⁸³ Ze všech sil přispívat k úspěšným výsledkům jednání o odzbrojení. Rudé právo, 17. 10. 1957, s. 1 a 4.

⁶⁸⁴ USA: Americká raketa 'Tales' se zřítila. Rudé právo, 17. 10. 1957, s. 3.

⁶⁸⁵ USA: Americká raketa 'Tales' se zřítila. Rudé právo, 17. 10. 1957, s. 3.

V dalších sledovaných dnech se Sputnik dostal na první stranu Rudého práva ještě pětkrát. *Nový snímek rakety*⁶⁸⁶ uveřejňuje snímek třetího stupně rakety, který sestupoval do nižších vrstev atmosféry a byl tak čím dál jasněji vidět. Text *Do třetího týdne letu umělé družice kolem Země*⁶⁸⁷ je opět propagandistický: „Dalekosáhlý vědecký význam vypuštění sovětské družice je jednou z hlavních příčin odporu, se kterým se setkává na Západě nepřátelská kampaň reakce proti každému, kdo projeví obdiv nad úspěchem sovětské vědy. K úspěchu sovětské vědy a příčinám zaostávání USA ve výzkumu raket se vrací stále i americký tisk. Na příklad v listě New York Herald Tribune S. Alsop obvinil americkou vládu, že zatajuje před veřejností skutečný stav zaostalosti amerického raketového výzkumu. Zatajila, že sovětské vědci vyvinuli a zdokonalili raketový pohon, který má dvojnásobný počáteční tah než nejmodernější pohon americký.“⁶⁸⁸

Další text vyšel na první straně až v pátek 25. října – *Družice: již 13,200.000 km*⁶⁸⁹ neutrálně informuje o vzdálenosti, kterou už Sputnik urazil.

Článek *Raketu je možno pozorovat pouhým okem*⁶⁹⁰ informuje o možnosti vidět nosnou raketu na vlastní oči bez použití jakýchkoli technických přístrojů. Text doprovází další – *Na Skalnatém plese fotografovali umělou družici Země*⁶⁹¹.

Další texty konce sledovaného období vycházely na vnitřních listech Rudého práva, případně na části poslední strany, o kterou se dělily se sportem. Jsou to články *Družice nad Prahou*⁶⁹²; *Sovětské vědci o pozorování umělé družice*⁶⁹³; *Prostý signál celému světu*⁶⁹⁴; *Družice urazila 9 milionů kilometrů*⁶⁹⁵; *Otázky a odpovědi o družici*⁶⁹⁶; *Sovětské vědci studují možnosti letu na Měsíc*⁶⁹⁷; *Umělá družice Země a nosná raketa urazily...*⁶⁹⁸; *Družice: 235 letů kolem Země*⁶⁹⁹; *Družice již 258 krát kolem Země*⁷⁰⁰; *Umělá družice 275 krát kolem Země*⁷⁰¹; *Země prochází meteorickým rojem*⁷⁰²; *Rozvědčící vesmíru*⁷⁰³ a *Družice přestala vysílat radiové signály*⁷⁰⁴.

⁶⁸⁶ Nový snímek rakety. Rudé právo, 18. 10. 1957, s. 1.

⁶⁸⁷ Do třetího týdne letu umělé družice kolem Země. Rudé právo, 19. 10. 1957, s. 1.

⁶⁸⁸ Do třetího týdne letu umělé družice kolem Země. Rudé právo, 19. 10. 1957, s. 1.

⁶⁸⁹ Družice: již 13,200.000 km. Rudé právo, 25. 10. 1957, s. 1.

⁶⁹⁰ Raketu je možno pozorovat pouhým okem. Rudé právo, 29. 10. 1957, s. 1.

⁶⁹¹ Na Skalnatém plese fotografovali umělou družici Země. Rudé právo, 29. 10. 1957, s. 1.

⁶⁹² Družice nad Prahou. Rudé právo, 18. 10. 1957, s. 2.

⁶⁹³ Sovětské vědci o pozorování umělé družice. Rudé právo, 18. 10. 1957, s. 4.

⁶⁹⁴ Prostý signál celému světu. Rudé právo, 19. 10. 1957, s. 3.

⁶⁹⁵ Družice urazila 9 milionů kilometrů. Rudé právo, 19. 10. 1957, s. 4.

⁶⁹⁶ Otázky a odpovědi o družici. Rudé právo, 20. 10. 1957, s. 4.

⁶⁹⁷ Sovětské vědci studují možnosti letu na Měsíc. Rudé právo, 20. 10. 1957, s. 5.

⁶⁹⁸ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 20. 10. 1957, s. 6.

⁶⁹⁹ Družice: 235 letů kolem Země. Rudé právo, 21. 10. 1957, s. 3.

⁷⁰⁰ Družice již 238 krát kolem Země. Rudé právo, 22. 10. 1957, s. 4.

Z těchto textů je zajímavý článek *Sovětští vědci studují možnosti letu na Měsíc*⁷⁰⁵, který popisuje, jak si novou etapu studia vesmíru představuje akademik A. A. Blagonravov⁷⁰⁶: „Kromě dalekosáhlých geofyzikálních výzkumů budou sovětští vědci studovat podmínky života ve vesmíru především pokusy se zvířaty. To vyžaduje vyřešení dalšího velmi složitého problému – návratu umělé družice s kosmické dráhy na Zemi. V závěru akademik Blagonravov oznámil, že se v současné době studují – zatím s theoretického hlediska – návrhy letů na Měsíc.“⁷⁰⁷ Zde nemá akademik Blagonravov přesné informace, nebo je pravděpodobněji nechce sdělit. Vypuštění další družice – Sputniku 2 – je vzdáleno jen 15 dní, na jeho palubě se počítá se zvířetem, ale jeho návrat je, jak jsme výše psali, předem vyloučený. Opět se zde neobjevuje jméno člověka, který by mohl podat daleko přesnější informace – otce sovětského raketového programu Sergeje Koroljova. Jeho jméno zůstává veřejnosti utajeno.

*Rozvědčící vesmíru*⁷⁰⁸, text, který přímo pro Rudé právo napsal V. Zadovskij, kandidát lékařských věd, popisuje, jak sovětští vědci – lékaři provádějí od roku 1951 zkušební lety psů ve stratosférických raketách. „Dosažené výsledky dávají naději, že v blízké budoucnosti se uskuteční v Sovětském svazu plánované vypuštění umělé družice se zvířaty. To umožní získat údaje o jejich chování a fyziologickém stavu během letu.“⁷⁰⁹ Tímto textem tedy Rudé právo předpovídá vypuštění Sputniku 2 se psem Lajkou. „Živý organismus v umělé družici – od okamžiku dosažení výšky, stanovené pro oběžnou dráhu okolo Země – bude vystaven vlivu dynamické ztráty váhy. Výsledky pozorování na zvířatech budou základem pro vypracování opatření, která zajistí bezpečnost při nadcházejícím proniknutí člověka do kosmického prostoru.“⁷¹⁰ Zajímavé je, že v roce 1957 se ještě nepoužíval v současnosti zcela ustálený výraz *stav beztlíže*, který v té době označovali jako *dynamickou ztrátu váhy*.

Už názvem upoutá článek *Družice přestala vysílat radiové signály*⁷¹¹, informuje o konci činnosti Sputniku, který už není slyšitelný. „Dne 26. října v 18 hodin obletěla umělá družice Země již 326 krát zeměkouli a urazila 14,150.000 kilometrů.

⁷⁰¹ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 23. 10. 1957, s. 4.

⁷⁰² 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 24. 10. 1957, s. 6.

⁷⁰³ Rozvědčící vesmíru. Rudé právo, 27. 10. 1957, s. 3.

⁷⁰⁴ Družice přestala vysílat radiové signály. Rudé právo, 27. 10. 1957, s. 5.

⁷⁰⁵ Sovětští vědci studují možnosti letu na Měsíc. Rudé právo, 20. 10. 1957, s. 5.

⁷⁰⁶ Anatolij Arkadijevič Blagonravov byl sovětský vědec, zaměřoval se na balistiku a mechaniku.

V letech 1953 – 1975 byl ředitelem Ústavu pro výzkum strojů Akademie věd SSSR. Od roku 1959 pracoval jako viceprezident COSPAR (Committee on Space Research), mezinárodní organizace pro podporu a koordinaci vědeckého výzkumu kosmického prostoru prostředky kosmonautiky, založené roku 1958.

⁷⁰⁷ Sovětští vědci studují možnosti letu na Měsíc. Rudé právo, 20. 10. 1957, s. 5.

⁷⁰⁸ Rozvědčící vesmíru. Rudé právo, 27. 10. 1957, s. 3.

⁷⁰⁹ Rozvědčící vesmíru. Rudé právo, 27. 10. 1957, s. 3.

⁷¹⁰ Rozvědčící vesmíru. Rudé právo, 27. 10. 1957, s. 3.

⁷¹¹ Družice přestala vysílat radiové signály. Rudé právo, 27. 10. 1957, s. 5.

Rozhlasová stanice družice vyčerpala zásoby elektřiny a přestala pracovat. Za nynějších podmínek má velký význam optické pozorování, které bude hlavním prostředkem měření parametrů dráhy družice a nosné rakety a k další předpovědi jejich dráhy.⁷¹² Jediný vědecký přístroj na palubě Sputniku – vysílačka – přestala fungovat 25. října 1957. Pro vědu přinesla významné údaje. Signál poprvé umožnil prověřit zkreslení při přenosu z orbitální dráhy. Zkoumaly se tak i vlastnosti atmosféry a ionosféry. Družice pokračovala v obletech Země a 3. ledna 1958 po 1440 obletech vstoupila do atmosféry a shořela⁷¹³.

Ostatní sledované texty, které se týkaly atomové energie, byly: *Sovětská výstava 'Atomová energie pro mír'*⁷¹⁴; *Jednání atomové agentury ve Vídni pokračuje*⁷¹⁵; *Atomová konference ve Vídni skončila*⁷¹⁶; *SSSR navrhuje vytvoření stálé komise pro odzbrojení*⁷¹⁷; *Další britské zkoušky s vodíkovou pumou*⁷¹⁸ a *Výzva předsednictva Světové rady míru ke kampani proti pokusům s atomovými zbraněmi*⁷¹⁹.

Rudé právo nadále sledovalo i americkou kosmonautiku: Text *Další neúspěšné zkoušky amerických raket*⁷²⁰ si všímá neúspěchů hned několika raket – kromě aktuálního selhání rakety Jupiter rekapituluje i starší nedostatky: „Podobným neúspěchem skončila přede dvěma dny i zkouška raketového zařízení typu Jupiter C, které mělo fungovat i jako nosné zařízení umělé družice. Zkoušky dvou střel typu Vanguard, které měly dopravit do atmosféry americkou umělou družici a k nimž byly učiněny všechny přípravy, byly 19. října odloženy na neurčito.“⁷²¹ Rudé právo evidentně neopominulo jedinou příležitost, znovu rekapitulovat americké neúspěchy, přestože tentokrát tak činilo neutrálně.

Další tři krátké texty vyšly v rubrice 24 hodiny v zahraničí: „USA vypustily včera u mysu Canaveral (Florida) dálkově řízenou střelu, která vzlétla do výše, a potom zřejmě spadla do Atlantiku. Zprávu přinesla agentura Reuter.“⁷²²; „V USA explodoval meteorologický balon. Podle zprávy agentury AFP explodoval z nejištěné příčiny 21. října večer meteorologický balon, který byl vypuštěn do velké

⁷¹² Družice přestala vysílat radiové signály. Rudé právo, 27. 10. 1957, s. 5.

⁷¹³ Víttek, Antonín; Lála, Petr: *Malá encyklopedie kosmonautiky*. Mladá fronta, Praha 1982, s. 105.

⁷¹⁴ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 19. 10. 1957, s. 4.

⁷¹⁵ Jednání atomové agentury ve Vídni pokračuje. Rudé právo, 23. 10. 1957, s. 4.

⁷¹⁶ Atomová konference ve Vídni skončila. Rudé právo, 24. 10. 1957, s. 6.

⁷¹⁷ SSSR navrhuje vytvoření stálé komise pro odzbrojení. Rudé právo, 29. 10. 1957, s. 1.

⁷¹⁸ Další britské zkoušky s vodíkovou pumou. Rudé právo, 30. 10. 1957, s. 3.

⁷¹⁹ Výzva předsednictva Světové rady míru ke kampani proti pokusům s atomovými zbraněmi. Rudé právo, 31. 10. 1957, s. 1.

⁷²⁰ Další neúspěšné zkoušky amerických raket. Rudé právo, 20. 10. 1957, s. 5.

⁷²¹ Další neúspěšné zkoušky amerických raket. Rudé právo, 20. 10. 1957, s. 5.

⁷²² 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 23. 10. 1957, s. 4.

výše ve zkušebním středisku Vernalisu⁷²³ a „USA vypustí umělou družici nejdříve na jaře. Podle zprávy tiskové agentury AFP prohlásil jeden z vedoucích činitelů, pracujících na projektu americké družice, že USA nevypustí družici dříve než na jaře 1958.“⁷²⁴ V tomto případě měla agentura AFP téměř správné informace – první americká družice Explorer 1 byla vypuštěna 1. února 1958.

Následující text, týkající se americké kosmonautiky, vyšel 30. října. Článek *V mezikontinentálních raketách USA nejméně rok za SSSR*⁷²⁵ informuje o náskoku Sovětského svazu nad USA a odvolává se přitom na rozhlasovou stanici BBC.

Poslední text sledovaného období, který se týká jiné oblasti vědy, nese zcela výmluvný titulek *Sovětští vědci rozptylují mračna*⁷²⁶. „Sovětští vědci v současné době úspěšně řeší problém umělého vyvolávání deště a sněhu, který ve svém důsledku bude znamenat usměrňování počasí. ... Sovětští vědci pracují nyní na metodách boje s mraky vyvolávajícími krupobití.“⁷²⁷

12.12 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

Rudé právo se v období havárie v Kyštymu a letu prvního letu Sputniku věnovalo čtyřem tématům z oblasti vědy. Naprostou většinu plochy textů – celých 76 % (číselně vyjádřeno 7393 cm²) zaujímala podle očekávání sovětská kosmonautika a tedy let prvního Sputniku. Rudé právo první sovětské družici věnovalo velkou plochu.

Téma Atomová energie a zákaz jaderných zbraní je na druhém místě až s velkým odstupem. Zabírá 23 % plochy všech textů, tedy 2233 cm². Americká kosmonautika podle grafu zabrala třetí místo s pouhým jedním procentem rozsahu (112 cm²). Čtvrté je s „kladnou nulou“ téma věda ostatní – zaujímá 40 cm², což je podle přesného propočtu 0,409 % výskytu.

Úplnou nulu zaujímá téma jaderné havárie v Kyštymu, které bylo zcela utajeno. Jak jsme psali v úvodu této kapitoly, informace o něm se na veřejnost dostaly až o mnoho let později. Zatímco tedy Rudé právo paradoxně informuje o nepříjemnosti ve francouzském atomovém středisku v Saclay, kde vybuchla nádrž s otravným plynem⁷²⁸ – a tedy se vůbec nejednalo o jakékoli jaderné ohrožení - o

⁷²³ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 23. 10. 1957, s. 4.

⁷²⁴ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 23. 10. 1957, s. 4.

⁷²⁵ V mezikontinentálních raketách USA nejméně rok za SSSR. Rudé právo, 30. 10. 1957, s. 3.

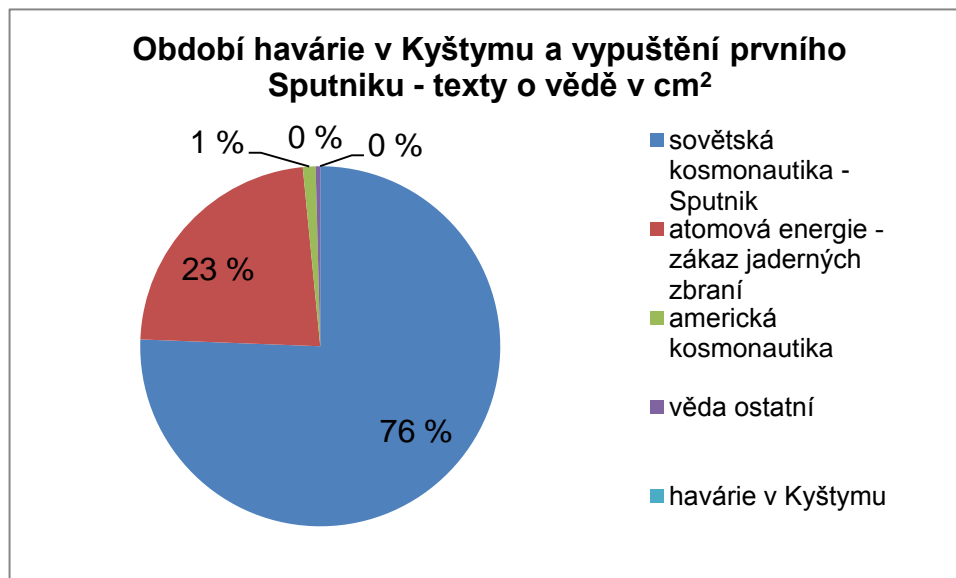
⁷²⁶ Sovětští vědci rozptylují mračna. Rudé právo, 30. 10. 1957, s. 3.

⁷²⁷ Sovětští vědci rozptylují mračna. Rudé právo, 30. 10. 1957, s. 3.

⁷²⁸ Výbuch ve francouzském atomovém středisku. Rudé právo, 8. 10. 1957, s. 6.

největší jaderné havárii, která se do té doby na Zemi odehrála, list mlčí. Stejně jako sovětská média.

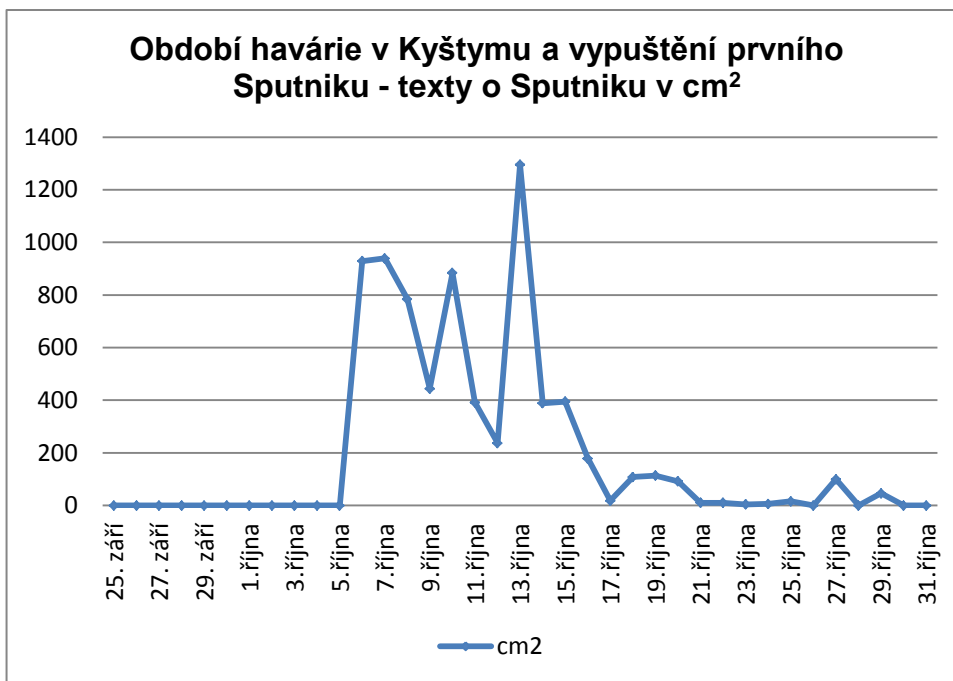
Podrobně právě popsané graficky znázorňuje následující graf a tabulka:

Období havárie v Kyštymu a vypuštění prvního Sputniku - texty o vědě	cm ²
sovětská kosmonautika - Sputnik	7393
atomová energie - zákaz jaderných zbraní	2233
americká kosmonautika	112
věda ostatní	40
havárie v Kyštymu	0

Zůstaneme u grafického znázornění obsahu dvou nejsledovanějších témat v centimetrech čtverečních. Následující dva spojnicové grafy zobrazují vývoj kvantity informování o letu Sputniku a také o atomové energii.

První znázorňuje právě let první sovětské družice. Informování o něm má tři výrazné vrcholy. První logicky nastává hned po ohlášení jejího vzletu, druhý pět dní po startu – zde se objevují analytičtější materiály. Totéž platí o 13. říjnu 1957, kde se Sputniku věnovalo zcela nejvíc prostoru (konkrétně 1296 cm² plochy). Ten den byla neděle, a tak Rudé právo připravilo několikastránkové shrnutí dosavadního letu i ohlasů na start první sovětské družice. Poté už začal zájem o její let opadat. Grafické znázornění viz následující graf:

Pokud ten samý spojnicový graf vytvoříme i pro druhé nejsledovanější téma z daného období – texty o atomové energii – dostaneme zcela jiný průběh popsané plochy v čase. Protože se ve sledovaném období neděly žádné výrazně aktuální věci, týkající se jaderného odzbrojení - kromě vleklého jednání Valného shromáždění OSN - na vrcholy se dostávají dny, ve kterých list o jaderném odzbrojení informuje buď hodně, nebo ve více textech, bez jasné příčiny:

Prvním a zároveň nejvyšším vrcholem je 26. září, kdy vychází jediný velmi rozsáhlý text *Jsme pro mírové soutěžení, které by přineslo prospěch národům celého světa*⁷²⁹, který popisuje všeobecnou rozpravu Valného shromáždění OSN o odzbrojení. Druhý vrchol v informování o jaderných aktivitách nacházíme 12. října, kdy vyšly hned čtyři texty, které se týkaly jaderného odzbrojení⁷³⁰.

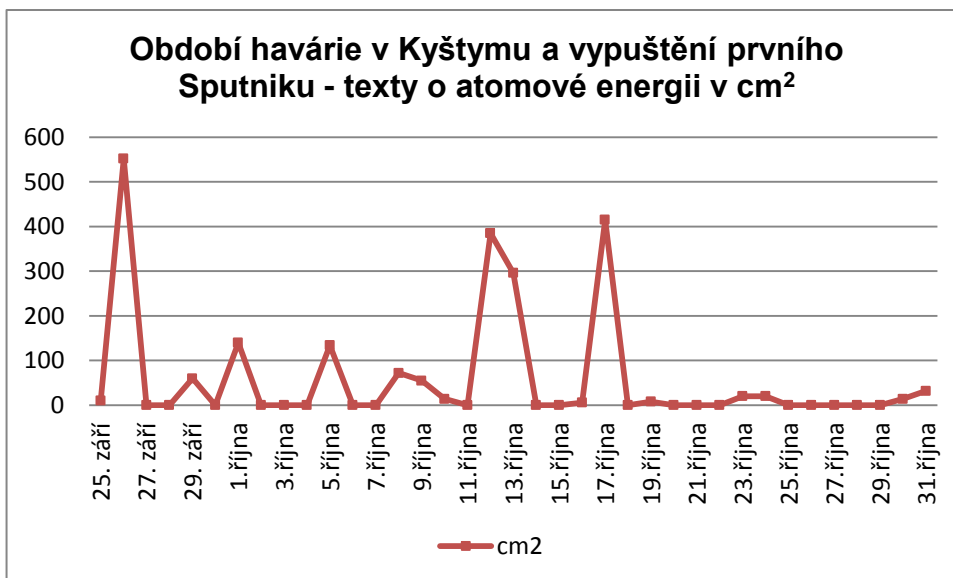
Poslední vrchol v informování nacházíme u data 17. října, kdy vyšel jediný rozsáhlý text *Ze všech sil přispívat k úspěšným výsledkům jednání o odzbrojení*⁷³¹.

Ostatní dny už Rudé právo o jaderném odzbrojení informovalo v menší míře, případně vůbec. Graficky tuto skutečnost znázorňuje následující spojnicový graf:

⁷²⁹ Jsme pro mírové soutěžení, které by přineslo prospěch národům celého světa. Rudé právo, 26. 9. 1957, s. 1 a 3.

⁷³⁰ SSSR a USA oznámily své příspěvky štěpného materiálu. Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 3.; Otázka zastavení pokusů s atomovými zbraněmi je při dobré vůli snadno řešitelná. Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 4; Ne pouhé resoluce, ale konkrétní dohody! Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 5.; Nejdůležitější úkol OSN: Zajistit bezpečnost lidstva. Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 6.

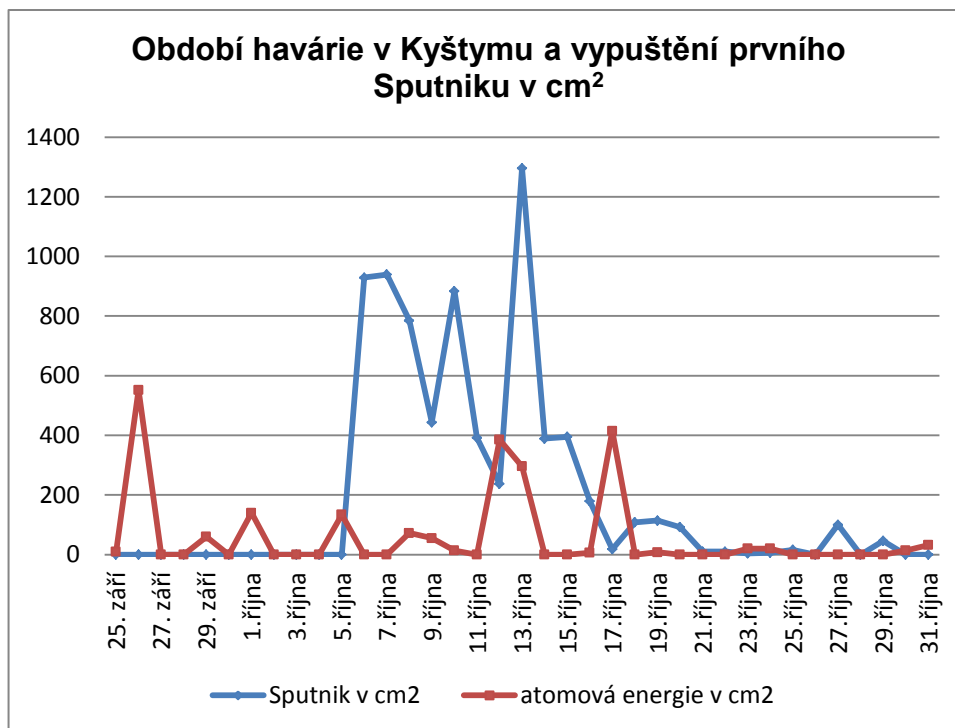
⁷³¹ Ze všech sil přispívat k úspěšným výsledkům jednání o odzbrojení. Rudé právo, 17. 10. 1957, s. 1 a 4.

Pokud zobrazíme najednou obě nejčtenější témata, o kterých ve sledovaném období Rudé právo informovalo, tedy let první sovětské družice a pokračující snahy o odzbrojení, vychází zajímavé grafické srovnání: Sputnik v objemu popsaných centimetrů čtverečních naprosto vede, což se dalo očekávat. Na rozdíl od období spuštění první sovětské atomové elektrárny ale neplatí, že by Rudé právo informovalo o odzbrojení až ve dnech, ve kterých není silná agenda primárního tématu. Z následujícího grafu je zřejmé, že agendu jaderného odzbrojení list zařazoval bez ohledu na to, kolik toho v daném vydání popsal o Sputniku.

V konkrétních dnech 12. a 17. října by se dalo pozorovat zvýšení informování o atomové energii a jaderném odzbrojení v souvislosti se znatelným poklesem informování o Sputniku. Z dalšího vývoje grafu ale usuzujeme, že tato skutečnost byla spíše náhodnou. Z průběhu dalších dnů – především po letu Sputniku (konkrétně od 21. října) vyplývá, že přestože se v Rudém právu nevyskytují téměř žádné informace o první sovětské družici, list nezařazuje ani texty o jaderném odzbrojení.

Graficky tuto skutečnost zobrazuje následující spojnicový graf:

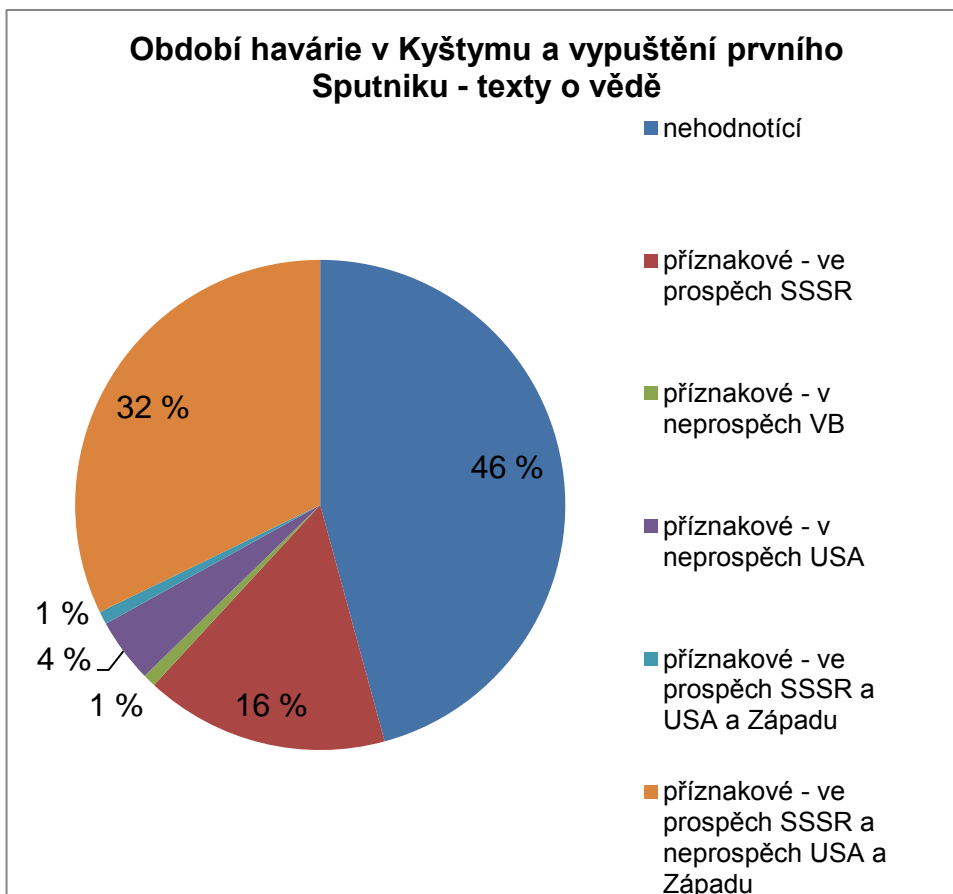

Na dalším grafu vidíme hodnotící tendence Rudého práva v rámci všech textů o vědě, které Rudé právo ve sledovaném období vytisklo. Nehodnotících, propagandisticky neutrálních, je ve sledovaném období v Rudém právu 46 %, tedy necelá polovina.

Zbývajících 54 % všech textů o vědě je příznakově zbarveno. Tentokrát ale hned pěti různými způsoby. Téměř třetina celkového počtu (32 %) je příznaková ve prospěch SSSR a zároveň neprospěch USA a západních zemí. 16 % chválí Sovětský svaz. Celkově je tedy pochvalných textů ve prospěch SSSR 48 %, tedy téměř polovina.

Již s malým procentuálním zastoupením se v grafu objevují další tři veličiny – 4 % textů vyznívají v neprospěch Spojených států amerických, 1 % v neprospěch Velké Británie. Zbývajících jedno procento připadá na v analýze velmi zřídka viditelnou příznakovost ve prospěch SSSR a zároveň také USA a západních zemí. Rudé právo tedy v jediném procentu textů umělo spolu se Sovětským svazem pochválit i Západ, ovšem v tématu Sputniku, což v praxi znamenalo, že západní vědci obdivovali dokonalost sovětské družice a Rudé právo k tomu poznamenalo, že západní věda také má své výsledky.

Podrobněji je to graficky znázorněno v následujícím grafu:

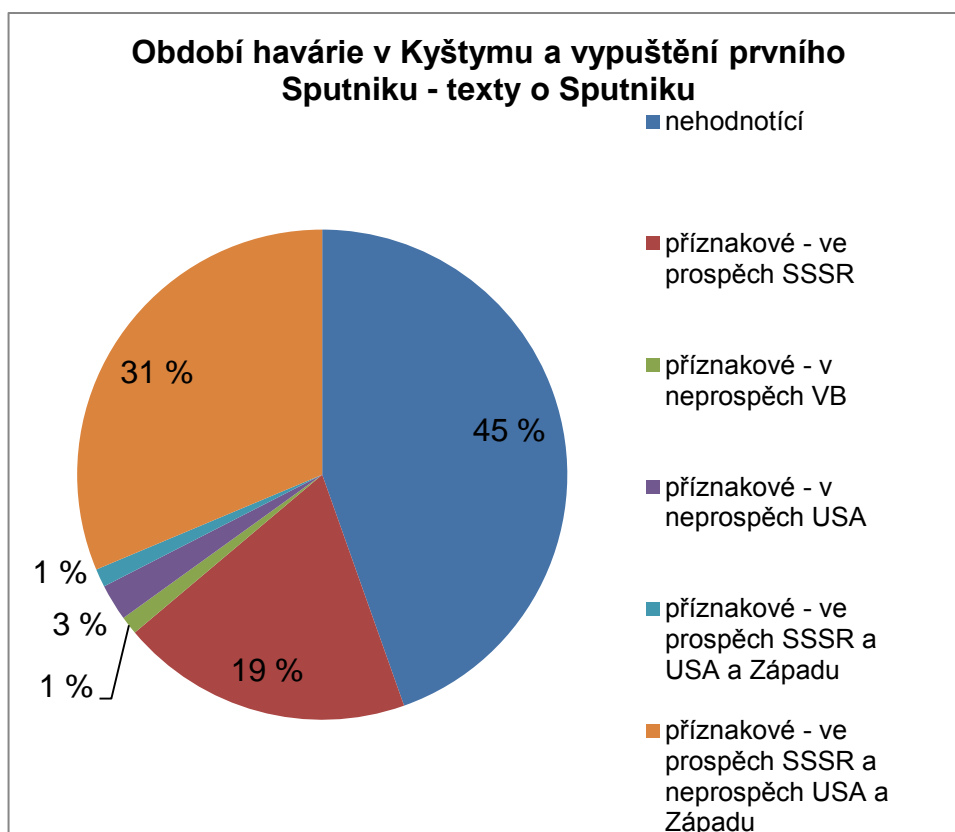

Pokud se zaměříme stejnou metodikou pouze na texty týkající se přímo prvního Sputniku, podíl nehodnotících textů se ještě snížil – na 45 %. Nedosáhl tedy opět ani poloviny, nadpoloviční většina textů o letu první sovětské družice byla propagandisticky zbarvena.

Největší procentuální zastoupení v nich má téměř třetinová (31 %) příznakovost ve prospěch Sovětského svazu a zároveň neprospěch USA a západních zemí. Dále téměř pětina všech textů o Sputniku (19 %) glorifikovala Sovětský svaz. Pozitivně se tedy na konto SSSR vyjadřovala celkem přesně polovina (50 %) všech textů o Sputniku.

Další, již jednotkové výsledky, mají další tři oblasti. 3 % textů hodnotila negativně Spojené státy americké, 1 % taktéž negativně Velkou Británii. A i zde se opět objevuje překvapující informace, že v jednom procentu textů Rudé právo chválilo jak SSSR, tak i Spojené státy a obecně Západ. Jak jsme už zmiňovali výše, šlo o text, kdy Západ obdivoval Sputnik, a Rudé právo přiznalo, že i tamní věda dosáhla některých viditelných výsledků.

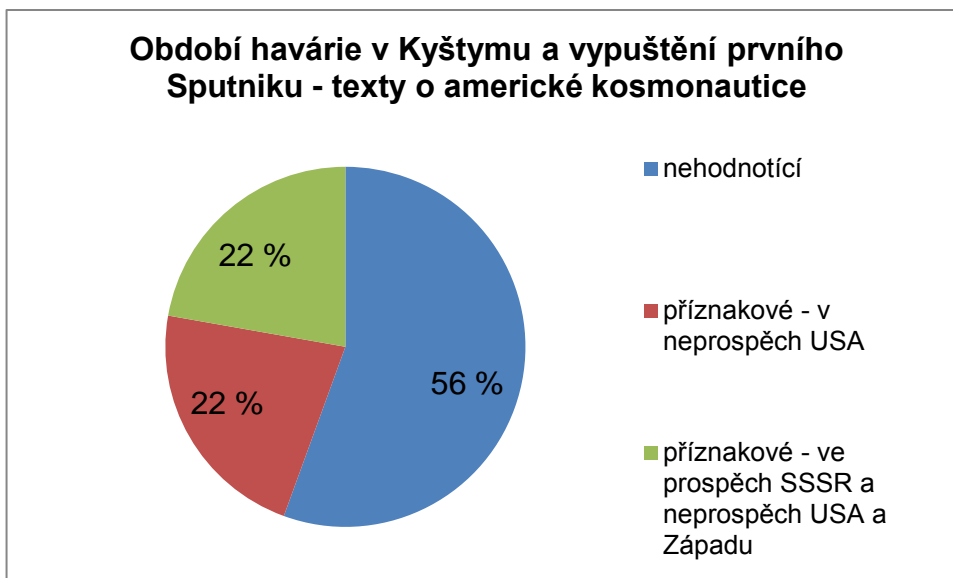
Grafické znázornění je v následujícím výsečovém grafu:

Stejnou metodikou se můžeme podívat jen na texty, které se týkaly americké kosmonautiky. Přestože jich ve sledovaném období vyšlo rozsahem výrazně méně, než o sovětské kosmonautice (přesná čísla jsou 7393 cm² Sputniku versus 112 cm² americké kosmonautiky), výsledky jsou zajímavé. Více než polovina textů, konkrétně 56 %, bylo nehodnotících. Ukazuje se tak, že Rudé právo především glorifikovalo sovětskou kosmonautiku, zatímco americké – v té době všechny neúspěšné – pokusy uveřejňovalo čistě informačně, bezpříznakově.

Přesto se ale více než pětina všech textů (22 %) vyjadřovala o USA negativně, dalších 22 % směřovalo obě kosmonautiky a zatímco vyzdvihovalo sovětskou, negativní zabarvení dostaly státy Západu, pochopitelně na čele se Spojenými státy. Z výše popsaného vyplývá, že se Rudé právo nesnažilo hystericky očernit americkou kosmonautiku, nemělo k tomu ani vzhledem k popisovanému prvenství sovětské vědy v souvislosti s vypuštěním Sputniku, důvod. Proto je více než polovina textů neutrálních. Přesto ale Rudé právo do více než pětiny textů vsunulo negativní postoj k USA a Západu, v další více než pětině navíc spolu s touto negativitou přidalo pozitivní hodnocení Sovětského svazu.

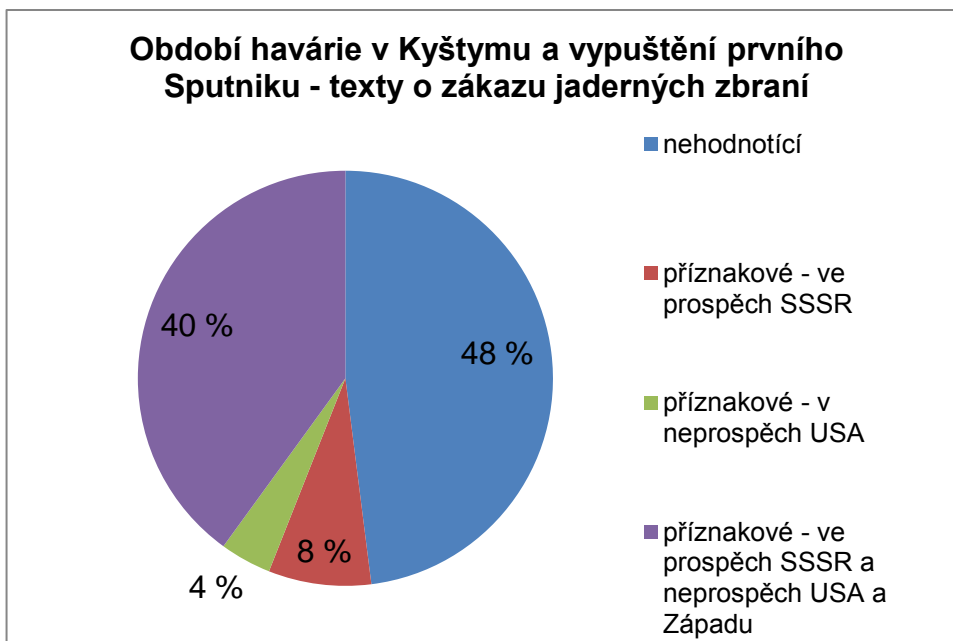
Grafické znázornění viz další graf:

Pokud se podíváme na texty, které se týkaly zákazu jaderných zbraní, zde je příznakovost a směřování sovětské glorifikace a západní dehonestace nejvýraznější - celých 40 % článků je příznakových ve prospěch SSSR a zároveň neprospěch USA a Západu. Další 4 % jsou negativní přímo ke Spojeným státům. Celkově tedy 44 % textů vyznívá vůči USA a Západu negativně. Naopak ve prospěch Sovětského svazu je 8 % dalších textů.

Přestože nejvýraznější položku tvoří články nehodnotící, je jich téměř polovina (48 %), tematiku zákazu jaderných zbraní, jejich zkoušek a odzbrojení obecně, využívá Rudé právo nejvíce k tomu, aby očernilo západní státy. Pochopitelně se za celé období neobjevuje ani jeden text, který by vyzněl kriticky k sovětským vědeckým výzkumům. Rudé právo přísně zachovává informační linii: mírutvorný Sovětský svaz versus války a zbraníctví Západ.

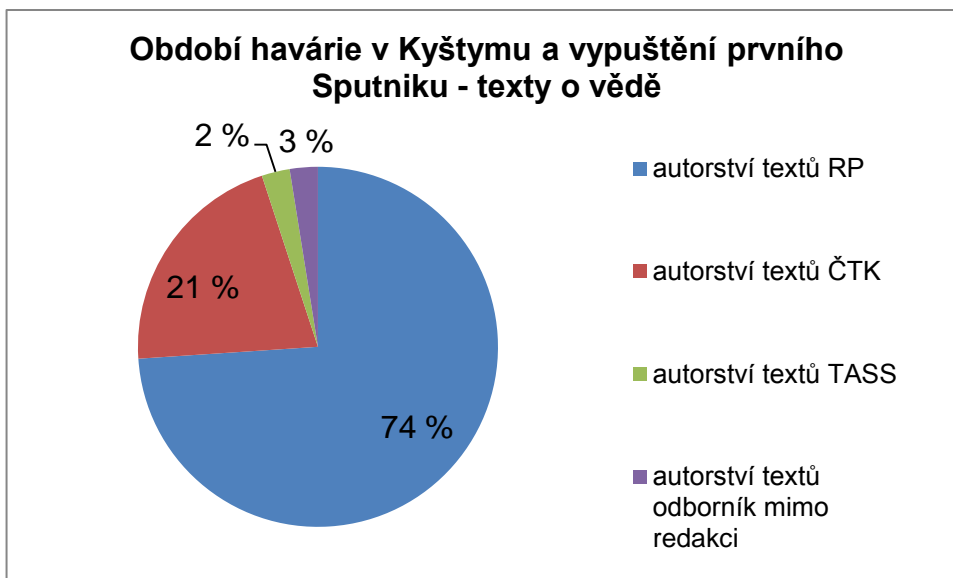
Podrobnosti jsou v následujícím grafu:

Nyní se zaměříme na autorství textů o vědě ve sledovaném období letu prvního Sputniku. Zde překvapivě drtivě vítězí redakce Rudého práva, která z textů o vědě dodala bezmála tři čtvrtiny jejich celkového počtu – konkrétně 74 %. Agenturní produkci tak zcela odsunula do pozadí. Z ČTK ve sledovaném období převzala 21 % textů, týkajících se vědy, ze sovětského TASSu pouhá dvě procenta.

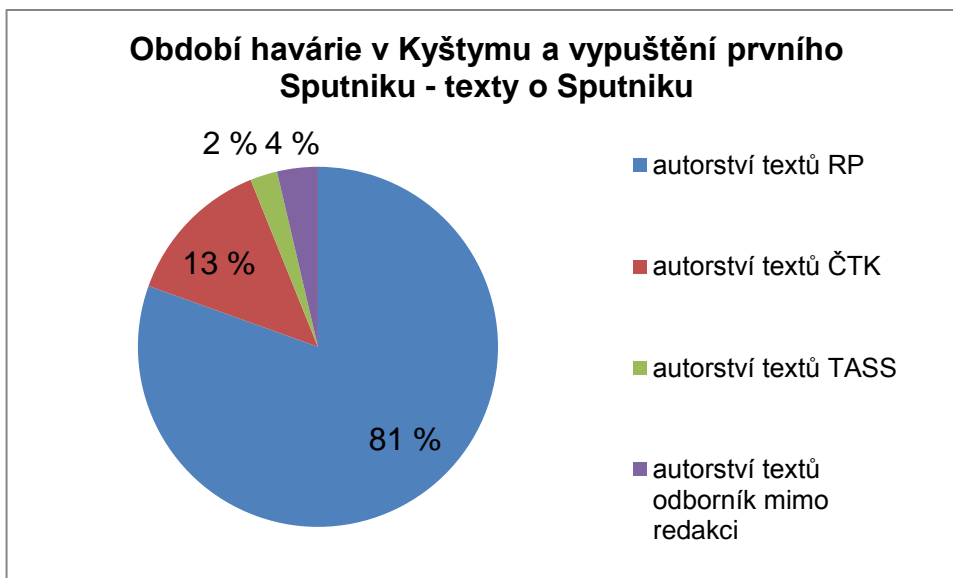
Podíl textů, které by pro list připravil odborník mimo redakci, není velký, pouze tříprocentní. Přesto se dá konstatovat, že Rudé právo se v období letu Sputniku nespolehlo ani na agenturní produkci a tomuto tématu věnovalo vlastní autorské úsilí.

Grafické vyjádření viz následující graf:

Když se podíváme na články, které se věnují pouze letu Sputniku, dostaneme ještě drtivější výsledky, týkající se autorství textů Rudého práva. O letu první sovětské družice redakce listu napsala čtyři pětiny všech textů – celých 81 %. Na agenturní servis ČTK nechala jen 13 % textů, z TASSu převzala pouhých dvě procenta, a to v drtivé většině první den, kdy o Sputniku informovala, a ještě přesně nevěděla, jak let družice správně propagandisticky uchopit. Na agenturní produkci tedy celkově v textech o Sputniku připadá pouhých 15 %. Zbývající 4 % textů pro Rudé právo připravili odborníci mimo redakci, kteří se vyjadřovali k letu první sovětské družice.

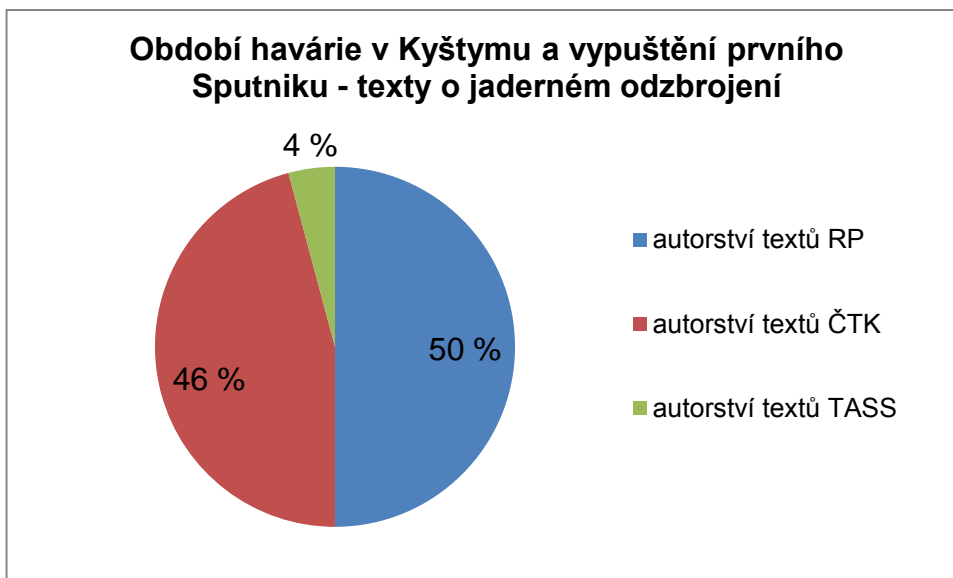
Výsledky tohoto zkoumání jsou velmi překvapivé. Přestože musela redakce Rudého práva čerpat z agentur, jak jinak by zjišťovala podrobnosti o letu družice, texty přesto formulovala sama. Využívala svého zpravodaje v Moskvě a přidávala informace z československých pozorovacích stanic, kolektivů pracujících a další. Graficky je tato skutečnost znázorněna zde:

Poslední oblastí, kterou z hlediska autorství textů popisujeme, je autorství článků o jaderném odzbrojení. I zde se projevuje snaha Rudého práva o autorské texty, je jich přesně polovina. Vysvětlení, které se pro tento velký podíl nabízí, je jednoduché. Pokud list chtěl, aby téměř polovina textů vyznívala negativně vůči Západu, jak jsme ukázali výše, nemohl se spolehnout pouze na agenturní produkci, ale texty musel zpracovat i v rámci redakce.

Přesto není podíl vlastních textů tak velký, jako v případě letu Sputniku. Jaderné odzbrojení na stránkách Rudého práva v polovině případů popisovala agenturní produkce. Z drtivé většiny ČTK (46 % ze všech článků). Na sovětský TASS připadla jen 4 % textů.

Zde se opět projevuje postupný odklon od sovětského zpravodajského servisu, který Rudé právo v celém sledovaném desetiletí zaznamenávalo. Přesto ale není třeba se domnívat, že by sovětské zpravodajství z listu vymizelo. „Jen“ bylo přefiltrováno ještě přes ČTK.

Ve sledovaném období letu první sovětské družice Sputnik bylo největším překvapením nezvykle velký podíl textů, které Rudé právo napsalo autorsky. Více než čtyři pětiny všech textů o Sputniku (konkrétně 81 %) zpracovala redakce listu.

Po počátečních rozpacích, kdy první den přebírala informaci o družici ve velké míře ze sovětského TASSu, se redakce do informování naplno zapojila – a agenturní produkci považovala za pouze podpůrný zdroj. Rudé právo tak naplno vytěžilo propagandistický potenciál, který vypuštění první družice Země ze Sovětského svazu skýtalo.

13. 1. ŘÍJEN – 5. LISTOPAD 1958: NOBELOVA CENA ZA FYZIKU PRO ČERENKOVA, FRANKA A TAMMA, NOBELOVA CENA ZA LITERATURU PRO PASTERNAKA

13.1 OPOMÍJENÝ SEMENOV

V říjnu 1956, když dostal Nobelovu cenu za chemii sovětský vědec Nikolaj Nikolajevič Semenov, Rudé právo o jejím udělení informovalo v jediném krátkém textu. O prosincovém převzetí nepsalo vůbec. Před ním získali Nobelovu cenu jen tři Rusové – dva za medicínu a fyziologii a jeden za literaturu. A pokud nepočítáme právě cenu za literaturu, před profesorem Semenovem dostalo Rusko (Sovětský svaz), poslední vědeckou cenu před 48 lety⁷³².

13.2 ČTYŘI SOVĚTŠTÍ OBČANÉ LAUREÁTY NOBELOVY CENY

Po dvou letech se situace opakovala. Hned čtyři sovětští občané se stali laureáty Nobelovy ceny. Tři za fyziku – Pavel Alexejevič Čerenkov, Ilja Michajlovič Frank a Igor Jevgeněvič Tamm – a Boris Leonidovič Pasternak za literaturu. A režim opět stál před otázkou, jestli neinformovat, nebo ano, ale jak.

Pavel Alexejevič Čerenkov (1904 – 1990) byl významný sovětský fyzik, který objevil takzvaný Čerenkovův efekt, jinak nazývaný Čerenkovovo záření. Je to vlastně elektromagnetická obdoba zvukové rázové vlny. Čerenkov zjistil, že záření gama při průchodu kapalinou vydává slabé modravé světélkování. Jas takového světélkování má v čirých kapalinách jen malou závislost na jejich chemickém složení⁷³³. Podobný efekt fyzik pozoroval i u tuhých průhledných těles.

Typicky lze Čerenkovův efekt pozorovat v nádržích jaderných reaktorů, kde je uranové palivo v kapalině moderující neutrony, a voda působením gama záření získává modravý nádech⁷³⁴. Čerenkov pracoval ve Fyzikálním institutu Akademie věd Sovětského svazu v Moskvě. Také vyučoval v Moskevském energetickém institutu. Stal se profesorem experimentální fyziky⁷³⁵.

⁷³² Podrobněji viz sledované období 1. říjen – 5. listopad 1956: Nobelova cena za chemii pro Nikolaje Nikolajeviče Semenova.

⁷³³ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates/1958/cerenkov.html

⁷³⁴ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates/1958/cerenkov.html

⁷³⁵ Sodomka, Lubomír; Sodomková, Magdalena: *Nobelovy ceny za fyziku*. Set Out, Praha 1997. ISBN 80-902058-5-2

Ilja Michajlovič Frank (1908 – 1990) byl profesorem na Moskevské univerzitě. Zabýval se jadernou fyzikou a fyzikální optikou. Spolu s Igorem Jevgeněvičem Tammem vypracoval přesnou teorii vzniku Čerenkovova záření. Použil k tomu teorii klasické elektrodynamiky⁷³⁶, do té doby se jiní fyzici (například Sergej Ivanovič Vavilov) pokoušeli Čerenkovovo záření vysvětlit například pohyby elektronů, které vznikají v látce působením gama záření. Čerenkovovo záření se až do současnosti používá k detekci rychlých nabitých částic v takzvaných Čerenkovových čítačích. Ty využívají urychlovače při detekci neutrin a kosmického záření⁷³⁷.

Igor Jevgeněvič Tamm (1895 – 1971), jeden z nejvýznamnějších sovětských vědců vůbec, byl šéfem teoretického oddělení ve Fyzikálním ústavu Akademie věd SSSR v Moskvě. Zabýval se mnoha teoretickými problémy, mimo jiné i teorií atomového jádra, otázkami teorie relativity a kvantové fyziky a fyzikou kosmického záření. Významně se podílel také na vývoji vodíkové bomby. K tomu jej vybral přímo Igor Kurčatov, protože potřeboval vynikajícího teoretického fyzika. Tamm byl přesvědčen, že by Sovětský svaz měl vlastnit jaderné zbraně. Ke splnění úkolu si vybral i několik mladších fyziků včetně tehdy sedmadvacetiletého Andreje Dmitrijeviče Sacharova. Jak Sacharov, vynikající fyzik, významný disident a nositel Nobelovy ceny míru za rok 1975, později napsal, Tammova slušnost a intelektuální nezávislost měly hluboký vliv na utváření jeho morálního profilu a politického postoje.⁷³⁸ Igor Jevgeněvič Tamm ztratil v období čistek v roce 1936 blízkého kamaráda Borise Gessena (prvního děkana Fyzikální fakulty Moskevské státní univerzity) a v roce 1937 také bratra, kterého NKVD zatkla a zastřelila. Jako přesvědčený socialista nikdy nezradil své ideály a do komunistické strany nevstoupil.⁷³⁹

Významné jsou i Tammovy práce týkající se řízené termonukleární reakce, na kterých spolupracoval právě se Sacharovem poté, co se podařila úspěšná zkouška vodíkové bomby. Spolu s ním navrhl reaktor s řízenou termonukleární fúzí – tokamak. Igor Tamm spolupracoval s Iljou Frankem na interpretaci Čerenkovova záření⁷⁴⁰, za kterou dostal Nobelovu cenu za fyziku.

⁷³⁶ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates/1958/frank.html

⁷³⁷ Evans, Lyndon: *The Large Hadron Collider: A Marvel Of Technology*. CERN and EPFL Press, Lausanne 2009. ISBN 1-43-980401-X

⁷³⁸ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 355. ISBN 978-80-200-1642-3

⁷³⁹ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 355. ISBN 978-80-200-1642-3

⁷⁴⁰ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates/1958/tamm.html

Všichni tři fyzici pracovali ve třicátých letech spolu – v Ústavu teoretické fyziky Akademie věd SSSR, který byl zřízen v roce 1932. Jeho vedením byl pověřen Sergej Ivanovič Vavilov (jeho bratr Nikolaj, světoznámý genetik, patřil k nejrozhodnějším odpůrcům Lysenkových teorií, v roce 1940 byl zatčen a o tři roky později zemřel v saratovském vězení⁷⁴¹), který se zajímal především o luminiscenci a vlastnosti světla. Z malého ústavu vybudoval postupně moskevský Fyzikální ústav Akademie věd, ve kterém nalezlo uplatnění mnoho předních fyziků včetně například už tehdy uznávaného Tamma. Vavilov chtěl, aby ústav prováděl výzkum v nejdůležitějších fyzikálních oborech, proto přesvědčil několik mladších kolegů (bylo jim okolo třiceti), například právě Čerenkova a Franka, aby se věnovali fyzice atomového jádra. Tak započala jejich cesta k Nobelově ceně.

Přesto se ústav zpočátku potýkal s problémy a zkoumání jádra musel Vavilov obhajovat před mnoha oponenty: „Do ústavu pravidelně chodily na kontrolu různé komise, a jak později napsal Frank, zpravidla dospěly ke dvěma závěrům. Komise ze státních úřadů v kontrolní zprávě konstatovaly, že není důvod ve výzkumu pokračovat, protože jadernou fyziku nelze v praxi využít. Komise z Akademie věd zase tvrdily, že výzkum nemůže přinést žádné důležité výsledky, jelikož se jím nezabývají uznávané kapacity, ale pouze fyzikální dorost.“⁷⁴² Objev štěpení koncem roku 1938 ale dal jaderné fyzice zcela jiný a velmi důležitý význam. A dva členové „fyzikálního dorostu“ v roce 1958 obdrželi Nobelovu cenu za fyziku.

Boris Leonidovič Pasternak (1890 - 1960), sovětský básník a spisovatel, dostal Nobelovu cenu za literaturu především za román Doktor Živago. Důvody udělení ceny ale švédská Královská akademie formulovala velmi obecně a opatrně, aby nezavdávaly příčinu domnívat se, že tato nejvyšší literární pocta je v přímé souvislosti s publikací Doktora Živaga. Navíc Pasternakovo jméno figurovalo na listině kandidátů Nobelovy ceny za literaturu v minulosti už osmkrát - každoročně v letech 1946 -1950, roku 1953 a 1957, tedy dávno předtím než román vznikl anebo byl dokončen.⁷⁴³ Román Doktor Živago poprvé vyšel v Itálii v roce 1957 v italském překladu⁷⁴⁴. Kvůli románu byl Pasternak vyloučen ze Svazu spisovatelů, hrozilo mu odebrání sovětského občanství a vyhnání na Sibiř. Na nátlak sovětských orgánů se

⁷⁴¹ Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 54. ISBN 978-80-200-1642-3

⁷⁴² Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008, s. 55. ISBN 978-80-200-1642-3

⁷⁴³ <http://www.cdk.cz/rp/clanky/232/zivago-znamena-ten-kdo-prezil/>

⁷⁴⁴ Román Doktor Živago dokončil Boris Leonidovič Pasternak už v prosinci 1955, ale kvůli politickým poměrům v SSSR, kde odmítli jeho zveřejnění, byl poprvé publikován v Itálii v roce 1957.

zřekl Nobelovy ceny poté, co ji telefonicky přijal⁷⁴⁵. Cenu až dlouho po Pasternakově smrti přebral jeho syn Jevgenij⁷⁴⁶.

13.3 RUDÉ PRÁVO VE ZNAMENÍ JADERNÝCH ZKOUŠEK A KOSMONAUTICKÉHO VÝROČÍ

I v tomto sledovaném období se Rudé právo velmi věnuje jadernému odzbrojení. Hned první text nese název *Nóta SSSR vládě USA k jednání o zastavení jaderných zkoušek*⁷⁴⁷. Z textu se čtenář opravdu dozví pouze to, že Sovětský svaz připravil nótu, kterou předal na velvyslanectví USA a Velké Británie, ve které požaduje jednání o zastavení jaderných zkoušek. Text je napsán informačně bez ideologických vkladů.

Text *Další atomové elektrárny v Sovětském svazu*⁷⁴⁸ informuje o tom, kde všude se budují jaderné elektrárny. Zde už Rudé právo zveřejňuje konkrétní místa, u kterých se elektrárny budují (Voroněžská oblast, Leningrad). Titulek článku je poněkud zavádějící, nejedná se o už dokončené elektrárny, ale teprve o jejich budování nebo dokonce plánované budování.

Další text se opět věnuje jadernému odzbrojení. Titulek článku *Jak je to s jadernými pokusy*⁷⁴⁹ naznačuje směřování textu. Článek redakce Rudého práva je jednoznačně tendenčně zaměřený. „V. Británie a jmenovitě Spojené státy provádějí právě nyní úplnou atomovou kanonádu. Zejména americké pokusné série nabyly v poslední době rozsahu, jakého svět dosud nebyl svědkem.“⁷⁵⁰ Dále list popisuje, kde všude a v jakém rozsahu se pokusné jaderné výbuchy uskutečnily. Další pasáž je velmi zajímavá: „Tyto skutečnosti je třeba posoudit v úzké souvislosti s vývojem, kterým otázka zastavení nukleárních zkoušek prošla v tomto roce. Rozhodující vliv na pokrok v této věci vykonalo rozhodnutí sovětské vlády zastavit od 31. března iniciativně a jednostranně zkoušky s jadernými zbraněmi v Sovětském svazu a výzva ke dvěma ostatním 'atomovým mocnostem', V. Británii a Spojeným státům, aby tento krok SSSR následovaly. To se bohužel nestalo.“⁷⁵¹ V tomto textu SSSR připouští, že jaderné zkoušky také prováděl, což se většinou nezveřejňovalo. Pokud si Sovětský svaz mohl připsat zásluhy o skutečné zastavení jaderných zkoušek, použil to propagandisticky ve svůj prospěch. Další pasáž textu ale předvádí názorový veletoč: „Západní mocnosti se pokusily maximálně využít mírového činu SSSR k získání

⁷⁴⁵ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1958/pasternak.html

⁷⁴⁶ Boris Pasternak zemřel v roce 1960, Nobelovu cenu převzal jeho jménem syn Jevgenij v roce 1989.

⁷⁴⁷ *Nóta SSSR vládě USA k jednání o zastavení jaderných zkoušek*. Rudé právo, 2. 10. 1958, s. 3.

⁷⁴⁸ *Další atomové elektrárny v Sovětském svazu*. Rudé právo, 2. 10. 1958, s. 4.

⁷⁴⁹ *Jak je to s jadernými pokusy*. Rudé právo, 4. 10. 1958, s. 3.

⁷⁵⁰ *Jak je to s jadernými pokusy*. Rudé právo, 4. 10. 1958, s. 3.

⁷⁵¹ *Jak je to s jadernými pokusy*. Rudé právo, 4. 10. 1958, s. 3.

náskoku v nukleárních zbraních a k tomu, aby ono neskrývané hromadění nukleárních zbraní se týkalo zejména těch typů, které byly na poslední chvíli vyzkoušeny. Vzhledem k tomu, že tento postup Západu naprosto prokazatelně ukázal nečisté úmysly vlád USA a Británie, Sovětský svaz ovšem nemohl připustit vážné ohrožení své vlastní bezpečnosti. ... Prohlášení o obnovení jaderných pokusů v SSSR je proto logickým důsledkem vzniklé situace a plná odpovědnost za zmaření velké příležitosti k okamžitému a všeobecnému skoncování s pokusy s jadernými zbraněmi padá na západní mocnosti.⁷⁵² Pokusy s jadernými zbraněmi jsou tedy podle Rudého práva dvojího typu: ty západní jsou ohrožením míru a vyhrožováním světovou válkou, ty sovětské jsou v zájmu bezpečnosti SSSR i ostatních socialistických zemí a brání v rozpoutání nové světové války. To, že SSSR předtím také prováděl jaderné pokusy, a že vypověděl dohodu o zákazu zkoušek k 31. říjnu, už Rudé právo nepřipomíná.

Hned na té samé straně Rudé právo vzpomíná na významné kosmonautické výročí – rok od letu prvního Sputniku. Text *Otevřela se cesta ke hvězdám*⁷⁵³ používá klasické schéma: vynikající sovětská věda, zlé západní mocnosti. „Dnes už je naprosto zřejmé, že sovětská věda a technika bezpečně vyřešily složité problémy, spojené s vypouštěním umělých družic Země. ... Není to náhodný úspěch, nýbrž zcela zákonitý výsledek obrovské péče, která je v Sovětském svazu věnována rozvoji vědy a techniky. ... Ve Spojených státech je nejdůležitějším měřítkem společenské ceny člověka, kolik dolarů si vydělá.“⁷⁵⁴ Vědečtí pracovníci tedy podle autora textu, profesora Rudolfa Peška, člena korespondenta ČSAV, mají v USA nízké postavení. Text se ale od kosmonautiky dostává i ke zbraním: „Je pravda, že sovětské umělé družice nabádají rozpálené hlavy k větší střízlivosti a věcnosti v mezinárodní politice. Stále připomínají, že Sovětský svaz má dnes zbraně, před nimiž se žádný útočník nikde nemůže skrýt. Současně však víme, jak důsledně usiluje Sovětský svaz o výlučně mírové využití všech velkých objevů vědy.“⁷⁵⁵ I při výročí Sputniku není možné vynechat jaderné zbraně: „Sovětští vědci svou prací dokazují, že hájí mír a pracují pro jeho zachování. A představitelé Sovětského svazu znovu a znovu navrhuji, aby spolu s vyřešením jiných naléhavých otázek, jako je například zákaz pokusů s jadernými zbraněmi i zákaz jejich používání, bylo dosaženo také dohody o nejširší výměně vědeckých zkušeností.“⁷⁵⁶ Toto je další lež, Sovětský svaz důsledně utajoval všechny nové objevy v oblasti vědy, dosud se veřejně nevědělo ani jméno Sergeje Koroljova, který stál za úspěchem sovětského kosmického programu. Jak by

⁷⁵² Jak je to s jadernými pokusy. Rudé právo, 4. 10. 1958, s. 3.

⁷⁵³ Otevřela se cesta ke hvězdám. Rudé právo, 4. 10. 1958, s. 3.

⁷⁵⁴ Otevřela se cesta ke hvězdám. Rudé právo, 4. 10. 1958, s. 3.

⁷⁵⁵ Otevřela se cesta ke hvězdám. Rudé právo, 4. 10. 1958, s. 3.

⁷⁵⁶ Otevřela se cesta ke hvězdám. Rudé právo, 4. 10. 1958, s. 3.

probíhala výměna vědeckých zkušeností, kterou SSSR podle Rudého práva navrhoval, tedy není jasné.

I o den později se Rudé právo vrátilo k výročí Sputniku, tentokrát cituje New York Times. V textu *SSSR má prvenství v zápase o ovládnutí vesmíru*⁷⁵⁷ píše: „List dále zdůrazňuje, že pro Američany by bylo nebezpečné ignorovat důsledky vedoucí úlohy Sovětského svazu v zápase o ovládnutí vesmíru a prvenství Sovětského svazu v oboru raket. ... V soutěži o ovládnutí vesmíru jsme se střetli s protivníkem největšího kalibru.“⁷⁵⁸ Tentokrát Rudé právo nemuselo nic parafrázovat, vhodným výběrem citátů podtrhlo skutečnost, že v oblasti kosmonautiky na konci padesátých let opravdu na Sovětský svaz nikdo neměl.

13.4 DALŠÍ POKUSY S JADERNÝMI ZBRANĚMI A SNAHY O ODZBROJENÍ

Rudé právo se i dál věnovalo především snahám o zastavení pokusů s jadernými zbraněmi. Texty: *Sovětský návrh OSN na zastavení pokusů s jadernými zbraněmi*⁷⁵⁹; *Další dva americké nukleární výbuchy*⁷⁶⁰; *Další americký atomový výbuch*⁷⁶¹; *Příspěvek vědců k mírové spolupráci*⁷⁶²; *Především jednat o zastavení nukleárních pokusů*⁷⁶³; *Další jaderný výbuch v Nevadské poušti*⁷⁶⁴; *Řeší se otázka odzbrojení*⁷⁶⁵; *Zastavit pokusy s jadernými zbraněmi*⁷⁶⁶; *Asijské a africké země žádají v OSN zastavení zkoušek jaderných zbraní*⁷⁶⁷; *Další nukleární pokusy USA v Nevadě*⁷⁶⁸; *Devátý nukleární výbuch v Nevadě*⁷⁶⁹; *Dosáhnout zastavení pokusů s jadernými zbraněmi*⁷⁷⁰; *Tři jaderné výbuchy v USA za půl dne*⁷⁷¹; *Atomové výbuchy USA až do 31. října*⁷⁷²; *Sovětský svaz žádá bezpodmínečně zastavit pokusy s jadernými zbraněmi*⁷⁷³; *30 zemí pro zastavení zkoušek jaderných zbraní*⁷⁷⁴; *SSSR*

⁷⁵⁷ SSSR má prvenství v zápase o ovládnutí vesmíru. Rudé právo, 5. 10. 1958, s. 6.

⁷⁵⁸ SSSR má prvenství v zápase o ovládnutí vesmíru. Rudé právo, 5. 10. 1958, s. 6.

⁷⁵⁹ Sovětský návrh OSN na zastavení pokusů s jadernými zbraněmi. Rudé právo, 6. 10. 1958, s. 3.

⁷⁶⁰ Další dva americké nukleární výbuchy. Rudé právo, 7. 10. 1958, s. 3.

⁷⁶¹ Další americký atomový výbuch. Rudé právo, 10. 10. 1958, s. 5.

⁷⁶² Příspěvek vědců k mírové spolupráci. Rudé právo, 8. 10. 1958, s. 3.

⁷⁶³ Především jednat o zastavení nukleárních pokusů. Rudé právo, 11. 10. 1958, s. 4.

⁷⁶⁴ Další jaderný výbuch v Nevadské poušti. Rudé právo, 11. 10. 1958, s. 4.

⁷⁶⁵ Řeší se otázka odzbrojení. Rudé právo, 12. 10. 1958, s. 6.

⁷⁶⁶ Zastavit pokusy s jadernými zbraněmi. Rudé právo, 14. 10. 1958, s. 1.

⁷⁶⁷ Asijské a africké země žádají v OSN zastavení zkoušek jaderných zbraní. Rudé právo, 16. 10. 1958, s. 4.

⁷⁶⁸ Další nukleární pokusy USA v Nevadě. Rudé právo, 17. 10. 1958, s. 5.

⁷⁶⁹ Devátý nukleární výbuch v Nevadě. Rudé právo, 19. 10. 1958, s. 6.

⁷⁷⁰ Dosáhnout zastavení pokusů s jadernými zbraněmi. Rudé právo, 20. 10. 1958, s. 1.

⁷⁷¹ Tři jaderné výbuchy v USA za půl dne. Rudé právo, 24. 10. 1958, s. 3.

⁷⁷² Atomové výbuchy USA až do 31. října. Rudé právo, 26. 10. 1958, s. 5.

⁷⁷³ Sovětský svaz žádá bezpodmínečně zastavit pokusy s jadernými zbraněmi. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 5.

⁷⁷⁴ 30 zemí pro zastavení zkoušek jaderných zbraní. Rudé právo, 30. 10. 1958, s. 5.

bude usilovat o okamžité a všeobecné zastavení zkoušek⁷⁷⁵; USA si nechtějí vázat ruce dohodou o zastavení pokusných výbuchů⁷⁷⁶; Zastavit natrvalo pokusy s jadernými zbraněmi⁷⁷⁷ a Hlasovací mašinerie USA v politickém výboru VS OSN zamezila schválení rezoluce o trvalém zastavení nukleárních pokusů⁷⁷⁸ už podle titulků ukazují, že se situace neposunula nijak dopředu. Velký zájem listu vyvolalo především to, že se konalo zasedání OSN. Příznakovost článků hodnotí kvantitativní analýza na konci této kapitoly.

13.5 SOVĚTSKÁ VĚDA A KOSMONAUTIKA

Kromě odzbrojení se Rudé právo věnovalo i sovětské vědě obecně a také kosmonautice. Dvěma texty Rudé právo ve svém vydání z 8. října připomíná nadřazenost a výbornou kondici sovětské vědy. Text *Úkoly sovětské vědy v sedmiletém plánu rozvoje SSSR*⁷⁷⁹ rekapituluje úkoly pro příští sedmiletku, která vystřídala pětiletku. „Intenzivní výzkum se plánuje především ve studiu atomového jádra, zvláště metod řízení termonukleárních reakcí. ... Chemici zaměří své úsilí na rozpracování metod výroby nejrůznějších umělých hmot s vlastnostmi přírodních hmot. ... Ve studiu vlastností vzácných prvků se k chemikům připojují také metalurgové, připravující nové slitiny pro moderní techniku. Ve studiu nových cest automatizace má být jedním z hlavních směrů rozpracování řídicích strojů na základě elektronkových počítačích zařízení. ... Plánuje se ještě širší rozvoj výzkumu přírodních zdrojů, který má v SSSR velkou vědeckou tradici.“⁷⁸⁰ Takto si rozvoj vědy představoval viceprezident Akademie věd SSSR A. Topějev.

Další článek *Dva tisíce letů třetího sputnika*⁷⁸¹ vědecky rekapituluje, kolik kilometrů třetí sovětská družice urazila a kdy zřejmě shoří nosná raketa v atmosféře.

*Objevy kosmické laboratoře*⁷⁸², text z dalšího dne, navazuje na úspěchy třetího sputnika. Tentokrát už hodnotí: „Údaje získané za 19 týdnů letu třetí sovětské družice daleko převyšují všechno, co se dosud podařilo prozkoumat ve vrchní

⁷⁷⁵ SSSR bude usilovat o okamžité a všeobecné zastavení zkoušek. Rudé právo, 31. 10. 1958, s. 3.

⁷⁷⁶ USA si nechtějí vázat ruce dohodou o zastavení pokusných výbuchů. Rudé právo, 31. 10. 1958, s. 3.

⁷⁷⁷ Zastavit natrvalo pokusy s jadernými zbraněmi. Rudé právo, 31. 10. 1958, s. 3.

⁷⁷⁸ Hlasovací mašinerie USA v politickém výboru VS OSN zamezila schválení rezoluce o trvalém zastavení nukleárních pokusů. Rudé právo, 2. 11. 1958, s. 5.

⁷⁷⁹ Úkoly sovětské vědy v sedmiletém plánu rozvoje SSSR. Rudé právo, 8. 10. 1958, s. 3.

⁷⁸⁰ Úkoly sovětské vědy v sedmiletém plánu rozvoje SSSR. Rudé právo, 8. 10. 1958, s. 3.

⁷⁸¹ Dva tisíce letů třetího sputnika. Rudé právo, 8. 10. 1958, s. 3.

⁷⁸² Objevy kosmické laboratoře. Rudé právo, 9. 10. 1958, s. 4.

atmosféře vypouštěním raket.⁷⁸³ Dál už následuje spíš technický popis nových objevů, text lze přesto vyhodnotit jako pochvalný.

*Sovětská věda má všechny podmínky pro obrovský rozvoj*⁷⁸⁴ je rozhovor s univerzitním profesorem J. Zahradníčkem, který se podle Rudého práva vrátil z návštěvy Sovětského svazu. „Sovětský svaz věnuje velmi mnoho ze svého bohatství, které skýtá tato země, obrovskému rozvoji vědy. I zde mu patří budoucnost. ... Ukazují se tu jasné výsledky soutěžení, v němž SSSR dohání a předhání Západ. Je třeba, aby se daleko více našich mladých lékařů učilo od sovětské vědy. ... Se Sovětským svazem musí všichni počítat jako s obrovským, silným státem. Naše spojenectví a přátelství s ním má pro nás velkou cenu.“⁷⁸⁵ Toto byl další glorifikační text o sovětské vědě.

I další otištěný materiál se týká nových objevů třetího sputniku. Článek *Nové objevy o vesmíru*⁷⁸⁶ shrnuje výsledky vědeckých pozorování na třetí sovětské umělé družici Země. Rozsáhlý text mapuje pokroky v jednotlivých oblastech kosmické vědy (pohyb umělých družic, měření hustoty atmosféry, elektrostatických polí, meteorických částic, kosmických paprsků a činnosti slunečních baterií). Je psán přísně vědecky, až na úplném závěru je opět ideologické zhodnocení: „Ohromná zásluha sovětských vědců spočívá v tom, že dokázali vytvořit mohutné družice, vybavené dokonalou aparaturou, spolehlivě pracující v podmínkách kosmického letu.“⁷⁸⁷ Přesto tento text hodnotíme jako výrazově neutrální.

13.6 AMERICKÉ KOSMICKÉ NEÚSPĚCHY

Od soboty 11. října se Rudé právo zaměřuje na americkou kosmonautiku – a její neúspěchy. Zahajuje krátkým textem *Další neúspěch s řízenou střelou v USA*⁷⁸⁸. Referuje o neúspěchu střely Jupiter, která havarovala krátce po startu z Mysu Canaveral. Obsahově je tento text neutrální.

Další článek už je delší – nese titul *USA vypustily raketu směrem na Měsíc*⁷⁸⁹. Na první straně tak Rudé právo zveřejňuje informaci, že Spojené státy vypustily raketu, která měla kroužit kolem Měsíce. Ve víc než polovině textu ale Rudé právo popisuje, jak se raketa odchýlila od kursu a je téměř jisté, že Měsíc mine. Bylo tedy více než pravděpodobné, že půjde o neúspěch. Přestože je text napsán

⁷⁸³ Objevy kosmické laboratoře. Rudé právo, 9. 10. 1958, s. 4.

⁷⁸⁴ Sovětská věda má všechny podmínky pro obrovský rozvoj. Rudé právo, 10. 10. 1958, s. 2.

⁷⁸⁵ Sovětská věda má všechny podmínky pro obrovský rozvoj. Rudé právo, 10. 10. 1958, s. 2.

⁷⁸⁶ Nové objevy o vesmíru. Rudé právo, 10. 10. 1958, s. 4.

⁷⁸⁷ Nové objevy o vesmíru. Rudé právo, 10. 10. 1958, s. 4.

⁷⁸⁸ Další neúspěch s řízenou střelou v USA. Rudé právo, 11. 10. 1958, s. 3.

⁷⁸⁹ USA vypustily raketu směrem na Měsíc. Rudé právo, 12. 10. 1958, s. 1.

neutrálně, otázkou zůstává, zda by jej Rudé právo umístilo na titulní stranu, kdyby se polovina textu nezabývala tím, že raketa velmi pravděpodobně Měsíce nedosáhne.

Následující den se o raketě píše opět na titulní straně. Text *Americká raketa se odchýlila od stanovené dráhy*⁷⁹⁰ opakuje informace z předchozího článku, podle kterého je raketa na špatném kursu a Měsíc opravdu mine. Vyznění je opět neutrální, opět se nabízí otázka, zda by Rudé právo umístilo tuto zprávu na první stranu, pokud by šlo o úspěšný let.

A další den opět na titulní straně – tentokrát text s názvem *Americká raketa na Měsíc shořela*⁷⁹¹. Text neutrálně informuje o pravděpodobném zániku rakety v atmosféře a o neúspěchu mise. „Raketa dosáhla maximální výšky 128.000 kilometrů, což je přibližně třetina vzdálenosti mezi Zemí a Měsícem, a začala klesat k Zemi.“⁷⁹² Tentokrát v nadpisu Rudé právo dokonce slovo „shořela“ napsalo tučným písmem.

O den později se Rudé právo k raketě opět vrací, článek je na straně 3. Už titulek *Vážnost vědy a hysterický generál*⁷⁹³ ukazuje, že tentokrát nejde o neutrální příspěvek. Rudé právo v redakčním textu popisuje přípravy letu rakety a nešetří sarkasmem: „Propagandisté z amerického ministerstva vojenského letectví, kterému pokus podléhal, se ovšem už cítili pány všehomíra. S nonšalantní nedbalostí prohlásili, že na palubě rakety ‘nebyli lidé’, čímž jako by dávali najevo, že pro ně vystřelit lidi na Měsíc přece žádný problém není. Rovněž jenom propagandistické úvahy vedly k pokřtění ‘měsíční rakety’ na jméno ‘Pionýr’⁷⁹⁴. Po převážně neúspěšném ‘Předvoji - Vanguardu’⁷⁹⁵ tedy i zde blamáž amerických propagandistů.“⁷⁹⁶ Z tohoto textu je jasně patrná radost Rudého práva, že se pokus nepodařil, přestože v USA věřili v opak.

Dál redakce připouští, že by se v nejbližší době mohl Američanům další pokus podařit: „Pravda, americkým vědcům se mohlo podařit dostat raketu do oběžné dráhy kolem Měsíce, a je možné, že se jim to podaří třeba příště. Avšak ani tehdy by pan generálmajor Schriever⁷⁹⁷ neměl důvodu vidět v sobě meziplanetárního стратега,

⁷⁹⁰ Americká raketa se odchýlila od stanovené dráhy. Rudé právo, 13. 10. 1958, s. 1.

⁷⁹¹ Americká raketa na Měsíc shořela. Rudé právo, 14. 10. 1958, s. 1.

⁷⁹² Americká raketa na Měsíc shořela. Rudé právo, 14. 10. 1958, s. 1.

⁷⁹³ Vážnost vědy a hysterický generál. Rudé právo, 15. 10. 1958, s. 3.

⁷⁹⁴ Šlo o začátky programu Pioneer, zaměřeného na výzkum Měsíce, později i obřích planet Sluneční soustavy. Probíhal 20 let, od roku 1958. Popisovaná neúspěšná zkouška bezpilotní sondy Pioneer 1 byla prvním americkým pokusem o let k Měsíci a vytvoření jeho družice. Byl to jeden z prvních počinů NASA – amerického Národního úřadu pro letectví a vesmír, který oficiálně vznikl 29. 7. 1958.

⁷⁹⁵ Program Vanguard byl vojenským projektem na vypuštění první umělé družice Země v roce 1957. Kvůli opakovaným haváriím nosných raket se ale zpozdil a Sovětský svaz mezitím vypustil Sputnik.

⁷⁹⁶ Vážnost vědy a hysterický generál. Rudé právo, 15. 10. 1958, s. 3.

⁷⁹⁷ Bernard Adolph Schriever byl generál leteckých sil americké armády. Hrál důležitou roli v armádních programech pro vesmír a výzkum balistických střel.

který konečně dobyl – jak prohlásil - ‘v kosmickém prostoru nadvlády nad Ruskem’, takže tedy západní svoboda bude určitě zachována. (!) Už z dřívějších jsou známy jeho choutky, vyjádřené frází o tom, že ‘sama svoboda může v budoucnu záviset na bitvách v kosmickém prostoru’.⁷⁹⁸ Přesto se Rudé právo ostře ohrazuje proti údajným slovům generálmajora, kterého v titulku označuje za hysterického, a za jehož slova vkládá do textu v závorkách vykřičník. Na závěr textu už jako tradičně přichází nutné zhodnocení správného postoje sovětské vědy: „Znovu se ukazuje, jak správný je postoj sovětských vědců. Soustavně zvyšují váhu svých družic a zdokonalují jejich vědeckou aparaturu. Soustavně rovněž informují vědce ostatních zemí o získaných poznatcích.“⁷⁹⁹ Zde by bylo možné namítnout, že všechny důležité vědecké poznatky byly utajovány, takže se rozhodně k ostatním vědcům jednoduše nedostávaly. Celý tento text je ukázkou ideologicky předpojatého zpravodajství.

Není přesně jasné, proč text se zcela stejným obsahem uveřejňuje Rudé právo ještě z agenturní produkce jen o stranu dál. Krátký text *Ministerstvo obrany USA chybně informovalo o raketě k Měsíci*⁸⁰⁰ neprozrazuje nic nového, co nebylo v předchozích třech dnech (i v článku na předchozí straně) napsáno. Přesto toto oficiální prohlášení ministerstva obrany USA Rudé právo vydává, jakoby chtělo zvýraznit tuto americkou chybu.

A list sleduje kosmické neúspěchy Spojených států velmi pozorně. Dalším textem *Neúspěšná zkouška s americkou raketou*⁸⁰¹ informuje o neúspěchu rakety Polaris⁸⁰², kterou kvůli technickým problémům při letu museli technici uměle zničit.

Další článek *Proč nedoletěla americká „měsíční“ raketa?*⁸⁰³ se vrací k neúspěchu Pioneeru. Její selhání hodnotí sovětský vědec N. A. Varvarov, předseda astronautické sekce DOSAAF⁸⁰⁴ SSSR. Kromě obecných frází je text jen kompilátem možných příčin: „Úspěch tak složitého letu však nedokázaly zajistit prostředky automatického řízení a snad ani zdroje pohonných látek v raketě.“⁸⁰⁵ Přesto se nejedná o nijak dehonestující text, autor se snaží bez podrobností, které by v tomto případě potřeboval, dovodit neúspěch rakety.

*Neúspěšný pokus s americkou družicí „Jupiter“*⁸⁰⁶ je další text informující o amerických neúspěších. „Tento poslední pokus s raketou americké pozemní armády

⁷⁹⁸ Vážnost vědy a hysterický generál. Rudé právo, 15. 10. 1958, s. 3.

⁷⁹⁹ Vážnost vědy a hysterický generál. Rudé právo, 15. 10. 1958, s. 3.

⁸⁰⁰ Ministerstvo obrany USA chybně informovalo o raketě k Měsíci. Rudé právo, 15. 10. 1958, s. 3.

⁸⁰¹ Neúspěšná zkouška s americkou raketou. Rudé právo, 16. 10. 1958, s. 4.

⁸⁰² Balistická raketa, která byla vyvíjena pro pozdější odpalování především z ponorek.

⁸⁰³ Proč nedoletěla americká „měsíční“ raketa? Rudé právo, 19. 10. 1958, s. 6.

⁸⁰⁴ DOSAAF byla Dobrovolná společnost pro spolupráci s armádou, letectvem a námořnictvem. V roce 1951 měla tato všesvazová organizace 240 tisíc základních organizací a 11,5 milionu členů.

⁸⁰⁵ Proč nedoletěla americká „měsíční“ raketa? Rudé právo, 19. 10. 1958, s. 6.

⁸⁰⁶ Neúspěšný pokus s americkou družicí „Jupiter“. Rudé právo, 24. 10. 1958, s. 3.

‘Jupiter C’ je již šestým pokusem o vypuštění umělé družice Země s touto raketou. Pouze ve třech případech se podařilo dostat do oběžné dráhy miniaturní družici s vědeckými přístroji pro výzkum horních vrstev atmosféry.“ Přestože Rudé právo informuje nestranně, nezapomene připomenout, že tři americké družice byly miniaturní (je to pravda, i v USA se jim posměšně přezdívalo „pomeranč“).

13.7 NOBELOVA CENA V RUDÉM PRÁVU

29. října se čtenář Rudého práva poprvé dozví o udělení Nobelovy ceny za fyziku pro tři sovětské vědce, i o udělení Nobelovy ceny za literaturu pro Borise Pasternaka. Obojí velmi zvláštním způsobem. O Nobelově ceně za fyziku informuje list na šesti řádcích v rubrice krátkých zpráv označených *24 hodiny v zahraničí*⁸⁰⁷. Celý text zní: „Švédská akademie věd vyznamenala na svém zasedání Nobelovou cenou za fyziku za rok 1958 tři sovětské vědce P. A. Čerenkova, I. M. Franka a I. J. Tamma ‘Za objev a výklad Čerenkova efektu’.“⁸⁰⁸ Tolik oficiální zpráva ČTK v rubrice krátkých zpráv. (Jen pro zajímavost, další krátká zpráva ze stejné rubriky říká: „Švédská akademie věd udělila Nobelovu cenu za chemii britskému vědci dr. F. Sangerovi za práci o složení molekuly inzulinu.“⁸⁰⁹). Ohledně sovětských vědců tedy Rudé právo tento den informovalo jen v nejnútnejší možné míře, dokonce i v případě britského vědce zmiňuje jeho akademický titul dr., zatímco u třech sovětských profesorů nepíše akademický titul vůbec. Navíc se laureáti Nobelových cen za fyziku, chemii a fyziologii a medicínu zveřejňují v denním odstupu a před oznámením Nobelovy ceny za literaturu. Informace zařazená v rubrice *24 hodiny v zahraničí* byla přinejmenším čtyřikrát tak stará, a budí dojem, že ji Rudé právo zveřejnilo kvůli rozsáhlému textu o ceně za literaturu, který s krátkými zprávami sousedil.

V případě nejvíce kontroverzního laureáta Nobelovy ceny, tentokrát za literaturu, Rudé právo přináší velmi obsáhlý text. Článek *B. Pasternak vyloučen z řad sovětských spisovatelů*⁸¹⁰ na poslední šesté straně listu začíná obecně, čtenář z počátku nemá šanci pochopit, o jaký „případ“ jde, orientovat se může jen podle výstižného titulku. Článek začíná takto: „V pondělí 27. října projednávalo předsednictvo Svazu spisovatelů SSSR, byro přípravného výboru Svazu spisovatelů RSFSR a předsednictvo moskevské odbočky Svazu spisovatelů SSSR na společném zasedání za předsednictví N. Tichonova případ člena Svazu spisovatelů SSSR B. Pasternaka. Úterní ‘Literaturnaja gazeta’ píše, že všichni účastníci

⁸⁰⁷ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 6.

⁸⁰⁸ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 6.

⁸⁰⁹ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 6.

⁸¹⁰ B. Pasternak vyloučen z řad sovětských spisovatelů. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 6.

zasedání, mezi nimiž byli mj. spisovatelé S. Michalkov, V. Katajev, V. Ažajev, M. Šagiňanová, N. Gribačov, B. Polevoj, S. Smirnov, S. Ščipačov, V. Koževnikov a další, Pasternakovo jednání odsoudili.⁸¹¹ I po těchto dvou odstavcích stále není jasné, o jaký „případ“ se jedná, ani jaké „jednání“ je odsouzeníhodné, jasné je jen to, že ho odsuzují všichni protežovaní spisovatelé tehdejšího Sovětského svazu. Zajímavé také je, že se jejich účast cituje přes tvrzení listu *Literaturnaja gazeta*. Jako kdyby ČTK neměla dost informací, případně spíš chtěla uvést „nezávislý“ zdroj.

V dalším odstavci už ČTK alespoň charakterizuje, co se myslí pod pojmem *Pasternakovo jednání*: „V jednomyslně přijatém usnesení se praví, že společné zasedání předsednictev spisovatelských svazů dospělo k závěru, že Pasternakovo jednání je neslučitelné se jménem sovětského spisovatele, směřuje proti tradicím ruské literatury, proti lidu, proti míru a socialismu. ‘B. Pasternak, který kdysi začal s deklací o ‘čistém umění’, skončil tím, že se stal nástrojem buržoazní propagandy, vhodným objektem spekulace pro kruhy, které organizují studenou válku a snaží se obelhat všechna pokroková a revoluční hnutí. Reakční kruhy ovšem uvítaly politický úpadek Pasternakův, ne však proto, že by u něho oceňovaly nějaký spisovatelský talent, ale proto, že Pasternak se připojil k jejich litému, avšak beznadějnému boji proti dějinnému hnutí, které je na postupu,‘ praví se v usnesení.“⁸¹²

Z těchto formulací opět není jasné, čeho přesně se Boris Pasternak dopustil, jen že jeho „jednání“ je neslučitelné se jménem sovětského spisovatele a že jej postihl politický úpadek, kterého využívají reakční kruhy.

Až v polovině obsáhlého textu se list dostává k jádru problému: „Román ‘Doktor Živago’, kolem něhož se strhlo tolik propagačního hluku, je nářkem uraženého ustrašence, polekaného tím, že dějiny nešly těmi křivolakými cestami, jaké by on jim chtěl předepsat. Usnesení říká, že Pasternak se v tomto románu snažil dokázat, že Říjnová revoluce nebyla zákonitá a že jí nebylo potřeba, a to právě v době, kdy Sovětský svaz oslavuje již 41. výročí jako velmoc, stojící v prvních řadách světové kultury a vědy.“⁸¹³ Až z této části se tedy čtenář dozvídá konkrétně, že výhrady Svazu spisovatelů se týkají románu *Doktor Živago*, který je charakterizován pomocí citací z usnesení tohoto svazu. Čtenáři nemůže být zřejmé, kolik „propagačního hluku“ román strhl a především kde, protože na stránkách Rudého práva o něm nebyla ani zmínka. Každopádně Rudé právo se až v polovině textu dostalo ke konkrétní části, která odsuzuje román za popírání nutnosti Říjnové revoluce.

⁸¹¹ B. Pasternak vyloučen z řad sovětských spisovatelů. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 6.

⁸¹² B. Pasternak vyloučen z řad sovětských spisovatelů. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 6.

⁸¹³ B. Pasternak vyloučen z řad sovětských spisovatelů. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 6.

O udělení Nobelovy ceny se dosud list vůbec nezmiňuje, přestože se zasedání Svazu spisovatelů SSSR odehrálo na základě udělení této ceny. Román vyšel v Itálii už víc než před rokem⁸¹⁴ a to, že Pasternakovi byla udělena Nobelova cena, se vědělo už od 23. října 1958, kdy literát dostal telegram od tajemníka Nobelova fondu, že v posledním kole hlasování Švédské akademie získala jeho kandidatura většinu hlasů⁸¹⁵. Oficiální formulace zněla: „Za vynikající výsledky v současné lyrické poezii a pokračování tvůrčích tradic veliké ruské prózy.“⁸¹⁶ Pasternak poděkoval Švédské akademii a Nobelovu fondu telegramem: „Jsem nesmírně vděčný, dojatý, hrdý, překvapený, v rozpacích.“⁸¹⁷ O několik dní později se ale pod tlakem nejvyšších sovětských kulturních a stranických orgánů Nobelovy ceny nakonec vzdal.

List v textu nezapomíná zdůraznit obvyklou glorifikační frázi, že Sovětský svaz stojí v prvních řadách světové kultury a vědy. „Pasternak zpřetrhal poslední svazky se svou zemí a jejím lidem a dal své jméno a činnost jako politickou zbraň do rukou reakce. Udělení Nobelovy ceny, již se Pasternakovi dostalo v podstatě za román ‘Dr. Živago’ a naspěch se maskovalo nabubřelými frázemi o Pasternakově lyrice a próze, ve skutečnosti podtrhuje politickou stránku nečisté hry reakčních kruhů.“⁸¹⁸ Zde se čtenář poprvé jen tak mimochodem dozví o udělení Nobelovy ceny. Nejprve je zostuzen Pasternak, jehož lyrika a próza je označena za jemně řečeno nevýznamnou, a Nobelova cena je mu přirčena podle Rudého práva jen za jediný román. Ten už byl zostouzen o odstavec předtím.

Dále je v textu věnována pozornost Nobelově ceně jako takové: „Udělení Nobelovy ceny Pasternakovi bylo provázeno zesílenou protisovětskou kampaní, což již samo o sobě svědčí o propagačním, nikoli literárním charakteru tohoto vyznamenání. Vedení sovětských spisovatelů vyslovuje politování nad tím, že ne poprvé jsou literární Nobelovy ceny udělovány těm, kdo slouží nenávisným silám studené války, které organizují křížácká tažení proti sociálnímu pokroku a humanismu. Literární Nobelův výbor si nepovšiml umění Lva Tolstého, A. Čechova, M. Gorkého, V. Majakovského, M. Šolochova, ale zato však jej zaujal Bunin, ovšem tehdy, když se stal aktivním politickým emigrantem, a nyní odrodilec Pasternak. Proto je zcela pochopitelné, proč buržoazní tisk hodnotí cenu pro Pasternaka jako

⁸¹⁴ Román Doktor Živago dokončil Boris Leonidovič Pasternak v prosinci 1955, ale kvůli politickým poměrům v SSSR, kde bylo jeho vydání zakázáno, byl poprvé publikován v Itálii v roce 1957. Tam byl rukopis doslova propašován, a pak bylo italskému vydavateli – společnosti Feltrinelli - několikrát vyhrožováno prostřednictvím komunistické strany Itálie (na pokyn SSSR), aby knihu nevydával. V Sovětském svazu byl román vydán teprve v roce 1988 v časopisu „Novyj mir“ na pokračování, několik měsíců poté vyšlo i první sovětské knižní vydání.

⁸¹⁵ <http://www.cdk.cz/rp/clanky/232/zivago-znamena-ten-kdo-prezil/>

⁸¹⁶ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1958/pasternak.html

⁸¹⁷ <http://www.cdk.cz/rp/clanky/232/zivago-znamena-ten-kdo-prezil/>

⁸¹⁸ B. Pasternak vyloučen z řad sovětských spisovatelů. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 6.

‘Nobelovu cenu proti komunismu’.⁸¹⁹ Opět z textu není jasné, jakou protisovětskou kampaní bylo udělení ceny provázeno, pravděpodobně je myšlena kampaň v „buržoazním tisku“. Do této doby o ní Rudé právo vůbec neinformovalo.

List napadá Nobelovu cenu a označuje ji za propagační, nikoli literární ocenění. Nařčení, že si Nobelův výbor nevšiml významných sovětských literátů, je částečně nespravedlivé. Nobelovu cenu není možné získat posmrtně. Vzhledem k tomu, že se začala udělovat v roce 1901, měl Nobelův výbor relativně málo času udělit cenu Antonu Pavloviči Čechovovi (zemřel 1904) nebo Lvu Nikolajeviči Tolstojovi (zemřel 1910). Ohledně Vladimira Vladimiroviče Majakovského (zemřel 1930) a Maxima Gorkého (zemřel 1936) tento argument neplatí. A poslední zmiňovaný – Michail Alexandrovič Šolocho - Nobelovu cenu za literaturu nakonec dostal - v roce 1965⁸²⁰.

Celkem až do současnosti obdrželi Nobelovu cenu za literaturu čtyři sovětští spisovatelé – Rudým právem zmiňovaný Ivan Alexejevič Bunin (v roce 1933)⁸²¹, dále právě Boris Leonidovič Pasternak (1958)⁸²², zmiňovaný Michail Alexandrovič Šolocho (1965)⁸²³ a ještě Alexandr Isajevič Solženicyn (1970)⁸²⁴.

Zpět k článku informujícímu o vyloučení Borise Pasternaka z řad sovětských spisovatelů: Závěrem textu je právě konstatování, že se Svaz spisovatelů SSSR a jeho odbočky „vzhledem ke všem motivům politického a morálního Pasternakova úpadku a jeho zrady na sovětském lidu, věci socialismu a pokroku, jednomyslně usneslo zbavit B. Pasternaka jména sovětského spisovatele a vyloučit ho z řad členů Svazu spisovatelů SSSR.“⁸²⁵ Až v úplném závěru se tedy text dopracoval k tomu, co prozrazoval v titulku, přes balast propagandistických klišé a nejasných formulací.

13.8 MEZINÁRODNÍ UZNÁNÍ SOVĚTSKÝCH FYZIKŮ

Přestože se Rudé právo nevyjadřovalo v textu *B. Pasternak vyloučen z řad sovětských spisovatelů*⁸²⁶ o Nobelově ceně právě lichotivě, ba naopak, o den později v titulku textu *Mezinárodní uznání vynikajících objevů sovětských fyziků*⁸²⁷ označuje právě na udělení Nobelovy ceny třem sovětským vědcům za mezinárodní uznání.

⁸¹⁹ B. Pasternak vyloučen z řad sovětských spisovatelů. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 6.

⁸²⁰ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1965/sholokhov.html

⁸²¹ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1933/bunin.html

⁸²² http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1958/pasternak.html

⁸²³ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1965/sholokhov.html

⁸²⁴ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1970/solzhenitsyn.html

⁸²⁵ B. Pasternak vyloučen z řad sovětských spisovatelů. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 6.

⁸²⁶ B. Pasternak vyloučen z řad sovětských spisovatelů. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 6.

⁸²⁷ Mezinárodní uznání vynikajících objevů sovětských fyziků. Rudé právo, 30. 10. 1958, s. 6.

„Udělení Nobelovy ceny roku 1958 za vynikající vědecké výzkumy ve fyzice sovětským vědcům P. A. Čerenkovovi, I. J. Tammovi a I. M. Frankovi je dalším důkazem vysokého hodnocení výsledků práce sovětských fyziků. Významné vědecké objevy sovětských fyziků vyznamenané Nobelovou cenou roku 1958 jsou dávno široce známy a uznávány vědci celého světa a prakticky se jich využívá v různých oborech soudobé fyziky.“⁸²⁸ Tolik na úvod textu, který sice na jednu stranu přiznává Nobelově ceně prestiž a váhu, na druhé straně kriticky poznamenává, že tyto objevy už jsou široké odborné veřejnosti známy dlouho a také se dlouho prakticky využívají.

Následuje čistě odborný popis toho, co při „mimořádně složitém a důkladném zkoumání“⁸²⁹ zjistil P. A. Čerenkov o novém záření a co poté I. J. Tamm a I. M. Frank vysvětlili a rozpracovali. Tato část textu je popisem jejich objevu, který se list snaží srozumitelně vysvětlit laickému čtenáři. A daří se mu to poměrně dobře.

Na konec textu se však opět dostala ideologie: „Švédská akademie věd udělením Nobelovy ceny za fyziku za rok 1958 sovětským vědcům projevila názor vědecké veřejnosti, která uznává obrovský význam objevu sovětských fyziků. Ve světle těchto faktů, svědčících o tom, že švédská Akademie věd uznává velké zásluhy ruských a sovětských přírodovědců, vyhlíží zejména tendenčně udělení ceny za literaturu B. Pasternakovi za jeho dílo, jež pomlouvačně líčí sovětskou skutečnost, zkresluje myšlenky a tužby, činnost a jednání naší inteligence. Udělení ceny za literaturu bylo plně diktováno politickými pohnutkami. V této souvislosti nelze nevpomenout výroku V. I. Lenina, že jsou-li buržoazní vědci v oboru faktických speciálních výzkumů s to být objektivní, pak v hodnocení společenských jevů, a to i literárních děl, jsou plně pod vlivem ideologie vládnoucí třídy.“⁸³⁰

Takto Rudé právo vysvětlilo, proč na jednu stranu sráží prestiž a hodnotu Nobelovy ceny za literaturu, když tu samou cenu, jen udělenou za fyziku, vyzdvihuje a poukazuje na ni jako na prestižní. Tento rozpor vysvětlil list přímo parafrází slov Vladimíra Iljiče Lenina, ze kterých vyplývá, že buržoazní vědci jsou pod vlivem vládnoucí ideologie, a takto hodnotí společenské jevy, zatímco v oblasti přírodních věd jsou s to být objektivní. Zde by se daly vznést dvě námitky: Zaprvé, do oblastí přírodních věd (matematiky, fyziky a chemie) se nedá vnášet jakákoli ideologie, přírodní zákony buď jsou vědci schopni vysvětlit, nebo nikoli. A zadruhé, zajímavé by bylo stanovisko Rudého práva ve věci biologických věd. Jak by list vysvětlil přesvědčivé „faktické speciální výzkumy buržoazních vědců“, které ukazovaly, že

⁸²⁸ Mezinárodní uznání vynikajících objevů sovětských fyziků. Rudé právo, 30. 10. 1958, s. 6.

⁸²⁹ Mezinárodní uznání vynikajících objevů sovětských fyziků. Rudé právo, 30. 10. 1958, s. 6.

⁸³⁰ Mezinárodní uznání vynikajících objevů sovětských fyziků. Rudé právo, 30. 10. 1958, s. 6.

genetika je správnou cestou výkladu dědičnosti, nikoli Lysenkem propagovaná teorie dědičnosti získaných vlastností⁸³¹.

13.9 PASTERNAK MŮŽE KDYKOLI ODJET DO ZAHRANIČÍ

Posledním textem sledovaného období, a třetím obsáhlejším o Nobelových cenách, je článek s titulkem *TASS: Pasternak může kdykoli odjet do zahraničí*⁸³². Zajímavé je, že jej Rudé právo převzalo od ČTK. První polovinu článku zaujímá citace dopisu, který podle listu poslal Boris Pasternak ústřednímu výboru Komunistické strany Sovětského svazu k rukám Nikity Sergejeviče Chruščova: „Vážený Nikito Sergejeviči, obracím se k Vám osobně, k ústřednímu výboru Komunistické strany Sovětského svazu a k sovětské vládě. Z referátu soudruha Semičastného jsem se dozvěděl, že vláda by nijak nebránila mému odjezdu z SSSR. Pro mne to není možné. Jsem životem a prací spjat s Ruskem. Nedovedu si představit svůj osud bez něho a mimo ně. Ať jsou mé chyby a omyly jakékoli, nenapadlo mne, že se stanu středem takové politické kampaně, jakou začali kolem mého jména rozdmýchávat na Západě. Když jsem si to uvědomil, oznámil jsem Švédské akademii, že se Nobelovy ceny dobrovolně zříkám. Odjezd za hranice mé vlasti by pro mne byl totéž co smrt, a proto prosím, aby vůči mne nebylo použito tohoto krajního opatření. Docela upřímně, něco jsem pro sovětskou literaturu udělal a mohu ji být ještě užitečný. 31. října 1958 B. Pasternak.“⁸³³

Boris Pasternak byl zpočátku odhodlán Nobelovu cenu převzít. Poté, co režim vyhrožoval jeho nejbližším transportem do Gulagu⁸³⁴, Pasternak podlehl a Nobelovy ceny se zřekl. Přesto některé detaily tohoto dopisu ukazují jeho statečnost. Zemi například neoznačuje jako *Sovětský svaz*, nýbrž *Rusko*. Je si vědom své ceny – *něco jsem pro sovětskou literaturu udělal*. Přesto všechno tento dopis znamenal pro Pasternaka prohru.

„TASS je zmocněn prohlásit, že sovětské státní orgány nebudou mít námitky, jestliže B. L. Pasternak vysloví přání odjet do zahraničí, aby přijal udělenou cenu. Pověsti buržoazního tisku, že prý B. L. Pasternakovi bylo odepřeno právo odcestovat do zahraničí, jsou hrubý výmysl. Bude-li si B. L. Pasternak přát odjet navždy ze Sovětského svazu, jehož společenské zřízení a lid potupil ve svém protisovětském díle *‘Doktor Živago’*, oficiální orgány mu v tom nebudou nikterak bránit. Bude mu

⁸³¹ Detailněji viz kapitola Situace na poli vědy na konci 40. let a v 50. letech

⁸³² TASS: Pasternak může kdykoli odjet do zahraničí. Rudé právo, 2. 11. 1958, s. 5.

⁸³³ TASS: Pasternak může kdykoli odjet do zahraničí. Rudé právo, 2. 11. 1958, s. 5.

⁸³⁴ Pasternakova přítelkyně Olga Ivinská už kvůli němu byla v Gulagu v letech 1949 – 1953, takže bylo jasné, že výhrůžky mají reálný základ.

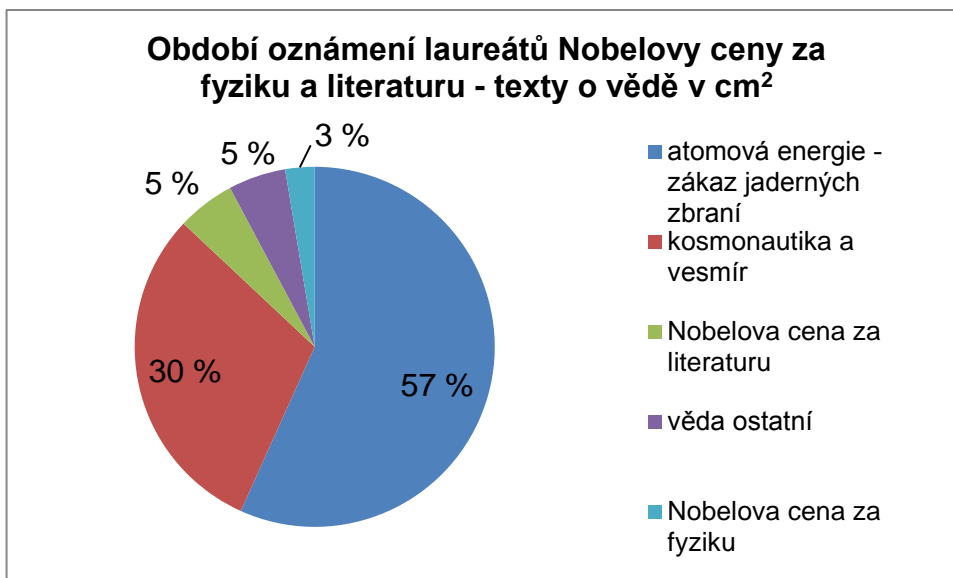
umožněno odjet za hranice Sovětského svazu a osobně zakusit všechny 'slasti kapitalistického ráje'.⁸³⁵ Tato pasáž, ač se to zdá nepravděpodobné, byla pravdivá. Sovětský svaz by skutečně umožnil Pasternakovi vycestovat. Po udělení Nobelovy ceny a poté, co se jí zřekl, byl natolik známou osobou, kterou sledoval celý svět, že by skutečně mohl ze země odjet. Pasternakova druhá manželka Zinaida ale odmítla opustit Sovětský svaz, což by tehdy zřejmě bylo nejlepší řešení. Proto se rozhodl zůstat i Pasternak. Oprávněně předpokládal, že kdyby odešel do zahraničí, jeho rodina a blízcí by byli perzekvováni.

Text si na závěr neodpustil sarkastický dovětek, že by *zakusil slasti kapitalistického ráje*. Celý text byl opět vystavěn v ideologických intencích. Zajímavá je také formulace *TASS je zmocněn prohlásit*, což zřejmě byla snaha o zdůraznění opravdu oficiálního stanoviska státních orgánů. Nedá se totiž předpokládat, že by na konci 50. let v SSSR TASS vydal jakoukoli informaci, kterou by nebyl zmocněn zveřejnit.

13.10 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

V období oznámení laureátů Nobelovy ceny za fyziku a literaturu roku 1958 se Rudé právo věnuje pěti oblastem vědy Sovětského svazu. Jak zobrazuje následující graf a tabulka, naprostou většinu (57 % textů, 1916 cm² popsané plochy) zabírá téma atomové energie a zákazu jaderných zbraní. Druhým poměrně frekventovaným tématem je kosmonautika a vesmír s 30 % plochy textů (1022 cm²). Na další tři témata tak zbývá už jen 13 % plochy všech textů. Tu si s pětiprocentním podílem rozdělují témata Nobelova cena za literaturu (176 cm²) a věda ostatní (174 cm²). Zbývající tři procenta textů a 89 cm² zbývají na hlavní sledované téma – tedy Nobelovu cenu za fyziku.

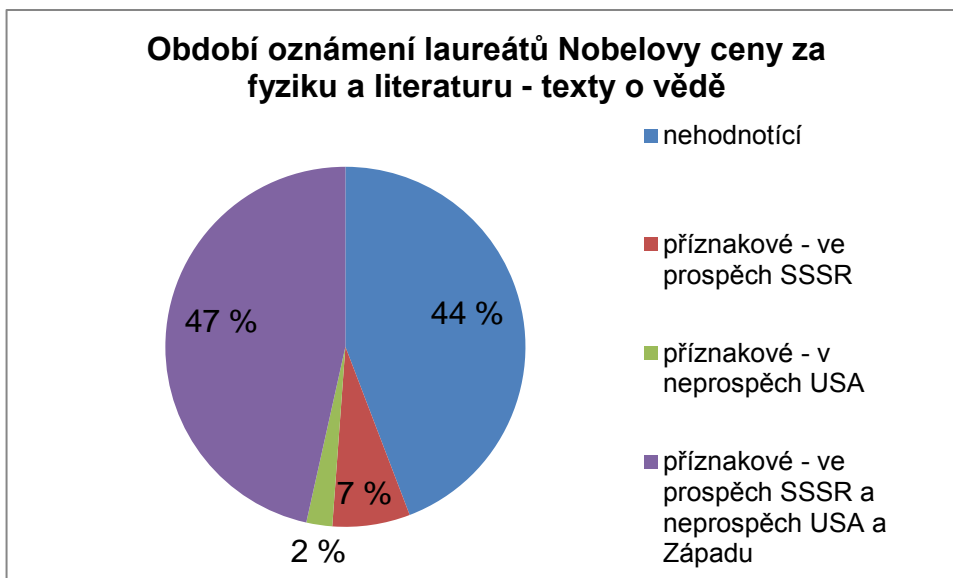
⁸³⁵ TASS: Pasternak může kdykoli odjet do zahraničí. Rudé právo, 2. 11. 1958, s. 5.

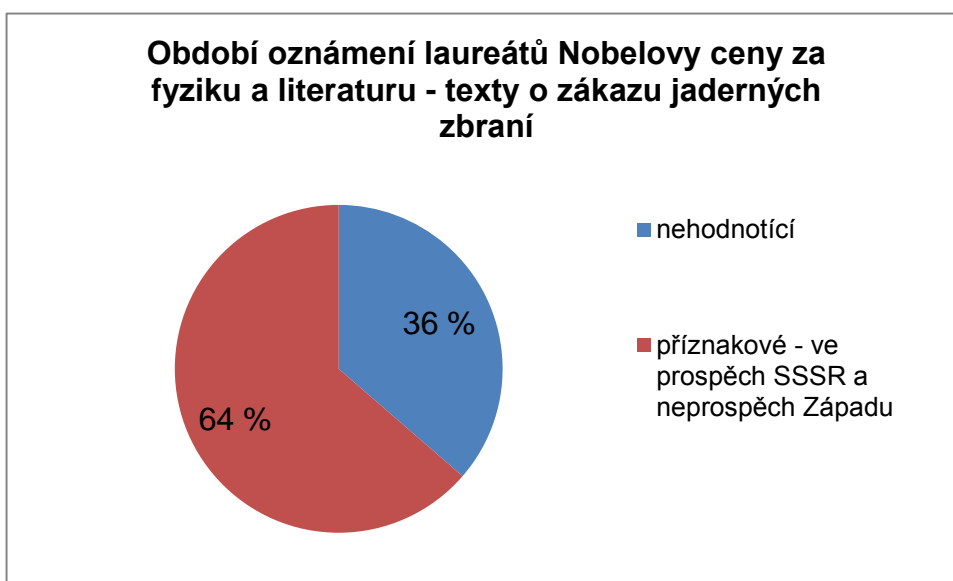
Období oznámení laureátů Nobelovy ceny za fyziku a literaturu - texty o vědě	cm ²
atomová energie - zákaz jaderných zbraní	1916
kosmonautika a vesmír	1022
Nobelova cena za literaturu	176
věda ostatní	174
Nobelova cena za fyziku	89

Dále kvantitativní analýza zkoumá příznakovost všech textů o vědě. A dochází ke zjištění, že téměř polovina (47 %) je příznakových – vyjadřují se ve prospěch Sovětského svazu a zároveň neprospěch Západu včetně USA. To je velmi významné příznakové zabarvení. Pokud přičteme ještě další 2 % textů, které jsou zaměřeny proti USA, docházíme k téměř polovině všech textů, které jsou nepřátelské vůči Západu.

Dalších sedm procent je také příznakově zabarvených, tentokrát ve prospěch SSSR. Celkem je tedy ve prospěch této socialistické země 54 % všech sledovaných textů. Nehodnotících je zbylých 44 %. Podrobnosti v následujícím grafu:

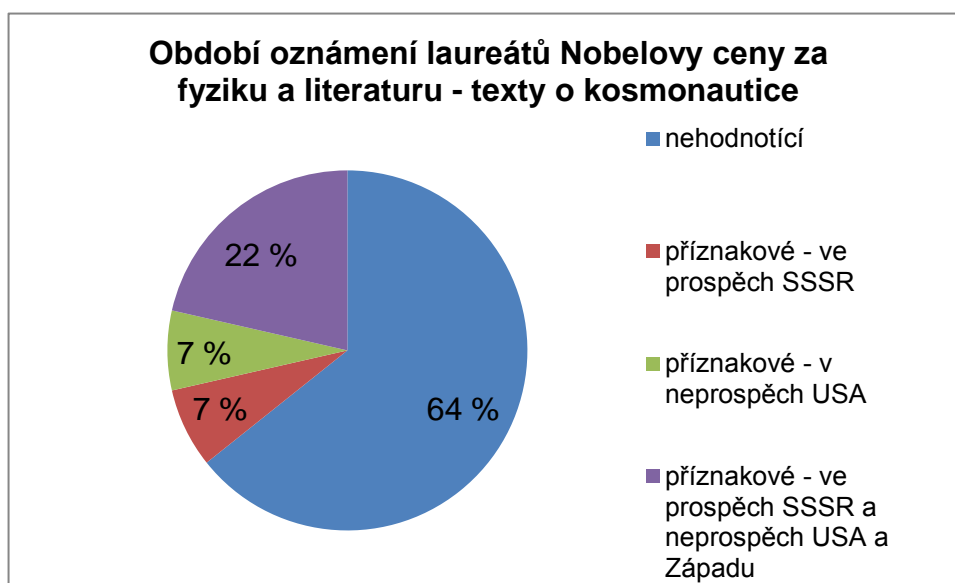

Pokud budeme z hlediska zabarvení zkoumat pouze texty o zákazu jaderných zbraní v období oznámení laureátů Nobelovy ceny za fyziku a literaturu, vychází nám ještě jednoznačnější zaměření Rudého práva. Téměř dvě třetiny všech textů o jaderném odzbrojení (přesně 64 %) jsou psány ve prospěch Sovětského svazu a zároveň neprospěch Západu. Zbývajících 36 % je nehodnotících. Zde se jasně ukazuje snaha Rudého práva manipulovat čtenářem. Nejenom že jsou texty ve většině případů psány komentativně, ale směřují pozitivní obraz Sovětského svazu s negativním obrazem Západu. V tomto ohledu list neodděluje. Jiného než pozitivně laděného ve prospěch SSSR a zároveň negativně vůči Západu nevyužívá. Některé, především kratší texty, jsou nehodnotící.

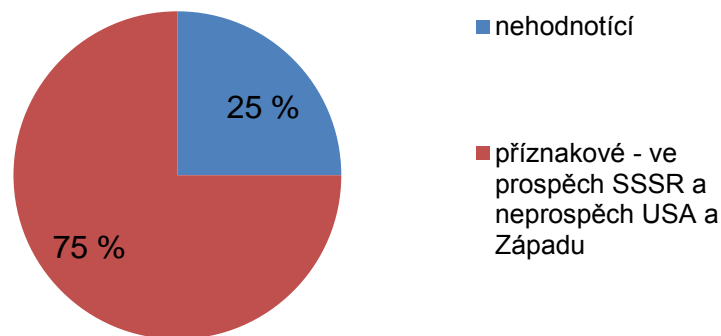
Texty zabývající se kosmonautikou už nejsou tak příkré a hodnotící. Téměř dvě třetiny z nich jsou neutrální (přesněji 64 %). V té době se Spojeným státům v kosmonautické oblasti nedařilo, Rudé právo proto nemělo důvod opatřovat texty „vysvětlujícím“ propagandistickým komentářem. Americké neúspěchy hovořily samy za sebe i v textu, který byl pojat nehodnotícím způsobem a striktně se držel faktů.

K příznakovosti přesto dochází. Rudé právo glorifikuje na 22 % Sovětský svaz a zároveň haní západní státy. Sedm procent textů o kosmonautice připadá na pochvalu Sovětského svazu, dalších sedm procent vyznívá v neprospěch Spojených států amerických.

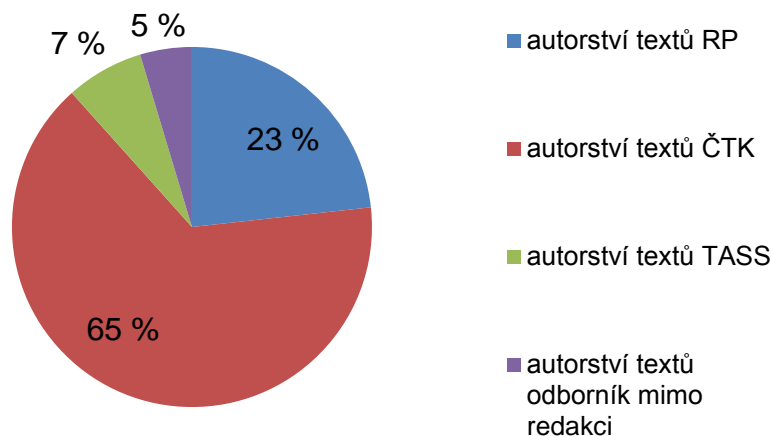
Pokud z hlediska propagandistického sledujeme pouze texty, které se zabývaly Nobelovou cenou za fyziku a literaturu, dostaneme nejjasnější výsledky snahy deníku manipulovat čtenářem. Jen čtvrtina textů je nehodnotících, tři čtvrtiny naproti tomu vyznívají ve prospěch Sovětského svazu a zároveň neprospěch Spojených států a Západu. Texty tohoto období o Nobelově ceně za fyziku a literaturu byly tedy v naprosté většině komentářové, navádějící čtenáře, co si má myslet. Propagandistická snaha Rudého práva z následujícího grafu vyplývá naprosto přesvědčivě:

Období oznámení laureátů Nobelovy ceny za fyziku a literaturu - texty o Nobelově ceně za fyziku a literaturu

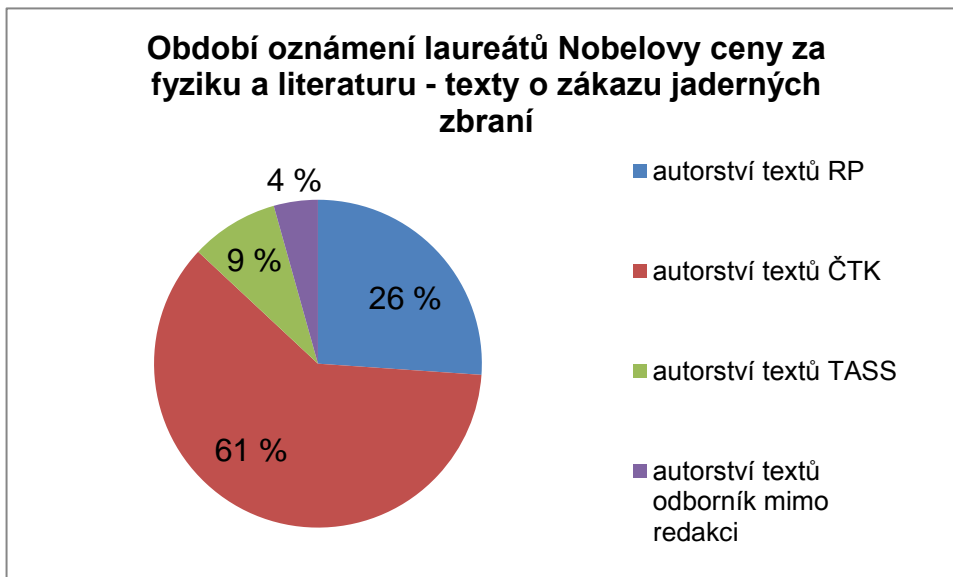
Zbývá ještě pohled na texty z hlediska autorského. Pokud zkoumáme všechny texty o vědě, převládá s 65 % přebírání textů od ČTK. Dalších 7 % zaujmají texty převzaté od sovětské informační agentury TASS. Rudé právo se autorsky podílelo na 23 % všech textů. Zbývajících pět procent připadá na texty psané odborníky mimo redakci - především z ČSAV, odborných ústavů nebo autory, kteří se zpracovávaným tématům věnují, případně k nim podle Rudého práva měli co říci (ředitelé a vedoucí kolektivů). Graficky znázorněno viz následující graf:

Období oznámení laureátů Nobelovy ceny za fyziku a literaturu - texty o vědě

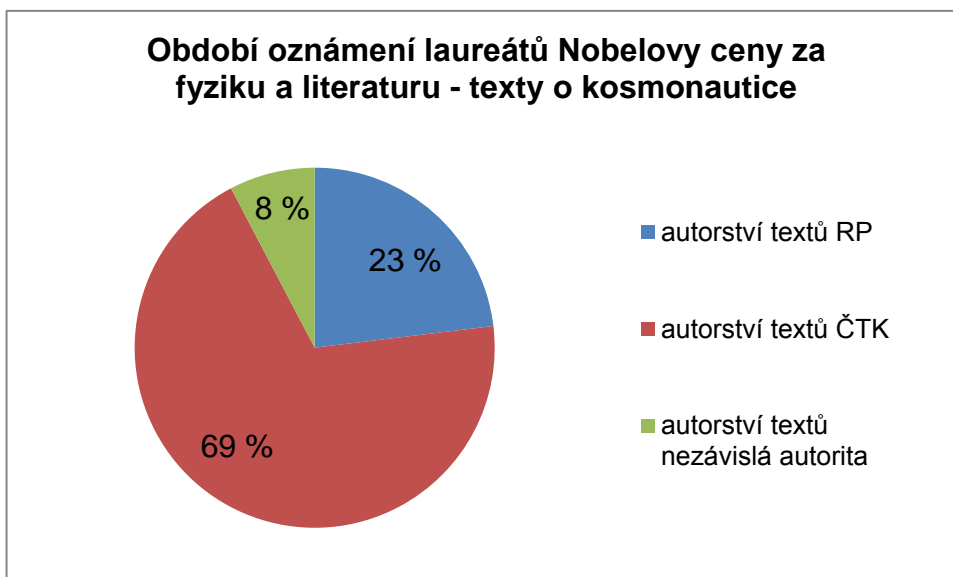

Pokud z hlediska autorského sledujeme texty o zákazu jaderných zbraní, opět převládá informování prostřednictvím servisu ČTK – 61 %. Na druhé pozici je pod

texty podepsán přímo kolektiv Rudého práva (26 %). Až třetí je s 9 % všech textů sovětský TASS, poslední čtyři procenta tvoří texty od odborníků mimo redakci – především vědců.

Otázku autorství textů se vztahem ke kosmonautice graficky znázorňuje následující graf. Z něj vyplývá, že víc než dvě třetiny textů (69 %) převzalo Rudé právo od Československé tiskové kanceláře. Dalších 23 % textů napsali autoři redakce listu, zbývajících osm procent textů zpracovali odborníci mimo redakci.

Kvantitativní analýza Rudého práva a textů o vědě ve zkoumaném období oznámení laureátů Nobelovy ceny za fyziku a literaturu ukazuje, že list nepřikládal Nobelově ceně váhu. Rudé právo o ní zpočátku vůbec neinformovalo, začalo až ve chvíli, kdy o Borisi Pasternakovi a jeho vyloučení ze Svazu spisovatelů SSSR už dále mlčet nemohlo. Oproti období předávání Nobelovy ceny za chemii si tedy toto ocenění ještě pohoršilo, Nobelova cena za chemii byla v četnosti výskytu v Rudém právu předposlední – před tématem lékařství. Nobelova cena za fyziku a literaturu byla v tomto zkoumaném období zcela poslední, předstihly ji všechny ostatní vědecké oblasti, o kterých Rudé právo psalo.

14. 10. PROSINEC – 20. PROSINEC 1958: PŘEDÁVÁNÍ NOBELOVÝCH CEN ZA FYZIKU A LITERATURU

V období udílení Nobelových cen, jejichž laureáty byli čtyři sovětsí občané, Rudé právo sleduje zcela jiná témata, týkající se vědy. O tom, že Nobelův výbor prestižní cenu přičkl třem sovětským fyzikům (Pavlovi Alexejevičovi Čerenkovovi, Iljovi Michajlovičovi Frankovi a Igoru Jevgeněvičovi Tammovi) a jednomu literátovi (Borisi Leonidovičovi Pasternakovi) se čtenář Rudého práva za celou dobu nedozví. Přitom žádné jiné silné téma – z vědy i mimo ni – by tuto zprávu svým významem nepřekonal.

14.1 TEXTY O VĚDĚ – KOSMONAUTIKA, NOVÁ VĚDECKÁ STANICE A URYCHLOVAČ

Rudé právo se ve sledovaném období věnuje vědě poměrně úsporně. Jak už je zvykem, sleduje neúspěchy v americké kosmonautice. Text *Americká raketa s opicí se ztratila*⁸³⁶ podrobně informuje o americkém pokusu zkoumat stav beztlíže na zvířecím organismu. „Přes prohlášení, že pokus byl ‘velmi úspěšný’, se však nepodařilo nalézt hlavici s pokusnou opicí, jež dopadla ‘poblíž stanoveného cíle v jižní části Atlantického oceánu’. Podle posledních zpráv z velitelství americké pozemní armády bylo již další pátrání po hlavici rakety ‘Jupiter’ zastaveno.“⁸³⁷ Informování zůstává neutrální, v případě neúspěchu ani není nic dalšího třeba dodávat, jak už to Rudé právo dělalo v minulých sledovaných obdobích.

Text *Nová sovětská vědecká stanice v Antarktidě*⁸³⁸ informuje o tom, že sovětsí vědci dosáhli takzvaného pólu relativní nepřístupnosti a zřídili tam stejnojmennou sovětskou vědeckou stanici. „Na stožáru, který zde sovětsí badatelé postavili, byla vztyčena státní vlajka SSSR a na domku stanice připevněna Leninova busta.“⁸³⁹

I další text se věnuje sovětské vědě. *V Gruzii stavějí nový nejvýkonnější urychlovač na světě*⁸⁴⁰ informuje o plánované stavbě nového urychlovače. Z textu je přímo patrná snaha nesdělit přesnou lokalitu stavby: „V jedné gruzínské vědecké stanici vysoko v horách bude umístěn tisícitonový elektromagnet, který umožní

⁸³⁶ Americká raketa s opicí se ztratila. Rudé právo, 14. 12. 1958, s. 8.

⁸³⁷ Americká raketa s opicí se ztratila. Rudé právo, 14. 12. 1958, s. 8.

⁸³⁸ Nová sovětská vědecká stanice v Antarktidě. Rudé právo, 15. 12. 1958, s. 1.

⁸³⁹ Nová sovětská vědecká stanice v Antarktidě. Rudé právo, 15. 12. 1958, s. 1.

⁸⁴⁰ V Gruzii stavějí nový nejvýkonnější urychlovač na světě. Rudé právo, 16. 12. 1958, s. 6.

získávat částice se stokrát větší energií, než mají částice, které lze až dosud získat na nejvýkonnějším současném urychlovači na světě.⁸⁴¹

14.2 ZNOVU ODZBROJENÍ A AMERICKÁ KOSMONAUTIKA

V Ženevě schválen 4. článek dohody o zastavení atomových pokusů⁸⁴² je dalším ze série textů o jaderném odzbrojení a problematice zastavení atomových pokusů. Tento je navíc neobvykle nicneříkající: „Na konferenci o zastavení atomových pokusů schválili dnes zástupci USA, Velké Británie a Sovětského svazu 4. článek dohody. Týká se složení kontrolní komise, která by měla být stálým orgánem kontrolního aparátu. Text tohoto článku nebyl oznámen.“⁸⁴³ Přesto je na konci tohoto textu jasné, že západní státy jsou proti SSSR a snaží se zmařit jeho mírový přínos.

O dva dny později se Rudé právo opět věnuje odzbrojení. Text *Byl dohodnut článek o hlavní otázce – zastavení pokusů*⁸⁴⁴ informuje opět o Ženevské konferenci, která podle Rudého práva nepostupuje tak úspěšně, jak by mohla, kdyby západní mocnosti nezdržovaly jednání. „Bylo by předčasné docházet k závěru, že všechny těžkosti jsou překonány a že úkol je vyřešen. Vždyť podmínky, s nimiž vlády USA a V. Británie na konferenci přijely, nebyly dosud vzaty zpět, jsou dosud těžkým břemenem a budou nesporně zabraňovat úspěšnému zakončení jednání o všeobecném zastavení pokusů s nukleárními zbraněmi na věčné časy.“⁸⁴⁵

Poslední text o vědě sledovaného období Rudého práva byl velmi krátký – informoval o úspěchu v americké kosmonautice. Titulek Americké letectvo vypustilo umělou družici Země⁸⁴⁶ uvozoval jednodstavcový neutrální text: „Bílý dům dnes oznámil, že krátce po půlnoci byla dnes vypuštěna nová umělá družice Země⁸⁴⁷, která dosáhla oběžné dráhy. Užitečná váha družice je 67,5 kg a družice spolu s nosnou raketou váží celkem 3915 kg. Minimální výška dráhy družice je 184 km,

⁸⁴¹ V Gruzii stavějí nový nejvýkonnější urychlovač na světě. Rudé právo, 16. 12. 1958, s. 6.

⁸⁴² V Ženevě schválen 4. článek dohody o zastavení atomových pokusů. Rudé právo, 18. 12. 1958, s. 6.

⁸⁴³ V Ženevě schválen 4. článek dohody o zastavení atomových pokusů. Rudé právo, 18. 12. 1958, s. 6.

⁸⁴⁴ Byl dohodnut článek o hlavní otázce – zastavení pokusů. Rudé právo, 20. 12. 1958, s. 3.

⁸⁴⁵ Byl dohodnut článek o hlavní otázce – zastavení pokusů. Rudé právo, 20. 12. 1958, s. 3.

⁸⁴⁶ Americké letectvo vypustilo umělou družici Země. Rudé právo, 20. 12. 1958, s. 4.

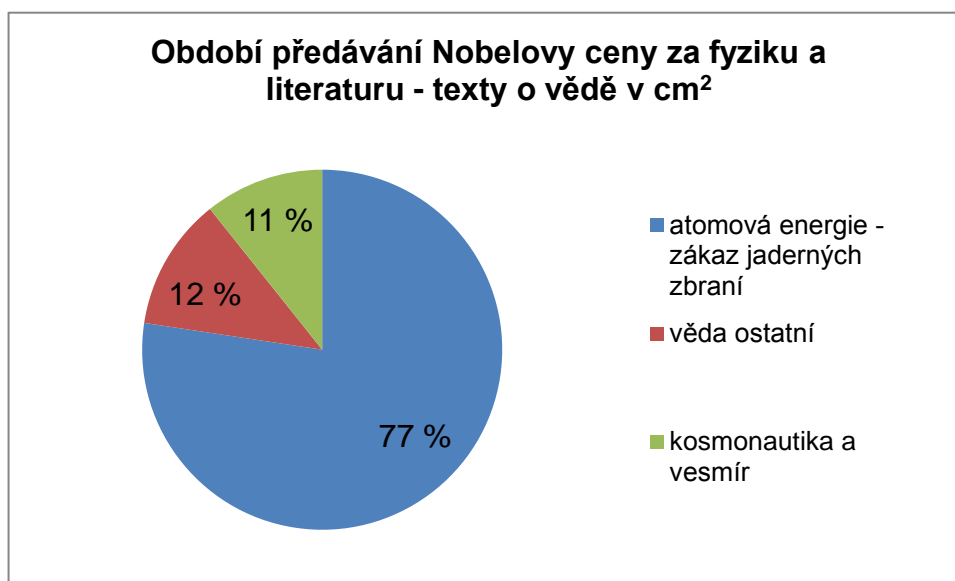
⁸⁴⁷ Šlo o družici amerického projektu SCORE (Signal Communication Orbit Relay Experiment - pokus o spojení prostřednictvím oběžného relé), který měl ověřit teoretické předpoklady, vyzkoušet rozhlasové spojení v obou směrech mezi Zemí a družicí a prověřit chování rádiové aparatury v do té doby málo probádaném prostředí kosmického prostoru. Pro dopravu přístrojů na oběžnou dráhu byla vybrána raketa Atlas B.

maximální 1427 km. V oficiálním oznámení se praví, že družice bude obíhat Zemi asi 20 dní.⁸⁴⁸

Přestože Rudé právo informovalo o vědě, předání Nobelových cen za celé sledované období vůbec nereflektovalo.

14.3 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

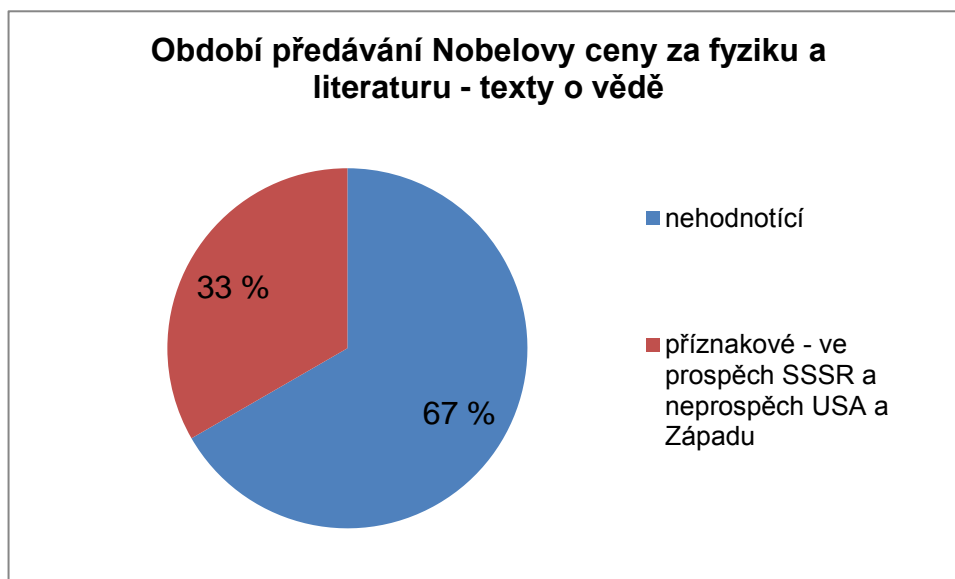
Ve sledovaném období předávání Nobelových cen za fyziku a literaturu se Rudé právo věnuje třem oblastem vědy. Jak vyplývá z následujícího grafu a tabulky, ve víc než třech čtvrtinách plochy všech textů se Rudé právo věnovalo problematice atomové energie a zákazu jaderných zbraní (77 % plochy textů; 260 cm²). Jako těsně druhé skončilo téma věda ostatní s 12 % popsané plochy (tedy 40 cm²) a poslední téma, kterému se Rudé právo věnovalo, je kosmonautika a vesmír s 11 % popsané plochy (číselně vyjádřeno 36 cm²).

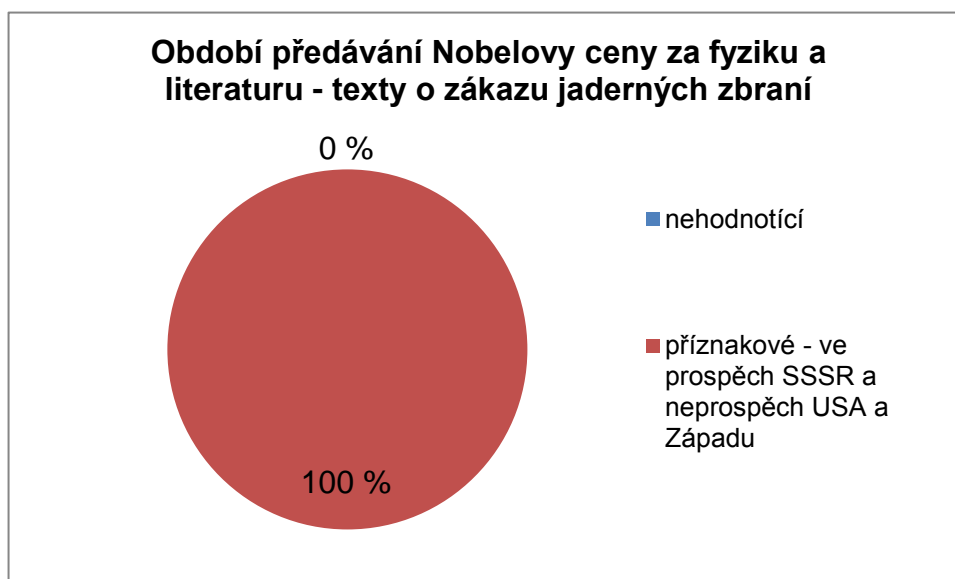
Období předávání Nobelovy ceny za fyziku a literaturu - texty o vědě	cm ²
atomová energie - zákaz jaderných zbraní	260
věda ostatní	40
kosmonautika a vesmír	36

⁸⁴⁸ Americké letectvo vypustilo umělou družici Země. Rudé právo, 20.12.1958, s.4.

Další otázkou, kterou si kvantitativní analýza tohoto období kladla, byla příznakovost textů o vědě. Dvě třetiny z nich byly obsahově neutrální, zbylá třetina příznaková – texty vyznívaly ve prospěch SSSR a neprospěch Západu a USA. Viz následující graf.

Pokud budeme sledovat příznakovost textů, které se věnují pouze zákazu jaderných zbraní, výsledky se radikálně změny. Z uveřejněných textů daného období byly všechny příznakové. Vyjadřovaly se ve prospěch Sovětského svazu a zároveň v neprospěch USA a dalších západních zemí. Z tohoto vyplývá, jak hodně bylo téma jaderné energie a především odzbrojení ideologicky pojímáno.

Naopak pokud se zaměříme pouze na texty o kosmonautice z hlediska příznakovosti, konstatujeme, že Rudé právo striktně pouze informovalo, do textů nevkládalo vlastní hodnocení, ani je jinak ideologicky nezabarvovalo. Do značné míry to mohlo být dáno tím, že většina textů informovala o amerických neúspěších, které nebylo třeba dále srážet.

Ještě zbývá pohled na texty z hlediska autorského. V období předávání Nobelovy ceny za fyziku a literaturu Rudé právo stoprocentně přebíralo texty od Československé tiskové kanceláře, ani jeden článek nebyl autorský, případně od odborníka mimo redakci nebo z TASSu.

V období předávání Nobelových cen za fyziku a literaturu tak Rudé právo ukázalo, že přestože nebyla silná vědecká agenda, přesto se udílení Nobelových cen nevěnovalo. Nedá se jednoznačně říci, že by to bylo kvůli pro sovětský režim kontroverznímu udělení Nobelovy ceny za literaturu pro Borise Leonidoviče Pasternaka. Stejně se Rudé právo zachovalo i před dvěma lety, kdy zcela pominulo předání Nobelovy ceny za chemii Nikolaji Nikolajeviči Semenovovi.

15. 1. LEDEN – 31. LEDEN 1959: LUNA 1 – PRVNÍ ÚNIK Z GRAVITAČNÍHO PŮSOBENÍ ZEMĚ

15.1 LUNA 1

Po Sputnicích potřeboval sovětský kosmický program nový velkolepý cíl – stal se jím Měsíc. Raketa měla zůstat stejná, jen k ní byl připojen další motor⁸⁴⁹. To zvýšilo její nosnost a dodalo schopnost udělit automatické sondě rychlost potřebnou k úniku z přitažlivosti Země⁸⁵⁰.

Úkolem prvních tří startů, které se nepodařily, byl s největší pravděpodobností dopad sondy na Měsíc. Žádný z nich nebyl ohlášen. Teprve 2. ledna 1959 odstartovala nosná raketa i se sondou v pořádku. Sonda kulového tvaru Luna 1 o hmotnosti 361 kg⁸⁵¹ dosáhla druhé kosmické rychlosti a letěla směrem k Měsíci, jak bylo naplánováno.

Už první měření dráhy ukázala, že řídicí systém rakety nepracoval přesně. Raketa měla vyšší rychlost, než bylo potřeba. „Původní plán – zásah Měsíce – se tedy nezdaří. Sonda totiž neměla žádné motory, aby mohla dráhu korigovat. ... Po 34 hodinách letu cíl minula o necelých 6000 km a pak pokračovala do meziplanetárního prostoru. Ale ještě než opustila sféru gravitačního vlivu Země, došly jí chemické baterie, které měly kapacitu jen pro let k Měsíci. Sověti jako obvykle neoznámili účel letu, a proto mohli tvrdit, že všech cílů letu dosáhli.“⁸⁵²

Luna 1 tak pokračovala v letu po oběžné dráze kolem Slunce a stala se jeho první umělou planetkou. A její měření potvrdila složitou strukturu zemských radiačních pásů. Nejdůležitější zjištění bylo, že Měsíc nemá žádné magnetické pole – to bylo pro pozdější výzkum velmi důležité.

Sovětský svaz tak opět předběhl Spojené státy, které se snažily třikrát neúspěšně vypustit sondu Pioneer, která se měla dostat na oběžnou dráhu kolem Měsíce⁸⁵³.

⁸⁴⁹ <http://www.lib.cas.cz/space.40/1959/INDEX1.HTM>

⁸⁵⁰ Takzvanou druhou kosmickou rychlost (11,2 km/s).

⁸⁵¹ <http://www.lib.cas.cz/space.40/1959/INDEX1.HTM>

⁸⁵² Pacner Karel; Vítek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008, s. 90-91. ISBN 978-80-87027-71-4

⁸⁵³ První americkou sondou, která proletěla kolem Měsíce, byla Pioneer 4 tři měsíce po Luně 1.

15.2 PRVNÍ DEN LETU SONDY LUNA 1 NA STRÁNKÁCH RUDÉHO PRÁVA

Prvním článkem období, které sleduje let sovětské sondy Luna 1, je paradoxně text, který sleduje americkou raketu. Článek *Raketa Thor shořela*⁸⁵⁴ popisuje komplikace střely amerického letectva – zároveň také připomíná, že nejde o ojedinělý neúspěch, protože už předtím havarovala raketa Polaris.

Už v sobotu 3. ledna 1959, tedy den po startu, Rudé právo informuje o vypuštění sovětské sondy Luna 1. Text *Sovětská kosmická raketa stoupá k Měsíci*⁸⁵⁵ cituje zprávu TASSu: „V pátek 2. ledna vypustil Sovětský svaz kosmickou raketu na Měsíc. Vícestupňová raketa se dostala podle stanoveného programu na dráhu směrem k Měsíci. ... Podle předběžných výpočtů, které jsou zpřesňovány přímými pozorováními, dosáhne kosmická raketa asi v 5 hodin středoevropského času 4. ledna oblasti Měsíce. Poslední stupeň kosmické rakety o váze 1472 kg bez topiva je vybaven zvláštní nádrží, uvnitř které je měřicí aparatura pro vědecká pozorování. Celková váha vědecké měřicí aparatury spolu se zdroji energie a nádrží činí 361,30 kg.“⁸⁵⁶ Opět tedy Rudé právo pokračuje v zaběhlé praxi, že první zpráva o významném úspěchu vědy je z TASSu a kromě její citace text nic dalšího nepřináší. Je také obsahově neutrální. Na straně 3 stejného vydání Rudého práva informace o Luně pokračují:

Článek *Zpráva TASS: O vypuštění kosmické rakety na Měsíc*⁸⁵⁷ opět cituje sovětskou tiskovou agenturu. „Dík další tvořivé práci sovětských vědců, konstruktérů, inženýrů a dělníků, byla nyní vytvořena vícestupňová raketa, jejíž poslední stupeň je schopen dosáhnout druhé kosmické rychlosti – 11,2 km za vteřinu, která umožňuje meziplanetární lety.“⁸⁵⁸ Zde už se projevuje větší vynalézavost agentury, která správně zmiňuje, že byl překonán další milník v kosmonautice. Dosažení druhé kosmické rychlosti znamená, že se těleso je schopno odpoutat se z gravitačního působení Země. Jako prvním tělesu se to povedlo právě sondě Luna 1. Propagandistických možností této informace ale Rudé právo – respektive TASS - nevyužívá. Naopak v dalším textu přistupuje k povšechné glorifikaci sovětské raketové vědy: „Tvořivá práce všeho sovětského lidu, směřující k vyřešení nejdůležitějších problémů rozvoje socialistické společnosti v zájmu všeho pokrokového lidstva, umožnila provést první úspěšný meziplanetární let. Vypuštění

⁸⁵⁴ Raketa Thor shořela. Rudé právo, 1. 1. 1959, s. 5.

⁸⁵⁵ Sovětská kosmická raketa stoupá k Měsíci. Rudé právo, 3. 1. 1959, s. 1.

⁸⁵⁶ Sovětská kosmická raketa stoupá k Měsíci. Rudé právo, 3. 1. 1959, s. 1.

⁸⁵⁷ Zpráva TASS: O vypuštění kosmické rakety na Měsíc. Rudé právo, 3. 1. 1959, s. 3.

⁸⁵⁸ Zpráva TASS: O vypuštění kosmické rakety na Měsíc. Rudé právo, 3. 1. 1959, s. 3.

sovětské kosmické rakety je dalším důkazem vysoké úrovně sovětské stavby raket a znovu ukazuje celému světu vynikající úspěch moderní sovětské vědy a techniky.“⁸⁵⁹

První den informování o vzletu rakety s Lunou 1 nabízí Rudé právo ještě jeden článek – *Náš zpravodaj telefonuje z Moskvy*⁸⁶⁰. „Dnešní noc vysílání moskevského rozhlasu zcela určitě probudilo celý svět: Sovětská raketa letí na Měsíc! Po třech souputnících nastupuje tedy cestu nové obrovské dílo sovětské vědy, stvořené lidskou rukou, a překračuje nejvzdálenější hranice Země. ... Bylo v posledních letech mnoho udivujícího v Sovětském svazu: jeho rozmach, jeho vzestup, jeho velkolepý rozvoj. O mocném nástupu Sovětského svazu k světovému prvenství jasně svědčily tři sputniky, dodnes nepřekonané přes veškeré úsilí i úskočné vychloubání amerických generálů a politiků. A nyní, opakujme si to znovu: Sovětská kosmická raketa letí na Měsíc.“⁸⁶¹ Tento text, který se dále zmiňuje i o Nerudových Písních kosmických a o československé radosti vůči sovětskému bratru, je zcela nepokrytě oslavný. Všechny články také počítají s tím, že Luna 1 skutečně míří k Měsíci. O konkrétnější podobě, co by tam měla dělat, ale neinformují.

V první den, ani dny následující, se čtenáři Rudého práva nedozvědí, že úspěšnému startu Luny 1 předcházely nepovedené pokusy. Na rozdíl od nepovedených startů družic USA jsou všechny pečlivě utajeny.

15.3 LUNA 1, DEN DRUHÝ

Druhý den informování, v neděli 4. ledna, Rudé právo otevírá článkem *Sovětská kosmická raketa první umělou družicí Slunce*⁸⁶². Text je opět z TASSu. A agentura nepřipouští jakékoli odchýlení rakety a sondy od jejího původního úkolu. Rudé právo najednou operuje se Sluncem namísto Měsíce, jak je patrné z úvodů hned několika článků. V prvním píše: „Měření dráhy sovětské kosmické rakety pomocí radiotechnických přístrojů umožnilo získat přesné údaje o parametrech jejího pohybu. Bylo tak možno spolehlivě získat ucelené údaje a udávat dlouhodobé prognózy o pohybu rakety. Za jejich pomoci byly rovněž zpřesněny prvky dráhy kosmické rakety jakožto umělé planety sluneční soustavy.“⁸⁶³ Začátek článku je tedy velmi neurčitý. Až v dalších částech se dočteme: „Výsledky zpracování údajů z měření dráhy letu potvrzují, že raketa proletí v blízkosti Měsíce a změní se v první umělou planetu, tj. stane se umělou družicí Slunce. Nejmenší vzdálenost rakety od

⁸⁵⁹ Zpráva TASS: O vypuštění kosmické rakety na Měsíc. Rudé právo, 3. 1. 1959, s. 3.

⁸⁶⁰ Náš zpravodaj telefonuje z Moskvy. Rudé právo, 3. 1. 1959, s. 3.

⁸⁶¹ Náš zpravodaj telefonuje z Moskvy. Rudé právo, 3. 1. 1959, s. 3.

⁸⁶² Sovětská kosmická raketa první umělou družicí Slunce. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

⁸⁶³ Sovětská kosmická raketa první umělou družicí Slunce. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

povrchu Měsíce v době, kdy poletí okolo něho, bude 6000 – 8000 km. (Pozn. red.: Průměrná vzdálenost Měsíce od Země je 384.000 km, průměr Měsíce 3478 km, tzn. že raketa proletí kolem Měsíce ve vzdálenosti asi dvou jeho průměrů.)⁸⁶⁴ Jak je vidět, redakce považuje za nutné upřesňovat zprávu TASS a dodávat vzdálenost Měsíce od Země a tedy ukazovat, jak blízko raketa proletí. Měsíc se přitom zmiňuje už jako jeden z bodů „programu“ družice. Ve chvíli vydání agenturní zprávy už bylo jasné, že se Luna 1 do Měsíce nestrefí a mine jej.

I další články to potvrzují. V textu *Akademik A. Topčijev: Definitivně jasno*⁸⁶⁵ potvrzuje viceprezident Akademie věd SSSR, že se sovětská raketa stane umělou družicí Slunce. Rudé právo na první straně otiskuje ještě několik textů, všechny už jsou příznakové – hodnotící. V článku *Do dalek nikdy nedosažených*⁸⁶⁶ redakce RP píše: „První těleso, ‘vržené lidskou rukou’, které dosáhlo takové rychlosti a takových dalek. V těchto okamžicích zní éterem, že jako první umělá družice Země, tak i první umělá planeta – čili družice Slunce – je a bude sovětskou. A to znamená mírovou, to znamená naši...“⁸⁶⁷ Kromě výrazné chvály sovětské vědy už se ale dostává i ke strašení americkými snahami: „Před necelým rokem – v únoru 1958 – vstal v americkém Kongresu generál Putt, takto ředitel vědeckého výzkumného oddělení štábu amerického letectva. Vstal a spustil: ‘Spojené státy musí dosáhnout toho, aby byly první zemí, která vybuduje vojenskou základnu na Měsíci. ... Měsíc se může stát základnou, která zajistí značné výhody vůči národům, připoutaným k Zemi... Spojené státy zajisté zasadí nepříteli zdrcující ránu z Měsíce...’“⁸⁶⁸

Ohlasové texty jsou zařazovány jak z domova, tak i ze zahraničí. *Pohled z lidové hvězdárny*⁸⁶⁹ líčí stanovisko B. Polesného, ředitele oblastní lidové hvězdárny České Budějovice „Sovětská raketa letí do oblasti Měsíce! Když jsme zachytili tuto zprávu, byli jsme vzrušeni, ale ne již tolik překvapeni, protože jsme ji očekávali.“⁸⁷⁰ V článku *Co tomu říkají...*⁸⁷¹ hovoří běžní občané – například B. Roupa, zlepšovatel z Motorpalu: „Je to ohromný úspěch po třech sovětských družicích. Věřím, že raketa oblasti Měsíce dosáhne na rozdíl od řady nezdařených amerických pokusů.“⁸⁷² Ve stejném duchu se vyjadřují i ostatní pracující, které text cituje.

⁸⁶⁴ Sovětská kosmická raketa první umělou družicí Slunce. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

⁸⁶⁵ Akademik A. Topčijev: Definitivně jasno. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

⁸⁶⁶ Do dalek nikdy nedosažených. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

⁸⁶⁷ Do dalek nikdy nedosažených. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

⁸⁶⁸ Do dalek nikdy nedosažených. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

⁸⁶⁹ Pohled z lidové hvězdárny. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

⁸⁷⁰ Pohled z lidové hvězdárny. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

⁸⁷¹ Co tomu říkají... Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

⁸⁷² Co tomu říkají... Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

Ostatně americkým neúspěchům se věnuje zvláštní text *Porovnání sovětské kosmické rakety s americkými, vyslanými na Měsíc*⁸⁷³. V tabulkovém přehledu shrnuje neúspěchy amerických raket dosáhnout oblasti Měsíce. O sovětských neúspěších v té samé oblasti se pochopitelně nic nepíše, byly velmi dobře utajeny.

Poslední text na první straně, který pokračuje i na straně třetí, se věnuje ohlasům v zahraničí. Text *Obrovský ohlas ve světě*⁸⁷⁴ líčí překvapení západních i východních zemí – kromě USA a Velké Británie třeba i Polska, Francie, NDR, Číny, Indie, Rumunska, Korejské lidové republiky, Vietnamské demokratické republiky, NSR a Japonska. Nejzajímavější je reakce USA v podání Rudého práva: „Zástupce senátního výboru pro kosmické problémy senátor Johnson komentoval zprávu o vypuštění sovětské kosmické rakety tím, že podle jeho názoru ‘postupují USA v této oblasti nedosti rychle’. Zpravodajské agentury oznamují, že se většina poslanců a senátorů, s nimiž se mohli spojit, vyslovila stejně jako senátor Johnson pro mimořádný program, jehož cílem je urychlit vypuštění americké rakety na Měsíc. Senátor Mansfield však vyslovil obavy, že nynější schválení takového programu může být považováno za ‘projev paniky’.“⁸⁷⁵

Poté, co Rudé právo cituje neznámé senátory, kteří ale mají z hlediska listu „správnější“ názor, převypráví stanoviska několika amerických listů, se teprve dostává i na prohlášení amerického prezidenta Dwighta D. Eisenhowera: „Sovětský svaz oznámil úspěšné vypuštění rakety, která má proletět v blízkosti Měsíce. Je to velký krok vpřed v ovládnutí nekonečných prostor kosmického prostoru člověkem. Je třeba po zásluze ocenit vědce a inženýry, kteří tento akt uskutečnili: blahopřejeme jim k tomuto úspěchu.“⁸⁷⁶ Toto smířlivé a pozitivní prohlášení amerického prezidenta dává Rudé právo až na konec bloku o reakcích ze Spojených států a nijak jej nekomentuje.

Na druhé straně, vyhrazené v Rudém právu domácí agendě, se také objevují dva texty o Luně 1. *Vědecká pozorování sovětské kosmické rakety u nás*⁸⁷⁷ popisují vědecké přípravy na pozorování rakety v Geofyzikálním ústavu ČSAV a observatoře v Průhonicích. Článek *Hovoří naši vědci*⁸⁷⁸ shrnuje stanoviska významných československých vědců: „Celý vědecký svět je vzrušen takovou mimořádnou událostí, jako je vypuštění sovětské kosmické rakety“⁸⁷⁹, cituje Rudé právo ředitele

⁸⁷³ Porovnání sovětské kosmické rakety s americkými, vyslanými na Měsíc. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

⁸⁷⁴ Obrovský ohlas ve světě. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1 a 3.

⁸⁷⁵ Obrovský ohlas ve světě. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1 a 3.

⁸⁷⁶ Obrovský ohlas ve světě. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1 a 3.

⁸⁷⁷ Vědecká pozorování sovětské kosmické rakety u nás. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 2.

⁸⁷⁸ Hovoří naši vědci. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 2.

⁸⁷⁹ Hovoří naši vědci. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 2.

Geofyzikálního ústavu ČSAV v Praze Jana Boušku a podobně se vyjadřuje i předseda československé komise pro Mezinárodní geofyzikální rok Josef Novák.

Strana tři je celá věnována letu sovětské rakety. Od zahraničních reakcí, přes stanoviska vědců, oficiální projevy politiků až po popis radosti v Sovětském svazu a oslavné básně. Text *ÚV KSSS a rada ministrů SSSR blahopřejí tvůrcům sovětské kosmické rakety*⁸⁸⁰ říká: „První meziplanetární let sovětské kosmické rakety, zdůrazňuje se v blahopřání, zahrnuje slavnou stránku ve výzkumu kosmického prostoru a ukazuje celému lidstvu tvůrčího génia sovětského lidu a gigantický vědecký a technický pokrok, kterého dosáhli pracující první země vítězného socialismu na světě.“⁸⁸¹ Konkrétní jména tvůrců sovětského kosmického programu se ve zprávě pochopitelně neobjevují, jsou utajována.

*Projev N.S. Chruščova v Minsku: Klestíme cestu od Země k Měsíci*⁸⁸² cituje předsedu rady ministrů SSSR N. S. Chruščova: „Vypuštění sovětské kosmické rakety znamená, že my první na světě klestíme cestu od Země k Měsíci. ... Nové vítězství Sovětského svazu je dalším přesvědčivým důkazem, že socialistické zřízení podněcuje urychlený rozvoj hospodářství, vědy, techniky a kultury a vytváří všechny předpoklady pro růst talentů, na něž je sovětský lid tak bohatý.“⁸⁸³ I další článek je politický: *Překvapení v USA v předvečer Mikojanova příjezdu*⁸⁸⁴ hodnotí zpravodaj RP v USA Přemysl Tvaroh, jak vypuštění sovětské rakety působí ve Spojených státech: „Z televizního zpravodajství a prvních komentářů je patrné, že vypuštění rakety způsobí v USA znovu malé zemětřesení. ... Otázka má řadu důležitých politických aspektů. Na prvním místě to, že zpráva přichází takřka v předvečer příjezdu prvního náměstka předsedy rady ministrů SSSR Mikojana do Spojených států. New York Times píše, že Mikojan – dosáhne-li sovětská raketa svého cíle – bude mít velkou psychologickou výhodu v každém jednání“.⁸⁸⁵ Kromě hodnocení přínosu sovětské rakety na politiku zpravodaj Rudého práva zmiňuje i americkou kosmonautiku: „Zřejmě to s Atlasem i přes jeho klady zdaleka nebylo tak slavné, jak líčila americká propaganda.“⁸⁸⁶ Nutno dodat, že Američané zveřejňovali své úspěchy stejně jako neúspěchy, na rozdíl od Sovětů.

⁸⁸⁰ ÚV KSSS a rada ministrů SSSR blahopřejí tvůrcům sovětské kosmické rakety. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁸¹ ÚV KSSS a rada ministrů SSSR blahopřejí tvůrcům sovětské kosmické rakety. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁸² Projev N.S. Chruščova v Minsku: Klestíme cestu od Země k Měsíci. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁸³ Projev N.S. Chruščova v Minsku: Klestíme cestu od Země k Měsíci. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁸⁴ Překvapení v USA v předvečer Mikojanova příjezdu. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁸⁵ Překvapení v USA v předvečer Mikojanova příjezdu. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁸⁶ Překvapení v USA v předvečer Mikojanova příjezdu. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

Text *Berlín hovoří o raketě*⁸⁸⁷ se trochu informačně zdvojuje s článkem *Obrovský ohlas ve světě*⁸⁸⁸, lze to vysvětlit tím, že prvně zmíněný napsal stálý zpravodaj RP v Berlíně Bohumil Schneider, zatímco ten druhý je převzatý z agentury ČTK. A zpravodajovo ne příliš nápadité sdělení, které vyznívá poněkud teatrálně, má ukázat, že sovětské úspěchy přijímají pozitivně i lidé v kapitalistické společnosti. V textu popisuje, jak si noviny kupují lidé ve stanici nadzemní dráhy ZOO: „Vedle mne stojící elegantně oblečený pán si kupuje noviny a s trochou ironie v hlase říká: ‘Tak vida, Američané střílí jednu raketu za druhou pánu bohu do oken a nadělají kolem toho křiku jako baby na trhu. Rusové místo řečí jednájí.’“⁸⁸⁹

Serióznější neutrální text *Sověťští vědci o významu vypuštění rakety k Měsíci*⁸⁹⁰ popisuje, jak obtížný úkol to byl. Náměstek předsedy mezinárodní unie astronomů, sovětský profesor Kukarkin, v Rudém právu v podstatě nevědomky předpověděl, co se sovětské raketě nakonec stalo: „Měsíc zaujímá v nebeské sféře paralaxu jen půl stupně. Proto je nanejvýš obtížné vyslat raketu tak, aby dopadla na Měsíc. Chyba ve směru jen o jediný stupeň činí dosažení Měsíce nemožným.“⁸⁹¹ I další odborník, člen Akademie věd SSSR A. A. Michajlov, v textu dodává: „Aby bylo možné plně ocenit tento úspěch, je třeba si uvědomit obrovské potíže, jež musely být překonány při vytvoření takové rakety. Nejenže bylo nutné dát raketě rychlost téměř o polovinu větší, než byla rychlost umělých družic Země, ale bylo třeba též naprosto přesně vypočítat a stanovit velikost a směr této rychlosti. Chyba jen o 1 procento v určení rychlosti znamená již neúspěch celého pokusu, jak to dosvědčují americké pokusy o vypuštění raket na Měsíc.“⁸⁹² Přitom přesně toto se Sovětům stalo, raketa nemířila zcela přesně a Měsíc minula. Každopádně text citující vědecké kapacity Sovětského svazu se přidržuje faktů, je hodnotově neutrální.

Text *Den plný radosti*⁸⁹³ se vrací zpět k propagandě a líčení veselí. Popisuje: „Rudé náměstí o druhé hodině noční se roztančilo a rozezpívalo. ... Veselí na Rudém náměstí trvalo až do šesti hodin ráno.“⁸⁹⁴

Informování druhého dne letu Luny 1 završují dvě básně – *Nejdříve sen znal výšku*⁸⁹⁵ od autora Donáta Šlajera a *2. ledna 1959...*⁸⁹⁶ od J. Seydlera. Citujme z prvně zmiňované: „Co hvězda hvězdě vypráví? / Prý sestru potkaly. / Rudou.

⁸⁸⁷ Berlín hovoří o raketě. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁸⁸ Obrovský ohlas ve světě. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1 a 3.

⁸⁸⁹ Berlín hovoří o raketě. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁹⁰ Sověťští vědci o významu vypuštění rakety k Měsíci. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁹¹ Sověťští vědci o významu vypuštění rakety k Měsíci. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁹² Sověťští vědci o významu vypuštění rakety k Měsíci. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁹³ Den plný radosti. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁹⁴ Den plný radosti. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁹⁵ Nejdříve sen znal výšku. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁹⁶ 2. ledna 1959... Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

Novou. / K Měsíci letí a zpívá si. // Jak daleko je k pólu nedostupnosti, / kam nesu vlajku? / Komu? / Komunismu!⁸⁹⁷

15.4 TŘETÍ DEN INFORMOVÁNÍ O „KOSMICKÉ RAKETĚ“

V pondělí 5. ledna 1959 Rudé právo otevírá článkem *Celý svět obdivuje úspěch sovětské vědy*⁸⁹⁸. Text opět převzatý z TASSu informuje o trajektorii rakety: „Sovětská kosmická raketa proletěla v 5 hodin 59 minut moskevského času (tj. 3,59 hod. pražského času) nejbližší vzdáleností od Měsíce. Přístroje a vysílače rakety nadále pracují normálně a hlásí na Zemi přijímacím stanicím cenné vědecké informace. Vědecké úkoly stanovené před vypuštěním kosmické rakety byly zcela splněny.“⁸⁹⁹ Zajímavé je, že TASS už nezmiňuje Měsíc jako prvořadý úkol, jako před dvěma dny. A ubezpečuje, že vědecké úkoly, které nebyly stanoveny v průběhu letu, ale už dlouho před ním, sonda zcela splnila.

I Rudé právo už pochopilo, že raketa Měsíce nedosáhne a na rozdíl ode dne předtím už se v titulcích textů ani jednou slovo *Měsíc* neobjevuje. Neutrální text TASSu informuje o budoucím osudu rakety takto: „Podle toho, jak se bude kosmická raketa vzdalovat od Země a Měsíce, bude jejich vliv na pohyb rakety slábnout. Pohyb rakety bude stále větší měrou určován jen přitažlivostí Slunce. Raketa vstoupí na svou konečnou eliptickou dráhu kolem Slunce a stane se tak první umělou planetou sluneční soustavy.“⁹⁰⁰ O průletu rakety kolem Měsíce TASS píše slovy „kosmická raketa prolétla v bezprostřední blízkosti Měsíce“⁹⁰¹. Žádné další podrobnosti už ale nedodává.

Z titulků dalších článků první i třetí strany je patrné, že o Měsíci se nezmiňuje ani jeden z nich: *Nový historický úspěch průzkumu kosmického prostoru*⁹⁰²; *ČSAV k vypuštění kosmické rakety*⁹⁰³; *Ve stopách SSSR*⁹⁰⁴; *Obrovské dílo...*⁹⁰⁵; *Hlasy světového tisku k vypuštění sovětské rakety*⁹⁰⁶; *Na cestě mezi planetami*⁹⁰⁷; *Další krok k ovládnutí meziplanetárního prostoru*⁹⁰⁸; *Konstantin Eduardovič se nemýlí*⁹⁰⁹;

⁸⁹⁷ Nejdříve sen znal výšku. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

⁸⁹⁸ Celý svět obdivuje úspěch sovětské vědy. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁸⁹⁹ Celý svět obdivuje úspěch sovětské vědy. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹⁰⁰ Celý svět obdivuje úspěch sovětské vědy. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹⁰¹ Celý svět obdivuje úspěch sovětské vědy. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹⁰² Nový historický úspěch průzkumu kosmického prostoru. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹⁰³ ČSAV k vypuštění kosmické rakety. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹⁰⁴ Ve stopách SSSR. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹⁰⁵ Obrovské dílo... Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹⁰⁶ Hlasy světového tisku k vypuštění sovětské rakety. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹⁰⁷ Na cestě mezi planetami. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹⁰⁸ Další krok k ovládnutí meziplanetárního prostoru. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹⁰⁹ Konstantin Eduardovič se nemýlí. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

*Macmillan blahopřeje předsedovi rady ministrů SSSR N. S. Chruščovovi*⁹¹⁰; *Co jsou to kosmické rychlosti?*⁹¹¹; *Dopis mým synům*⁹¹²; *Z nových písní kosmických*⁹¹³; *Raketová píseň*⁹¹⁴.

Texty by se opět daly rozdělit do několika kategorií: na čistě informační, které shrnují poznatky o raketě bez glorifikace nebo propagandistických snah (*Celý svět obdivuje úspěch sovětské vědy*⁹¹⁵); na komentativní, které vyzdvihují sovětskou vědu a případně upozorňují na americké neúspěchy (*Ve stopách SSSR*⁹¹⁶; *ČSAV k vypuštění kosmické rakety*⁹¹⁷; *Obrovské dílo...*⁹¹⁸; *Konstantin Eduardovič se nemýlil*⁹¹⁹; *Dopis mým synům*⁹²⁰); ohlasové, které si všímají, jak o letu Luny 1 informují zahraniční média (*Nový historický úspěch průzkumu kosmického prostoru*⁹²¹; *Hlasy světového tisku k vypuštění sovětské rakety*⁹²²; *Macmillan blahopřeje předsedovi rady ministrů SSSR N. S. Chruščovovi*⁹²³); čistě technické – popisující detaily letu Luny i obecnější otázky meziplanetárního prostoru (*Na cestě mezi planetami*⁹²⁴; *Další krok k ovládnutí meziplanetárního prostoru*⁹²⁵; *Co jsou to kosmické rychlosti?*⁹²⁶) nebo jsou to karikatury, případně píseň (*Z nových písní kosmických*⁹²⁷; *Raketová píseň*⁹²⁸).

Zajímavé je, že Rudé právo kromě textu *ČSAV k vypuštění kosmické rakety*⁹²⁹, který se pochvalně vyjadřuje ke zřízení v SSSR „Tento geniální novoroční dar sovětské vědy a techniky lidstvu zároveň přináší neochvějný důkaz o přednostech sovětského zřízení, které umožňuje tak pronikavé úspěchy v řešení problémů dosud nedostupných“⁹³⁰, publikuje i text samotného prezidenta Čs. akademie věd Zdeňka Nejedlého - *Ve stopách SSSR*⁹³¹. V něm čelní zástupce výše

⁹¹⁰ Macmillan blahopřeje předsedovi rady ministrů SSSR N. S. Chruščovovi. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹¹¹ Co jsou to kosmické rychlosti? Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹¹² Dopis mým synům. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹¹³ Z nových písní kosmických. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹¹⁴ Raketová píseň. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹¹⁵ Celý svět obdivuje úspěch sovětské vědy. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹¹⁶ Ve stopách SSSR. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹¹⁷ ČSAV k vypuštění kosmické rakety. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹¹⁸ Obrovské dílo... Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹¹⁹ Konstantin Eduardovič se nemýlil. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹²⁰ Dopis mým synům. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹²¹ Nový historický úspěch průzkumu kosmického prostoru. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹²² Hlasy světového tisku k vypuštění sovětské rakety. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹²³ Macmillan blahopřeje předsedovi rady ministrů SSSR N. S. Chruščovovi. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹²⁴ Na cestě mezi planetami. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹²⁵ Další krok k ovládnutí meziplanetárního prostoru. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹²⁶ Co jsou to kosmické rychlosti? Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹²⁷ Z nových písní kosmických. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹²⁸ Raketová píseň. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹²⁹ ČSAV k vypuštění kosmické rakety. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹³⁰ ČSAV k vypuštění kosmické rakety. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹³¹ Ve stopách SSSR. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

zmíněné instituce opakuje v podstatě to samé: „A vrchol všeho: tento div dokázal Sovětský svaz, země socialismu, jakoby na truc všem pomlouvačům nejen Sovětského svazu, ale socialismu vůbec, jakoby neschopného režimu, i k tím větší zato radosti, ano jáso tu všech přátel a ctitelů Sovětského svazu a budovatelů socialismu ve vlastní zemi tím více. Ukázalo se přímo názorně, že socialismus je vyšší společenská forma, dokázal-li i tu daleko předběhnout starý svět kapitalismu se všemi jeho dolarovými prostředky.“⁹³²

Ze zajímavých textů vyzdvihneme *Dopis mým synům*⁹³³, který je v patosu jednoznačně na špičce zkoumaných textů. Jiří Marek píše svým synům: „Sovětský svaz je silný ne proto, že je velký a že má mnoho lidí, ale že tvoří nové podmínky života. Proto pro vás není překvapivé, že právě on dobývá kosmické prostory. Pro vás je to samozřejmé, právě tak jako je samozřejmé, že jich dobude. Ne pro sebe, ale pro nás pro všechny. ... Učte se největšímu umění a vědě všech věd, učte se, že vše se dělá pro člověka a pro jeho lepší budoucnost, kterou je komunismus.“⁹³⁴

Článek *Konstantin Eduardovič se nemýlí*⁹³⁵ od moskevského zpravodaje Rudého práva Stanislava Oborského zase domýšlí, co by asi tak na raketu řekl Konstantin Eduardovič Ciolkovskij – vynikající raketový teoretik, který provedl výpočty chování rakety za letu, studoval vlastnosti různých druhů pohonných látek a zhotovil praktické návrhy na konstrukci raket. Zemřel v roce 1935, tedy předtím, než vzlétla první raketa, schopná dosáhnout hranice vesmíru. V textu se uvádí: „Sovětský lid žije naplno svým novým vítězstvím. ... Včera v obchodě na Gorkého ulici řekl jeden postarší občan: ‘Jak je vidět, Konstantin Eduardovič měl opět pravdu.’ Nevím, o jaké myšlence Konstantina Eduardoviče Ciolkovského mluvil. Ale doma jsem našel jeden výrok tohoto proslaveného odborníka na raketové lety. Šest dní před svou smrtí 76 letý E. K. Ciolkovskij napsal: ‘Všechny své práce o letectví, raketových letech a meziplanetární dopravě předávám straně bolševiků a sovětské moci, opravdovým vůdcům pokroku lidské kultury. Jsem přesvědčen, že úspěšně dokončí tyto práce.’ Ano, Konstantin Eduardovič Ciolkovskij měl pravdu do posledního písmene.“⁹³⁶

Rudé právo také neváhá graficky vysvětlovat, jak blízko se dostala sovětská kosmická raketa v porovnání s americkou – viz následující ilustrace:

⁹³² Ve stopách SSSR. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

⁹³³ Dopis mým synům. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

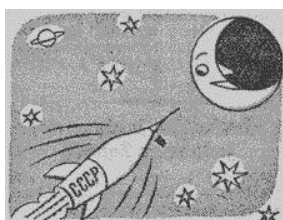
⁹³⁴ Dopis mým synům. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹³⁵ Konstantin Eduardovič se nemýlí. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹³⁶ Konstantin Eduardovič se nemýlí. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

Na stejné straně se objevilo i několik kreseb, jak raketa postupovala na své cestě k Měsíci:

938

939

940

Čtenáři Rudého práva si dokonce mohli i zahrát a zazpívat Raketovou píseň⁹⁴¹, Rudé právo otisklo jak její text, tak i noty. „Měsíci, Měsíci, nutno říci / zájemců o tebe bylo víc / ... a teď stojíme u tebe / a teď je konečně amen sporu, / kdo první po nebi ruku vztáh: / někdo má hvězdičky na praporu / my máme prapory na hvězdách!“⁹⁴² Z hlediska astronomické správnosti nutno dodat, že si autor plete hvězdy a planety, ale z propagandistického hlediska – a jasnému odkazu k americké vlajce – byla toto slovo voleno zcela záměrně.

⁹³⁷ Na cestě mezi planetami. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹³⁸ Z nových písní kosmických. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹³⁹ Z nových písní kosmických. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹⁴⁰ Z nových písní kosmických. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹⁴¹ Raketová píseň. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

⁹⁴² Raketová píseň. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 3.

Ani čtvrtý den informování o letu Luny 1 v Rudém právu nepolevuje. List se zaměřuje především na ohlasy ze zahraničí a také začíná podrobněji vysvětlovat, že cílem rakety nebyl „pouze“ Měsíc. Snaží se tak napravit původní informace o *měsíční raketě*, kterou už důsledně nazývá *meziplanetární raketou*.

Ohlasové texty si i nadále všímají reakcí ze zahraničí. *Velký triumf sovětské vědy – symbol svobodné socialistické práce*⁹⁴³ – úvodní článek vydání Rudého práva z úterý 6. ledna 1959 – opět vyzdvihuje to, že „Sovětský svaz má technicky i psychologicky vedoucí úlohu v rostoucím soutěžení v kosmickém prostoru“⁹⁴⁴, jak cituje americký list New York Times. Přidává i reakce z Číny, Indie, Anglie, Maďarska, Japonska, Jugoslávie, NDR i NSR.

Článků, které Rudé právo o kosmické raketě otiskuje, je stále hodně: *Velký triumf sovětské vědy – symbol svobodné socialistické práce*⁹⁴⁵; *Blahopřání sovětskému lidu*⁹⁴⁶; *Kosmická raketa pokračuje v cestě vesmírem*⁹⁴⁷; *Let k Luně*⁹⁴⁸; *Poslední vteřiny*⁹⁴⁹; *Další osudy sovětské kosmické rakety*⁹⁵⁰; *Nový člen sluneční rodiny*⁹⁵¹; *Může se raketa setkat se Zemí?*⁹⁵²; *Světový význam sovětské meziplanetární rakety*⁹⁵³; *Sny a skutečnost*⁹⁵⁴; *Kurýr komunismu*⁹⁵⁵; *Dávný sen lidstva*⁹⁵⁶; *Rudý prapor do vesmíru*⁹⁵⁷; *SSSR je s to dopravit na Měsíc lidskou posádku*⁹⁵⁸.

Stále se opakují stejné vzorce manipulace se čtenářem, stejné metody představ prosazování socialistické ideologie. Z těch zajímavých vybíráme text *Kosmická raketa pokračuje v cestě vesmírem*⁹⁵⁹ z první strany, který neutrálně cituje zprávu TASSu: „Program pozorování rakety a program vědeckého výzkumu

⁹⁴³ Velký triumf sovětské vědy – symbol svobodné socialistické práce. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 1 a 6.

⁹⁴⁴ Velký triumf sovětské vědy – symbol svobodné socialistické práce. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 1 a 6.

⁹⁴⁵ Velký triumf sovětské vědy – symbol svobodné socialistické práce. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 1 a 6.

⁹⁴⁶ Blahopřání sovětskému lidu. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 1.

⁹⁴⁷ Kosmická raketa pokračuje v cestě vesmírem. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 1.

⁹⁴⁸ Let k Luně. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁴⁹ Poslední vteřiny. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁵⁰ Další osudy sovětské kosmické rakety. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁵¹ Nový člen sluneční rodiny. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁵² Může se raketa setkat se Zemí? Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁵³ Světový význam sovětské meziplanetární rakety. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁵⁴ Sny a skutečnost. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁵⁵ Kurýr komunismu. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁵⁶ Dávný sen lidstva. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁵⁷ Rudý prapor do vesmíru. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁵⁸ SSSR je s to dopravit na Měsíc lidskou posádku. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 6.

⁹⁵⁹ Kosmická raketa pokračuje v cestě vesmírem. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 1.

plánovaný při vypuštění rakety byly splněny. Byl získán cenný materiál pro další zdokonalování konstrukce meziplanetárních raket a důležité údaje pro další kosmické rádiové spojení. ... Doba oběhu sovětské umělé planety na její dráze kolem Slunce bude činit 438 dní."⁹⁶⁰ Rudé právo se tedy snaží ukázat, že Měsíc nebyl jediným cílem rakety. Činí tak i v textu *Může se raketa setkat se Zemí?*⁹⁶¹, kde cituje sovětského astronoma B. Kukarkina: „Přistání kosmické rakety na Měsíci je plně možné, avšak tento nebyl první sovětské raketě, vypuštěné směrem k Měsíci určen.“⁹⁶² Zde už list informace posouvá a čtenáři naznačuje, že kdyby Sovětský svaz chtěl, nic pro něj není nemožné. Stejně to naznačuje text *Nový člen sluneční rodiny*⁹⁶³, který uvádí: „I tak dala o sobě nová planeta dostatečně vědět. Zapsala se nesmazatelným písmem do stránek pokroku lidstva slovy: Sovětští lidé první dokázali možnost letu na kteroukoli planetu sluneční soustavy.“⁹⁶⁴

Tuto ideu dál rozvíjí text *SSSR je s to dopravit na Měsíc lidskou posádku*⁹⁶⁵, který cituje předsedu britského výboru pro raketový výzkum v rámci Mezinárodního geofyzikálního roku, profesora Masseyho: „Rusové mají zřejmě dostatečné možnosti, aby pronikli do Sluneční soustavy, a jsou zajisté s to dosáhnout Marsu a Venuše. ... Kosmická raketa musela být dvakrát silnější než raketa, jež vynesla do oběžné dráhy sputnik číslo 3. Takové rakety by bylo možné použít pro lety s lidskou posádkou, přičemž by se tyto rakety mohly vrátit bezpečně na Zemi.“⁹⁶⁶ Rudé právo se tedy snaží čtenářům předkládat zřejmě naprosto promyšleně sovětskou vědu prostřednictvím citací britského (tedy západního) tisku, a ukázat tak, že to, že se raketa nestrefila na Měsíc, není chyba, ale záměr.

Vrcholem propagandistického textu tohoto vydání Rudého práva je článek *Poslední vteřiny*⁹⁶⁷, ve kterém Milan Jariš z redakce Rudého práva mimo jiné uvádí: „Počítal jsem: Kolik bylo v poslední době pokusů o vyslání rakety do vesmíru? Říká se pět. Čtyři americké skončily neúspěšně, jeden sovětský byl úspěšný. O kolik jsou tedy američtí vědci horší sovětských? Ne, takhle bych se nedopočítal. Jestliže jsem nikdy neuvěřil nesmyslům o nadřazenosti germánské rasy, proč bych měl věřit v nadřazenost Slovanů? V tom to není. Co tedy chybí americkým vědcům, aby dosáhli aspoň zčásti takových úspěchů jako sovětští? Spojené státy jsou přece z bohaté země, ve výrobě předčí dosud ještě Sovětský svaz. Mají tedy mnoho předpokladů ke stejným úspěchům, a přece v tom gigantickém vědeckém soutěžení

⁹⁶⁰ Kosmická raketa pokračuje v cestě vesmírem. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 1.

⁹⁶¹ Může se raketa setkat se Zemí? Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁶² Může se raketa setkat se Zemí? Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁶³ Nový člen sluneční rodiny. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁶⁴ Nový člen sluneční rodiny. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁶⁵ SSSR je s to dopravit na Měsíc lidskou posádku. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 6.

⁹⁶⁶ SSSR je s to dopravit na Měsíc lidskou posádku. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 6.

⁹⁶⁷ Poslední vteřiny. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

zůstávají krok za krokem zpět. A je to jediné vysvětlení, vysvětlení, kterému není třeba věřit, ale které je možno vypočítat s tužkou v ruce. Americkým vědcům poskytují prostředky k práci finanční skupiny zainteresované na válečném využití výsledků vědecké práce. ... Sovětské vědce podporuje hmotně celý Sovětský svaz a morálně většina lidstva. Americkým vědcům překáží tedy v cestě k úspěchu spíše kapitalistické zřízení a imperialistická politika Spojených států, než nedostatek schopností. A k tomu, aby se mohli vyrovnat sovětským vědcům, jim chybí jediné – sovětské socialistické zřízení.“⁹⁶⁸ *Poslední vteřiny* se text jmenuje proto, že podle závěru odpočítává svět poslední vteřiny nevyhnutelného vítězství lepšího společenského zřízení. A velmi zajímavě propojuje nacistickou ideologii, kterou označuje za nevěrohodnou, s vítězstvím socialistického zřízení, které je možno vypočítat s tužkou v ruce. Škoda že autor výpočet k textu nepřipojil...

15.6 DALŠÍ DNY – RAKETA I ODZBROJENÍ

Ve středu 7. ledna se Rudé právo vrací k obvyklejšímu informování – kromě tématu kosmické rakety zařazuje opět i jaderné odzbrojení. Přesto se texty o Luně 1 dál snaží přesvědčit, že raketa splnila svůj úkol. *Kosmická raketa přesně splnila určený program*⁹⁶⁹; *Slavnostní akademie k vypuštění sovětské kosmické rakety*⁹⁷⁰; *Život v 1783 metrech v astronomickém ústavu SAV na Skalnatém plese*⁹⁷¹; *Uvedení rakety na dráhu*⁹⁷²; *O něco déle než pouhý rok*⁹⁷³; *Světová veřejnost o sovětské raketě*⁹⁷⁴ a *Lety člověka do vesmíru jsou možné*⁹⁷⁵ - to jsou texty, které Rudé právo ve středu 7. ledna 1959 o tématu Luny 1 vydalo. Nadále se snaží zveřejňovat další výstupy sovětských vědců a odborníků, kteří potvrzují, že raketa přesně splnila očekávání. „Sovětská raketa po všech stránkách splnila určený program a jako desátá planeta ve sluneční soustavě začala svou věčnou pouť po oběžné dráze mezi Zemí a Marsem. Její přístroje vysílaly na Zemi nesmírně cenné údaje, jež byly zaznamenávány telemetrickým systémem a jež se nyní analyzují a zpracovávají.“⁹⁷⁶

A na tiskové konferenci zazněla i dvě vyložené lži: „Akademik Blagonravov zdůraznil, že v SSSR to byl první pokus o vypuštění meziplanetární rakety. Sovětští vědci počítali s tím, že raketa proletí v blízkosti Měsíce a stane se první umělou

⁹⁶⁸ *Poslední vteřiny*. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

⁹⁶⁹ *Kosmická raketa přesně splnila určený program*. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 1.

⁹⁷⁰ *Slavnostní akademie k vypuštění sovětské kosmické rakety*. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 1.

⁹⁷¹ *Život v 1783 metrech v astronomickém ústavu SAV na Skalnatém plese*. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 1.

⁹⁷² *Uvedení rakety na dráhu*. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 2.

⁹⁷³ *O něco déle než pouhý rok*. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 3.

⁹⁷⁴ *Světová veřejnost o sovětské raketě*. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 4.

⁹⁷⁵ *Lety člověka do vesmíru jsou možné*. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 4.

⁹⁷⁶ *Kosmická raketa přesně splnila určený program*. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 1.

oběžnicí. Tato dráha byla vybrána proto, aby se získaly nejen údaje o letu rakety na Měsíc, ale i z té oblasti, z níž bude opouštět obvod Měsíce.⁹⁷⁷ Tak tomu, jak jsme vysvětlili v první části této kapitoly, nebylo. Rozhodně nešlo o první pokus, a původním cílem rakety bylo dopadnout na Měsíc.

Rudé právo sovětské kosmonautice věřilo. Jak je vidět i z textu moskevského zpravodaje Stanislava Oborského *O něco déle než pouhý rok*⁹⁷⁸: „Na zeměkouli je v těchto dnech určitě mnoho mladých lidí, kteří sní o chvíli, kdy do vesmíru vzlétne první kosmická raketa s člověkem na své palubě. Vlastně to není ani tak sen jako reálná možnost. Moskvané, kteří počítají s tím, že na konci sedmiletky svět poprvé uslyší hlášení prvních astronautů z Měsíce, vůbec nefantazírují. První kosmická raketa už otevřela brány vesmíru pro člověka, a je jisté, že sovětský člověk touto branou vejde do nového světa.“⁹⁷⁹ Branou do Nového světa ale na konci sedmiletky sovětský člověk neprošel, nakonec to byli o deset a půl roku později astronauté Spojených států, kteří 21. července 1969 stanuli na povrchu Měsíce.

*Další pokus USA mařit uzavření dohody o zákazu pokusů*⁹⁸⁰ a *Atomové velmoci pokračují v jednání*⁹⁸¹ jsou dva texty, kterými se Rudé právo vrací k informování o jaderném odzbrojení. Kromě negativního postoje k USA v prvním z nich se v obou neobjevuje nic zajímavého.

I ve čtvrtek 8. ledna Rudé právo nepouští let rakety ze zřetele – dokonce ji už běžně označuje za planetu – například v textu *Desátá planeta na své dráze*⁹⁸² uvádí: „Desátá planeta bude daleko blíže Marsu než Zemi, což vyplývá z toho, že kosmická raketa při svém vypuštění podstatně překročila druhou kosmickou rychlost. Sovětští vědci však předvídají možnost, že se Země a desátá planeta setkají poměrně v blízkosti, která umožní v budoucnosti příslušná pozorování.“⁹⁸³

Za planetu se obecně považuje těleso, které obíhá kolem Slunce, ale zároveň má dostatečnou hmotnost, aby ji gravitační síly zformovaly do přibližně kulového tvaru. Což raketa pochopitelně nesplňuje. Z hlediska propagandistického byl ale titulok o desáté planetě Sluneční soustavy jistě lákavý. „Sotva lze souhlasit s některými zahraničními vědci, kteří tvrdí, že prý sovětští odborníci ne zvolili zcela úspěšně okamžik vypuštění a že prý novum je příznivější dobou. Je přirozené, že start rakety v poslední čtvrti vyžadoval složitějších a přesnějších výpočtů. Správnost těchto výpočtů však byla plně potvrzena. Sovětští vědci si nekladli za úkol zasáhnout

⁹⁷⁷ Kosmická raketa přesně splnila určený program. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 1.

⁹⁷⁸ O něco déle než pouhý rok. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 3.

⁹⁷⁹ O něco déle než pouhý rok. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 3.

⁹⁸⁰ Další pokus USA mařit uzavření dohody o zákazu pokusů. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 4.

⁹⁸¹ Atomové velmoci pokračují v jednání. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 4.

⁹⁸² Desátá planeta na své dráze. Rudé právo, 8. 1. 1959, s. 1.

⁹⁸³ Desátá planeta na své dráze. Rudé právo, 8. 1. 1959, s. 1.

raketou Měsíc, stejně tak jako si tento úkol nekladli ani Američané.“ Tak znělo vysvětlení vědců, kteří měli v Moskvě tiskovou konferenci. Přestože se jí účastnilo hodně kapacit, Sergej Koroljov opět nikde zmiňován není, jeho existence je utajovaná.

Ještě další dva texty týkající se sovětské rakety vyšly ten den v Rudém právu. *O spojení rakety se Zemí*⁹⁸⁴ je interview s odborníkem – Jiřím Mrázkem, vedoucím Spojovacího střediska Mezinárodního geofyzikálního roku v Průhonicích. A text *První sovětská raketa je dále středem zájmu světové veřejnosti*⁹⁸⁵ popisuje další a další světové reakce.

Kromě tří textů o Luně 1 se v Rudém právu objevily čtyři texty o jaderných zbraních nebo odzbrojení, což je rekordní. Články *Sjezd za nukleární odzbrojení v Londýně*⁹⁸⁶; *Ze ženevské konference*⁹⁸⁷; *Dopis předních vědců k ženevské konferenci*⁹⁸⁸ a *Další oběti atomové pumy*⁹⁸⁹ ukazují, že Rudé právo přijalo zpět tematiku jaderného vyhrožování.

Ani 9. ledna 1959 Rudé právo neopouští příměr *umělá planeta*. V textu *Umělá planeta setrvá věčně ve vesmíru*⁹⁹⁰ se čtenář dozví, že srážka se Zemí je vyloučena a že v její blízkosti se raketa ocitne, až 125krát oběhne kolem Slunce, tedy v roce 2113.

Text *Na dráze kolem Slunce*⁹⁹¹ vysvětluje čtenářům další zákonitosti pohybu těles ve sluneční přitažlivosti. Přesto se i do tohoto článku dostala ideologie: „Spojené státy se ocitly znovu daleko vzadu v závodění o kosmický prostor právě v době, kdy si myslely, že dostihují Sovětský svaz. ... Postoj ‘z pozice síly’ vůči SSSR je dávno překonán a zcela nesmyslný. Jedině možnou politikou ve věku družic a meziplanetárních letů je politika dorozumění a soužití mezi zeměmi. Hvězdu míru a pokroku vidí prostí lidé všech zemí v sovětské umělé planetě.“⁹⁹²

I text *Sovětská raketa a politika*⁹⁹³ už podle titulku dává najevo, že o propagandistická vyjádření nebude nouze: „Zdařilý let sovětské rakety není jenom dalším hřebíkem do rakve podceňování Sovětského svazu, který po léta pomlouvala a ostouzela západní propaganda, aby připravovala půdu pro světovládné zájmy

⁹⁸⁴ O spojení rakety se Zemí. Rudé právo, 8. 1. 1959, s. 2.

⁹⁸⁵ První sovětská raketa je dále středem zájmu světové veřejnosti. Rudé právo, 8. 1. 1959, s. 4.

⁹⁸⁶ Sjezd za nukleární odzbrojení v Londýně. Rudé právo, 8. 1. 1959, s. 1.

⁹⁸⁷ Ze ženevské konference. Rudé právo, 8. 1. 1959, s. 4.

⁹⁸⁸ Dopis předních vědců k ženevské konferenci. Rudé právo, 8. 1. 1959, s. 4.

⁹⁸⁹ Další oběti atomové pumy. Rudé právo, 8. 1. 1959, s. 4.

⁹⁹⁰ Umělá planeta setrvá věčně ve vesmíru. Rudé právo, 9. 1. 1959, s. 1.

⁹⁹¹ Na dráze kolem Slunce. Rudé právo, 9. 1. 1959, s. 2.

⁹⁹² Na dráze kolem Slunce. Rudé právo, 9. 1. 1959, s. 2.

⁹⁹³ Sovětská raketa a politika. Rudé právo, 9. 1. 1959, s. 5.

amerických monopolistických kruhů. Sovětská kosmická raketa jenom ještě zesílila ohromný dojem, který všude ve světě způsobilo vyhlášení velkolepé sovětské sedmiletky.⁹⁹⁴ Informování o sovětské raketě se tak v podání Rudého práva postupně mění v propagandistickou ofenzívu.

Jediným textem tohoto dne, který se věnuje jadernému odzbrojení, je článek *Američtí vědci odmítají prohlášení Bílého domu o podzemních výbuších*⁹⁹⁵, který varuje před zpochybněním ženevské konference ze strany vlády USA.

Na první stranu Rudého práva se kosmonautika naposledy ve sledovaném období dostala v sobotu 10. ledna 1959, i když to bylo textem, který s letem Luny 1 neměl bezprostředně nic společného. Článek *Televize pomůže ve zkoumání vesmíru*⁹⁹⁶ předpovídá, jak by televizní přístroj na palubě mohl pomoci zkoumat povrch Měsíce a dalších planet. Text *Lidové hvězdárny k vypuštění sovětské kosmické rakety*⁹⁹⁷ informují o programu českých a slovenských hvězdáren. Poslední zmínka o sovětské raketě je na straně 3, kde Rudé právo uveřejňuje fotografii TASSu, jak lektor přednáší návštěvníkům moskevské observatoře – titulek pod fotografií je *Ohlasy na vypuštění sovětské kosmické rakety*⁹⁹⁸. Vypadá to, jako kdyby Rudému právu v sobotu došly tematické možnosti, jak raketu dále zpracovávat. Ale zřejmě byl výrazný výkyv v informování způsoben tím, že v neděli list zařadil celou stránku informací týkajících se Luny 1. Jediný další text sobotního vydání se týkal opět jaderného odzbrojení – text *Černé mraky nad ženevskou atomovou konferencí?*⁹⁹⁹ kritizoval postoj Spojených států k odzbrojení.

Neděle 11. ledna 1959 patří opět zvýšenému informování o sovětské kosmonautice. List jí věnuje celou stranu 3 a ještě část strany čtvrté. Evidentně šlo o předem připravenou přílohu, žádné nové informace se čtenář textů nedozvěděl. Články *Sovětská kosmická raketa – Triumf socialistické vědy*¹⁰⁰⁰; *Potvrzuje se pravda materialismu*¹⁰⁰¹; *Před cestou do vesmíru*¹⁰⁰²; *Výzkum kosmického záření*¹⁰⁰³; *Skvělé výsledky*¹⁰⁰⁴ a *Odpovědi na otázky čtenářů*¹⁰⁰⁵ jen rekapitulují informace, které se

⁹⁹⁴ Sovětská raketa a politika. Rudé právo, 9. 1. 1959, s. 5.

⁹⁹⁵ Američtí vědci odmítají prohlášení Bílého domu o podzemních výbuších. Rudé právo, 9. 1. 1959, s. 5.

⁹⁹⁶ Televize pomůže ve zkoumání vesmíru. Rudé právo, 10. 1. 1959, s. 1.

⁹⁹⁷ Lidové hvězdárny k vypuštění sovětské kosmické rakety. Rudé právo, 10. 1. 1959, s. 2.

⁹⁹⁸ Ohlasy na vypuštění sovětské kosmické rakety. Rudé právo, 10. 1. 1959, s. 3.

⁹⁹⁹ Černé mraky nad ženevskou atomovou konferencí? Rudé právo, 10. 1. 1959, s. 4.

¹⁰⁰⁰ Sovětská kosmická raketa – Triumf socialistické vědy. Rudé právo, 11. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁰¹ Potvrzuje se pravda materialismu. Rudé právo, 11. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁰² Před cestou do vesmíru. Rudé právo, 11. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁰³ Výzkum kosmického záření. Rudé právo, 11. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁰⁴ Skvělé výsledky. Rudé právo, 11. 1. 1959, s. 3.

recipienti Rudého práva už mohli dočíst v předchozích dnech. Část čtvrté strany je vyhrazena vtipům, karikaturám a další písni – *Svíť Měsíčku*¹⁰⁰⁶.

Rudé právo se snaží i v dalších dnech přinášet jakékoli informace o kosmické raketě. A pokud není žádná nová informace, ani se nedá některá „zrecyklovat“, používá list domácí stránku novin a texty jako *Povzdech kolem rakety*¹⁰⁰⁷, který popisuje redaktorovi Rudého práva, jak si soused nad novinami povzdechl: „Jó kde jsou ty staré zlaté časy, kdy člověk vystačil s Wágnerovým kladívkem, nakloněnou rovinou a se skleněnou tyčí, co se potírala liščím chvostem. Dneska aby ses, člověče, na starý kolena honem učil, co to je deklinace, kosmická rychlost a nevím co ještě, jojo.“¹⁰⁰⁸ Tedy opět glorifikační text, který je ale poněkud lépe maskován – v tomto případě jako povzdech nad pokrokem techniky, pochopitelně sovětské.

O den později vychází v Rudém právu poměrně rozsáhlý text *Některé podrobnosti o sovětské kosmické raketě*¹⁰⁰⁹, který opět opakuje už známá fakta. Kromě sovětské kosmonautiky se zase dostává i na jaderné odzbrojení. Text *Ženevská konference pokračuje*¹⁰¹⁰ ale kromě toho, že pokračuje, nepřináší také žádné nové informace.

Ve středu 14. ledna 1959 Rudé právo přichází s pokračováním tématu možných budoucích cílů raketové techniky. Článek *Uskutečnění letů k Venuši a Marsu je otázkou blízké budoucnosti*¹⁰¹¹ hodnotí, jak blízko byla raketa k letu na Mars: „Sovětské kosmické raketě by postačilo, aby její dosažená rychlost byla zvýšena o 200 metrů za vteřinu a mohla by letět na Mars. Není těžké usoudit, že při současném tempu rozvoje sovětské raketové techniky uskutečnění letů k Venuši a Marsu je otázkou blízké budoucnosti.“¹⁰¹²

K Venuši měly sovětské sondy jednodušší cestu – 12. února 1961 odstartovala Veněra 1¹⁰¹³, která ale ztratila s kontrolním střediskem spojení dříve, než prolétla ve vzdálenosti 100 tisíc kilometrů od planety. Až Veněra 2¹⁰¹⁴ byla

¹⁰⁰⁵ Odpovědi na otázky čtenářů. Rudé právo, 11. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁰⁶ Svíť Měsíčku. Rudé právo, 11. 1. 1959, s. 4.

¹⁰⁰⁷ Povzdech kolem rakety. Rudé právo, 12. 1. 1959, s. 2.

¹⁰⁰⁸ Povzdech kolem rakety. Rudé právo, 12. 1. 1959, s. 2.

¹⁰⁰⁹ Některé podrobnosti o sovětské kosmické raketě. Rudé právo, 13. 1. 1959, s. 3.

¹⁰¹⁰ Ženevská konference pokračuje. Rudé právo, 13. 1. 1959, s. 3.

¹⁰¹¹ Uskutečnění letů k Venuši a Marsu je otázkou blízké budoucnosti. Rudé právo, 14. 1. 1959, s. 5.

¹⁰¹² Uskutečnění letů k Venuši a Marsu je otázkou blízké budoucnosti. Rudé právo, 14. 1. 1959, s. 5.

¹⁰¹³ <http://www.lib.cas.cz/space.40/INDEX1.HTM>

¹⁰¹⁴ <http://www.lib.cas.cz/space.40/INDEX1.HTM>

koncem února 1966 úspěšnější, ve výzkumu Marsu ji ale porazila americká sonda Mariner 2¹⁰¹⁵, která odvysílala první informace o planetě z bezprostřední blízkosti už 14. prosince 1962. K Marsu Sovětský svaz vyslal sedm sond v rámci programu Mars, čtyři se ani nedostaly na cestu a s dalšími třemi bylo ztraceno spojení po cestě k planetě. Stejně neslavně dopadly i sondy Zond¹⁰¹⁶ 2 a 3, úspěšné byly až americké Mariner.

V oblasti jaderné bezpečnosti vychází text 35. schůze konference o zastavení nukleárních pokusů¹⁰¹⁷.

15.7 PRVNÍ VÝPADEK V INFORMOVÁNÍ O RAKETĚ – DRUHÝCH 14 DNÍ SLEDOVÁNÍ LETU

Poprvé od startu kosmické rakety Sovětského svazu se sondou Luna 1 se o této události neobjevuje v Rudém právu ani zmínka ve čtvrtek 15. a pátek 16. ledna. List se k informování o sovětské kosmonautice vrací až v sobotu 17. ledna článkem *Umělá planeta je nejbliže k Slunci*¹⁰¹⁸.

V druhé části sledovaného období vycházejí následující texty, týkající se sovětské kosmonautiky: *Přistání na Měsíci je dnes vyřešitelný úkol*¹⁰¹⁹; *Biologické problémy meziplanetárních letů a naše výzkumy*¹⁰²⁰; *Vědecký význam sodíkového mraku*¹⁰²¹; *Umělá kometa*¹⁰²²; *Problémy živého organismu a meziplanetárních letů*¹⁰²³; *Co ukázaly údaje ze třetí sovětské družice*¹⁰²⁴; *Před novým rozmachem sovětské vědy*¹⁰²⁵ a *Vznik sluneční soustavy*¹⁰²⁶.

Rudé právo si všímá i americké kosmonautiky – pochopitelně neúspěchů: *Neúspěšný let rakety Atlas*¹⁰²⁷; *Zánik americké družice Atlas*¹⁰²⁸ a *Další neúspěch s americkou raketou*¹⁰²⁹.

Stále se objevující agendou je i jaderná energie a otázky odzbrojení: *Úspěchy Spojeného ústavu pro jaderný výzkum*¹⁰³⁰; *Zasedání vědecké rady Spojeného ústavu*

¹⁰¹⁵ <http://www.lib.cas.cz/space.40/INDEX1.HTM>

¹⁰¹⁶ <http://www.lib.cas.cz/space.40/INDEX1.HTM>

¹⁰¹⁷ 35. schůze konference o zastavení nukleárních pokusů. Rudé právo, 14. 1. 1959, s. 6.

¹⁰¹⁸ Umělá planeta je nejbliže k Slunci. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 3.

¹⁰¹⁹ Přistání na Měsíci je dnes vyřešitelný úkol. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 3.

¹⁰²⁰ Biologické problémy meziplanetárních letů a naše výzkumy. Rudé právo, 18. 1. 1959, s. 4.

¹⁰²¹ Vědecký význam sodíkového mraku. Rudé právo, 19. 1. 1959, s. 3.

¹⁰²² Umělá kometa. Rudé právo, 20. 1. 1959, s. 1.

¹⁰²³ Problémy živého organismu a meziplanetárních letů. Rudé právo, 22. 1. 1959, s. 3.

¹⁰²⁴ Co ukázaly údaje ze třetí sovětské družice. Rudé právo, 24. 1. 1959, s. 1.

¹⁰²⁵ Před novým rozmachem sovětské vědy. Rudé právo, 25. 1. 1959, s. 1.

¹⁰²⁶ Vznik sluneční soustavy. Rudé právo, 25. 1. 1959, s. 3.

¹⁰²⁷ Neúspěšný let rakety Atlas. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 4.

¹⁰²⁸ Zánik americké družice Atlas. Rudé právo, 23. 1. 1959, s. 4.

¹⁰²⁹ Další neúspěch s americkou raketou. Rudé právo, 24. 1. 1959, s. 3.

¹⁰³⁰ Úspěchy Spojeného ústavu pro jaderný výzkum. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 3.

pro jaderný výzkum skončilo¹⁰³¹; Ustavení Evropského výboru proti nukleárnímu zbrojení¹⁰³²; V Londýně vytvořen Evropský výbor proti nukleárnímu zbrojení¹⁰³³; Jadernou energii pro socialistickou výstavbu¹⁰³⁴; Výroční konference Spojeného ústavu pro jaderný výzkum skončila¹⁰³⁵; Zastavení pokusů s nukleárními zbraněmi závisí na vládě USA a V. Británie¹⁰³⁶; Další schůzka v Ženevě¹⁰³⁷ a USA si nepřejí zákaz pokusů s nukleárními zbraněmi¹⁰³⁸.

V drtivé většině se informace o kosmické raketě opakují. Článek *Umělá planeta je nejbliže k Slunci*¹⁰³⁹ znovu vydává raketu za umělou planetu: „Sovětská umělá planeta se vzdálila od místa startu na zemské dráze na 30 milionů kilometrů a dosáhla bodu, který je Slunci nejbliže. ... Je to nejteplejší období patnáctiměsíčního roku na nové planetě. Maximální teplota však nepřekročí 0 st. C. Podle toho, jak se bude planeta blížit k bodu nejvzdálenějšímu od Slunce, klesne teplota na několik desítek stupňů pod nulou.“ Rudé právo se tedy snaží ideologický význam „desáté planety“ Sluneční soustavy vytěžit na maximum.

V tom samém vydání opět vysvětluje, že sovětsí vědci raketou neměřili na Měsíc – a nechtěli dosáhnout jejího povrchu. V textu *Přistání na Měsíci je dnes vyřešitelný úkol*¹⁰⁴⁰ opět citují přednášku profesora Kukarkina, viceprezidenta Mezinárodní astronomické unie: „Profesor Kukarkin zdůraznil, že sovětsí vědci si nevytkli úkol zasáhnout kosmickou raketou Měsíc. Všechny jejich výpočty vycházely z toho, že první let k Měsíci musí přinést co nejvíce vědeckých informací. Kdyby kosmická raketa při prvním pokusu spadla přímo na Měsíc, mohla by se rozbít na padrt’...“¹⁰⁴¹ Nutno dodat, že u Luny 2, která odstartovala ze Země 12. září 1959¹⁰⁴² a o den později se jí podařilo dosáhnout měsíčního povrchu, mělo Rudé právo z toho, že se o měsíční povrch rozbila na padrt’, naopak velkou propagandistickou radost. V tomto článku ale tvrdí – ústy profesora Kukarkina – že „zasažení Měsíce, a což je daleko důležitější, přistání na něm, je dnes pro sovětskou vědu plně vyřešitelný

¹⁰³¹ Zasedání vědecké rady Spojeného ústavu pro jaderný výzkum skončilo. Rudé právo, 18. 1. 1959, s. 5.

¹⁰³² Ustavení Evropského výboru proti nukleárnímu zbrojení. Rudé právo, 18. 1. 1959, s. 5.

¹⁰³³ V Londýně vytvořen Evropský výbor proti nukleárnímu zbrojení. Rudé právo, 19. 1. 1959, s. 3.

¹⁰³⁴ Jadernou energii pro socialistickou výstavbu. Rudé právo, 20. 1. 1959, s. 1.

¹⁰³⁵ Výroční konference Spojeného ústavu pro jaderný výzkum skončila. Rudé právo, 22. 1. 1959, s. 1.

¹⁰³⁶ Zastavení pokusů s nukleárními zbraněmi závisí na vládě USA a V. Británie. Rudé právo, 23. 1. 1959, s. 1 a 4.

¹⁰³⁷ Další schůzka v Ženevě. Rudé právo, 27. 1. 1959, s. 4.

¹⁰³⁸ USA si nepřejí zákaz pokusů s nukleárními zbraněmi. Rudé právo, 27. 1. 1959, s. 4.

¹⁰³⁹ Umělá planeta je nejbliže k Slunci. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁴⁰ Přistání na Měsíci je dnes vyřešitelný úkol. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁴¹ Přistání na Měsíci je dnes vyřešitelný úkol. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁴² <http://www.lib.cas.cz/space.40/1959/INDEX1.HTM>

úkol.¹⁰⁴³ První sonda, která na Měsíci hladce přistála, byla sovětská Luna 9, který na povrch dosedla 3. února 1966¹⁰⁴⁴, tedy za sedm let. Profesor Kukarkin zdá se sovětskou vědu více glorifikoval, než klasifikoval.

Zajímavým vybočením ze zaběhlého informování o kosmické raketě je text *Biologické problémy meziplanetárních letů a naše výzkumy*¹⁰⁴⁵ autora Josefa Dvořáka¹⁰⁴⁶ z Ústavu leteckého zdravotnictví. „Jistě nikdo nepočítá s tím, že by některá malá země měla nějaké vlastní výsledky z biologických pokusů z pobytu v prostoru mimo Zemi. To však vůbec neznamená, že by výzkum problémů meziplanetárních letů byl záležitostí jen největších států a že by třeba v naší zemi nebylo možné získat cenné a významné výsledky.“¹⁰⁴⁷ Doktor Dvořák popisuje nejdůležitější faktory, které působí na organismus během letu v prostoru mimo Zemi, přibližuje čtenářům problematiku kosmického a leteckého lékařství. „Podrobně byly zpracovány otázky hluku v laboratořích Čs. akademie věd, vlivu vibrací na nervový aparát, vlivu přetížení, před řadou let byl také zkonstruován prototyp čs. ochranného oděvu proti vlivu přetížení – anti G oděv. V řadě fyziologických laboratoří byl zkoumán vliv nedostatku kyslíku. ... Dynamického stavu beztlíže bylo dosaženo u nás poprvé již na začátku padesátých let při pokusech v letounech. Význam toho si však tehdy nikdo neuvědomoval.“¹⁰⁴⁸ Doktor Dvořák velmi precizně popisuje, čeho česká věda dosáhla, a že by měla dál pokračovat: „Meziplanetární lety budou znamenat pro rozvoj vědy neobyčejně významný podnět. Bylo by správné s tím počítat, práci z tohoto hlediska zařadit do jednoho plánu a přispět tak k dosažení takových výsledků, které by odpovídaly postavení naší vědy ve světě.“¹⁰⁴⁹ Tento text je jednoznačně nejlepším z celého sledovaného období. Informačně precizní, bez ideologických a propagandistických záměrů.

Přínosný je i text *Vědecký význam sodíkového mraku*¹⁰⁵⁰, který jako první na větší ploše zmiňuje velmi zajímavý pokus s rozptýlením sodíku ve vesmíru, čímž vznikla jakási umělá kometa, podle které se dala určit přibližná dráha rakety. Článek poprvé uveřejňuje detaily: „Pro pozorování sodíkového mraku, který byl vypuštěn ze sovětské kosmické rakety, byly vyrobeny dvě série světelných kamer – fotografických a elektronicko-teleskopických.“¹⁰⁵¹

¹⁰⁴³ Přistání na Měsíci je dnes vyřešitelný úkol. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁴⁴ <http://www.lib.cas.cz/space.40/1966/INDEX1.HTM>

¹⁰⁴⁵ Biologické problémy meziplanetárních letů a naše výzkumy. Rudé právo, 18. 1. 1959, s. 4.

¹⁰⁴⁶ Doc. MUDr. Josef Dvořák, CSc. - narozený v roce 1922 - je dodnes aktivní. Celý život se zabývá otázkami přežití ve vesmíru - chování živočichů a rostlin ve vakuu, vliv beztlíže na skupinu osob, přetížení u pilotů stíhacích letounů, použití výškových kompenzačních oděvů na výšce atd.

¹⁰⁴⁷ Biologické problémy meziplanetárních letů a naše výzkumy. Rudé právo, 18. 1. 1959, s. 4.

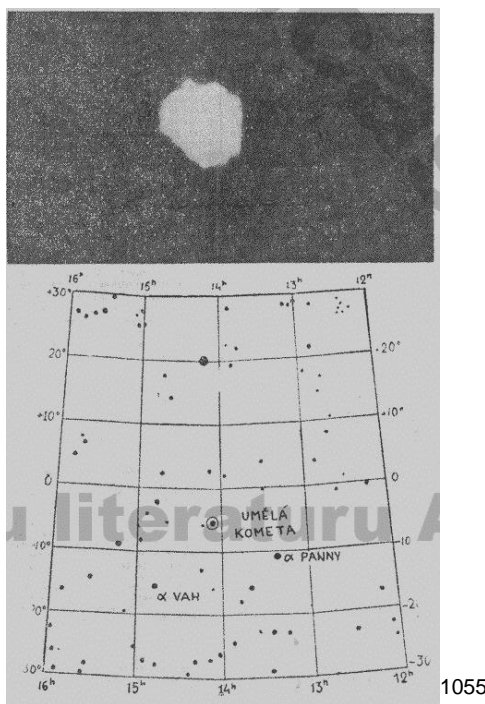
¹⁰⁴⁸ Biologické problémy meziplanetárních letů a naše výzkumy. Rudé právo, 18. 1. 1959, s. 4.

¹⁰⁴⁹ Biologické problémy meziplanetárních letů a naše výzkumy. Rudé právo, 18. 1. 1959, s. 4.

¹⁰⁵⁰ Vědecký význam sodíkového mraku. Rudé právo, 19. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁵¹ Vědecký význam sodíkového mraku. Rudé právo, 19. 1. 1959, s. 3.

Ve stejném tématu pokračuje i text *Umělá kometa*¹⁰⁵², který se spolu s fotografií propracoval na první stranu Rudého práva. Vůbec poprvé list vysvětluje princip umělé komety a také její trvanlivost: „Vedle rádiového pozorování letu kosmických raket si v budoucnosti zachová značný význam přímé pozorování optické. ... Důležitou metodu proto našli sovětští vědci ve vytvoření umělé komety – sodíkového mraku, který lze za pomoci vhodných filtrů fotografovat i při poměrně jasné obloze. Už při použití 1 kg sodíku, který se podaří vypařit v atomárním stavu, se fakticky jasnost rakety zvýší několikatisíckrát. Umělá kometa, vytvořená z 1 kg sodíku, vypadá ve výši 100.000 km jako hvězda asi 6. velikosti, což je na hranici viditelnosti pouhým okem. Za 1-2 minuty se však sodíkový mrak rozptýlí natolik, že jej už není možno pozorovat.“¹⁰⁵³ Tyto velmi zajímavé informace Rudé právo uvolňuje až po 18 dnech letu. Je evidentní, že list čekal na informaci sovětského deníku Pravda, ze kterého text čerpá. Až poté, co Pravda uveřejňuje článek o umělé kometě i s fotografií, přebírá detaily i Rudé právo. Článek umísťuje na první stranu a přetiskuje i fotografie z Pravdy s textem „Fotografie umělé komety, kterou 3. ledna 1959 ve 3 hodiny 56 minut 20 vteřin moskevského času pořídil M. N. Gněvyšev, vedoucí horské stanice Hlavní astronomické observatoře Akademie věd SSSR poblíž Kislovodsku.“¹⁰⁵⁴ Druhý obrázek ukazuje schématické znázornění oblohy, kde se umělá kometa nacházela:

¹⁰⁵² Umělá kometa. Rudé právo, 20. 1. 1959, s. 1.

¹⁰⁵³ Umělá kometa. Rudé právo, 20. 1. 1959, s. 1.

¹⁰⁵⁴ Umělá kometa. Rudé právo, 20. 1. 1959, s. 1.

¹⁰⁵⁵ Umělá kometa. Rudé právo, 20. 1. 1959, s. 1.

K tématu sodíkového mraku nutno dodat, že přestože Rudé právo píše o sovětském objevu, pokusy s vypařováním sodíku v atmosféře prováděly také Spojené státy, i když v atmosférických výškách, nikoli v meziplanetárním prostoru.

Text *Problémy živého organismu a meziplanetárních letů*¹⁰⁵⁶ se tematicky vrací k tématu doktora Dvořáka – je ale převzat z ČTK a týká se sovětské vědy. Oproti zmiňovanému textu je neurčitý. „Věda už zná určité způsoby ochrany člověka před působením obrovských urychlení, která jsou nutná, aby raketa dosáhla druhé kosmické rychlosti. Nyní jde o další zdokonalení těchto metod. ... Na reakce lidského organismu ve vesmíru je třeba pohlížet jako na obecný biologický problém, uvádí profesor Gotov. Není pochyb o tom, že biologické projevy musí v meziplanetárním prostoru měnit svou formu. Nyní je však už jasné, že vysoce organizovaný organismus je schopen života mimo zemskou atmosféru a mimo zemskou přitažlivost při nejmenším několik dní, jak to ukázal pokus s Lajkou.“¹⁰⁵⁷ Přestože text zabírá několik odstavců, čtenář se kromě obecných formulací nedozví nic nového. Oproti podobnému textu doktora Dvořáka ČTK přináší jen sterilní informace, převzaté z TASSu a sovětských periodik.

Poslední text, který se týká sovětské vědy a kosmonautiky - *Před novým rozmachem sovětské vědy*¹⁰⁵⁸ rekapituluje dosažené úspěchy v předvečer XXI. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu. Zajímavé je sledovat, které stěžejní vědecké milníky redakce Rudého práva vyjmenovává: „V Sovětském svazu bylo již – díky soustředěnému úsilí vědců, inženýrů a konstruktérů – dosaženo jedinečných praktických výsledků. Již pět let zde pracuje první atomová elektrárna na světě. Další výkonné elektrárny s rozmanitými typy reaktorů se stavějí. Úspěšně pokračují práce na ovládnutí a energetickém využití termojaderných reakcí. Vytvoření mezikontinentálních balistických střel bylo průkazným svědectvím světového prvenství sovětské raketové techniky, jeho jedinečným potvrzením bylo vypuštění tří sovětských umělých družic a první kosmické rakety, která zahájila novou cestu dobývání vesmíru člověkem.“¹⁰⁵⁹ Všechny tyto milníky, které Rudé právo zmiňuje, mapuje i tato práce. Zajímavé je, že kromě jaderných reaktorů a kosmonautiky nic dalšího nevyjmenovává. Ohledně energetického využití termojaderných reakcí – tedy tokamaku – se dále nerozepisuje, zásadních výsledků se totiž nepodařilo dosáhnout dodnes.

Rudé právo se věnuje i výhledu do další sedmiletky: „Nový typ vědce, vyrostlého pod každodenní péčí komunistické strany a sovětské vlády, je na hony vzdálen starým představám o skleníkových učencích, hloubajících nad problémy, jež

¹⁰⁵⁶ Problémy živého organismu a meziplanetárních letů. Rudé právo, 22. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁵⁷ Problémy živého organismu a meziplanetárních letů. Rudé právo, 22. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁵⁸ Před novým rozmachem sovětské vědy. Rudé právo, 25. 1. 1959, s. 1.

¹⁰⁵⁹ Před novým rozmachem sovětské vědy. Rudé právo, 25. 1. 1959, s. 1.

jsou životu a jeho potřebám cizí. Od svých vědců očekává sovětský lid konkrétní pomoc při řešení všech dnešních problémů.¹⁰⁶⁰ Takto si Rudé právo představuje vědeckého pracovníka.

Ještě nabízíme pohled deníku na plánování sovětské kosmonautiky: „Na rozdíl od amerických vědců, kteří věnovali hodně úsilí a času konstrukci umělých družic s omezeným počtem vědeckých přístrojů, soustředili se sovětsí vědci ihned od počátku na stavbu velkých raket i velkých, dokonale vybavených družic, s jejichž přístroji lze zkoumat nejrůznější vědecké otázky.“¹⁰⁶¹ Zní to velmi promyšleně. Skutečnost ale byla taková, že zatímco v USA se zaměřili na kvalitní vojenské letectvo, které by bylo schopno dopravit bombu nad jakýkoli vzdálený cíl, Sovětský svaz neměl letadla tak dobře rozvinutá. Proto své síly upřel na vývoj vojenských raket, které by byly schopny donést bombu na cíl. Proto měl SSSR rychleji připravenou nosnou raketu, která mohla vynášet těžší družice, ve kterých tedy mohlo být víc přístrojů. I když v prvním Sputniku nebylo nic víc než vysílačka a baterie na její provoz.

A na závěr textu obligátní zdůvodnění, proč je socialistická věda lepší než kapitalistická: „Ještě jeden důležitý, podstatný rys odlišuje sovětskou socialistickou vědu od vědy v kapitalistických zemích: její důsledně mírové zaměření. Není tedy náhodou, že hlas představitelů sovětské vědy je i s pozorností slyšen všude tam, kde se hovoří o odpovědnosti vědců za to, že výsledků jejich práce nebude zneužito pro další rozvoj válečné techniky.“¹⁰⁶² Zajímavé by bylo zdůvodnění Rudého práva, kde tedy Sovětský svaz vzal všechny ty atomové a vodíkové bomby, které celé desetiletí zkouší – a ještě o tom i v tisku informuje.

Pokud jde o dobovou terminologii, zajímavé je, že Rudé právo v podstatě vůbec neoznačuje sondu jménem Luna 1. Přitom v současné době je pod tímto názvem pevně vžita. List hovoří především o nosné raketě, kterou nazývá *lunární raketa*, později *kosmická raketa*. Konkrétní název neuvádí.

15.8 JADERNÝ VÝZKUM A ODZBROJENÍ ZNOVU V HLEDÁČKU RUDÉHO PRÁVA

Jaderný výzkum Rudé právo popisovalo například v textu *Úspěchy Spojeného ústavu pro jaderný výzkum*¹⁰⁶³, kde zmiňuje především budoucí plány: „Kolektiv

¹⁰⁶⁰ Před novým rozmachem sovětské vědy. Rudé právo, 25. 1. 1959, s. 1.

¹⁰⁶¹ Před novým rozmachem sovětské vědy. Rudé právo, 25. 1. 1959, s. 1.

¹⁰⁶² Před novým rozmachem sovětské vědy. Rudé právo, 25. 1. 1959, s. 1.

¹⁰⁶³ Úspěchy Spojeného ústavu pro jaderný výzkum. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 3.

laboratoře se připravuje k práci na urychlovači, který se nyní staví a který umožní získávat nové chemické prvky, jež ještě nejsou zaznamenány v Mendělejevově tabulce.¹⁰⁶⁴

List ale nevzdává ani strašení jadernými zbraněmi – a věnuje se tématu pokusů s těmito zbraněmi. Ve velmi rozsáhlém textu *Zastavení pokusů s nukleárními zbraněmi závisí na vládě USA a V. Británie*¹⁰⁶⁵ na první a čtvrté straně rozebírá prohlášení sovětské vlády k jednání v Ženevě, ke kterému sovětská strana říká: „Sovětská vláda důsledně provádí politiku upevňování míru a všemožně usiluje o to, aby lidstvo bylo zbaveno nebezpečí ničivé nukleární války, a proto po řadu let houževnatě usiluje o zastavení pokusů s atomovými a vodíkovými zbraněmi, neboť v tom vidí první významný krok k radikálnímu vyřešení problémů odzbrojení. ... Vinou stanoviska západních mocností není však tato naléhavá otázka zatím vyřešena. Vlády USA a Velké Británie halí svou neochotu zastavit jaderné pokusy do pláštíku vykonstruovaných argumentů záležejících v tom, že prý nelze zřídit účinnou kontrolu nad plněním dohody o této otázce.“¹⁰⁶⁶ Rudé právo tedy ani v roce 1959 neopouští problematiku jaderného odzbrojení a používá argumenty, které psalo už o několik let dříve. Zatímco Sovětský svaz se podle listu všemožně snaží zabránit dalším jaderným pokusům (přestože je kvůli zastrašení nepřítele také provádí), západní mocnosti jsou neoblomné a lichými argumenty o nemožnosti mezinárodní kontroly (tedy myšleno neprůhlednosti SSSR a jeho jaderného arzenálu) znemožňují dohody.

Stejně list postupuje i v případě posledních dvou textů o jaderném odzbrojení: *USA si nepřejí zákaz pokusů s nukleárními zbraněmi*¹⁰⁶⁷ ukazuje, jak Spojené státy nespolupracují: „V prohlášení státního departmentu jsou vypočítávány nejrůznější ‘problémy’ kontroly, jejichž cílem je zřejmě vytvořit nové překážky a tak zmařit úspěšné jednání v Ženevě.“¹⁰⁶⁸ Hned vedle je otištěn text *Další schůzka v Ženevě*¹⁰⁶⁹, který čtenáře nenechává na pochybách, kdo to s jaderným odzbrojením myslí dobře: „V novinářských kruzích se poukazuje na to, že nový sovětský návrh svědčí o snaze sovětské delegace odstranit různé umělé překážky, které kladou do cesty k dohodě západní delegace.“¹⁰⁷⁰ Rudé právo si tedy vypomáhá i zákulisními drby, pokud jsou namířeny ve prospěch sovětského stanoviska.

¹⁰⁶⁴ Úspěchy Spojeného ústavu pro jaderný výzkum. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁶⁵ Zastavení pokusů s nukleárními zbraněmi závisí na vládě USA a V. Británie. Rudé právo, 23. 1. 1959, s. 1 a 4.

¹⁰⁶⁶ Zastavení pokusů s nukleárními zbraněmi závisí na vládě USA a V. Británie. Rudé právo, 23. 1. 1959, s. 1 a 4.

¹⁰⁶⁷ USA si nepřejí zákaz pokusů s nukleárními zbraněmi. Rudé právo, 27. 1. 1959, s. 4.

¹⁰⁶⁸ USA si nepřejí zákaz pokusů s nukleárními zbraněmi. Rudé právo, 27. 1. 1959, s. 4.

¹⁰⁶⁹ Další schůzka v Ženevě. Rudé právo, 27. 1. 1959, s. 4.

¹⁰⁷⁰ Další schůzka v Ženevě. Rudé právo, 27. 1. 1959, s. 4.

Americkou kosmonautiku Rudé právo zmiňuje vždy, když se něco nepodaří tak, jak by američtí vědci chtěli. Článek *Neúspěšný let rakety Atlas*¹⁰⁷¹ například uvádí: „Raketa uletěla místo plánovaných 8500 km pouhých 300 km. Příčinou neúspěchu byla chyba v pohonném systému rakety.“¹⁰⁷²

A další rádoby neúspěch americké kosmonautiky na stránkách Rudého práva na sebe nenechá dlouho čekat. Text *Zánik americké družice Atlas*¹⁰⁷³ informuje: „Ministerstvo obrany USA 21. ledna oznámilo, že podle všech příznaků se americká družice Atlas téhož dne roztavila ‘někde nad Tichým oceánem’ v hustých vrstvách atmosféry. Družice byla vypuštěna 19. prosince minulého roku a nebyla vybavena žádnými vědeckými přístroji. Vážila 57,5 kg. Jak vyplynulo z pozdějších zpráv, bylo skutečným cílem jejího vypuštění vyzkoušet možnost předávání vojenských rozkazů na velké vzdálenosti. Za tím účelem družice – jak známo – vysílala Eisenhowerovo ‘vánoční poselství’, jehož slyšitelnost a zřetelnost zjišťovalo několik amerických stanic, rozmístěných po celém světě.“¹⁰⁷⁴

Tento článek je ideálním příkladem propagandistického zkreslení. Z textu čtenář pochopí, že zanikla družice, která stejně na palubě neměla žádné vědecké přístroje, a jejím jediným úkolem bylo vyzkoušet předávání vojenských rozkazů na velké vzdálenosti. Skutečnost ale byla taková, že šlo o úspěšnou telekomunikační družici *Score*¹⁰⁷⁵ (Signal Communication by Orbiting Relay Experiment), jejíž životnost byla plánována na 20 dní, takže ji se 34 dny na oběžné dráze skoro dvojnásobně překonala. Tato experimentální spojová družice během prvního přeletu nad Los Angeles přijala vánoční pozdrav prezidenta Eisenhowera, který pak opakovaně vysílala ze záznamu. Šlo tedy o zajímavý experiment, který se podařil (na magnetofonový pásek byl ještě 28x nahrán nový vzkaz). Pokud bychom stejně kritickou optikou hodnotili i první sovětskou družici Sputnik, šlo v podstatě také pouze o vysílačku, jiné vědecké přístroje na palubě nebyly. A o zachycení jejího signálu se pokoušelo mnoho sovětských stanic, a nejen jich.

I poslední text o americké kosmonautice v titulku nese slovo *neúspěch*: Text *Další neúspěch s americkou raketou*¹⁰⁷⁶ informuje o nepodařeném zažehnutí

¹⁰⁷¹ Neúspěšný let rakety Atlas. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 4.

¹⁰⁷² Neúspěšný let rakety Atlas. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 4.

¹⁰⁷³ Zánik americké družice Atlas. Rudé právo, 23. 1. 1959, s. 4.

¹⁰⁷⁴ Zánik americké družice Atlas. Rudé právo, 23. 1. 1959, s. 4.

¹⁰⁷⁵ <http://www.lib.cas.cz/space.40/1958/INDEX1.HTM>

¹⁰⁷⁶ Další neúspěch s americkou raketou. Rudé právo, 24. 1. 1959, s. 3.

druhého stupně rakety Thor-Able, která se zřítila do Atlantického oceánu. Rudé právo neopomíná zdůraznit, že šlo již o třetí neúspěšný pokus.

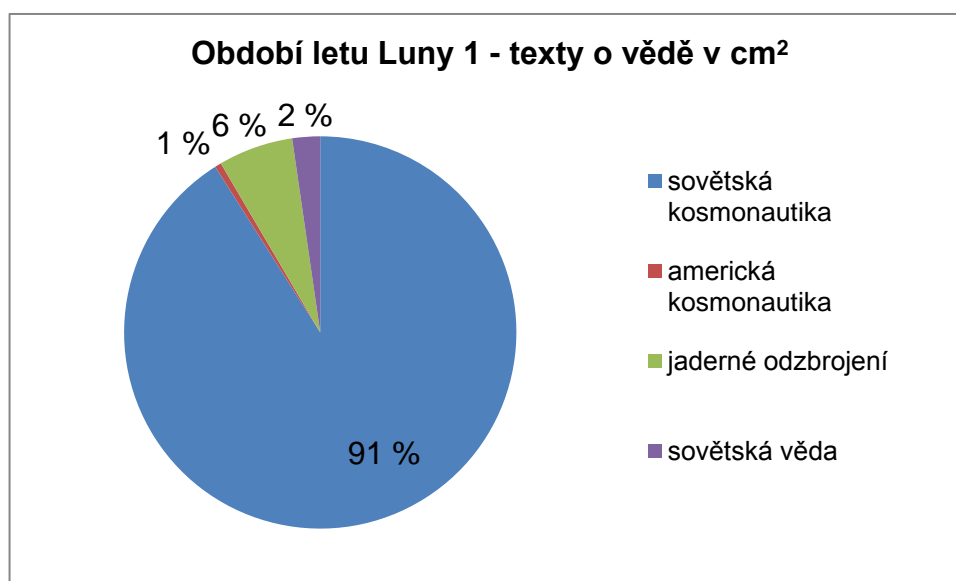
15.10 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

Rudé právo se v období letu Luny 1 věnovalo čtyřem tématům z oblasti vědy. Drtivou většinu plochy všech textů – celých 91 % (číselně vyjádřeno 9248 cm²) zaujímalo podle očekávání téma sovětské kosmonautiky, především let Luny 1. Rudé právo jí věnovalo dokonce ještě víc plochy textů, než prvnímu Sputniku (tam byla čísla 76 % plochy a 7393 cm²). Rudé právo tedy letu Luny 1 věnuje obrovskou pozornost.

Téma Jaderné odzbrojení je na druhém místě, ale až s drtivým odstupem. Zabírá pouze 6 % plochy všech textů, tedy 627 cm². Téma ostatní sovětské vědy zaujímá třetí místo se dvěma procenty popsané plochy všech článků, konkrétně Rudé právo tomuto tématu věnovalo 233 cm². Na poslední pozici je americká kosmonautika s jedním procentem plochy všech textů – tedy 54 cm².

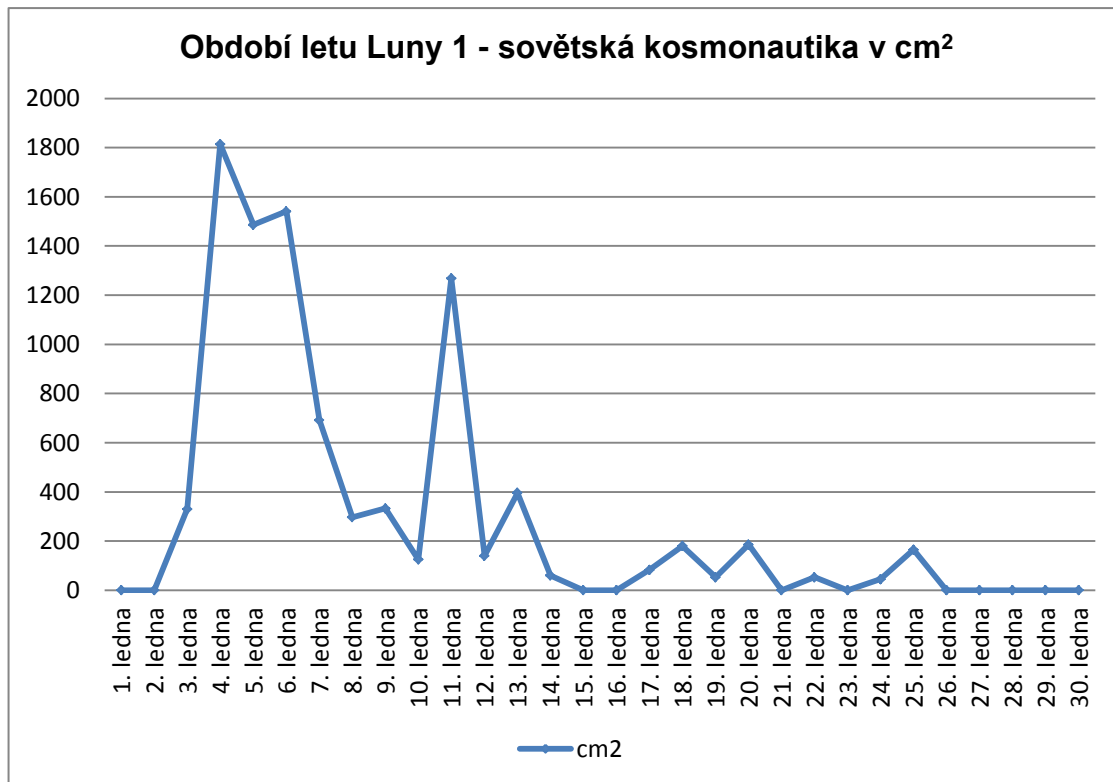
Z hlediska plochy textů se tedy téma sovětské kosmonautiky ve sledovaném období prosazuje ještě více než ve své době Sputnik. Naprosto ovládá informování o vědeckých tématech.

Podrobně výsledky graficky znázorňuje tento výsečový graf a tabulka:

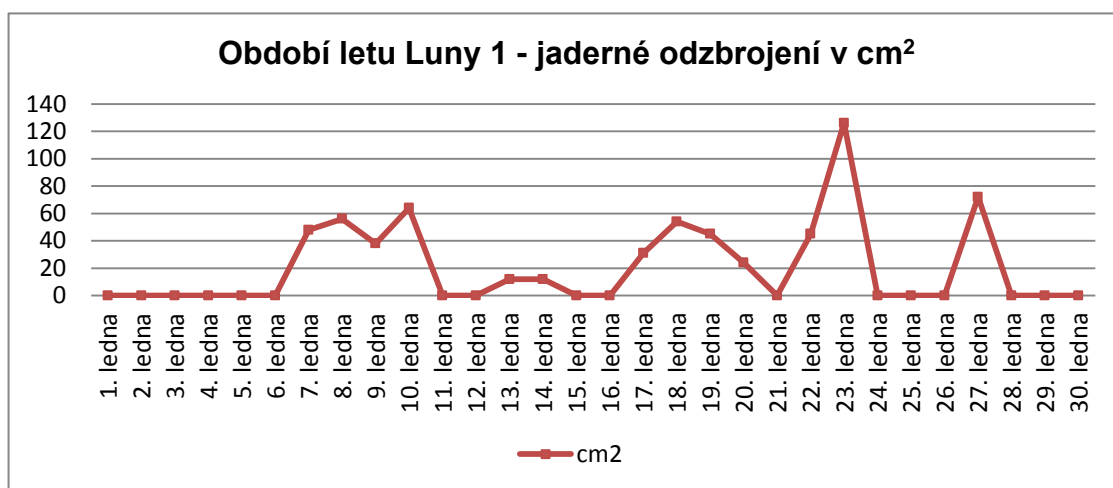
Období letu Luny 1 - texty o vědě	cm ²
sovětská kosmonautika	9248
jaderné odzbrojení	627
sovětská věda	233
americká kosmonautika	54

U grafického znázornění obsahu dvou nejsledovanějších témat v centimetrech čtverečních ještě zůstaneme. Následující spojnicový graf zobrazuje vývoj kvantity informování o sovětské kosmonautice. Informování o ní má tři výrazné vrcholy – 4., 6. a 11. ledna 1959. První je zcela logický – jde o druhý den informování o raketě, takže se Rudé právo stihlo připravit, zmobilizovat redakci a napsat rekordní objem článků na téma sovětské kosmonautiky – 1814 cm². Druhý vrchol 6. ledna připadá na ohlasy ze zahraničí, ale především v tento den začíná list obsáhle vysvětlovat, že cílem rakety nebyl „pouze“ Měsíc. Třetí výraznější nárůst informování o raketě připadá na 11. ledna – tedy neděli. V tomto případě šlo evidentně o předem připravenou přílohu, články spíše shrnovaly informace, které už se na stránkách Rudého práva objevily. Po tomto posledním zvýšeném objemu textu už začal zájem o let rakety opadat. Grafické znázornění viz následující graf:

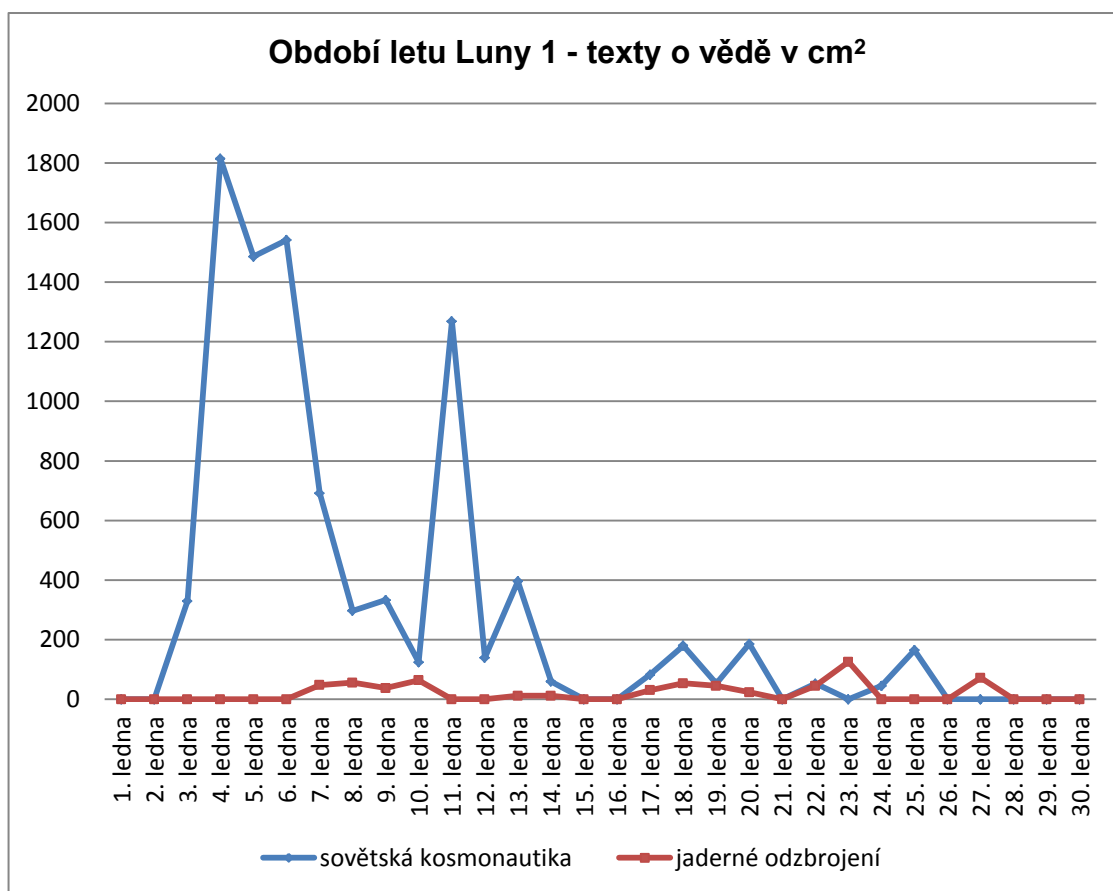
Pokud ten samý spojnicový graf vytvoříme i pro druhé nejsledovanější téma daného období – texty o jaderném odzbrojení – dostaneme jiný průběh popsané plochy v čase. Protože se v daném období v oblasti jaderného odzbrojení nebo jaderné technologie nedělo nic převratného, křivka, zobrazující plochu textů, je v podstatě plochá. Nejvýraznější vrchol v informování přichází 23. ledna, jde o text *Zastavení pokusů s nukleárními zbraněmi závisí na vládě USA a V. Británie*¹⁰⁷⁷, přesto i ten má pouze 126 cm² plochy. Článek podrobně rozebírá prohlášení sovětské vlády k jednáním v Ženevě. Toto téma se ve větší či menší míře táhne v podstatě celým sledovaným obdobím.

Graficky tuto skutečnost znázorňuje následující spojnicový graf:

Pokud zobrazíme najednou obě nejčetnější témata, o kterých ve sledovaném období Rudé právo informovalo, tedy sovětskou kosmonautiku a jaderné odzbrojení, vychází zajímavé grafické srovnání. Sovětská kosmonautika v objemu popsaných centimetrů čtverečních drtivě vede, což se dalo očekávat. Na rozdíl od období spuštění první sovětské atomové elektrárny ale neplatí, že by Rudé právo informovalo o odzbrojení až ve dnech, ve kterých není silná agenda primárního tématu. Průběh grafu je podobný tomu z období letu prvního Sputniku. Totiž, že agendu jaderného odzbrojení list zařazoval bez ohledu na to, kolik toho v daném vydání popsal o sovětské kosmonautice. A když už porovnáváme toto sledované období se „sputnikovským“, můžeme dodat i to, že zde se agenda jaderného odzbrojení značně zmenšila, na grafu, který propojuje obě témata, je ve spodní části a téměř nevyčnívá. Grafické znázornění této skutečnosti je patrné na následujícím spojnicovém grafu:

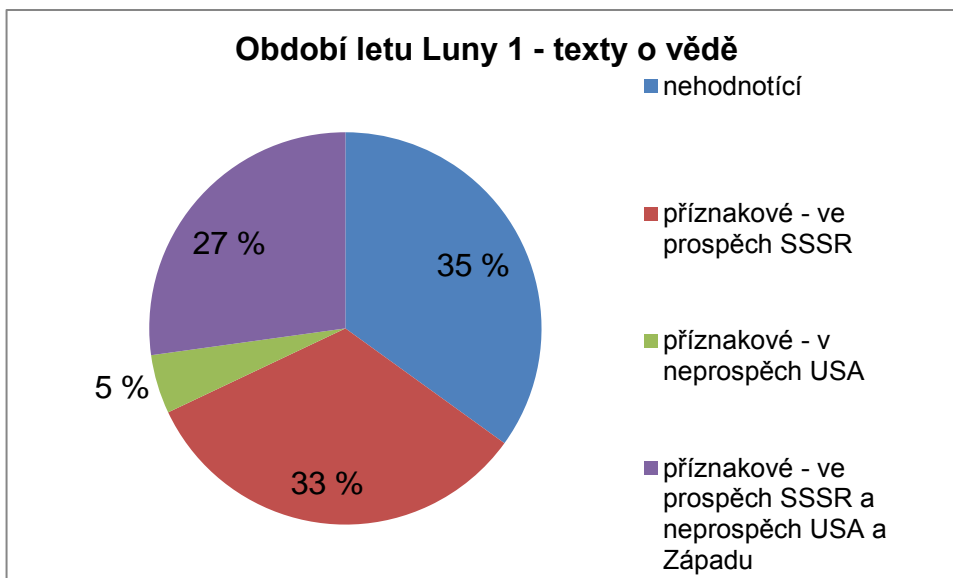
¹⁰⁷⁷ Zastavení pokusů s nukleárními zbraněmi závisí na vládě USA a V. Británie. Rudé právo, 23. 1. 1959, s. 1 a 4.

Na dalším grafu vidíme hodnotící tendence Rudého práva v rámci všech textů o vědě, které Rudé právo ve sledovaném období vytisklo. Nehodnotících, tedy propagandisticky neutrálních, je ve sledovaném období v Rudém právu 35 %, tedy o málo víc než třetina.

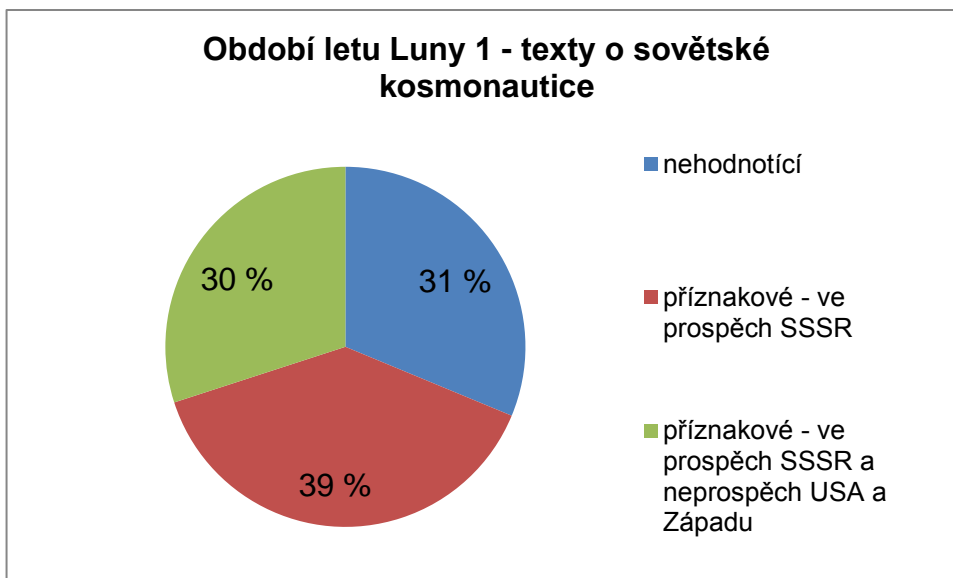
Přesně třetina dalších (33 %) je zabarvených ve prospěch Sovětského svazu. Dalších 27 % také vychází pozitivně ve vztahu k SSSR, ale zároveň negativně vzhledem k USA a západním zemím. Celkem sečteno je k Sovětskému svazu pozitivních 60 % všech textů.

Posledních pět procent zaujímají texty, které jsou negativně zabarvené vůči Spojeným státům americkým. Graficky to ukazuje následující výšečový graf:

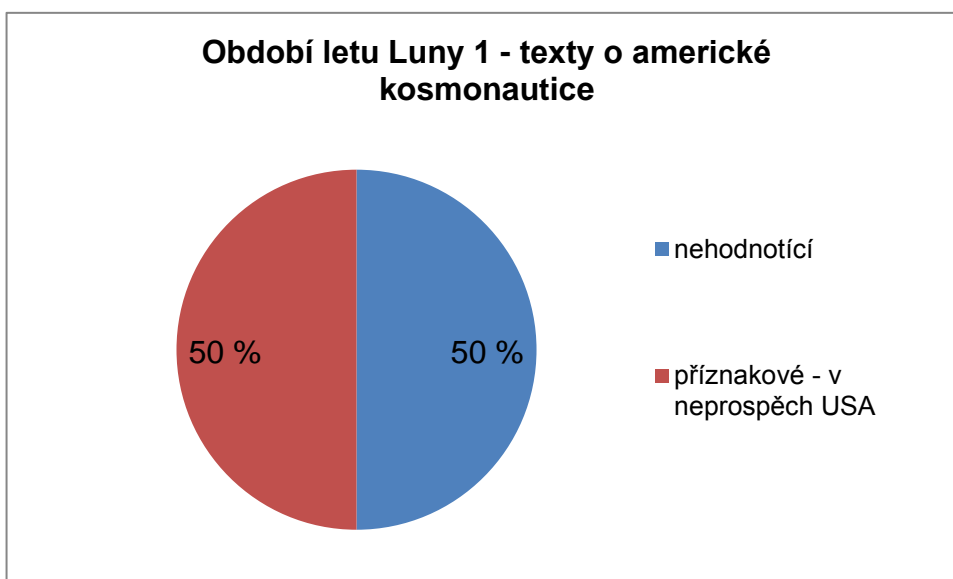
Pokud se zaměříme pouze na texty, které se týkaly sovětské kosmonautiky ve sledovaném období, dostaneme výsledky rozdělené téměř přesně na třetiny: 39 % všech článků je stylizovaných ve prospěch Sovětského svazu, dalších 30 % je psaných také ve prospěch Sovětského svazu, ale zároveň v neúspěch USA a Západu. Celkem tedy Sovětský svaz příznakově pozitivně hodnotí 69 % všech textů o sovětské kosmonautice. Zbývajících 31 % je neuhodnocených. Zde se tedy jednoznačně ukazuje tendence Rudého práva do textů o sovětské kosmonautice vkládat pozitivní hodnocení se prospěch Sovětského svazu a tím celé socialistické ideologie. Žádný článek pochopitelně nevyznívá vůči sovětské kosmonautice negativně.

Podrobněji následující graf:

Pokud se stejnou optikou podíváme na texty týkající se americké kosmonautiky, výsledky jsou jednoznačné: Polovina z textů je nehodnotících, druhá polovina je příznaková – v neprospěch USA. Rudé právo tak v době letu Luny 1 považovalo za podstatné americké kosmonautické neúspěchy nejenom zveřejňovat, ale v polovině případů je ještě propagandisticky komentovat.

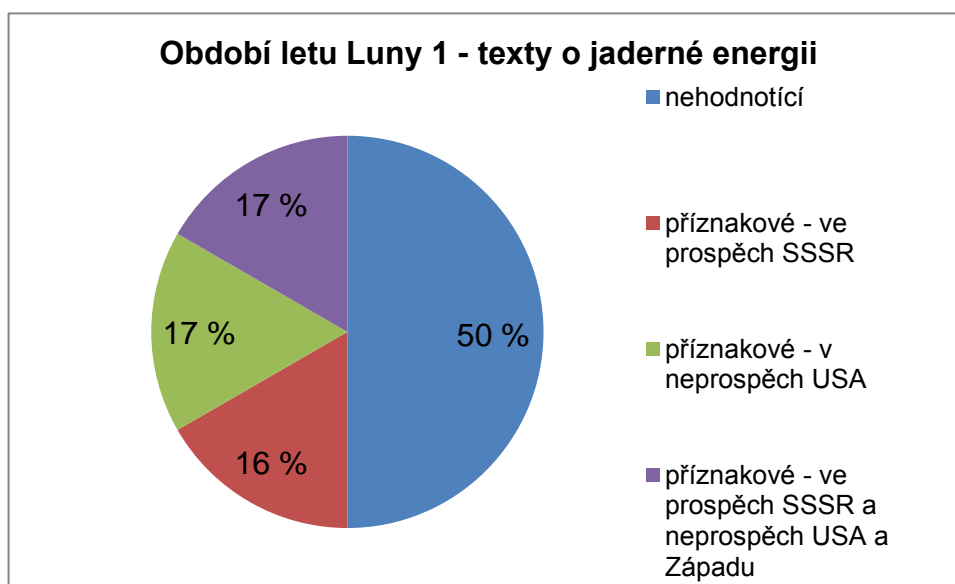
Přesto podíl textů, věnujících se americké kosmonautice v daném období, byl jednocentní, jak jsme dokázali výše. Rudé právo se tedy kosmonautice USA, hlavní konkurenční země Sovětského svazu, mnoho nevěnovalo.

Jaderné energii a jadernému odzbrojení, tématu, které se táhne celým desetiletím, se Rudé právo věnovalo i v období letu Luny 1. Z hlediska příznakovosti textů list polovinu z nich nechává neutrálních, bez propagandistických vsuvek a vysvětlivek. O druhou polovinu textů se v téměř shodném poměru dělí příznakovost ve prospěch Sovětského svazu (16 %), příznakovost ve prospěch Sovětského svazu a zároveň neprospěch USA a Západu (17 %) a příznakovost v neprospěch Spojených států (17 %).

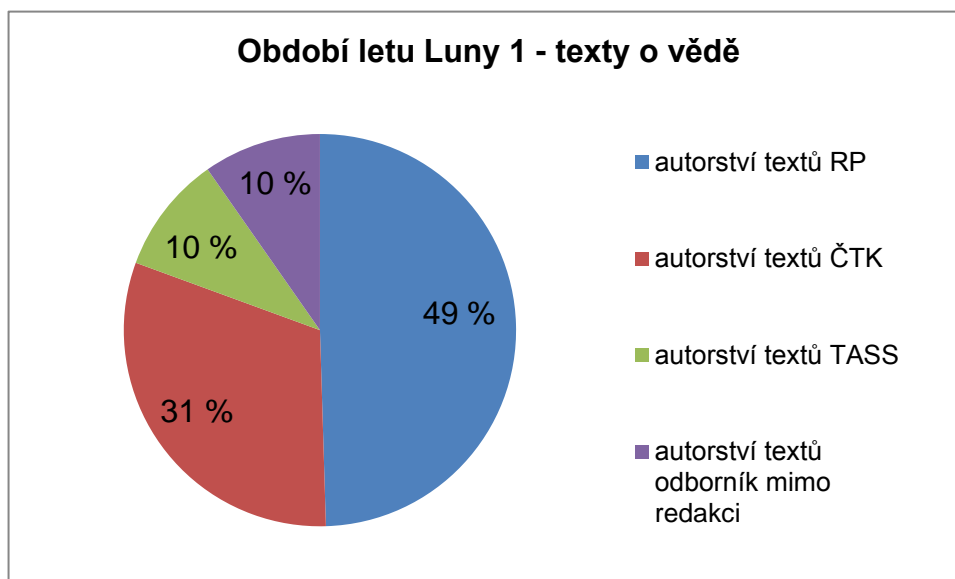
Pokud bychom tedy propagandistické zbarvení sečetli, vychází přesně třetina všech článků (33 %) ve prospěch Sovětského svazu. Dalších 34 % naopak je v neprospěch Spojených států. Rudé právo tedy naplňuje svou linii orgánu Komunistické strany Československa a plné podpory sovětských postojů v otázce odzbrojení. Je vidět, že téma atomové energie a zákazu jaderných zbraní včetně jejich zkoušek představovalo pro Rudé právo velkou výzvu. Stále se své čtenáře snažilo přesvědčovat o správnosti sovětské ideologie v oblasti odzbrojení a vykreslovat SSSR jako jediného mírotvorce, kterému ovšem západní mocnosti kazí jeho ušlechtilé snahy o odzbrojení a zákaz jaderných zkoušek.

Podrobněji viz následující graf:

Jak se vyvíjely texty o vědě z období letu Luny 1 z hlediska autorství: Téměř polovinu z nich sepsala redakce Rudého práva (49 %). Jedná se tedy opět o citelný odklon od agenturního servisu. Na ten jako celek připadá 41 %, která si rozdělují ČTK s téměř třetinou všech vědeckých textů (31 %) a sovětská tisková agentura

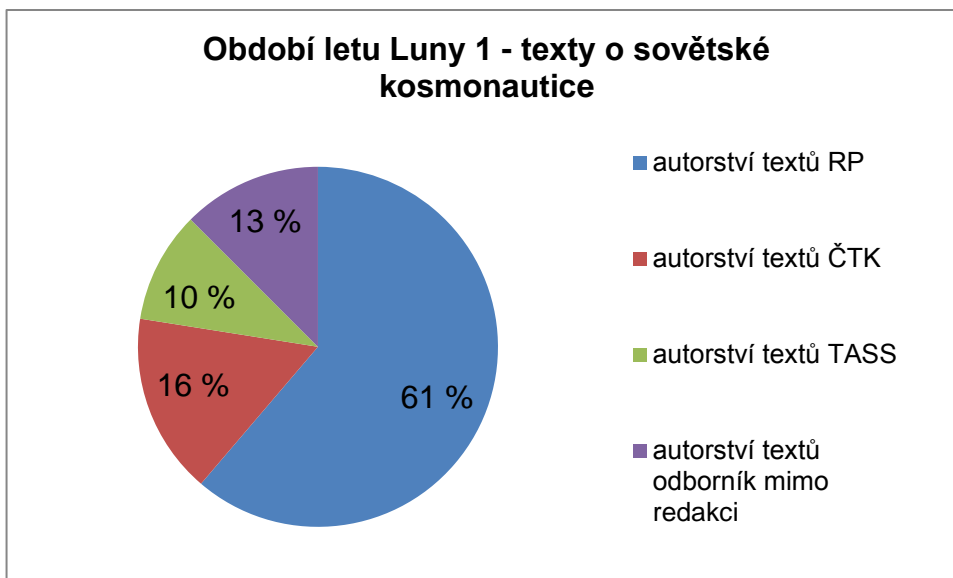
TASS s 10 % článků o vědě. Zbývající desetinu materiálů sepsali pro deník odborníci mimo redakci. Graficky tyto skutečnosti zobrazuje následující graf:

Ještě výraznější podíl redakčních textů zaznamenáváme v případě informování o sovětské kosmonautice. Redakce Rudého práva sepsala 61 % všech článků, na agenturní produkci připadá jen 26 % materiálů (které si mezi sebou dělí ČTK s 16 % a TASS s 10 %). Téměř stejně textů jako jednotlivé agentury sepsali pro list odborníci mimo redakci – na jejich články připadá 13 % ze všech textů o sovětské kosmonautice ve sledovaném období.

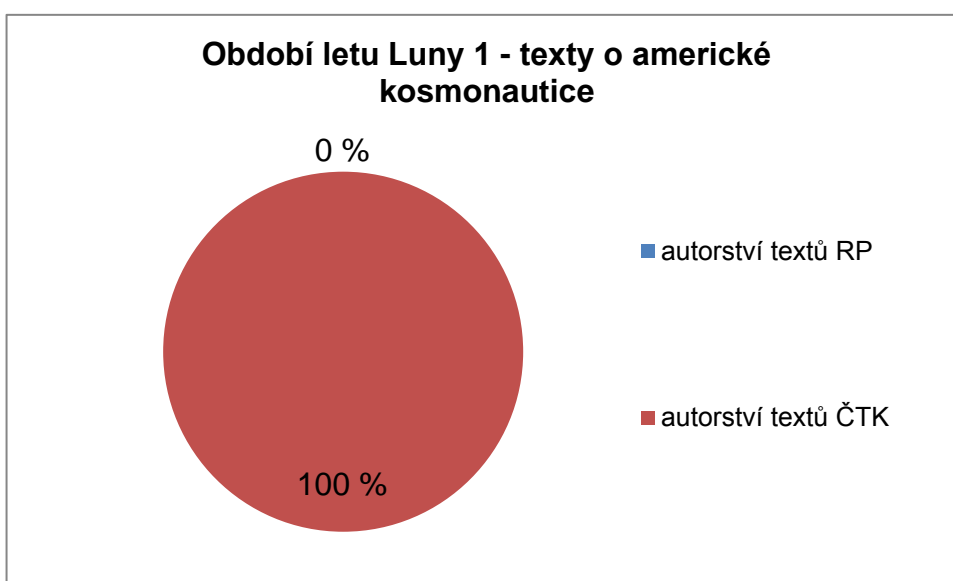
Z těchto výsledků je patrné, že se Rudé právo snaží zařazovat především redakční texty. Do nich jednak mohlo vkládat alespoň zčásti československé reálie (jak observatoře pozorují let Luny, co na něj říkají českoslovenští pracující i odborníci) a pochopitelně i ideologicky poplatná prohlášení, která glorifikovala sovětskou vědu. Případně list porovnával sovětskou kosmonautiku s americkou a poukazoval na neúspěchy té druhé zmíněné.

Graficky vše výše uvedené dokládá následující graf:

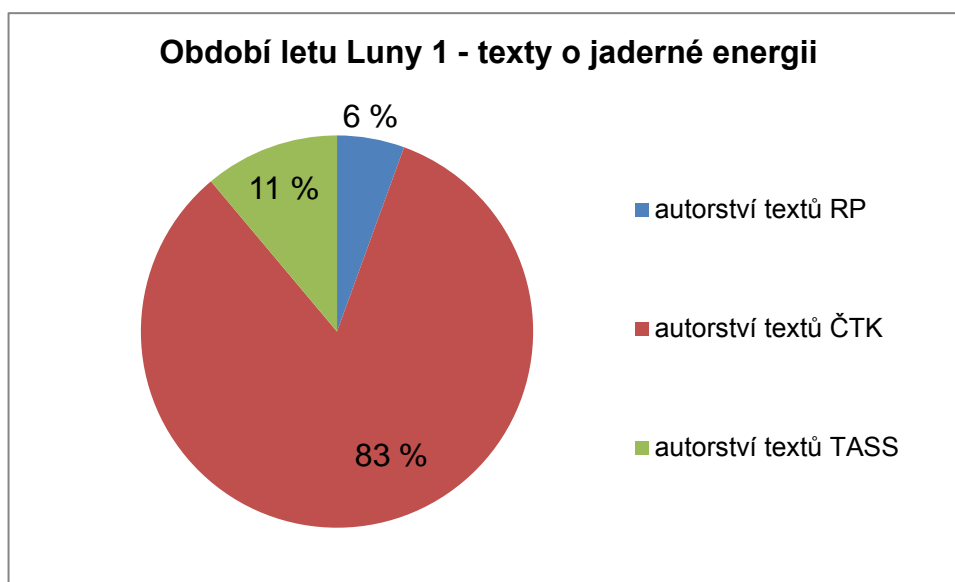
Americká kosmonautika na stránkách Rudého práva byla z hlediska autorství textů pojata naprosto konvenčně – všechny texty list převzal od ČTK. Z toho se dá usuzovat, že na krátké ploše, kterou Rudé právo americké kosmonautice věnovalo, stačilo převzít text z agentury. Ohledně neúspěchu se i ČTK rozepsala dostatečně, v polovině případů dokonce propagandisticky v neprospěch Spojených států, jak jsme doložili výše.

Grafické znázornění stoprocentního podílu agenturního zpravodajství je v následujícím grafu:

Agenturní produkce drtivě převažuje také v případě informování o jaderné energii a odzbrojení. 83 % všech textů o tomto tématu čerpal list z agenturní produkce ČTK, dalších 11 % ze sovětského TASSu. Pouze v šesti procentech uveřejnilo periodikum autorský text.

Graficky to dokládá následující výsečový graf:

Z hlediska autorství textů je vidět, že Rudé právo napnulo redakční síly v případě tématu, které bylo důležité a bylo třeba jej propagandisticky využít. Ve sledovaném období to byl let Luny 1, která Rudé právo inspirovala k sepsání 61 % všech textů ve vlastní redakci. Naproti tomu tématu jaderného odzbrojení se redakce listu mnoho nevěnovala – napsala jen 6 % textů. Přitom se stejně jako v případě tématiky sovětské kosmonautiky jedná o zahraniční událost, ke které si redakce musela vyhledávat informace. Americká kosmonautika Rudému právu nestála za redakční zpracování vůbec, v tomto případě zřejmě proto, že se jednalo o neúspěchy, které byla stejně dobře schopna popsat ČTK, a také proto, že texty byly rozsahem velmi malé.

Rudé právo ve sledovaném období jasně dokazuje, že propagandistický potenciál první sovětské rakety a sondy, která se dostala mimo gravitační působení Země, nepodcenilo. A napnulo všechny síly k tomu, aby čtenáře přesvědčovalo o naprosté převaze Sovětského svazu nad Spojenými státy ve všech oblastech, tedy i vědy.

16. ZÁVĚR

16.1 CÍL PRÁCE

Dizertační práce s názvem *Vytváření ideálu Sovětského svazu a jeho mediálního obrazu v československých médiích v 50. letech 20. století* si kladla za cíl popsat snahy zásadního deníku dané doby – Rudého práva – o glorifikaci vědy v Sovětském svazu.

Autorka analyzovala deset vybraných časově ohraničených období. U každé oblasti popisuje nejprve základní rámec události, z jakého důvodu je důležitá. Analyzuje, které skutečnosti byly známy už v době informování – a zdali docházelo ze strany Rudého práva k úmyslnému zkreslování či zamlčování. Případně zda jsou po padesáti letech známy nové skutečnosti, které současníci události nemohli dohlédnout – a událost se tak stala zásadní až v průběhu delšího času. Dále analyzuje vybrané texty Rudého práva nejprve kvalitativně, na konci každé kapitoly se nachází souhrnná kvantitativní analýza, v jejímž závěru jsou shrnuta nejdůležitější zjištění.

Základní výzkumná otázka analýzy zněla:

16.2 GLORIFIKUJE RUDÉ PRAVO V 50. LETECH SOVĚTSKOU VĚDU?

Zcela jednoznačná odpověď zní: ano.

Prezentace událostí z oblasti vědy byla v Rudém právu ve většině případů tendenční. O sovětské vědě píše list zcela nekriticky, zveřejňuje pouze úspěchy. Ke glorifikaci zásadně přispíval fakt, že kvůli utajování informací ze strany Sovětského svazu se do Rudého práva ani sovětských periodik nedostaly konkrétní vědecké plány zkoušek vodíkových zbraní, spuštění atomových elektráren, cíle vypouštěných družic a navržené programy startů raket. Proto ani neúspěchy sovětské vědy nebyly známy, na rozdíl od amerických, které byly zveřejňovány. To byl jeden z důvodů, proč bylo snadné vytvářet obraz sovětské vědy jako ideální, bezchybné a nemající konkurenci.

16.3 JAKÉ POSTUPY POUŽÍVÁ RUDÉ PRÁVO PŘI KONSTRUKCI OBRAZU SOVĚTSKÉ VĚDY?

Kromě toho, že propagandistické texty v Rudém právu vylepšovaly obraz sovětské vědy tím, že ji popisovaly jako bezchybnou, a veškeré její neúspěchy byly zamlčeny, využívalo periodikum také všech možností k **očernění protivníka**. Vhodně vybranými texty o neúspěších, případně zmlčením úspěchů americké vědy, nebo popisem, jak se USA a další západní mocnosti snaží zmařit snahu Sovětského svazu o odzbrojení a zákaz zkoušek jaderných zbraní. V komentářích Rudé právo využívalo propagandistické rozdělení na západní a východní blok. List na svých stránkách cíleně vytvářel obraz bipolárního světa, který zasahoval i do oblasti vědy. Obvyklé byly formulace „vítězství tábora míru a demokracie“¹⁰⁷⁸ a podobné.

Rudé právo po celé zkoumané desetiletí **konstruovalo atmosféru obav**. Neustále se věnovalo tématu jaderného odzbrojení a jaderných zkoušek, přestože v mnoha případech nebyl k dispozici žádný aktualizační moment (nejednala OSN, ani se nekonala žádná konference nebo jaderné zkoušky). Tímto neustálým vytvářením strachu z použití jaderných zbraní deník očerňoval celou západní vědu, kterou označoval jako výhradně vojensky zaměřenou.

Naproti tomu **sovětskou vědu list prezentoval jako mírovou**. První jaderná elektrárna, případně let Sputniku i Luny byly označovány jako vítězství míru a vědy. Vycházely texty s titulkou *Triumf mírové vědy*¹⁰⁷⁹; *Atom ve službách míru*¹⁰⁸⁰; *SSSR dává atomovou energii do služeb mírové výstavby*¹⁰⁸¹; *Atom – služebník míru*¹⁰⁸²; *Sovětská umělá družice krouží kolem Země*¹⁰⁸³ - *Celý pokrokový svět se raduje nad ohromným úspěchem mírové socialistické vědy*; *Velký triumf sovětské vědy – symbol svobodné socialistické práce*¹⁰⁸⁴ *Sovětská kosmická raketa – Triumf socialistické vědy*¹⁰⁸⁵ a další.

Dokonce i v případě zkoušky sovětské vodíkové bomby Rudé právo tvrdilo, že její výroba byla v zájmu míru: „I když byl SSSR útočnou politikou a atomovým vydíráním přinucen k výrobě atomových a vodíkových zbraní, neustává v důsledném

¹⁰⁷⁸ Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

¹⁰⁷⁹ Triumf mírové vědy. Rudé právo, 3. 7. 1954, s. 1.

¹⁰⁸⁰ Atom ve službách války a míru. Karikatura, Rudé právo, 3. 7. 1954, s. 4.

¹⁰⁸¹ SSSR dává atomovou energii do služeb mírové výstavby. Rudé právo, 5. 7. 1954, s. 3.

¹⁰⁸² Atom – služebník míru. Rudé právo, 10. 7. 1954, s. 1.

¹⁰⁸³ Sovětská umělá družice krouží kolem Země. Rudé právo, 6. 10. 1957, s. 1.

¹⁰⁸⁴ Velký triumf sovětské vědy – symbol svobodné socialistické práce. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 1 a

6.

¹⁰⁸⁵ Sovětská kosmická raketa – Triumf socialistické vědy. Rudé právo, 11. 1. 1959, s. 3.

boji za jejich zákaz a odstranění. ... Atomové a vodíkové zbraně v rukou SSSR jsou současně mohutnou posilou boje mírumilovných mas celého světa za zákaz těchto zbraní masového ničení.“¹⁰⁸⁶. „Lidé na celém světě vědí, že první atomovou bombu shodili na dvě japonská města Američané. A vědí také, že první, kdo se postavil za zákaz těchto zbraní, které slouží k hromadnému vraždění lidí, byl Sovětský svaz. Vědí, že Sovětský svaz trpělivě po léta bojoval a stále bojuje za zákaz těchto zbraní, i když sám objevil tajemství atomové bomby a musel ji začít vyrábět, aby zchladil horké hlavy atomových šílenců na Západě.“¹⁰⁸⁷

Zásluhy o skvělé výsledky sovětské vědy byly Rudým právem **připisovány především socialistickému politickému systému**. V mnoha případech list informoval o tom, že jedině socialistické zřízení umožnilo vědcům dosáhnout takových vynikajících výsledků. Na rozdíl od jejich západních kolegů, kteří jsou v zajetí soukromých vojenských korporací, kterým jde jen o zisk:

„Vybudování atomové elektrárny v Sovětském svazu opět svědčí o neporovnatelné převaze socialistického zřízení nad zřízením kapitalistickým. Ve Spojených státech není dosud atomová elektrárna. Vláda USA ji nemůže vybudovat, to znamená, nemůže použít atomové energie pro mírové účely, neboť by ohrozila zisky vládců uhelných a elektrárenských společností. Tato skutečnost výmluvně svědčí o tom, jak vážnou překážkou v rozvoji výrobních sil je rozkládající se kapitalistický systém.“¹⁰⁸⁸; „Vypuštění sovětské kosmické rakety znamená, že my první na světě klestíme cestu od Země k Měsíci. ... Nové vítězství Sovětského svazu je dalším přesvědčivým důkazem, že socialistické zřízení podněcuje urychlený rozvoj hospodářství, vědy, techniky a kultury a vytváří všechny předpoklady pro růst talentů, na něž je sovětský lid tak bohatý.“¹⁰⁸⁹; „Tento geniální novoroční dar sovětské vědy a techniky lidstvu zároveň přináší neochvějný důkaz o přednostech sovětského zřízení, které umožňuje tak pronikavé úspěchy v řešení problémů dosud nedostupných“¹⁰⁹⁰; „Sovětské vědce podporuje hmotně celý Sovětský svaz a morálně většina lidstva. Americkým vědcům překáží tedy v cestě k úspěchu spíše kapitalistické zřízení a imperialistická politika Spojených států, než nedostatek schopností. A k tomu, aby se mohli vyrovnat sovětským vědcům, jim chybí jedině – sovětské socialistické zřízení.“¹⁰⁹¹; „Proto ani to, že první zpráva o mírovém využití atomové energie přišla ze Sovětského, svazu není náhoda. Je to logický důsledek dlouhodobého

¹⁰⁸⁶ Ke zprávě o zkoušce vodíkové pumy v SSSR. Rudé právo, 22. 8. 1953, s. 3.

¹⁰⁸⁷ Další vítězství sovětského lidu. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 1.

¹⁰⁸⁸ Sovětský svaz je vlastí atomového světla. Rudé právo, 4. 7. 1954, s. 6.

¹⁰⁸⁹ Projev N.S. Chruščova v Minsku: Klestíme cestu od Země k Měsíci. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 3.

¹⁰⁹⁰ ČSAV k vypuštění kosmické rakety. Rudé právo, 5. 1. 1959, s. 1.

¹⁰⁹¹ Poslední vteřiny. Rudé právo, 6. 1. 1959, s. 4.

intenzivního vědeckého úsilí, všestranně podporovaného Komunistickou stranou Sovětského svazu a sovětskou vládou, které nyní přineslo ovoce. Sama podstata socialistického společenského zřízení určuje sovětské vědě jako prvořadý úkol pomáhat v úsilí o maximální uspokojení neustále rostoucích materiálních i kulturních potřeb celé společnosti, a to nepřetržitým růstem a zdokonalováním socialistické výroby na základě nejvyšší techniky.“¹⁰⁹²

K propagandě byly využívány i hodnoty jako je mír, nebo obecně formulované blaho všeho lidstva. A jediný, kdo myslel vážně mírovou politiku, byl v podání Rudého práva Sovětský svaz a s ním spřátelené státy. Takováto prohlášení Rudé právo neustále prokládalo výzvami k odzbrojení, které Sovětský svaz podle listu neustále navrhoval, a Západ odmítal, případně zdržoval, nebo jinak bojkotoval.

Zde jsou příklady titulků: *SSSR bude usilovat o okamžité a všeobecné zastavení zkoušek*¹⁰⁹³; *SSSR je pro – a co USA?*¹⁰⁹⁴; *V zájmu lidstva zastavte nukleární pokusy*¹⁰⁹⁵; *Děláme vše, abychom zabránili válce*¹⁰⁹⁶; *Ne pouhé resoluce, ale konkrétní dohody!*¹⁰⁹⁷; *Ze všech sil přispívat k úspěšným výsledkům jednání o odzbrojení*¹⁰⁹⁸; *Otázka zastavení pokusů s atomovými zbraněmi je při dobré vůli snadno řešitelná*¹⁰⁹⁹; *Nóta SSSR vládě USA k jednání o zastavení jaderných zkoušek*¹¹⁰⁰; *Sovětský svaz žádá bezpodmínečně zastavit pokusy s jadernými zbraněmi*¹¹⁰¹; *Hnutí národů proti vodíkové bombě neustále sílí*¹¹⁰²; *Eisenhower odmítá zastavit pokusy s jadernými zbraněmi*¹¹⁰³; *USA si nechtějí vázat ruce dohodou o zastavení pokusných výbuchů*¹¹⁰⁴; *USA si nepřejí zákaz pokusů s nukleárními zbraněmi*¹¹⁰⁵; *Další pokus USA mařit uzavření dohody o zákazu pokusů*¹¹⁰⁶; *Západní velmoci se vyhýbají zákazu zbraně hromadného ničení*¹¹⁰⁷; *Zastavení pokusů s nukleárními zbraněmi závisí na vládě USA a V. Británie*¹¹⁰⁸.

¹⁰⁹² Další vítězství sovětského lidu. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 1.

¹⁰⁹³ SSSR bude usilovat o okamžité a všeobecné zastavení zkoušek. Rudé právo, 31. 10. 1958, s. 3.

¹⁰⁹⁴ SSSR je pro – a co USA? Rudé právo, 23. 10. 1956, s. 3.

¹⁰⁹⁵ V zájmu lidstva zastavte nukleární pokusy. Rudé právo, 1. 10. 1957, s. 3.

¹⁰⁹⁶ Děláme vše, abychom zabránili válce. Rudé právo, 9. 10. 1957, s. 1.

¹⁰⁹⁷ Ne pouhé resoluce, ale konkrétní dohody! Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 5.

¹⁰⁹⁸ Ze všech sil přispívat k úspěšným výsledkům jednání o odzbrojení. Rudé právo, 17. 10. 1957, s. 1 a 4.

¹⁰⁹⁹ Otázka zastavení pokusů s atomovými zbraněmi je při dobré vůli snadno řešitelná. Rudé právo, 12. 10. 1957, s. 4.

¹¹⁰⁰ Nóta SSSR vládě USA k jednání o zastavení jaderných zkoušek. Rudé právo, 2. 10. 1958, s. 3.

¹¹⁰¹ Sovětský svaz žádá bezpodmínečně zastavit pokusy s jadernými zbraněmi. Rudé právo, 29. 10. 1958, s. 5.

¹¹⁰² Hnutí národů proti vodíkové bombě neustále sílí. Rudé právo, 15. 7. 1954, s. 3.

¹¹⁰³ Eisenhower odmítá zastavit pokusy s jadernými zbraněmi. Rudé právo, 25. 10. 1956, s. 3.

¹¹⁰⁴ USA si nechtějí vázat ruce dohodou o zastavení pokusných výbuchů. Rudé právo, 31. 10. 1958, s. 3.

¹¹⁰⁵ USA si nepřejí zákaz pokusů s nukleárními zbraněmi. Rudé právo, 27. 1. 1959, s. 4.

¹¹⁰⁶ Další pokus USA mařit uzavření dohody o zákazu pokusů. Rudé právo, 7. 1. 1959, s. 4.

K propagandistickému vyznění textů přispíval sice nepřiznaný, ale mnohokrát naznačovaný závod a **soupeření mezi SSSR a USA**. Přestože soupeření obou velmocí nebylo oficiálně vyhlášené, z obsahu listu jasně vyznívalo. Při informování o vědě používalo Rudé právo slovní zásobu i obraty typické pro soutěžní diskurz.

Zde jsou příklady některých „soutěžních“ titulků: *Další vítězství sovětského lidu*¹¹⁰⁹, *Sovětský svaz opět předstihl Anglii a Ameriku*¹¹¹⁰; *Vítězství socialistické vědy*¹¹¹¹; *Tisk i vědci se shodují v názoru, že SSSR předstihl USA v technickém rozvoji*¹¹¹²; *SSSR má prvenství v zápase o ovládnutí vesmíru*¹¹¹³; *Sovětská kosmická raketa – Triumf socialistické vědy*¹¹¹⁴; *Svět nevychází z úžasu nad úspěchem sovětských vědců*¹¹¹⁵; *Svět si uvědomuje význam sovětského objevu*¹¹¹⁶; *V mezikontinentálních raketách USA nejméně rok za SSSR*¹¹¹⁷; *Porovnání sovětské kosmické rakety s americkými, vyslanými na Měsíc*¹¹¹⁸. Obraty jako *opět předstihl v technickém rozvoji* a další dokládají, že ve skutečnosti soupeření existovalo, a Rudé právo jej svými výstupy jasně podporovalo.

Další velmi oblíbenou **propagandistickou tendencí bylo citovat vhodně vybrané západní komentáře** – a jejich pomocí sdělovat stanoviska, která byla v souladu se stanoviskem listu, jen je zveřejnil prostřednictvím „někoho jiného“. Často se tak na stránkách Rudého práva objevovaly ohlasové články, které citovaly zahraniční tisk. Pochopitelně pouze tehdy, pokud se vyjadřoval k tomu, proč je sovětská věda lepší, v čem americká zaostává, a jak se snaží tento stav zvrátit. Rudé právo dokonce uveřejňovalo i texty, ve kterých západní média polemizovala o technickém rozvoji SSSR, k nim ale doplňovalo propagandistický komentář, který znovu podporoval nastolený obraz sovětského vědeckého pokroku a usvědčoval západní média ze lži nebo snahy o manipulaci.

¹¹⁰⁷ Západní velmoci se vyhýbají zákazů zbraně hromadného ničení. Rudé právo, 28. 6. 1954, s. 3.

¹¹⁰⁸ Zastavení pokusů s nukleárními zbraněmi závisí na vládě USA a V. Británie. Rudé právo, 23. 1. 1959, s. 1 a 4.

¹¹⁰⁹ Další vítězství sovětského lidu. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 1.

¹¹¹⁰ Sovětský svaz opět předstihl Anglii a Ameriku. Rudé právo, 2. 7. 1954, s. 4.

¹¹¹¹ Vítězství socialistické vědy. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 1.

¹¹¹² Tisk i vědci se shodují v názoru, že SSSR předstihl USA v technickém rozvoji. Rudé právo, 7. 10. 1957, s. 3.

¹¹¹³ SSSR má prvenství v zápase o ovládnutí vesmíru. Rudé právo, 5. 10. 1958, s. 6.

¹¹¹⁴ Sovětská kosmická raketa – Triumf socialistické vědy. Rudé právo, 11. 1. 1959, s. 3.

¹¹¹⁵ Svět nevychází z úžasu nad úspěchem sovětských vědců. Rudé právo, 14. 10. 1957, s. 1 a 3.

¹¹¹⁶ Svět si uvědomuje význam sovětského objevu. Rudé právo, 15. 10. 1957, s. 4.

¹¹¹⁷ V mezikontinentálních raketách USA nejméně rok za SSSR. Rudé právo, 30. 10. 1957, s. 3.

¹¹¹⁸ Porovnání sovětské kosmické rakety s americkými, vyslanými na Měsíc. Rudé právo, 4. 1. 1959, s. 1.

16.4 EXISTUJÍ PODSTATNÉ ROZDÍLY V PŘEDKLÁDANÝCH INFORMACÍCH V POROVNÁNÍ SE SOUČASNÝMI INFORMACEMI A ZDROJI?

Vědecké objevy a úspěchy sovětské vědy v 50. letech byly úzce spojeny s vojenstvím a zbrojním průmyslem. V mnoha případech se mírový výzkum vůbec nedal oddělit od vojenského – a probíhal spolu s ním jakoby mimochodem.

První jaderná elektrárna byla zpočátku pouze vedlejším produktem vývoje atomové bomby; tokamak zase bomby vodíkové. Sputnik i Lunu vynesla raketa, která byla budována původně jako balistický nosič jaderných náloží. Nikolaj Semenov dostal Nobelovu cenu za chemii za výzkum řetězové reakce (tedy principu atomové bomby) a Pavel Čerenkov, Ilja Frank a Igor Tamm obdrželi Nobelovu cenu za fyziku za zkoumání efektů v jaderných reaktorech (používaných původně na obohacování uranu pro atomovou bombu), Tamm se navíc velmi výrazně podílel na vývoji vodíkové bomby.

I z tohoto důvodu byly všechny informace pro média mnohokrát filtrovány a upravovány. Některá fakta zamlčována a jiná zkreslována. Tato práce jednotlivě u každé ze zkoumaných oblastí popisuje, zda dobová data odpovídala tomu, co se o události ví v současnosti.

16.5 ZATAJOVALO RUDÉ PRÁVO NEÚSPĚCHY SOVĚTSKÉ VĚDY? POROVNÁVALO SOVĚTSKOU VĚDU S VĚDOU JINÝCH STÁTŮ (PŘEDEVŠÍM USA), NEBO TYTO DVĚ OBLASTI NESMĚŠOVALO?

Všechny problémy a neúspěchy sovětské vědy zůstaly utajeny. Jako například do té doby největší jaderná havárie v dějinách u Kyštymu (dodnes se jedná o třetí nejhorší jadernou katastrofu vůbec - po Černobyli a Fukušimě). Taktéž dvě havárie nosné rakety R-7 při zkušebních letech, která později vynesla na oběžnou dráhu Sputnik, Sovětský svaz neoznámil.

SSSR postupoval vždy stejně: o vědeckém úspěchu informoval až poté, co byl definitivně potvrzen. O přípravách nepadla ani zmínka, proto se na rozdíl od americké vědy zdálo, že sovětská nikdy nesehalala. O odkladech nebo neúspěších se nevědělo.

Například sovětský tisk – i Rudé právo – o spuštění první atomové elektrárny poprvé informoval 1. července 1954, elektrárna v Obninsku přitom první elektrický proud do sítě dodala už čtyři dny před tímto datem. Vypuštění první umělé družice Země – Sputniku – ohlásili vědci Chruščovovi až poté, co družice podruhé obletěla zeměkouli. K tisku se tato informace dostala až po pátém úspěšném obletu. I let první rakety se sondou k Měsíci – Luny 1 – byl oznámen až poté, co bylo jasné, že

dosáhla oběžné dráhy a že se k Měsíci skutečně vydala (nakonec jej minula, což sovětským propagandistům způsobilo komplikace při vysvětlování, že Měsíc sonda nikdy ani zasáhnout neměla).

Také všechny úspěchy konkurenční vědy, především americké, zůstaly nezveřejněny. Jako například úspěšné vyzkoušení první americké vodíkové bomby. Jak dokládáme v jedné ze zkoumaných kapitol, zatímco o americké vodíkové bombě se Rudé právo vůbec nezmínilo, o úspěšném otestování sovětské pumy o téměř rok později informoval list podrobně. V souvislosti s americkou vědou periodikum nejvíc zmiňovalo drobné neúspěchy, odklady startu raket nebo jejich selhání.

Rudé právo také úspěchy sovětské vědy porovnávalo s neúspěchy Západu ve stejné oblasti. Případně popisovalo předstih sovětské vědy v dané oblasti před ostatními státy. V případě první atomové elektrárny Rudé právo psalo, že se západní vědci zabývají vojenským výzkumem, zatímco sovětští mírovým. V případě Sputniku a Luny už list porovnával obě kosmonautiky. A příležitostí měl dost, vzhledem k tomu, že Američané pokusy s vypouštěním raket a družic netajili. Vycházely například následující texty:

Další nezdařený pokus s mezikontinentální střelou v USA¹¹¹⁹; Další americký „výbuch“¹¹²⁰ (nešlo o jaderné zkoušky, ale pokus o start balistické střely typu Thor); Další americká raketa ‘Tales’ se zřítila k zemi¹¹²¹; Nový nezdar USA: Americká raketa ‘Tales’ se zřítila¹¹²²; Další neúspěšné zkoušky amerických raket¹¹²³; Další neúspěch s řízenou střelou v USA¹¹²⁴; Americká raketa na Měsíc shořela¹¹²⁵; Neúspěšná zkouška s americkou raketou¹¹²⁶; Proč nedoletěla americká „měsíční“ raketa?¹¹²⁷; Raketa Thor shořela¹¹²⁸; Neúspěšný let rakety Atlas¹¹²⁹; Zánik americké družice Atlas¹¹³⁰; Další neúspěch s americkou raketou¹¹³¹.

Přesto se ale Rudé právo soustředilo především na glorifikaci sovětské vědy, takže v textech obě národní kosmonautiky nesměšovalo. O amerických neúspěších informovalo zvlášť.

¹¹¹⁹ Další nezdařený pokus s mezikontinentální střelou v USA. Rudé právo, 26. 9. 1957, s. 1.

¹¹²⁰ Další americký „výbuch“. Rudé právo, 5. 10. 1957, s. 6.

¹¹²¹ 24 hodiny v zahraničí. Rudé právo, 16. 10. 1957, s. 4.

¹¹²² USA: Americká raketa ‘Tales’ se zřítila. Rudé právo, 17. 10. 1957, s. 3.

¹¹²³ Další neúspěšné zkoušky amerických raket. Rudé právo, 20. 10. 1957, s. 5.

¹¹²⁴ Další neúspěch s řízenou střelou v USA. Rudé právo, 11. 10. 1958, s. 3.

¹¹²⁵ Americká raketa na Měsíc shořela. Rudé právo, 14. 10. 1958, s. 1.

¹¹²⁶ Neúspěšná zkouška s americkou raketou. Rudé právo, 16. 10. 1958, s. 4.

¹¹²⁷ Proč nedoletěla americká „měsíční“ raketa? Rudé právo, 19. 10. 1958, s. 6.

¹¹²⁸ Raketa Thor shořela. Rudé právo, 1. 1. 1959, s. 5.

¹¹²⁹ Neúspěšný let rakety Atlas. Rudé právo, 17. 1. 1959, s. 4.

¹¹³⁰ Zánik americké družice Atlas. Rudé právo, 23. 1. 1959, s. 4.

¹¹³¹ Další neúspěch s americkou raketou. Rudé právo, 24. 1. 1959, s. 3.

Z hlediska rozdělení textů na úrovni žánrů se v Rudém právu objevovaly úvodníky, komentáře, zprávy, poznámky, reportáže, v menší míře rozhovory, fejetony a dopisy čtenářů. Nechyběly ani lyrické útvary, i když také zaujímaly jen malé procento z uveřejněných materiálů. Texty byly někdy otištěny bez uvedeného autora nebo zdroje. V takovém případě je považujeme za redakční.

Z článků v Rudém právu bylo jasně patrné, že byly konstruovány pro většinového čtenáře. Nebyly psány odborným jazykem, obtížnější pojmy list hned vysvětloval, někdy i graficky. Rudé právo vybíralo lehčí vědecká témata, která byla propagandisticky snadněji uchopitelná a srozumitelná nejširší čtenářské obci. Pokud už se v periodiku objevil odbornější text, byl opatřen grafikou, případně dalšími jednoduššími texty ihned vysvětlován. Vědecké pokroky byly v Rudém právu prezentovány do velké míry popularizačně.

Obrazový materiál v listu byl jednotvárný, skládal se z černobílých fotografií¹¹³², schématických kreseb, případně kreslených vtipů a karikatur s jednoznačně politickým vyzněním ve prospěch komunistické ideologie¹¹³³. Rudé právo využívalo barevné zvýraznění textů velmi výjimečně¹¹³⁴. První barevný titulek se v souvislosti s vědou a kosmonautikou objevil až v případě letu Jurije Gagarina v dubnu 1961 („Člověk ve vesmíru – vítězství sovětského lidu. Mírová výzva Sovětského svazu všem národům“¹¹³⁵).

Vědu Rudé právo prezentovalo často hodnotícím způsobem. Pokud se zaměříme jen na hlavní témata zkoumaných období, uvidíme, že list uveřejňuje kromě hodnotově neutrálních i velké procento příznakových textů.

O první sovětské vodíkové bombě psalo dokonce jen pochvalně (100 % textů bylo ve prospěch SSSR). U dalších významných témat spojených s vědou už nechávalo prostor i neutrálním textům. Články týkající se sovětské atomové elektrárny z 56 % glorifikovaly Sovětský svaz a zároveň dehonestovaly Spojené státy a západní země. 38 % textů bylo nepříznakových, věnovalo se popisu vědy bez ideologického nánosu.

¹¹³² Barevné fotografie se ani v zahraničních novinách v 50. letech nepoužívaly.

¹¹³³ Nejzajímavější obrazové příspěvky jsou zařazeny přímo do dizertační práce a analyzovány kvalitativně.

¹¹³⁴ Například 1. a 9. května.

¹¹³⁵ Člověk ve vesmíru – vítězství sovětského lidu. Mírová výzva Sovětského svazu všem národům. Rudé právo, 13. 4. 1961, s. 1.

V případě konference v Harwellu, kde Igor Kurčatov odtajnil princip tokamaku, byla polovina článků nehodnotících a téměř třetina (30 %) příznakových ve prospěch Sovětského svazu, dalších 10 % chválilo Sovětský svaz spolu s Velkou Británií, zbylých 10 % chválilo Sovětský svaz, ale kritizovalo Spojené státy a západní země obecně.

V případě letu prvního Sputniku byl podíl nehodnotících textů 45 %, nadpoloviční většina textů o letu první sovětské družice byla propagandisticky zabarvena. Největší procentuální zastoupení v nich má téměř třetinová (31 %) příznakovost ve prospěch Sovětského svazu a zároveň neprospěch USA a západních zemí. Dále téměř pětina všech textů o Sputniku (19 %) glorifikovala Sovětský svaz. Pozitivně se tedy na konto SSSR vyjadřovala celkem přesně polovina (50 %) všech článků o Sputniku.

A pokud se zaměříme na texty, které se týkaly sovětské kosmonautiky v období letu Luny 1, dostaneme výsledky rozdělené téměř přesně na třetiny: 39 % všech článků je stylizovaných ve prospěch Sovětského svazu, dalších 30 % je psaných také ve prospěch Sovětského svazu, ale zároveň v neprospěch USA a Západu. Celkem tedy Sovětský svaz příznakově pozitivně hodnotí 69 % všech textů o sovětské kosmonautice. Zbývajících 31 % je nehodnotících.

Zde se jednoznačně ukazuje tendence Rudého práva do textů o sovětské vědě vkládat propagandistická hodnocení. Žádný článek pochopitelně nevyzníval vůči sovětské kosmonautice negativně.

16.7 NAKOLIK SE RUDÉ PRÁVO SPOLÉHALO V INFORMOVÁNÍ O VĚDĚ NA SERVIS TISKOVÝCH AGENTUR TASS A ČTK A NAKOLIK VYUŽÍVALO VLASTNÍ REDAKTORY A ODBORNÍKY MIMO REDAKCI?

Rudé právo bylo při informování o sovětské vědě odkázáno na informace ze Sovětského svazu, tedy na agenturní produkci. Většinou se stávalo, že prvotní informace listu byla převzata ze sovětské tiskové agentury TASS. Například v případě zkoušky první vodíkové bomby v SSSR, spuštění první atomové elektrárny, startu první umělé družice Země Sputniku i letu první rakety k Měsíci Luny 1 v prvním dni informování úvodník jen ocitoval přesné znění agenturní zprávy TASSu – a až v dalších textech, a především dalších dnech, přicházely na řadu články, které autorsky zpracovala redakce Rudého práva.

Redakce neměla moc možností, jak se vymanit z diktátu agenturní produkce. Přestože měla v Moskvě svého stálého zpravodaje, novinky ze sovětské vědy se zveřejňovaly vždy až po jejich úspěšném proběhnutí. Proto se ani o reportáže

z vědeckých pracovišť nedalo usilovat. Dokonce lokalita, kde se nacházela první sovětská atomová elektrárna, byla utajována i poté, kdy už fungovala. Podobně tomu bylo i u jiných vědeckých výsledků a staveb.

Proto také v případě sovětské vědy Rudé právo muselo spoléhat na agenturní servis. Dobová politická situace také nedovolovala moskevskému zpravodaji samostatně vyhledávat vědecká pracoviště a zjišťovat na čem pracují. Na druhou stranu bylo Rudé právo velmi rychle schopno aktivizovat své reportéry a především v druhé polovině 50. let k informacím o sovětské vědě dodávalo co nejvíce vlastních autorských československých příspěvků. Od odbornějších (jako například, jak se na let první sovětské družice dívají odborníci z ČSAV), přes reportáže z pozorování nosné rakety a zachycování jejího vysílání, až po běžné reportáže z kolektivů pracujících, kteří se zcela laicky vyjadřovali k letu Sputniku nebo Luny. Rudé právo zařazovalo i texty odborníků mimo redakci – většinou vědců, ale také například ředitelů průmyslových podniků.

Také je vidět odklon od TASSu k ČTK, přestože i zde to bylo z důvodu snahy o částečnou domestikaci textu. Jinak bohužel i nadále platilo humorné rčení *Dočkej času, jako ČeTKa TASSu*. Československá tisková kancelář totiž se svou zprávou o sovětské vědě vždy TASS až následovala.

16.8 MĚNIL SE POMĚR INFORMOVÁNÍ PROSTŘEDNICTVÍM TISKOVÝCH AGENTUR A REDAKČNÍCH TEXTŮ V PRŮBĚHU ZKOUMANÉHO DESETILÍ?

Nejvíce zpravodajského materiálu ze zahraničí v první polovině 50. let čerpalo Rudé právo ze sovětské agentury TASS. Pak se list začal přeorientoávat na vlastní produkci.

Například články z období prvního výbuchu sovětské vodíkové bomby jsou ze 67 % převzaty z TASSu, zbylých 23 % tvoří autorské příspěvky. Ani jeden text nepocházel z ČTK.

V informování o první atomové elektrárně už se poměr agenturního a vlastního zpravodajství začal měnit: Ve 37 % všech článků se objevuje jako autor odborník mimo redakci, především vědec nebo vedoucí pracovník průmyslu. Dalších 19 % textů je redakčních. Přesto nejvíc (44 %) připadá na agenturní servis – opět pouze sovětské tiskové agentury TASS. ČTK do Rudého práva nepřispěla k tématu první atomové elektrárny ani jedním textem. Zde je tedy opět vidět zřejmá závislost na přímém sovětském informování.

V druhé polovině 50. let se ale situace radikálně mění: v případě informování o konferenci v Harwellu jasně vede ČTK, která obstarala celých 73 % všech textů. O

zbývajících třikrát devět procent se dělí autorsky Rudé právo, sovětská tisková agentura TASS a odborníci mimo redakci. Podíl TASSu tedy značně klesl.

Když se podíváme na články, které se věnují letu Sputniku, dostaneme důkaz velmi vysoké aktivity redakce Rudého práva. O letu první sovětské družice redakce listu napsala čtyři pětiny všech textů – celých 81 %. Na agenturní servis ČTK nechala jen 13 % textů, z TASSu převzala pouhá dvě procenta, a to v drtivé většině první den, kdy o Sputniku informovala, a ještě přesně nevěděla, jak let družice správně informačně uchopit. Na agenturní produkci tedy celkově v textech o Sputniku připadalo pouhých 15 %. Zbývajících 4 % textů pro Rudé právo připravili odborníci mimo redakci, kteří se vyjadřovali k letu první sovětské družice.

V případě letu Luny 1 se situace opakovala, i když zastoupení redakčních textů Rudého práva už nebylo tak drtivé: Redakce listu dodala 61 % všech článků, na agenturní produkci připadalo jen 26 % materiálů (které si mezi sebou dělila ČTK s 16 % a TASS s 10 %). Téměř stejně textů jako jednotlivé agentury sepsali pro list odborníci mimo redakci – na jejich články připadalo 13 % ze všech textů o sovětské kosmonautice ve sledovaném období.

Z těchto výsledků je patrné, že se Rudé právo především na konci 50. let snažilo zařazovat co nejvíce redakční texty. Do nich jednak mohlo vkládat alespoň zčásti československé reálie (jak observatoře pozorují let Sputniku a Luny, co na něj říkají českoslovenští pracující i odborníci) a pochopitelně i prohlášení, která glorifikovala sovětskou vědu. Případně list porovnával sovětskou kosmonautiku s americkou, a poukazoval na neúspěchy druhé zmíněné.

16.9 ZÁVĚREM

Úspěchy Sovětského svazu na poli vědy byly významným faktorem ve vytváření ideálu, který socialistický režim využíval k propagandě. Zásluhy za vědecká prvenství byly připisovány socialistickému zřízení. Sovětský svaz v pojetí Rudého práva zajišťoval prostřednictvím pokroku ve vědě a výzkumu mírovou budoucnost celému lidově demokratickému světu.

Přestože věda v Sovětském svazu v 50. letech dosáhla mnoha skvělých výsledků, její prezentace na stránkách Rudého práva byla natolik tendenční a propagandistická, že čtenář neměl možnost rozpoznat, který počin byl opravdu převratný a unikátní, a který zkreslený, případně zcela vyfabulovaný.

Rudé právo v 50. letech 20. století plnilo propagandistické zadání, které mělo vytyčené. Tedy glorifikovat sovětské úspěchy.

Bohužel pro vědu, jejíž obraz velmi deformovalo.

17. LITERATURA A PRAMENY

17.1 LITERATURA

Barbree, Jay: „*Live from Cape Canaveral*“ *Covering the Space Race, from Sputnik to Today*. Smithsonian, Washington 2007. ISBN 0-06-123392-7

Barták, Jan: *Metodika a metody žurnalistické práce II*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1988.

Bednařík, Petr; Jirák, Jan; Köpplová; Barbara: *Dějiny českých médií*. Grada, Praha 2011. ISBN 978-80-247-3028-8

Bernal, J. D.: *Věda v dějinách II*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1960.

Berg, Bruce, L.: *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Allyn and Bacon, Boston 1998. ISBN 0-20-580938-3

Berger, A. A.: *Media and Communication Research Methods*. SAGE, 2000. ISBN 1-41-298777-6

Bittman, Ladislav: *Mezinárodní dezinformace*. Mladá fronta, Praha 2000. ISBN 80-204-0843-6

Bittman, Ladislav; Symůnková, Hermenegilda: *Manipulátoři: o technikách bojů lži proti pravdě a nenávisti proti lásce*. Karolinum, Praha 1992. ISBN 80-7066-621-8

Bonnet, Roger M.; Manno, Vittorio: *International Cooperation in Space*. Harvard University Press, Cambridge 1994. ISBN 0-67-445835-4

Cassidy, David: *J. Robert Oppenheimer and the American Century*. Pi Press. New York, 2005. ISBN 0131479962

Chaikin, Andrew: *A Man on the Moon*. Penguin. New York 1998. ISBN 0-14-027201-1

Creswell, John W.: *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions*. Sage Publications, Thousand Oaks 1998. ISBN 0-76-190143-4

Curie, Eve: *Madame Curie*. Evropský literární klub, Praha 1938.

Danilevskij, V. V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951.

Dickson, Paul: *Sputnik: The Shock of the Century*. Berkley Books, New York 2003. ISBN 0-425-18843-4

Dolejší, Vojtěch: *40 let Rudého práva*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1960.

Einstein, Albert: *Jak vidím svět*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1993. ISBN 80-7106-078-X

Evans, Lyndon: *The Large Hadron Collider: A Marvel Of Technology*. CERN and EPFL Press, Lausanne 2009. ISBN 1-43-980401-X

Fidelius, Petr: *Řeč komunistické moci*. Triáda, Praha 1998. ISBN 80-86138-03-8

Franc, Martin: *Ivan Málek a vědní politika 1952 – 1989 aneb Jediný opravdový komunista?* Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2010. ISBN 978-80-86495-61-3

Franc, Martin: *Úderná skupina? Výprava českých lékařů a přírodovědců do SSSR v roce 1950 ve světle dopisů Ivana Málka*. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2009. ISBN 978-80-86495-61-3

Gamow, George: *Moje světočára*. Mladá Fronta, Praha 2000. ISBN 80-204-0861-4

Graham, Loren: *Science and philosophy in the Soviet Union*. Vintage Books, New York 1974. ISBN 0-394-71152-1

Graham, Loren: *Science and the Soviet social order*. Harvard University Press, Cambridge 1990. ISBN 0-674-79420-6

Gyorgy, Anna: *No Nukes – Everyone's Guide To Nuclear Power*. South End Press, Boston 1999. ISBN 0-89-608006-4

Hawking, Stephen W.: *Stručná historie času*. Dokořán, Argo, Praha 2007. ISBN 978-80-7203-946-3

Hendl, Jan: *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Portál, Praha 2008. ISBN 978-80-7367-485-4

Hendl, Jan: *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Karolinum, Praha 1999. ISBN 80-246-0030-7

Heym, Stefan: *Kosmický věk*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1959.

Holloway, David: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939 – 1956*. Academia, Praha 2008. ISBN 978-80-200-1642-3

Irwin, James: *Destination Moon: The Spiritual and Scientific Voyage of the Eight Men to Walk on the Moon*. The Vision Forum, San Antonio 2004. ISBN 1-929-24198-4

Johnson, Paul: *Dějiny 20. století*. Rozmluvy, Praha 2008. ISBN 978-80-7335-145-8

Joravsky, David: *The Lysenko affair*. University Of Chicago Press, Chicago 1986. ISBN 0-22-641031-5

Jowett, Garth; O'Donnel, Victoria: *Propaganda and Persuasion*. Sage Publications, California 2006. ISBN 1-41-290898-1

Kaplan, Karel: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993. ISBN 8-085-27020-X

Kaplan, Karel: *Československo v letech 1945-1948*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1991. ISBN 80-04-25699-6

Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948-1953*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1991. ISBN 80-04-25700-3

Kaplan, Karel: *Československo v letech 1953-1966*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1991. ISBN 80-04-25745-3

Kaplan, Karel: *ČSR a SSSR*. Doplněk, Brno 1997. ISBN 80-85765-92-6

Kaplan, Karel: *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953 – 1956*. Barrister & Principal, Brno 2005. ISBN 80-86598-98-5

Kaplan, Karel: *Sovětsí poradci v Československu 1949-1956*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993. ISBN 80-85270-26-9

Kaplan, Karel; Tomášek, Dušan: *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994. ISBN 80-85270-38-2

Kernerová, Charlotte: *Lise Meitnerová, životní příběh atomové fyzičky*. Academia, Praha 2009. ISBN 978-80-200-1694-2

Kol. autorů: *Černá kniha komunismu I., II*. Paseka, Praha a Litomyšl 1999. ISBN 80-7185-196-5

Kol. autorů: *Člověk a vesmír – ilustrovaná historie kosmických letů*. Cesty, Praha 1996. ISBN 80-7181-028-2

Kol. autorů: *Dějiny Ruska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004. ISBN 80-7106-658-3

Kol. autorů: *Encyklopedie ruského prvenství*. Aurora, Praha 1994 (reprint původního vydání z roku 1954). ISBN 80-901603-6-0

Kol. autorů: *Křížovatky 20. století*. Naše vojsko, Praha 1990. ISBN 80-206-0180-5

Kol. autorů: *Mluvčí miliónů – Rudé právo vždy se stranou a lidem*. Sborník z prací studentů Fakulty žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze. Fakulta žurnalistiky UK, Praha 1980.

Kol. autorů: *Noviny a časopisy v českých krajích 1953*. Národní knihovna v Praze, Praha 1953.

Kol. autorů: *Noviny a časopisy v českých krajích 1954-1955*. Národní knihovna v Praze, Praha 1955.

Kol. autorů: *Vědní koncepce KSČ a její institucionalizace po roce 1948*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2010. ISBN 978-80-7285-123-2

Kol. autorů: *Základy mičurinské biologie*. Přírodovědecké vydavatelství, Praha 1952.

Kol. knihovny Národního musea: *Soupis časopisectva za rok 1951*. Národní knihovna v Praze, Praha 1951.

Končelík, Jakub; Večeřa, Pavel; Orság, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*. Portál, Praha 2010. ISBN 978-80-7367-698-8

Končelík, Jakub; Trampota, Tomáš: *Rudé právo v kontextu reformy konce 60. let: metodické poznámky ke kvantitativní analýze*. FSV UK, Praha 2006. ISSN 1801-5999.

Köpplová, Barbara; Wolák, Radim: *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Radioservis, Praha 2008. ISBN 978-80-86212-94-4

Král, Miloslav; kol.: *Věda a řízení společnosti*. Svoboda, Praha 1967.

Kranz, Gene: *Failure Is Not An Option*. Simon & Schuster, New York 2000. ISBN 0-74-320079-9

Kruglov, Arkadii: *The History of the Soviet Atomic Industry*. Taylor & Francis, New York 2002. ISBN 0-415-26970-9

Křivánková, Alena; Vatrál, Josef: *Dějiny československé žurnalistiky. IV díl: český a slovenský tisk v letech 1944 – 1987*. Novinář, Praha 1989. ISBN 80-7077-036-8

Mastný, Vojtěch: *Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947 – 53, Stalinova léta*. Aurora, Praha 2001. ISBN 80-7299-049-7

McCracken, Garry; Stott, Peter: *Fúze – Energie vesmíru*. Mladá fronta, Praha 2006. ISBN 80-204-1453-3

Medveděv, Žores; Medveděv, Roj: *Neznámý Stalin*. Academia, Praha 2003. ISBN 80-200-1084-X

Medvedev, Zhores A.: *Nuclear Disaster in the Urals*. W. W. Norton and Company, Inc., New York 1980. ISBN 0-39-333411-2

Mužík, Josef; kol.: *Věda a ideologie*. Nakladatelství Svoboda, Praha 1975.

Oberg, James E.: *Red Star in Orbit – The Inside Story of Soviet Failures and Triumphs in Space*. Random House, New York 1981. ISBN 0-39-451429-7

Ochoa, George; Corey, Melinda: *Věda, dějiny v datech*. Knižní klub, Praha 2000. ISBN 80-242-0477-0

- Pacner, Karel: *Atomoví vyzvědači studené války*. Epoque, Praha 2009. ISBN 978-80-7425-001-9
- Pacner, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Díl III. 1945 – 1961*. Themis, Praha 2002. ISBN 978-80-731-2012-2.
- Pacner, Karel: *Osudové okamžiky XX. století*. Plus, Praha 2011. ISBN 978-80-259-0068-0
- Pacner, Karel: *Kosmičtí špioni*. Albatros, Praha 2005. ISBN 80-00-01686-9
- Pacner, Karel: *Kolumbové vesmíru - Souboj o Měsíc, 1. díl*. Paseka, Praha 2006. ISBN 80-7185-651-7
- Pacner, Karel: *Kolumbové vesmíru - Souboj o stanice, 2. díl*. Paseka, Praha 2007. ISBN 978-80-7185-749-5
- Pacner, Karel: *Tajný závod o Měsíc*. Bohemia, Praha 1997. ISBN 80-85803-25-9
- Pacner Karel; Vitek, Antonín: *Půlstoletí kosmonautiky*. Paráda, Praha 2008. ISBN 978-80-87027-71-4
- Pernes, Jiří: *Snahy o překonání politicko-hospodářské krize v Československu v roce 1953*. Prius, Brno 2000. ISBN 80-238-7059-9
- Pitschmann, Vladimír: *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Naše Vojsko, Praha 2005. ISBN 80-206-0784-6
- Plechanovová, Běla; Fidler, Jiří: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997. ISBN 80-85241-79-X
- Pollock Ethan: *Stalin and the Soviet Science Wars*. Princeton University Press, Princeton 2006. ISBN 0-691-12467-1
- Roll-Hansen, Nills: *The Politics of Science – The Lysenko Effect*. In: Endeavour, ročník 29, číslo 4, prosinec 2005, s.143 – 147. ISBN 1-59-102262-2
- Roubíčková, Lucie: *Mediální obraz dobývání vesmíru v československém tisku* [diplomová práce]. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Praha 2010.
- Rupnik, Jacques: *Dějiny komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Academia, Praha 2002. ISBN 80-200-0957-4
- Sagdeev, Roald Z.: *The Making of a Soviet Scientist: My Adventures in Nuclear Fusion and Space From Stalin To Star Wars*. John Wiley & Sons, Inc., San Francisco 1994. ISBN 0-471-12929-1
- Siddiqi, Asif A.: *Sputnik and the Soviet Space Challenge*. University Press of Florida, Gainesville, 2003. ISBN 0-81-302627-X

Siebert, Fred; Peterson, Theodore; Schramm, Wilbur: *Four Theories of the Press: the Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be And Do*. University of Illinois Press, Chicago 1963. ISBN 0-252-72421-6

Schulz, W., Scherer, H., Hagen, L. a kol.: *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Karolinum, Praha 2004. ISBN 80-246-0827-8

Smirnov, Georgij Lukič: *Sovětský člověk*. Nakladatelství Svoboda, Praha 1976.

Sparrow, Giles: *Spaceflight*. Doring Kindersley, London 2007. ISBN 1-4053-1818-X

Sodomka, Lubomír; Sodomková, Magdalena: *Nobelovy ceny za fyziku*. Set Out, Praha 1997. ISBN 80-902058-5-2

Soyfer, Valery: *Lysenko and the Tragedy of Soviet Science*. Rutgers University Press, New Jersey 1994. ISBN 0-8135-2087-8

Soyfer, Valery: *Rudá biologie, pseudověda v SSSR*. Stilus, Brno 2005. ISBN 80-903550-5-6

Stalin, Josif Vissarionovič: *O návrhu Ústavy SSSR*. Svoboda, Praha, 1949.

Stalin, Josif Vissarionovič: *Otázky leninismu*, Svoboda, Praha 1950.

Tomášek, Dušan; Kaplan, Karel: *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*. Ústav pro soudobé dějiny, Praha 1994. ISBN 80-85270-38-2

Tomášek, Dušan: *Pozor, cenzurováno! Aneb ze života soudružky cenzury*. Vydavatelství a nakladatelství MV ČR, Praha 1994. ISBN 80-85821-16-8

Toufar, Pavel: *Utajený vesmír*. MOBA, Brno 2004. ISBN 80-243-1608-0

Trampota, Tomáš; Vojtěchovská, Martina: *Metody výzkumu médií*. Portál, Praha 2010. ISBN 978-80-7367-683-4

Veber, Václav: *Komunistický experiment v Rusku 1917-1991 aneb malé dějiny SSSR*. Nakladatelství Roman Míšek, Praha 2001. ISBN 80-86277-14-3

Vítek, Antonín; Lála, Petr: *Malá encyklopedie kosmonautiky*. Mladá fronta, Praha 1982.

Zubov, Andrej Borisovič; kol. autorů: *Istoriia Rossii XX veka*. Astrel, Moskva 2009. Překlad Libor Dvořák; Martin Vrba. Nepublikováno.

17.2 PERIODIKA

Rudé právo. Praha, ÚV KSČ 1950 – 1961.

Mladá fronta. Praha, Ústřední výbor Československého svazu mládeže 1950 – 1959.
Pokroky matematiky, fyziky a astronomie. Praha, JČSMF 1956.
Time. New York, Time Inc. 1999.

17.3 ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Trabalka, John R.: *Russian Experience*. In: Environmental Decontamination. December 1979, Oak Ridge, Tennessee, Oak Ridge National Laboratory. [online]. 5. 12. 1979. [cit. 2011-09-21]. Dostupný z www: <http://www.osti.gov/bridge/servlets/purl/6529387-VGdmmq/6529387.pdf>

Kellerer, A.: *The Southern Urals radiation studies*. In: Radiation and Environmental Biophysics. Volume 41, Nr. 4, 2002. [online]. 5. 9. 2002. [cit. 2011-09-27]. Dostupný z www: http://www.cerrie.org/pdfs/cerrie_report_e-book.pdf

Rataj, Jan: *Obninsk 1954*. [online]. [cit. 2011-07-02]. Dostupný z www: http://www.ceskaenergetika.cz/nezarazene_clanky/obninsk_1954_prvni_jaderna_elektrarna_na_svete.html

Ústavní zákon ze dne 9. května 1948: *Ústava Československé republiky*. [online]. [cit. 2012-01-17]. Dostupný z www: <http://www.koncelik.eu/ustava-150-1948/>

<http://www.cern.ch>. [online]. [cit. 2011-09-15]. – stránky Evropské organizace pro jaderný výzkum

<http://www-pub.iaea.org>. [online]. [cit. 2011-09-04]. – stránky Mezinárodní agentury pro atomovou energii

<http://www.iter.org>. [online]. [cit. 2011-10-12]. – stránky připravovaného projektu Mezinárodního termonukleárního experimentálního reaktoru

<http://www.lib.cas.cz/space.40/>. [online]. [cit. 2011-09-22]. - Velká encyklopedie kosmických sond a družic

<http://www.nasa.gov>. [online]. [cit. 2011-10-07]. – stránky Amerického národního úřadu pro letectví a kosmonautiku

<http://www.nobelprize.org>. [online]. [cit. 2011-07-30]. – stránky Nobelova výboru a Nobelových cen

http://www.pcf.city.hiroshima.jp/top_e.html. [online]. [cit. 2012-01-28]. - stránky Muzea památníku míru v Hirošimě

18. PŘÍLOHA:

18.1 VĚDECKÉ OBJEVY KONCE 40., 50. A POČÁTKU 60. LET 20. STOLETÍ

Konec 40. let a především 50. léta 20. století byla na vědecké objevy velmi bohatá. V celosvětovém měřítku se na poli vědy odehrály tyto důležité objevy:

1946 USA	Spojené státy začínají s poválečnými zkouškami jaderných zbraní v Tichém oceánu (výbuch první atomové bomby se odehrál v Alamogordo v Novém Mexiku v USA v červenci 1945).
1946 USA	Inženýři elektrotechniky John Presper Eckert a John William Machly za konzultací s Johnem Atanasoffem sestrojili na Harvadově univerzitě první automatický elektronický číslicový počítač ENIAC . Tento elektronický numerický integrátor a počítač byl sestaven z elektronek, měl elektrický pohon a prováděl stovky výpočtů za sekundu.
1946 USA/ SSSR	Americký fyzik ruského původu George Antonovič Gamow formuloval teorii velkého třesku . Vyšel z tehdy všeobecně známé skutečnosti, že se vesmír rozpíná, a dospěl k závěru, že někdy v minulosti musela být veškerá hmota vesmíru soustředěna v tělese o nesmírně malém objemu, obrovské hustotě a teplotě.
1947 SSSR	Sovětský vědec Nikolaj Vasiljevič Bělov vypracoval teorii týkající se maximální hustoty iontů .
1947 USA	Americký chemik William Frank Libby vynalezl uhlíkovou metodu určování stáří materiálů biologického původu . Pomocí izotopu radioaktivního uhlíku 14 (který objevil Martin Kamen roku 1940) se datují archeologické nálezy staré až 45 000 let. Libby za tento objev dostal v roce 1960 Nobelovu cenu za chemii.
1947 USA	14. října – na letecké základně Muroc v Kalifornii byl uskutečněn první pilotovaný nadzvukový let .
1948	Astronomové rakouského původu Hermann Bondi a Thomas Gold konstatovali, že se vesmír rozpíná, ale nemá žádný začátek ani konec v čase. Podle nich nová hmota stále vzniká z ničeho. Tento model, nazývaný rovnovážný (ustálený) vesmír později zpopularizuje Fred Hoyle. Tato konkurenční teorie k teorii velkého třesku G. Gamowa je dnes již prakticky opuštěna.
1948	Američtí vědci ve White Sands v Novém Mexiku vypustili rakety V-2 ,

USA	do jejíhož čelního kužele umístili opici.
1948 USA	Na hoře Palomar v Kalifornii byl umístěn Haleův teleskop , pojmenovaný po americkém astronomovi Georgi Ellerym Haleovi. Dodnes je největším teleskopem na světě, jeho čočky měří 5,08 metrů v průměru.
1948 USA	Žáci G. Gamowa Ralph Alpher a Robert Herman uveřejnili první konkrétní předpověď, podle které by měl být vesmír vyplněn mikrovlnným elektromagnetickým zářením o nízké teplotě . Tato předpověď vycházela z Gamowovy teorie velkého třesku. Jeho pozůstatkem mělo být zbytkové (reliktní) záření. Objev reliktního záření v roce 1964 znamenal definitivní vítězství teorie velkého třesku.
1948 SSSR	V Sovětském svazu definitivně zvítězila nad neomendelismem genetická teorie genetika a biologa Ivana Vladimiroviče Mičurina , který byl oslavován jako velký originální myslitel. Základem jeho mylné teorie byl názor, že dědičnost lze ovlivnit změnou prostředí.
1948 USA	Americký matematik Norbert Wiener vydal Kybernetiku (Cybernetics) , pojednání o matematice počítačově řízených systémů, které se stalo v tomto oboru mezníkem.
1948 USA	Americký fyzik Richard Phillips Feynman vypracoval teorii kvantové elektrodynamiky , která pomocí kvantově-mechanických rovnic popisuje vlastnosti elektromagnetického záření a jeho interakci s elektricky nabitými částicemi.
1948 USA	Na Cornellově univerzitě v USA byl učiněn první významný pokus o sestrojení umělého mozku z elektrických obvodů.
1948 USA	Americký ekonom Paul Samuelson vydal Ekonomii (Economics) , která bude na dlouhou dobu základní učebnicí. Samuelson dostal v roce 1970 Nobelovu cenu za ekonomii za svou roli při rozvoji matematických základů ekonomie.
1948 USA	Američtí fyzikové William Shockley, John Bardeen a Walter Brattain vynalezli pro společnost Bell Laboratoriem tranzistor , který značně zmenšil velikost elektronických zařízení. Za tento objev jim byla v roce 1956 udělena Nobelova cena za fyziku. (John Bardeen obdržel ještě jednu Nobelovu cenu v roce 1972 za vytvoření teorie supravodivosti).
1948 USA	Americký inženýr maďarského původu Peter Goldmark vyvinul a předvedl dlouhohrající vinylovou gramofonovou desku . (Goldmark je také autorem první barevné televize, jejíž prototyp zkonstruoval v laboratořích CBS v roce 1940).

1949 USA	Americký astronom Fred L. Whipple zjistil, že kometry jsou „špinavé sněhové koule“ složené z ledu a prachu .
1949	Britský zoolog Peter Brian Medawar vyvinul techniku vedoucí ke zmenšení problémů spojených s transplantací tkáně. Za objev imunologické tolerance byl Medawar oceněn Nobelovou cenou za fyziologii a medicínu v roce 1960.
1949 USA	Američané Daniel Chapin Pease a Richard Baker pořídili první fotografie genů , jednotek zodpovědných za přenos vlastností z jedné generace na druhou.
1949 USA	Spojené státy pomocí původně německých raket V-2 zkoumají horní vrstvy atmosféry .
1949 USA	Na mysu Canaveral na Floridě bylo založeno zařízení pro zkoušky raket , ze kterého v budoucnu startovaly americké lety do vesmíru.
1949 USA	Američtí inženýři postavili a vypustili první vícestupňovou raketu tím, že na vrchol rakety V-2 umístili menší raketu.
1949 SSSR	22. září – Sovětský svaz odpálil svou první atomovou pumu .
50. léta	Pod vlivem výzkumu paleomagnetismu koncem 40. let začali geologové přijímat představu, že světadíly se vůči magnetickým pólům i jeden vůči druhému pohybují . To znamená začátek významného výzkumu kontinentálního driftu, rozšiřování mořského dna a deskové tektoniky.
50. léta	Začalo se dařit některé hmyzí škůdce zvládat biofyzikálně , sterilizací sameček zářením.
50. léta	Vědečtí pracovníci se v mnoha oborech učí zacházet s počítači (při výpočtech planetárních oběžných drah, předpovědi počasí, modelování stavby molekul, populačního vývoje atd.)
50. léta	Byly zjištěny dvě hlavní třídy elementárních částic (hadrony a leptony), základních jednotek menších než atom.
1950	Britský matematik Alan Mathinson Turing sestavil Turingův test pro stanovení, zda stroje myslí . Jestliže člověk komunikující s počítačem nedokáže rozpoznat, zda odpovědi pocházejí od člověka nebo od stroje, pak je možné počítač považovat za inteligentní.
1950 USA	Newyorská firma vyrobila první xerox . Objevitelem principu xerografie je americký fyzik a spolujitel firmy Xerox Corp. Carlson F. Chester
1951	Americký astronom holandského původu Dirk Brouwer jako první

USA	vypočítával planetární oběžné dráhy pomocí počítače.
1951 USA	Americký astronom William Wilson Morgan spektroskopickou analýzou dokázal, že naše galaxie Mléčná dráha má spirálovou stavbu (podobně jako sousední galaxie Andromedy M31).
1951 USA	Američtí astronomové Harold Irving Ewen a Edward Mills Purcell objevili radiové záření vodíkových mraků v mezihvězdném prostoru, které dovolilo hvězdářům zmapovat stavbu galaxie a potvrdit, že se otočí jednou za 200 milionů let.
1951 USA	Americký fyzik John Bardeen na základě kvantové teorie rozpracoval vysvětlení supravodivosti.
1951 USA	Americká televizní společnost CBS začala vysílat barevné televizní programy , přestože barevné televizory se začaly prodávat až v roce 1954.
1951 USA	Pokusný jaderný reaktor v americkém státě Idaho vyrobil první elektřinu z jaderné energie.
1952 USA	Američtí biologové Robert Briggs a Thomas J. King úspěšně transplantovali živá jádra z buněk do enukleovaných jader žabích vajíček.
1952 USA	1. listopadu – USA provedly první výbuch vodíkové bomby , při kterém zničily tichomořský ostrov Elugelab. Při výbuchu termonukleární pumy se uvolnila energie rovnající se síle 10,4 milionů tun TNT, což je asi 700krát více, než měla štěpná puma v Hirošimě.
1952 USA	Americký fyzik Albert Ghiorso a jeho kolegové objevili ve vzorcích odebraných z výbuchu první vodíkové pumy chemický prvek pojmenovaný einsteinium.
1952 USA	Američtí chemici Stanley Lloyd Miller a Harold Clayton Urey demonstrovali, že jednoduché chemické látky jako voda, vodík, čpavek a metan (o kterých se předpokládá, že tvořily ranou atmosféru a oceán) spolu mohou reagovat za katalyckého působení elektrických výbojů a UV záření a vytvořit tak složitější organické sloučeniny a dokonce i aminokyseliny. Tento pokus podporuje teorii, že život na Zemi vznikl z jednodušších neživých látek.
1952	V USA se poprvé prodávaly přenosné tranzistorové radiopřijímače japonské výroby (SONY)
1953	Byla objevena velkorozměrná struktura hmoty ve vesmíru - superhnízda galaxií, tedy hvězdokupy hvězdokup. Pozorování ukázala,

	že galaxie nejsou ve vesmíru rozloženy homogenně, ale vyskytují se v obřích shlucích, mezi kterými jsou prázdné oblasti.
1953 USA	Britští biofyzikové Francis Harry Compton Crick a Maurice Hugh Frederik Willkins s americkým biochemikem Jamesem Deweyem Watsonem objevili dvoušroubovicovou strukturu molekuly kyseliny deoxyribonukleové – DNA. Objev struktury DNA a vedl k ohromnému rozmachu molekulární biologie a genového inženýrství v druhé polovině 20. století. Vědci obdrželi Nobelovu cenu za fyziologii a medicínu v roce 1962.
1953 USA	Byla provedena první úspěšná operace otevřeného srdce na světě. Byla uskutečněna za použití umělých plic a srdce – přístroje nově vyvinuté americkým chirurgem Johnem Gibbonem mladším.
1953	Byla objevena pravidelně se opakující fáze spánku nazvaná REM (rapid eye movement – rychlé oční pohyby). Fáze REM se vyskytuje samovolně přibližně každých 90 minut spánku.
1953 USA/ SSSR	Americký fyzik Charles Hard Townes a nezávisle na něm také sovětský fyzikové Alexandr Michajlovič Prochodiv a Nikolaj Gennadijevič Basov vynalezli maser (microwave amplification by stimulated emission of radiation), zařízení, které zesiluje elektromagnetické záření především v mikrovlnné oblasti spektra. Na podobném principu pracuje i laser. Vědci obdrželi Nobelovu cenu za fyziku v roce 1964.
1953 USA	Firma IBM informovala o IBM 70, prvním počítači pro vědecké a obchodní účely .
1954 USA	Americký biochemik polského původu Danieli Israel Arnon izoloval z listů špenátu nepoškozené buněčné částice, ve kterých probíhá fotosyntéza – chloroplasty .
1954 USA/ SSSR	Americký fyzik ruského původu George A. Gamow (popularizátor teorie velkého třesku) předpověděl existenci genetického kódu založeného na základě tripletů nukleotidů v molekule ribonukleové kyseliny (RNA).
1954	V Ženevě byla založena CERN , evropská organizace pro jaderný výzkum.
1954 USA	Do provozu byl uveden americký Nautilus, první ponorka s jaderným reaktorem na palubě. Sloužila až do roku 1980.
1955	Byl nalezen Schwarzschildův poloměr , pojmenovaný podle německého astronoma Karla Schwarzschilda. Tento poloměr označuje takzvaný horizont událostí černé díry (gravitačně zhroucené hvězdy).

1955 SSSR/ USA	Sovětský svaz a Spojené státy zahájily samostatné družicové programy. První družici (Sputnik 1) vypustil o dva roky později Sovětský svaz.
1955	Italský fyzik Emilio Gino Segré a americký fyzik Owen Chamberlain objevili první antičástice – antiprotony , záporně nabitě částice, které mají jinak vlastnosti protonů. Vědci dostali v roce 1959 Nobelovu cenu za fyziku.
1955 (SSSR)	Při měření polarizace světla potvrdil nizozemský astronom Jan Hendrik Oort hypotézu Josifa Samujloviče Šklovského z roku 1953, že mlhovina Raka je důsledkem synchrotronního záření.
1955 USA	Američtí astronomové zachytili radiové vlny z Jupiteru.
1955 USA	Na naléhání sociální aktivistky Margaret Sangerové vyvinul americký biolog a endokrinolog Gregory Pincus první úspěšnou antikoncepční pilulku.
1955 USA	Americký fyzik německého původu Erwin Wilhelm Müller vynalezl iontový mikroskop , který dokáže zvětšit více než milionkrát a umožňuje rozlišení na úrovni atomů.
1955 USA	Počítač IBM 752 byl prvním počítačem této značky vyvinutým výlučně pro obchodní účely.
1956 USA	V americkém státě Idaho byl vyzkoušen první jaderný proudový motor na světě. Byl určen k pohonu bombardéru, který mohl létat celé měsíce bez doplnění paliva. Projekt byl v roce 1961 zrušen, v porovnání s mezikontinentálními balistickými střelami zastaral.
1956 USA	Firma Ampex Corporation, sídlící v USA, poprvé veřejně předvedla videorekordér (tehdy nazývaný magnetoskop)
1957 SSSR	4. října - Sovětský svaz vypustil na oběžnou dráhu Země první umělou družici Sputnik 1. Spojené státy na to odpověděly zahájením soutěžení se SSSR v dobývání kosmu.
1957 SSSR	3. listopadu - Sovětský svaz vypustil Sputnik 2 , který měl na palubě psa Laiku.
1957 USA	Americký biochemik Melvin Calvin objevil a popsal průběh fotosyntézy v rostlinách. (Nobelova cena za chemii, 1961)
1957 USA	Americký seismolog Charles Richter stanovil nový vztah mezi magnitudem a energií vzniklou při zemětřesení.

1957 USA	Američtí badatelé Allen Newell, Herbert Simon aj. C. Shaw vyvinuli program umělé inteligence .
1957 USA	Americký lingvista Noam Chomsky ve své knize <i>Syntaktické struktury</i> (Syntactic Structures) předložil revoluční teorii transformačně generativní mluvnice , podle které jsou základem lidských jazyků vrozené struktury v myšlení. Teorie se snaží objevit skryté struktury a pravidla, která řídí vznik vět.
1958 USA	Americký fyzik Eugene N. Parker objevil solární vítr , proud nabitých subatomových částic vyzařovaný ze Slunce.
1958 USA	Americký astrofyzik Herbert Friedman objevil rentgenové paprsky vyzařované ze Slunce pravděpodobně vznikající v jeho koróně.
1958 USA	31. ledna - Vzlétla první americká družice Explorer 1 . Kromě toho američtí vědci objevili pás Van Allenova zemského záření a vypustili čtyři další družice a tři měsíční sondy.
1958 USA	7. října - Spojené státy oznámily projekt Mercury , první americký kosmický program počítající s vysláním člověka do vesmíru.
1958 SSSR	Sovětský vědec Ilja Darevskij objevil v Arménii první známý exemplář čistě samičího obratlovce , druhu ještěrky, která se rozmnožuje bez oplodnění samečkem.
1958 USA	Společnost Boeing Aircraft uvedla do provozu první americký dopravní proudový letoun – Boeing 707.
1958 USA	Na americký trh bylo uvedeno umělé sladidlo vyrobené na bázi sacharinu.
1959 SSSR	Jako první obletěla Měsíc sovětská kosmická sonda Luna 1 bez lidské posádky. Stala se první umělou planetkou Slunce.
1959 USA	Spojené státy vypustily do vesmíru umělé kosmické těleso s opicemi na palubě.
1959 SSSR	12. září - Vypuštěna sovětská kosmická sonda Luna 2 . 14. 9. dopadla na povrch Měsíce.
1959 SSSR	7. října - Sovětská kosmická sonda Luna 3 bez lidské posádky pořídila první snímky odvrácené strany Měsíce .
1959 USA	Poprvé předávala na zem informace o počasí americká družice Vanguard II , družice Explorer 6 pořídila první televizní záznam mraků v zemské atmosféře, jak jsou vidět z oběžné dráhy Země.

1959 USA	Vyzkoušena první raketa s jaderným pohonem . Cílem bylo vypouštět rakety do vesmíru, ale pro mnoha pokusech byl program v roce 1973 zrušen, když byl rozsah vesmírného programu zúžen.
1959 USA	Američtí inženýři Jack Kilby a Robert Noyce vynalezli mikročip , integrovaný obvod složený z jedné křemíkové destičky. Noyce pak založil společnost Intel.
1959 USA	Společnost Sony zahájila výrobu prvního tranzistorového televizoru .
60. léta USA	Americký fyzik John Archibald Wheeler prosadil termín černá díra pro označení zhroutivší se hvězdy, jejíž povrchová přitažlivost je tak velká, že z ní nic – ani světlo – nemůže uniknout.
60. léta	Ekologie byla poprvé ztotožněna se zájmem o životní prostředí , o pesticidy, znečištění a ochranu prostředí. Do té doby byla ekologie spjata především se zemědělstvím.
60. léta	V první polovině tohoto desetiletí někteří vědci zpozorovali důkazy celosvětového oteplování způsobeného skleníkovým efektem.
60. léta	Začátkem tohoto desetiletí začal radar sloužit civilním účelům v letové kontrole, předpovídání počasí a v policejní službě.
1960 USA	Americký astronom Allan Standage identifikoval několik objektů připomínajících hvězdy, které vysílaly radiové vlny. Maarten Schmidt o nich v roce 1963 prohlásí, že to jsou kvasary .
1960 USA	Američtí zoologové Keneth Norris a John Prescott zjistili, že mořští savci (například delfíni) zjišťují velikost a polohu předmětů ve vodě pomocí odrazu ultrazvukových vln.
1960 USA	Tiros I, vypuštěný Spojenými státy, byl první meteorologickou družicí . Byl vybaven zařízením na snímání mnoha tisíc fotografií Země a jejích mračen a na vysílání těchto snímků na Zemi.
1960 USA	Americký geolog Henry H. Hess předložil názor, že se mořské dno rozpíná , což byla klíčová myšlenka teorie o deskové tektonice zeměkoule.
1960 USA	Americký fyzik Theodore Harold Maiman zkonstruoval laser , zařízení, které vytváří silný svazek koherentního světla.
1961 SSSR	Sovětský kosmonaut Jurij Alexejevič Gagarin byl prvním člověkem, který vstoupil do kosmického prostoru a obletěl Zemi.
1961	5. května - Americký astronaut Allan Bartlett Shepard mladší byl

USA	prvním Američanem, který vstoupil do kosmického prostoru. V kabině kosmické lodi Freedom 7 letěl patnáct minut po balistické dráze.
1961 USA	21. května - Americký prezident John Fitzgerald Kennedy slíbil, že USA koncem desetiletí vyšlou člověka na Měsíc a zpět. (20. července 1969 skutečně Neil Armstrong a Edwin Aldrin stanuli na povrchu Měsíce).
1961 SSSR	7. srpna - Sovětský kosmonaut German S. Titov byl na palubě Vostoku 2 druhým Sovětem ve vesmíru a prvním člověkem, který strávil v kosmu více než den. Za 25 a půl hodiny obletěl Zemi sedmnáctkrát.
1961 SSSR	Sovětskí vojenští vědci vytvořili dosud nepřekonaný rekord – největší jaderný výbuch při zkoušce padesátiosmimegatonové zbraně.
1961	Český chemik Otto Wichterle vyrobil první měkké kontaktní čočky. V polovině 90. let je bude používat přes 100 milionů lidí na celém světě.

Zdroj: Ochoa, George; Corey, Melinda: *Věda, dějiny v datech*. Knižní klub, Praha 2000. ISBN 80-242-0477-0

18.2 GLORIFIKACE SOVĚTSKÉ VĚDY ZA KAŽDOU CENU ANEB ALTERNATIVNÍ HISTORIE VĚDECKÝCH OBJEVŮ V PODÁNÍ SOVĚTSKÝCH PUBLIKACÍ Z 50. LET

Na začátku 50. let se objevily sovětské publikace, glorifikující sovětskou vědu v minulosti. Nástin dějin ruské techniky se ale velmi lišil od skutečnosti. Sovětským tvůrcům se připisovaly objevy, které nebyly jejich.

18.2.1 PŘIVLASTNĚNÉ OBJEVY ANEB RUSKÝ PARNÍ STROJ, LETADLO A ŽÁROVKA

Například řádný člen Akademie věd SSSR, profesor leningradské Vysoké školy technické, laureát ceny J. V. Stalina V. V. Danilevskij píše v úvodu knihy *Vynalezeno v Rusku*¹¹³⁶ pro zahraničního čtenáře následující: „Tato kniha říká pravdu o vynikajících ruských lidech, kteří po věky razili nové cesty technice, vědě a kultuře, opírající se o svérázné vlastní zkušenosti ruského lidu, o přirozený důvtip a nadání ruského člověka.“¹¹³⁷

Dál už pokračují fabulace: „Ruským vynálezem je první parní stroj pro důlní potřebu, první automatický závod, skleněné mosaikové kameny, destilace nafty a její štěpení (krakování), dobývání zlata kyanováním, moderní způsob zpracování platiny, elektrická lampa a dálkové elektrické vedení, elektrický i motorový člun, kombajn a traktor, galvanoplastika a transformátor, letadlo, helikoptera a stratostat, elektrický telegraf a radio, podzemní zplynování uhlí a mnoho jiného.“¹¹³⁸

18.2.2 MARCONI VERSUS POPOV

Autor také popisuje neochotu sovětských občanů smířit se s tím, že se mnoho ruských objevů neprávem připisuje cizím technikům a učencům:

„Takové přivlastňování je často urážlivější, než se zdá na první pohled. Stačí připomenout osud velikého objevu ruského učenice Popova, neúnavného badatele, který dal lidstvu radio. Podnikavý Ital Marconi, dověděl se o Popovově objevu, ukradl tento ruský vynález ještě v prvním období jeho rozvoje a pokusil se halasnou a nestoudnou reklamou, organisovanou z prostředků anglických a italských kapitalistů, zajistit si právo na využití tohoto vynálezu v mnoha zemích pro sebe.“¹¹³⁹

¹¹³⁶ Danilevskij, V.V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951.

¹¹³⁷ Danilevskij, V.V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951, s. 5.

¹¹³⁸ Danilevskij, V.V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951, s. 5.

¹¹³⁹ Danilevskij, V.V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951, s. 8.

Přestože autor historii vynález rádia interpretoval trochu svérázně, v základní premise má pravdu. Ruský fyzik Alexander Stěpanovič Popov byl skutečně jedním z pionýrů rozhlasu: Historie rozhlasu započala, když byl Popov požádán, aby pro petrohradskou meteorologickou stanicí zkonstruoval registrátor bouřek. Později se ukázalo se, že jeho „bleskojev“ registroval nejen blesky, ale i umělé záblesky, krátké a dlouhé - telegrafické tečky a čárky.

7. května 1895 ukázal přístroj členům Ruské fyzikálně technické společnosti. V prosinci 1895 oznámil dosažení pravidelného spojení a 21. března následujícího roku ho veřejně předvedl - na petrohradské univerzitě mezi budovami, vzdálenými od sebe 250 metrů. Ve stejném roce ale Guglielmo Marconi telegrafuje na vzdálenost větší než tři kilometry. Popov si ale nedal vynález patentovat – s tím ho předběhl Marconi, který v roce 1909 obdržel Nobelovu cenu za fyziku. V tomto konkrétním případě se ukazuje, že ruský fyzik měl investovat čas kromě bádání i do následného přihlášení a patentování vynálezu.

Podobná situace se opakovala i v případě některých dalších vynálezů. V době prudkého technického rozvoje v 19. století se ale stávalo, že na jednom technickém řešení pracovalo více vědců v různých zemích a objev je připisován tomu, který jej nejdříve patentoval.

18.2.3 RUSKÝ KOMBajn, ELEKTROMOTOR, TRANSFORMÁTOR A SPALOVACÍ MOTOR

V mnoha případech se už ani nedá přesně určit, kdo byl první, nelze tedy vyvrátit tvrzení ze sovětských knih z 50. let. Každopádně je ale velmi nepravděpodobné, aby sovětští vynálezci byli autory tiskařského lisu (Ivan Fedorov), parního stroje (Ivan Ivanovič Polzunov), kombajnu (Andrej Romanovič Vlasenko), traktoru (Fedor Abramovič Blinov), letadla (Alexander Fedorovič Možajskij), spalovacího motoru („Ačkoliv tento spalovací motor byl poprvé postaven v Rusku, v ruských závodech, ruskými dělníky a inženýry¹¹⁴⁰, přece je nespravedlivě nazýván Dieselovým“¹¹⁴¹), parního letadla (Nikolaj Jegorovič Žukov), protiplynové masky (Nikolaj Dimitrijevič Zelinskij), elektrického oblouku (Vasilij Vladimirovič Petrov), telegrafu (Pavel Lvovič Šilling), elektromotoru (B. S. Jakobi), elektrické svíčky zvané ruské světlo (Pavel Nikolajevič Jabločkov) a na ní navazující elektrické žárovky (Alexander Nikolajevič Lodygin - „Podnikavý Američan Edison ocenil ihned správně

¹¹⁴⁰ V knize se ale nedozvídáme konkrétní jméno vynálezce spalovacího motoru, jsou jím všeobecně jmenováni ruští dělníci a inženýři.

¹¹⁴¹ Danilevskij, V.V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951, s. 180.

vynález Lodyginův. Zamlčuje ruské prvenství, sám začal „vynalézat“ žárovku.“¹¹⁴²), elektrického svařování (Nikolaj Nikolajevič Banardos - „N. N. Barnados byl vynikajícím vynálezcem. V seznamu jeho vynálezů je natáčecí jednolopátkový lodní šroub, podvodní parníkové koleso, parník, který přejíždí mělčiny a obchází peřeje po kolejích, různé elektrické přístroje, brzda pro železnici a stroje pro různé účely. Mezi jeho vynálezy patří i způsob elektrického ohřevu při pájení, ale především způsob spojování a rozpojování kovů přímým působením elektrického proudu.“¹¹⁴³) a transformátoru (Pavel Nikolajevič Jabločkov spolu s Ivanem Filipovičem Usaginem).

18.2.4 ZÁŽEHOVÝ A VZNĚTOVÝ MOTOR ANEB DIESEL, DAIMLER I BENZ BYLI AŽ DRUZÍ

Historii některých vynálezů potkalo v knižním zpracování z 50. let 20. století v Sovětském svazu hned několik osudů:

Publikace V. V. Danilevského *Vynalezeno v Rusku*¹¹⁴⁴ popisuje historii spalovacího motoru takto: „Ačkoliv tento spalovací motor byl poprvé postaven v Rusku, v ruských závodech, ruskými dělníky a inženýry, přece je nespravedlivě nazýván Dieselovým“¹¹⁴⁵. V. V. Danilevský píše o vznětovém (naftovém) motoru, který měli ruští vědci vynalézt, zatímco o zážehovém (benzínovém) motoru se vůbec nezmiňuje.

Naopak kolektiv autorů, zpracovávajících knihu *Encyklopedie ruského prvenství*¹¹⁴⁶, je přesvědčen, že ruští vědci vynalezli zážehový (benzínový) motor, zatímco vznětový (naftový) zcela ignorují: „Po celá desetiletí zamlčovali západní historikové a jejich stoupenci v Rusku vedoucí úlohu ruského myšlení v éře rozvoje dopravy pozemní, vodní i vzdušné. Tak tomu bylo i s geniálním vynálezem Ignatije Stěpanoviče Kostoviče, který první zkonstruoval benzínový motor s elektrickým zapalováním. Až do nedávna se mělo za to, že to je vynález německého inženýra G. Daimlera. ... Roku 1884 byl motor dohotoven a koncem téhož roku zkoušen. Výkon motoru byl téměř desetkrát větší než výkon Daimlerova motoru, sestrojeného až za rok.“¹¹⁴⁷

Toto ovšem nebyl podle autorů publikace jediný triumf, který se Ignatiji Stěpanoviči Kostivičovi povedl. Nejenže jako první zkonstruoval spalovací benzínový

¹¹⁴² Danilevskij, V.V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951, s. 268.

¹¹⁴³ Danilevskij, V.V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951, s. 271.

¹¹⁴⁴ Danilevskij, V.V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951.

¹¹⁴⁵ Danilevskij, V.V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951, s. 180.

¹¹⁴⁶ Kol. autorů: *Encyklopedie ruského prvenství*. Aurora, Praha 1994 (reprint původního vydání z roku 1954). ISBN 80-901603-6-0

¹¹⁴⁷ Kol. autorů: *Encyklopedie ruského prvenství*. Aurora, Praha 1994, s. 300. (reprint původního vydání z roku 1954). ISBN 80-901603-6-0

motor, jako první též použil elektrické zapalování – a německého konstruktéra Karla Benze tak také odsunul na vedlejší kolej. „Kostovič použil soustavy elektrického zapalování, čímž též předešel německého konstruktéra Benze, jemuž se na Západě dosud přiznává prvenství v tomto oboru.“¹¹⁴⁸

Pozorný čtenář těchto publikací tak musel být zmatený. Buď byli autoři jednotlivých knih tak skromní, že zatímco jeden druh motoru glorifikovali a přesvědčovali čtenáře, že původně byl ruským vynálezem, o druhém typu motoru zarytě mlčeli. Druhé vysvětlení je jednodušší – prostě se jen špatně domluvili, co v minulosti jejich krajané vlastně objevili...

18.2.5 ZÁKLADY KOSMONAUTIKY – PROPAGANDISTICKÉ KNIHY TĚMĚŘ MLČÍ

Překvapivé je, že zatímco se propagandistické knihy z 50. let 20. století snažily sovětskému čtenáři úzkostlivě vnutit, že téměř všechny světové vynálezy pocházejí z pera ruských konstruktérů a vynálezců (a ty, které jsou prokazatelně západní provenience, aspoň ruští vědci objevili dřív, ale nestihli je patentovat), ty samé publikace téměř úplně opomíjejí prvenství ruského vědce Konstantina Eduardoviče Ciolkovského, který je dodnes právem považován za teoretického otce letů do vesmíru.

Encyklopedie ruského prvenství¹¹⁴⁹ se o Ciolkovském zmiňuje v jediné krátké kapitole *Ruské motory*, kde ale akcentuje jiné vědce. O Ciolkovském se nejobsáhleji zmiňuje následovně: „K. E. Ciolkovskij vytyčil svými pracemi o pohybu rakety na desetiletí dopředu cestu rozvoje nového odvětví techniky. To, že mnohé jeho práce byly „objeveny“ až ve XX. století v západní Evropě a Americe, znovu dokazuje neobyčejnou vědeckou jasnozřivost ruských učenců. Minulost raket je spjata s ruskou vědou a jejich budoucnost s vědou sovětskou.“¹¹⁵⁰

Publikace *Vynalezeno v Rusku*¹¹⁵¹ je k Ciolkovskému shovívavější – věnuje mu kapitolu *Cesta ke hvězdám*. „Myšlenky na budoucí mezihvězdnou dopravu však patřily do oblasti fantasmie, dokud se touto záležitostí nezačalo zaměstnávat ruské vědecké myšlení. ... Jako první dokázal Ciolkovskij vědecky možnost letu do meziplanetárního prostoru.“¹¹⁵² Dále už publikace cituje jen dopis, který měl Ciolkovskij poslat Stalinovi: „... Všechny svoje práce o létání, raketovém pohonu a

¹¹⁴⁸ Kol. autorů: *Encyklopedie ruského prvenství*. Aurora, Praha 1994, s. 307. (reprint původního vydání z roku 1954). ISBN 80-901603-6-0

¹¹⁴⁹ Kol. autorů: *Encyklopedie ruského prvenství*. Aurora, Praha 1994 (reprint původního vydání z roku 1954). ISBN 80-901603-6-0

¹¹⁵⁰ Kol. autorů: *Encyklopedie ruského prvenství*. Aurora, Praha 1994, s. 395. (reprint původního vydání z roku 1954). ISBN 80-901603-6-0

¹¹⁵¹ Danilevskij, V.V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951.

¹¹⁵² Danilevskij, V.V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951, s. 207.

meziplanetárních spojích odevzdávám straně bolševiků a sovětské vládě - opravdovým vůdcům pokrokové kultury lidstva. Jsem přesvědčen, že oni úspěšně zakončí tyto práce.“¹¹⁵³

18.2.6 KONSTANTIN EDUARDOVIČ CIOLKOVSKIJ – OTEC ZVEZDOPLAVANIJE

Přitom Konstantin Eduardovič Ciolkovskij¹¹⁵⁴ (1857-1935) je označován za otce astronautiky¹¹⁵⁵ a dodnes patří k nejvýznamnějším ruským vědcům vůbec (v oblasti kosmonautiky se mu o mnoho let později vyrovnal Sergej Pavlovič Koroljov).

Ciolkovského dílo bylo za jeho života za hranicemi Ruska téměř neznámé. Své vědecké výzkumy zahájil v roce 1883 a zaměřoval se při nich na problematiku celokovových říditelných vzducholodí i letadel. Dále i na rakety jako na prostředek meziplanetárních letů. Byl autorem řady vědeckých publikací¹¹⁵⁶.

Provedl teoretické výpočty chování rakety za letu, studoval vlastnosti různých druhů pohonných látek a zhotovil praktické návrhy na konstrukci raket. O to víc je překvapující, že se nikdy své nápady a teorie nepokusil uvést do praxe. Konstantin Ciolkovskij byl natolik všestranný, že se mimo raket věnoval i bezpečnostnímu zajištění lodí a vybudování uzavřeného ekologického systému, který by člověku umožnil dlouhodoběji přežít v prostředí kosmické lodi.

Jeho nejdůležitějším vynálezem však byl návrh paliva, umožňujícího raketě dosáhnout oběžné dráhy Země a meziplanetárních prostor. V roce 1903 publikoval návrh na použití kapalného kyslíku a kapalného vodíku, přičemž vodík by plnil funkci paliva, zatímco kyslík by okysličoval. Tato vlastnost je ve vzduchoprázdném meziplanetárním prostoru naprosto klíčová. S tím spojený další obrovský krok kupředu znamenal návrh na použití kapalného paliva – do té doby používaný střelný prach nebo jiné pevné látky se co do vlastností a ovladatelnosti nemohly s kapalnými srovnávat. Také nápad použít vícestupňové rakety byl nadčasový – až vyhoří jeden

¹¹⁵³ Danilevskij, V.V.: *Vynalezeno v Rusku*. Průmyslové vydavatelství, Praha 1951, s. 208.

¹¹⁵⁴ Ciolkovského otec byl lesní dělník a amatérský vynálezce. V devíti letech se Ciolkovský nakazil spálou a téměř ohluchl. Navzdory špatným podmínkám ke vzdělávání studoval knihy, soustřeďoval se na matematiku a fyziku. Absolvoval moskevskou univerzitu a stal se učitelem. Dokonce napsal dva romány, z nichž jeden z roku 1895 pojednával o umělé družici Země, kroužící ve výšce 322 km. Důležitější a přínosnější však byla jeho vědecká práce.

¹¹⁵⁵ Později je hlavně v sovětských publikacích Ciolkovskij označován za otce kosmonautiky.

¹¹⁵⁶ První vědecká publikace z roku 1903 se jmenovala *Výzkum světových prostorů reaktivními přístroji*, roku 1914 vyšly knižně články o raketách, publikované v časopise *Vzduchoplavecký věstník*. Z roku 1920 je jeho kniha *Za hranicemi Země* a další z roku 1929 byly *Kosmické raketové vlaky*. V této knize poprvé navrhl vícestupňové rakety. Poslední publikací, která vyšla v roce jeho smrti (1935) byla *Maximální rychlost rakety*.

stupeň rakety, odhodí se a zažehne stupeň nový. Všechny jeho návrhy byly pozoruhodně přesnou předpovědí budoucího vývoje.

Přesto znal Ciolkovského publikace jen malý počet lidí v SSSR. Za hranice se jeho dílo dostalo až ve dvacátých letech 20. století. Tehdy Alexandr Šerševskij řadu z nich přeložil do němčiny a seznámil s nimi další raketové průkopníky, jako například Obertha, Leye, Valliera a další. Na jejich předchozí badatelskou činnost nemělo Ciolkovského dílo sebemenší vliv. I v Sovětském svazu se Ciolkovskij stal známým až jako učitel v důchodu.

Na památníku ve městě Kaluga, který Ciolkovskému postavili v roce 1958, stojí jeho vlastní slova, která napsal v roce 1911: „Lidstvo nezůstane navždy připoutáno k Zemi. V hledání světla a prostoru bude zpočátku jen nesměle zkoumat hranice atmosféry, až posléze rozšíří své panství na celou sluneční soustavu.“¹¹⁵⁷

18.2.7 NOVÁ VĚDECKÁ GENERACE A OPRAVDOVÁ PRVENSTVÍ

Ciolkovskij byl opravdový vizionář. V Sovětském svazu se ale připravovala nová vědecká generace v čele se Sergejem Pavlovičem Koroljovem, která opravdu dokázala vynést člověka do vesmíru. Tuto generaci už nikdo neglorifikoval – jednak existence „hlavního konstruktéra“ Koroljova zůstala až do jeho smrti tajnou, a především – jeho práce nepotřebovala propagandisticky zveličovat. Jemu se opravdu podařilo jako prvnímu na světě dopravit na oběžnou dráhu Země první uměle vytvořené těleso a poté také člověka.

¹¹⁵⁷ Kolektiv autorů: *Člověk a vesmír – ilustrovaná historie kosmických letů*. Cesty, Praha 1996. ISBN 80-7181-028-2